

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Orhan Koloğlu

SORULARLA VAHDETTİN

Osmanlı Devleti Hainlikle mi Son Buldu?
57 Yıl Siyaset Dışı Tutulan Kişi Devlet Kurtarabilir mi?
Neden "Bulaşık" Olmayan Damat Arıyordu?
Mustafa Kemal'dense Neden Enver'i Tercih Etti?
İngiliz Desteği 1918'de Red Edilebilir miydi?
Hint Müslümanların Uyarılarından Haberi Var mıydı?
"Millet Koyun Süresi Ben Çobanım" Demek Nereden Aklına Geldi?
"Söz Milletın Vekillerinindir" Deneceğini Biliyor muydu?
TBMM'ni Tanımamakta Neden Bu Kadar Israrcı Davrandı?
Hristiyan'a Sığınanın Halifeliği Ne Oluru Düşünmedi mi?
Kaçmasa İdam Edilir miydi?

© Pozitif Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni : Muharrem Kaşıtoğlu

Dizi Editörü : Saim Akpınar

Sayfa Düzeni : Adem Şenel

Kapak Tasarımı : Yunus Karaaslan

EYLÜL 2007

Baskı : Kitap Matbaası Ltd.Sti.

Kazım Dincel San.Sitesi No. 81 Topkapı / İstanbul

Tel. 0212 567 48 84

GENEL DAĞITIM

ARTI YAYIN DAĞITIM

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok. Çatalçeşme Han

No: 25/2 34110 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 514 57 87 • Faks: (0212) 512 09 14

e-mail: sdcimen@gmail.com

www.artidagitim.com.tr

POZİTİF YAYINLARI

Tel: (0212) 512 48 84 • Fax: (0212) 512 09 14

www.pozitifkitap.com

SORULARLA VAHİDETTİN

ORHAN KOLOĞLU

POZİTİF YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
-------------	---

AMAÇSIZ BEKLEYİŞ SÜRESİ: 57.5 YIL

1- SİYASET DIŞINDA TUTULAN KİŞİ NELERLE UĞRAŞIR?	11
2- SİYASET BİLMESE DE HÜKÜMDAR OLAN HAYAL KURMAZ MI ?	13
3- HÜKÜMDARLIĞINDAN ÖNCE SİYASETE HİÇ BULAŞTI MI?	14
4- "BULAŞIK" OLMAYAN DAMAT ARAYIŞININ SEBEBİ NEYDİ?	16
5- MUSTAFA KEMAL'İN SİYASETE ÇEKME DAVETİNE NEDEN KATILMADI?	17
6- 1918 BAŞINDA DURUM, ÇÖZÜM ÖNERMESİ İÇİN UYGUN MUYDU?	19
7- HİLAFETİN ETKİSİZLEŞMESİNE ÇÖZÜM DÜŞÜNEBİLİR MİYDİ?	20
8- WILSON PRENSİPLERİNİ GERÇEKÇİ SAYABİLİR MİYDİ?	22

İTTİHATÇILARDAN KURTULMA DÖNEMİ: 8 AY

9- MUSTAFA KEMAL'DENSE ENVER'İ NEDEN TERCİH ETTİ?	24
10- İTTİHATÇILARDAN KURTULMAYA NEDEN YUMUŞAK YÖNTEM?	26
11- M.KEMAL'İ NEDEN İLİMLİ İTTİHATÇILARA DAHİL ETMEDİ?	27
12- İTTİHATÇILARINKİNDEN BAŞKA BARİŞ FORMÜLÜ VAR MIYDI?	29
13- İNGİLİZ DESTEĞİ 1918'DE RED EDİLEBİLİR MİYDİ?	30
14- NEDEN MONDROS'A DAMAT FERİT'İ GÖNDERMEK İSTİYORDU?	32
15- SEVR'İ HAZIRLAYAN MONDROS'UN ŞARTLARI MIDIR?	33
16- ARAPLARI HÂLÂ BAĞIMLI SAYMA TUTKUSU GERÇEKÇİ MİYDİ?	34
17- HİLAFET KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCESİNİN DESTEKÇİLERİ VAR MIYDI?	36
18- İTTİHATÇI LİDERLERİN KAÇIŞINA ENGEL OLABİLİR MİYDİ?	37
19- VAHİDETTİN'İN GÜVEN KAZANMA TAKTİĞİ NASILDI?	39
20- TEK ÇÖZÜMÜN PADİŞAH'TAN GELEBİLECEĞİ TEZİNİ KİM YAYDI?	41
21- VAHİDETTİN VE SADRAZAMLARI İNGİLİZ TAKTİĞİNİ BİLEBİLİR MİYDİ?	42
22- SABIK İTTİHATÇI MECLİSİ MONDROS'A ÇARE GETİREBİLİR MİYDİ? ...	44
23- MECLİSİN FESHİ HATALI BİR KARAR MIYDI?	45
24- MECLİSİN FESHİ SADECE SULTANIN KENDİ KARARI MIYDI?	47
25- MECLİSİN FESHİNE KAMUOYUNDAN TEPKİ GELDİ Mİ?	49

26- KAPİTÜLASYONLARIN GERİ GETİRİLMESİ ENGELLENEBİLİR MİYDİ? . . .	50
27- İSTANBUL'U TERKEDEREK ÇÖZÜM ARAYABİLİR MİYDİ?	51
28- MEDİNE'NİN ASİ ARAPLARA TESLİMİNİ ONAYLAMAYABİLİR MİYDİ? . .	53
29- AZINLIKLARIN POLEMİKLERİNE SANSÜRDEN	
BAŞKA ÇARE VAR MIYDI?	55
30- SANSÜRÜ YALNIZ AZINLIK BASINI MI ZORLADI?	57

DAMAT FERİT'İ DÖNEMİN BAŞLAMASI (7 AY)

31- BARIŞ İÇİN HAZIRLIKLI OLDUĞUNA İNANIYOR MUYDU?	59
32- D.FERİT'İN İÇE KARŞI CESUR OLMAKTAN	
BAŞKA ÖZELLİĞİ VAR MIYDI?	61
33- ÜLKEDEKİ MİLLİYETÇİ DİRENCİ İTTİHATÇILIKTAN AYIRABİLDİ Mİ? . . .	63
34- ÖNCELİĞİ İŞGALCİLERİ TATMINE VERMESİ HATA MIYDI?	65
35- DAMAT FERİT'İN HABERİ Mİ YOKTU, BİLMEZLİKTE Mİ GELİYORDU? .	66
36- İZMİR'İN İŞGALİNİ ENGELLEYEBİLİRLER MİYDİ?	68
37- BARIŞ KONFERANSINDAN BAŞKA UMUT KALMIŞ MIYDI?	69
38- M.KEMAL NİÇİN PADİŞAHIN GÜVENİNİ	
KAZANMAYA ÖZEN GÖSTERDİ?	71
39- KİM ANADOLU'YA ATADI, M.KEMAL NİÇİN KABUL ETTİ?	74
40- MEŞVERET MECLİSİ TOPLANTISI KİME YÖNELİKTİ?	76
41- OSMANLI BARIŞ HEYETİ NEDEN İKİYE AYRILMIŞTI?	78
42- ÖNCELİK SALTANATLA HİLAFETİ KABUL ETTİRMEK MİYDİ?	80
43- NEDEN SULTAN VE SADRAZAMINA BİLE	
İTTİHATÇILIK YAKIŞTIRILDI?	82
44- "HASTA ADAM SON NEFESİNDE" DEN	
BAŞKA DÜŞÜNCELERİ VAR MIYDI?	83
45- İŞGALCİLER İSTANBUL VE HİLAFET İÇİN NE DÜŞÜNÜYORLARDI? . . .	85
46- ALİ KEMAL'İN SULTANLA TAM UYUŞMASI HAINLIK MİYDİ?	87
47- VELİAHT ABDÜLMECİT SESİNİ İŞİTTİRMEK	
İHTİYACINI NEDEN DUYDU?	89
48- HÜKÜMETİ YENİLEMEK BARIŞ ŞARTLARINI DEĞİŞTİREBİLİR MİYDİ? .	91
49- ABDÜLMECİT NEDEN SULTANA DESTEKCİ, SADRAZAMA KARŞIYDI? .	93
50- M.KEMAL NEDEN SULTAN/HALİFE YANLISI, SADRAZAM KARŞITIYDI? .	95
51- SULTAN/HALİFE'NİN SADRAZAMINA	
HAIN SUÇLAMASI NASIL BAŞLADI?	97

52- "ANADOLU HAREKETİ ALEVLERİ SÖNMÜŞ SAMAN ATEŞİ" MİYDİ?	99
53- D.FERİT'E DESTEK ÇAĞIRISI MI?:"	
BARİŞ İÇİN BİRLİK GÖRÜNMEİYİZ"	101
54- D.FERİT'TEN VAZGEÇİRTEN, SULTANA BAĞLILIK GÜVENCESİ Mİ? . . .	103
55- DEĞİŞTİRMEDE HİNT MÜSLÜMANLARI NE KADAR ETKİLİ OLDU? . . .	105

TEŞKİLATI MİLLİYE İLE UZLAŞMA ÇABASI (6 AY)

56- PADİŞAH İSTANBUL'DAN AYRILMAYA RAZI OLUR MUYDU?	109
57- M.KEMAL NEDEN SULTANI İNGİLİZCİ DEĞİL, TARAFSIZ SAYIYORDU?	111
58- M.KEMAL'E İTTİHATÇI VE BOLŞEVİK DAMGALARI NEDEN TUTMADI?	113
59- YENİ MECLİSTEN KORKAN SADECE SULTAN MIYDI?	115
60- MECLİSİN AÇILIŞINDA TAM BİR UYUŞMA HAVASI VAR MIYDI?	116
61- MİSAKİ MİLLİ'NİN PADİŞAHI ÜRKÜTECEK İÇERİĞİ VAR MIYDI?	118
62- MİLLİYETÇİLERE ILIMLI BİR HÜKÜMETLE DEVAM EDİLEBİLİR MİYDİ?	120
63- İNGİLİZ, HALİFEYİ ESİR ALMADAN İSTANBUL'DAN VAZGEÇER Mİ? . . .	123
64- "MİLLET KOYUN SÜRÜSÜ BEN ÇOBANIM". ANLAYIŞINA NEDEN DÖNÜŞ?	125
65- HALİFE ESİR, YENİSİ YA DA VEKİLİ SEÇİLMELİ ÖNERİSİNE TEPKİ Mİ?	127

İKİNCİ DAMAT FERİT DÖNEMİ (6.5 AY)

66- MECLİS FESHEDİLMEDİKÇE D.FERİT FORMÜLÜ İŞLEYEBİLİR MİYDİ?	129
67- ANKARA İHANETİ FETVASINDA SULTANIN ETKİSİ NE ORANDA?	131
68- ANKARA SULTAN/HALİFE'YE BAĞLILIKTAN VAZGEÇTİ Mİ?	134
69- SEVR'İ KABUL EDERSE HALİFEYE İTAAT EDİLİR Mİ?	136
70- SEVR'İ SALTANAT ŞURASI ONAYLADI MI, SULTAN İMZALADI MI?	138
71- ANKARA'YA GELSE ABDÜLMECİD SULTAN İLAN EDİLECEK MİYDİ? . . .	142
72- ABDÜLMECİT D.FERİT'İ ELEŞTİRİRKEN SULTANI DA HEDEF ALDI MI?	144
73- VAHİDETTİN NEDEN SADECE GİZLİ CELSEDE HAİN İLAN EDİLDİ?	147

TEVFİK PAŞA DÖNEMİ (24.5 AY)

74- DAMAT FERİT'İ SULTAN MI UZAKLAŞTIRDI?	149
75- İSTANBUL HÜKÜMETİ YOK EDİLSİN'E ONAY VEREBİLİR MİYDİ?	151
76- "SÖZ MİLLETİN VEKİLLERİNİNDİR" DENECEĞİNİ BİLİYOR MUYDU? ..	154
77- ŞEYH SENUSİ NEDEN M.KEMAL'İ VAHİDETTİN'E TERCİH ETTİ?	156
78- VAHİDETTİN SEVR'İ TEK BAŞINA İMZALAR MIYDI?	158
79- SADECE VAHİDETTİN Mİ İKİLİ OYNUYORDU?	161
80- ABDÜLMECİT'TE İNGİLTERESİZ HİLAFAFET ÇÖZÜMÜ VAR MIYDI?	163
81- DAMAT FERİTLEŞMEK KORKUSU NE KADAR ETKİLİYOR?	164
82- İSTANBUL'UN ASIL MERAKI BARIŞ DEĞİL "SONRA NE YAPACAKSINIZ?"	167
83- İNGİLTEREYİ BİLGİLENDİRME YARIŞINI KİM DÜZENLEDİ?	169
84- İNGİLTERE+HİLAFAFET'E KARŞI BÂBÎÂLİ+ANKARA İTTİFAKI MI?	173
85- SADRAZAMIN M.KEMAL'İ UYARMASINDAN SULTAN HABERLİ MİYDİ?	175
86- TBMM'Nİ TANIMAMAKTA VAHİDETTİN NEDEN BU KADAR ISRARCIYDI?	177
87- HİLAFAFET/SALTANAT'IN GELECEĞİ BARIŞTAN ÖNEMLİ MİYDİ?	178
88- NEDEN HAİN VAHİDETTİN DEDİRTİNCEYE KADAR İNAT ETTİ?	181

SÜRGÜNDE SİYASET (4 YIL 4 AY)

89- HİRİSTİYANA SİĞİNANIN HALİFELİĞİ KALIR MI?	184
90- KAÇMASA İDAM EDİLİR MİYDİ?	186
91- MÜCADELEDEN VAZGEÇMEYİ DÜŞÜNÜYOR MUYDU?	188
92- TASARLADIĞI İHTİLALİN MASRAFINI KİM KARŞILAYACAKTI?	190
93- MEKKE'DE BEKLENTİLERİNE KAVUŞABİLDİ Mİ?	191
94- İSTANBUL'A DÖNÜNCEYE KADAR HİCAZ'DA BEKLEYECEK MİYDİ? ...	193
95- KENDİ TEZİ ÇELİŞKİLERİNİN KANITI OLMUYOR MU?	196
96- İNGİLTERE'NİN ARTIK KENDİSİNİ İSTEMEDİĞİNİ NE ZAMAN ANLADI?	197
97- HİLAFAFET'İN İLGASINDA KENDİSİNİ ANIMSAYAN OLDU MU?	200
98- BORÇ İÇİNDEKİ BİR YAŞAM VE ÖLÜMÜNDE ÖVEN ÇIKTI MI?	203
99- DESTEKÇİSİ BİR 150'LİĞİN DEĞERLENDİRMESİYLE HAİN MİYDİ? ...	205
100- OSMANLI DEVLETİ HAİNLİKLE Mİ SON BULDU?	207
KAYNAKÇA	212

ÖNSÖZ

Tarihçiler, Osmanlının 37. sultanı 6.Mehmed Vahidettin ile çok ilgilenirler; bu, tarih yazmış bir lider olduğundan değil, aksine, tarihe gömülme sürecini tamamlamak üzere olan bir devletin son 4 yıl 4 aylık yaşamında, tesadüfen başında bulunmuş olmasının sonucudur. Sultan 5. Mehmed Reşat ölmemiş olsaydı Vahidettin'in adından bile bahseden çıkmazdı. Sadece kader o son nefes için onu seçmişti. Yapabileceği bir şey yoktu.

Böylece, durup dururken, tarihimizde en çok sorgulanan, hain damgası yiyen, etrafa da aynı damgayı püskürten biri olarak yer almıştır. Sanki yerinde başkası olsaydı sonuç değişirmiş gibi. Bu tür olayların cereyan ettikleri anda yapılan değerlendirilmeler.daima aşırı uçları gündeme getirir. Vahidettin de bundan kurtulamamıştır, hele 622 yıllık bir hanedanın son temsilcisi olunca.

Buna karşılık, aradan neredeyse yüz yıla yakın bir süre geçince objektif değerlendirme şart oluyor. Unutmamalı ki hâlâ günümüzde de "Osmanlı yaşıyor" diyen gibi hain damgasından medet umanlar var. Konuyu soruların yanıtı şeklinde sunmamız, bütün okuyucularımızın ama özellikle bu iki grubun kafalarını karıştıran konularda daha kolay çözüm bulmalarını sağlamak içindir.

AMAÇSIZ BEKLEYİŞ SÜRESİ: 57.5 YIL

1- SIYASET DIŞINDA TUTULAN KİŞİ NELERLE UĞRAŞIR?

Mehmed Vahidettin, Sultan Abdülmecid'in Gülustu Hanımdan dünyaya gelen 42. çocuğu ve son oğludur. 2.Şubat.1861'deki doğumundan yaklaşık beş ay sonra babasının 25.Haziran.1861' de vefat etmesi sebebiyle yetişmesi baba ihtimamından uzak bir ortamda sürmüştür. Annesi de dört yıl sonra öldü ve üvey anneye teslim edildi. Önünde amcası Sultan Abdülaziz, onun taht için öncelik vermeyi tasarladığı oğlu Yusuf İzzettin ve kendisinden önce tahta çıkan üç ağabeyi (5. Murat, 2. Abdülhamit, 5. Mehmed Reşat) bulunduğu için - bunlara erken ölen diğer şehzadeleri de katmalı - yetiştirme döneminde hiçbir özel ilgiye lâyık görülmedi. Ağabeyleri ile arasında sırasıyla 21, 19 ve 17 yıl yaş farkı bulunması dolayısıyla onların deneyimlerine tanık olmak imkanını da bulamadı. Kendisine yirmili yaşlarında, sınırlı da olsa tek ilgi gösteren, tahta çıktıktan sonra II.Abdülhamit olmuştur.

Zayıf bünyeli, pek sağlıklı olmayan Vahidettin'e bütün diğer şehzadeler gibi, saraydaki standart eğitim uygulanmıştır. Doğal olarak iyi bir din eğitimi aldı. Tanzimatla yönelinen modern bilim ve teknoloji alanlarına o da diğer şehzadeler gibi pek girmediyse de sokulmadı. Ağabeylerinden Murat masonluğa ve Beyoğlu hayatına, Abdülhamit borsa yatırımlarına, Mehmed Reşat tasavvufa yö-

nelirken Vahidettin müzik alanındaki yeteneğini geliştirdi. Necip Paşa'dan batı musikisi dersleri aldı; kanun çalma ve şarkı söylemede geliştiği gibi 70'den çok beste de yaptı. Siyasetin aile içinde de çok önde olduğu, hanedan içinde çekişmelere rastlandığı 1870'li 80'li yıllarda çocuk olduğu için bunlarda da rol almadı.

Delikanlılık yıllarını, II. Abdülhamit'in baskıcı ve hanedanı sıkı kontrolda tutan rejimine uyumla geçirdiği için saray içi kapankınlığının dışına çıktığı hakkında hiçbir işarete rastlanmıyor. Abdülhamit'in bu küçük kardeşine yakın bir ilgi gösterdiği ve zaman zaman baş başa sohbete girdiği dikkatlerden kaçmamıştır. Neler konuştukları hakkında kimsenin bir bilgisi yoktur ama Abdülhamit'in adeti üzere onu aile içi jurnalcilikte kullanmış olduğu hakkında – doğruluğu kanıtlanamayan – iddialar ileri sürülmüştür. Osmanlı ailesi içinde sevilen bir tip olmamasında bu iddianın etkisi bulunduğu anlaşıyor.

Bu kapalı yaşamı İttihatçıların iktidarı ele geçirişinden sonra da aynen devam etmiştir. İttihatçılar ortaokul, lise çağındaki şehzadeleri eğitmeyi düşünmüşlerdi. Ellisine varmış bir kişiye yapabilecekleri bir şey yoktu. Kızkardeşi Mediha Sultan ile evlenen Damat Ferit Paşa İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra çok aktif bir siyasi hayata yönelirken Vahidettin hiç ortalıkta görünmedi, hatta Mehmed Reşat tahta çıkıp Yusuf İzzettin'in arkasından ikinci veliaht durumuna geldiğinde bile. Ancak 1.Şubat.1916 günü Yusuf İzzettin intihar edip kendisi 55. yaşına bastığı 2.Şubat gününden itibaren birinci veliaht sıfatını kazanınca adından bahsedilmeye başlandı. Bu sebeptir ki, İttihatçıların Şeyhülislam'ı Kazım Efendi'ye "Bên bu makam için hazırlanmadım (...) bu makama gelmeyi beklemiyordum; fakat takdiri ilahi bana yöneldi, bu ağır görevi üstlendim; şaşkın haldeyim, bana dua ediniz" dediğini baş mabeyincisi Lütü Simavi aktarıyor.

2- SİYASET BİLMESE DE HÜKÜMDAR OLAN HAYAL KURMAZ MI ?

Vahidettin'in kişiliği konusundaki yargılar, genellikle 2 yıl 5 ay süren veliahtlığı ve 4 yıl 4 ay süren hükümdarlığı dönemindeki saptamalara dayanır. Siyasal ortamın korkutucu niteliği sebebiyle ihtiyatlı konuşmasını yeteneksizliğine vermemek gerektiğinde o dönemin saray görevlileri ve en üst düzey siyasetleri birleşiyorlar. Karşısındakini değerlendirmekte yeteneği olduğunu Atatürk de kabul ediyor. Kendisini veliahtlığı sırasında tanımış olan Tevfik Biren de zekasının, Abdülhamit'in çok yüksek olan düzeyine eşit olmasa da, muhtemelen diğer bütün şehzadelerden üstün ve delilikten uzak olduğunu belirtir. Ancak kendi deyimiyle "Abdülhamit döneminde uzun bir süre içine kapalı yaşamış olduğundan" aşırı bir ihtiyatlılığının bulunduğu da gerçektir. Bu yüzden kendi konuşmalarında yavaş bir üsluba sahip. Sözler ağızından ağır ağır çıkıyor. Ayrıca sinirlerine çok hakim olamadığı, yapısının zayıflığının da bu stili etkilediği anlaşıyor. Sadece karşısındakini çok iyi tanıyor- sa rahat konuştuğu bilinmektedir.

Abdülhamit tarzında, dine bağlı ve saygılı olduğu derecede çağdaşlaşmayı da dışlamayan biri. Buna karşılık, Abdülhamit'in her konuyu aynı anda birkaç 'bilene' sorup onların yargılarından bir sentez oluşturma alışkanlığına sahip olamadığı için, tam bir değerlendirme yeteneğinden yoksun. Örneğin Rıza Tevfik, sırf bilgisini sınamak için onunla konuşurken hükümet şekilleri konusunu gündeme getirir, biraz düşünce bu alanda bilgisi bulunmadığını anlar. Hükümdarlığa hazır olmadığı hakkındaki samimi itirafına karşılık, üstlendiği görevin gereklerini karşılayabilmek için perde gerisi yönlendirmeleri tercih eden bir üslup kullanmak zorunluluğunu kaçınılmaz olarak hissetmiştir. Lüzum görürse üslubunu ağırlaştırarak karşısındakini etkisizleştirme taktiğini başarıyla kullandığına yine Lutfi Simavi tanıklık ediyor. Anlaşıyor ki yakından tanık olduğu iki hükümdar ağabeyinin uygulamalarını inceleyerek

kendisine uygun bir yöntem belirlemiştir. Abdülhamit her şeyi kendisi kararlaştıran tek adam oyununun eşsiz bir örneğiydi; bunu yapamazdı. Mehmed Reşat ise her şeyi siyasilere bırakmış içine kapanmış biri; bunu da arzulamadığı anlaşıyor. Hükümetlerinde nazırlık yapan Tevfık Biren bunu fark ettiği gibi, M. Kemal'in de, biraz aşağıda anlatacağımız şekilde daha veliahtlığında ona aşırı siyasi bir öneriyle yanaşmasında da bu yapısı etkili olmuştur.

Öncelikle, Osmanlı hanedanına mensup olmanın ve 19. yüzyıl yapısı ve anlayışının devam ediyor olmasının yönlendiriciliği altında, siyaset konusunda bir önyargısı bulunduğunu kabul gerekir. Abdülhamit'in Meşrutiyeti askıya alan rejimi içinde büyümüş olmanın etkisiyle, hükümdarı siyaset dışında bırakan parlamenter sisteme karşıdır. Özellikle de İttihatçıları, baskıcı yönetimleri kadar Osmanlı hanedanını devlette etkisiz duruma düşüren uygulamaları sebebiyle sevmemektedir. İdeali, eski Osmanlı sistemine uygun olarak, parlamento yerine, padişahın seçeceği ulemalardan oluşacak bir kurulda hükümdarın tam yetkili olmasıdır.

3- HÜKÜMDARLIĞINDAN ÖNCE SİYASETE HIÇ BULAŞTI MI ?

Abdülhamit döneminde jurnalcilikten başka bir damga yakıştırılamayan Vahdettin'in 1908-1916 arasında siyasi faaliyetlerde bulunduğu hakkındaki iddiaları fazla ciddiye almamak gerektiği kanısındayız. Bu sürede, özellikle 1908-1913 arasındaki siyaset, hükümet darbeleri, suikastlar, sürgünler ve uluslar arası savaşlarla doludur. Devletin varlığının tehdit altında olduğu bir dönemde her Osmanlı vatandaşı bunlarla ilgilenirdi. Dolayısıyla şununla ya da bununla konuşmaktan ileriye gitmeyen ilişkileri aktif siyaset diye sunmak yanlış olur. Ahmet İzzet Paşa anılarında, veliaht Yusuf İzzettin'indeki sinirlilik ve yerini Vahidettin'in alabileceği korkusu sebebiyle 2. veliahtla temastan kacındıklarını kaydeder.

Haredanı etkisizleştirdiği için İttihatçılara karşı oluşuna dayanarak Hürriyet ve İtilafçılara daha sempati ile baktığı düşünülebilir-se de bu da gerçek değildir. Aslında “fırkacı=partici”lerden hoşlanmadığı saltanatı sırasında fark edilmiştir. Doğrusu istenirse, İkinci Meşrutiyet’in gerçekleşmesini İttihat ve Terakki kadrolarında yer alarak sağlayan bir çok kişinin daha sonra karşı cepheye geçmesi doğal karşılanırken, hiçbir eyleme karışmamış bir kişinin tercihlerinde olağanüstü nitelikler aramak haksızlık olur. İlerde ayrıntıyla anlatacağımız gibi M.Kemal Paşa’nın bile içinden geldiği İttihat ve Terakki’yle bağlarını kopardığı, hatta veliahtlığında Vahidettin’e birlikte karşı eylem önerisinde bulunduğu düşünülürse bu siyaset karşıtlığını abartmamak gerekiyor. Osmanlı toplumunda bir avuç aydın dışında politikayı hazmetmiş kimse yoktu. Tabii ki hanedanda hiç olmayacaktı...

O yıllarda, hanedana damat vermiş iki aileden gelen siyasetçiler ön planda rol oynuyorlardı. Birincisi daha 1890’ların sonunda babası Damat Mahmut Celalettin Paşa ile birlikte Avrupa’ya sığınmış ve Abdülhamit’e karşı yoğun kampanya sürdürmüş Prens Sabahattin’dir. Ademi Merkeziyetçi politikayı savunuyor ve İkinci Meşrutiyet’in ilanı anından itibaren Abdülhamit ve bütün kadrolarının hemen tasfiyesi tezini ileri sürüyordu. İttihatçıların bile tam benimsemediği bu tez, hanedanın tam dışlanması demektir.

İkinci kişi ise 1908’den sonra Ayan azası olarak Hürriyet ve İtilaf’ın kurulmasında ön planda rol oynayan Damat Ferit Paşa idi. Vahidettin’in ablası Mediha Sultan’ın ikinci kocası olan Damat’la, her şeyden evvel aile yakınlığı sebebiyle bir güçlü bağı olduğu anlaşılıyor. Ayrıca onun hanedan konusundaki anlayışının kendisinininkine uyduğu da bellidir. Bu çerçevede İttihatçı karşıtı olduğu kesindir. Ancak İttihatçı karşıtlığı deyimini mutlaka bir ölümcül düşmanlık diye algılamak yanlış olur.

4- “BULAŞIK” OLMAYAN DAMAT ARAYIŞININ SEBEBİ NEYDİ?

Enver’in Sultan Mehmed Reşat’ın yeğeni Naciye Sultan ile nişanlanması ve 1914 Martında evlenmesinin ‘İttihatçı sevmezler’de hayli rahatsızlık yarattığı biliniyor. Komitacı sayılan bir kişinin soylu hanedanın içine sızmasının yarattığı tepkiyi içeren, arşivimdeki saray kökenli bir yazılı belgenin Vahidettin’in tepkisini de yansıttığı kanısındayım. Bunda “Hanedanı Âli Enveri” nin bütün fertleri tek tek ele alınıp yerilmektedir. Babasının “Arnavut kaldırmı döşemek ve kuyu kazmaktan başka bir şey bilmediği”, annesinin “bohçacı kadın” olduğu , kendisinin ise “sümüklü Enver” diye tanındığı kaydediliyor.

İttihatçı karşıtlığının bütün ileri yaştaki hanedan mensuplarında bulunması doğaldı. Vahidettin’in de kendine dost ararken, “Bulaşık” olmayan yani İttihatçılarla yakınlığı bulunmayan kimse-leri tercih ettiği biliniyor. Bunun en belirgin kanıtına kızı Ulviye’ye koca ararken yaptığı seçmede rastlanır. Herhalde Enver Paşa’nın bir sultanla evlenerek hanedanın içine girmiş olmasından rahatsızlık duyarak, subay ama “bulaşık” olmayan – deyim baş mabeyincisine aittir - birini arıyordu. Yakın adamlarını bu işle görevlendirmiş ve sonunda Tevfik Paşa’nın büyük oğlu İsmail Hakkı üzerinde karar kılmışlardı. İkinci Veliaht önce sorunu Tevfik Paşa ile görüşüp karara bağladı, sonra da Padişahın onayına sundu. Ondan olur kararını alınca da damada bilgi verildi.

Hayatında hiç görmediği belki varlığından da haberdar olmadığı bir sultanla evleneceğini hem de sokakta yürürken rastgeldiği bir mabeyinciden öğrenmek İsmail Hakkı’yı da son derece şaşırtmıştı. Ancak karşı çıkacak gücü de yoktu. Damat adayını Vahidettin’in gözünde daha da değerli hale getiren, ona Enver Paşa’nın davranışları olmuştur. Nikah 1914’ün Kasım’ında Dolmabahçe’de kıyılmış ancak İsmail Hakkı’nın değişik görevlere Harbiye Nezareti tarafından gönderilişi nedeniyle düğün ancak, Yusuf İzzettin’in ölü-

müyle Vahidettin'in Birinci Veliaht durumuna gelmesinden sonra 1916 Ağustos'unda gerçekleşebilmiştir. Çanakkale'de, Mareşal von Moltke'nin yaveri olarak Irak'da, Enver'in özel emriyle Filistin'de ön cephede görevlere atanmış olması "bulaşıksız"lığının kanıtı sayılıyor olmalıdır. Dolayısıyla Vahidettin'in birinci veliahtlığı ile birlikte onu baş yaverliğine ataması, çevresinde güvenilir bir kadro oluşturmak amacı güttüğünü kanıtıyor. Padişah olunca da "damadı hazreti şehriyari" ve "hünkâr yaveri" ünvanlarının yanına "maiyeti seniye erkanı harbiye reisi" sıfatı eklenmişti. Bu görev, sarayda özel bir 'savaş operasyonlarını izleme bürosu'nun kurulduğu anlamını taşıyordu. Orada haritalar üzerinde durumları saptıyor ve istediği zaman sultana bilgi veriyorlardı. Mondros'la savaş sona erdiğinde aynı büro, Yunan işgalleri ve Kurtuluş Savaşı gelişmelerini izleme görevini üstlenmişti.

5- MUSTAFA KEMAL'IN SİYASETE ÇEKME DAVETİNE NEDEN KATILMADI ?

Sadece 2 yıl 5 ay süren birinci veliahtlığı döneminde klasik saltanat törenleri dışında ortalıkta fazla görüldüğünü söylemek mümkün değildir. Bunda İttihatçıların dikkati ve ağabeyinin güçsüzlüğü kadar, kendisinin dikkati çekmeme taktiği de etkili olmuştur. Bu tutumu, Mehmed Reşat'ın Sütluçe Sadi Tekkesi Şeyhi Elif Efendi'ye söylediği sözleri bildiriyor:

"Herkes benim hiçbir işe karışmadığımdan, hatta Kanunu Esasi'nin bana verdiği hakları bile kullanmadığımdan şikayetçi... Halbuki böyle yapmasam bu herifler (İttihatçılar) beni Konya'ya gönderip 'Cumhuriyet' ilan ederler. Ecdad mirası saltanatın yaşaması için böyle yapıyorum."

Padişahın böyle düşündüğü bir ortamda veliahdın onun gibi ihtiyatlı davranmasında tabu ki şaşılacak bir şey yoktur. Nitakim Avusturya İmparatoru Franz Jozef'in cenaze törenine katılışı bile

yankısız geçmiştir. Sadece, 1917'nin son ayında sultanın rahatsızlığı yüzünden onun yerine İmparatorun davetlisi olarak Almanya'ya yaptığı ziyaret sırasında, hem politikacılar ve kumandanlar, hem de Mustafa Kemal ile görüşmeleri sebebiyle ön plana çıkmıştır. Yanına M.Kemal Paşa'yı almayı Vahidettin'in istediğini tek ileri süren damadı İsmail Hakkı'dır. Şöyle yazıyor:

“Enver Paşa Mustafa Kemal'in heyete katılmasını istemiyormuş. Heyeti uğurlarken M.Kemal'in elini de sıkmamış. M.Kemal Tevfik Paşa'ya 'görüyor musunuz şu mahalle çocuğunun yaptığını' diye dert yanmış (...) Buna karşılık İttihatçılara ve Enver'e muhalif görünen ve bu vasfıyla meşhur olan Veliâht hazretleri, sonraları benim kulaklarımla işittiğim gibi 'Benim namağlup paşam' diye M.Kemal'i birlikte götürmek için ısrar etmiş.”

Yine de Kararın Enver Paşa'dan çıkmış olması büyük olasıdır. Çanakkale kahramanı ile müttefiklerini etkilemek amacını gütmesi doğaldı. 1913'te Bulgaristan'daki askeri ateşeliğinden beri Alman karşıtlığını saklamamış ve siyasetin dışına itilmekten sıkılmış olan M. Kemal ise bu fırsatı kullanmayı düşündüğünü kendi anılarında açıkça anlatmaktadır. Şunu da belirtmekte yarar var ki, Alman karşıtlığını ileri sürerken İttihatçı rejimine karşıtlığını da vasıtalı olarak gündeme getirmiş oluyordu.

Yola çıkmadan önceki ilk buluşmalarına Almanlara bağlı politikanın zararlarını ve bundan sıyrılmanın yolunu anlatmak amacıyla giden Paşa, veliahtın üç kelime konuşmaktan bile kaçınan tavır karşısında büyük hayal kırıklığına uğrar. “Geleceğin padişahından bir şey beklenemeyeceği” kanısına kapılır. Buna karşılık yolda trende ve daha sonra gezi sırasında onun açıldığını görür, umutlanır. İş, genel devlet politikasının değiştirilmesi için, Vahidettin'in İstanbul'a varınca 5. Ordu kumandanlığını üstlenmesini ve kendisini de bu ordunun erkanı harbiye reisi olarak yanına almasını önermeğe kadar vardırır. Vahidettin önce “Bana vermezler” der. Sonra “İstanbul'a gidince düşünürüm” diyerek işi yokuşa sürer. O

zaman Liman von Sanders komutası altında olan Beşinci Ordu'nun, Boğazların savunmasını üstlenmiş kuvvet olduğu düşünülürse, Enver'e rağmen oranın ele geçirilmesinin bir ihtilalci darbe anlamı taşıdığını düşünmek hata olmaz. Daha Osmanlı yenilgisinin bahis konusu olmadığı bir sürede "Zaferi Nihai – Şerefli Sulh" sloganının her gün tekrarlandığı bir dönemde her şeyi kontrolunda tutan Enver'den böyle bir şeyi istemeyi tabii ki Vahidettin düşünemezdi. Unutmamak gerekir ki kısa süre önce, kendisini öldürmek için Teşkilatı Mahsusa içinde düzenlenen suikast girişiminde – hiçbir dahli olmasa da – M.Kemal' in isminin geçtiğinden Enver haberdardı.

Mustafa Kemal'in işlerin çok kötüye gittiğini en iyi fark eden kişi olduğu inkâr edilemez, ancak bunu düzeltme yolunda paravana olarak kullanılmaya katılmadığı için Vahidettin de eleştirilemez. Alman ve İttihatçı karşıtı olduğu için Paşa'yı "bulaşık" saymaması doğaldı, ama ihtilalci niteliğini yok sayamazdı. Ağabeyinin meşruiyetçi İttihatçılardan bile cumhuriyetçi olabilirler korkusu varken Vahidettin'in İttihatçı kökenli birinden çekinmesi doğaldı.

6- 1918 BAŞINDA DURUM, ÇÖZÜM ÖNERMESİ İÇİN UYGUN MUYDU?

Osmanlı Devleti Dünya Savaşı'nda Merkezi İttifak devletleri grubundaydı. Bunlar

Kuzey Denizi'nden başlayıp Almanya – Avusturya/Macaristan – Bulgaristan üzerinden Osmanlı toprakları boyunca uzayıp Basra körfezine varan bir orta şerit oluşturmuyorlardı. Üçlü İtilaf diye anılan İngiliz – Fransız – Rus anlaşmasına İtalya – Japonya – ABD'nin katılımıyla oluşan bir çemberin içine sıkışmışlardı. Almanların öncülüğünü yaptığı, dünyayı yönetmede ön plana çıkma ve daha çok sömürgeye sahip olma çabasına İttihatçılar, Osmanlı toplumunu yabancı güdümünden kurtarma (En önde kapitülasyonlardan) ve

sömürge durumuna düşürülmüş İslam toplumlarını (Başlıca Orta Asya Türkleri ve Hint Müslümanları) özgürlüğe kavuşturma gibi çok iyi bir niyetle katılmışlardı.

Osmanlı ordusunun Çanakkale'deki başarısı kadar, Almanların Fransız ordusunu alt edememesi ve Avusturya ordusunun Ruslar karşısındaki başarısızlığının sonucu olarak, bir yılda biteceği beklenen savaşın beşinci yılına girmesi iki grubun da hesaplarını altüst etmişti. Bütün ülkelerde toplumsal bıkkınlık ve sıkıntılar had safhaya ulaşmıştı. Böyle bir ortamda ilk fireyi veren Çarlık Rusyası oldu. 1917 Ekim'indeki Bolşevik ayaklanmasından sonra yeni hükümetin savaştan çekildiğini ilanı ve özellikle Osmanlı Devleti'ni paylaşmaya yönelik gizli Sykes-Picot anlaşmasını açıklaması, Osmanlı politikasının yeni bir yön almasına yolu açtı. O zamanlar dünyanın bir numaralı gücü sayılan İngiltere bile çaresizliğini, Amerika'daki Yahudi lobisinin mali desteğini sağlamak için, Filistin'in Yahudi yerleşmesine açılmasını kabul edeceğini ilan ederek aşmaya çalışmıştı. İtalya, Libya'nın sahillerinden bir karış içeri girememenin bunalımı içindeydi. Fransa ise Almanya ile, zehirli gaz kullanımı aşamasına varmış bir siper savaşını sona erdirememenin sıkıntısını yaşıyordu.

İttihatçıların Bolşeviklerle Brest-Litovsk antlaşmasını yapıp Rus tehdidinden kurtulunması, üstelik Rus ordularının boşalttığı Trabzon, Erzurum hatta Kafkasların bazı kısımlarının ele geçirilmesi büyük zaferler havası doğurmuştu.. Böyle bir ortamda Vahidettin'in fikir üretmesi, hele ordu içi eyleme girmesi mümkün değildi. İşler iyiye gidiyor gibi görünüyordu.

7- HİLAFETİN ETKİSİZLEŞMESİNE ÇÖZÜM DÜŞÜNEBİLİR MİYDİ?

İstese de istemese de Vahidettin, sadece geleceğin sultanı olarak değil, İslam Alemi'nin halifesi olarak da adımını atmak, içinden

de olsa fikir üretmek zorundaydı. 1917' de, tamamı tamamına 400 yıldır Osmanlı'nın güdümünde sayılan İslamın liderliği, bir yıl önceki Mekke merkezli Arap ayaklanmasıyla sorgulanır hale gelmişti. Bunda sadece İttihatçı politikalarına bağlanamayacak uluslar arası etkenler ön planda rol oynamaktaydı.

Dünyada en çok Müslüman nüfusa (100 milyon) sahip devlet İngiliz İmparatorluğu idi. Onun yanı sıra Rusya, Hollanda, Fransa hatta İspanya, Belçika gibi devletlerin de Müslüman nüfuslu sömürgeleri vardı. Osmanlı Devletinde bile nüfusun yarıya yakınının gayri-Müslimlerden oluşması sorunların en önemlilerindendi. Böyle bir ortamda İttihatçıların ilan ettiği, bütün Müslümanları bağımsızlığa kavuşturma amaçlı Kutsal Cihad'ın, esir Müslümanların sadece yüzde beşinden destek görmesi, Osmanlı Hilafeti'nin çoktan etkenliğini kaybetmiş olduğunu kanıtlıyordu. Bu hususta özellikle İngiliz propaganda ve girişimleri çok etkili olmuştu. Onların maddi desteği ve yönlendiriciliği altında 1916 yılının ortasında başlayan Şerif Hüseyin'in ayaklanması, gerek propagandası ve gerekse Mekke'nin ve Kudüs'ün kaybına sebep olmasıyla, Osmanlı liderliğine önemli bir darbe vurmuş oldu. Kendisi tahta geçince buna bir çare bulabilir miydi?

O yıllarda gizliden gizliye, 1918'in sonundan itibaren açıkça, Osmanlı'nın Araplardan kopmasının kökeninde İttihatçıların Türk milliyetçisi ve masoncu politikalarının bulunduğu iddialarını ileri sürenler çıkmıştır. Oysa bu suçlamalar abartmaydı. İttihatçıların Tanzimat'la başlatılan çağdaşlaşma girişimini daha hızlı bir sürece sokma çabası muhafazakar çevrelerce – Osmanlı içi ve dışındaki – aleyhte kullanılıyordu. 19. yüzyılın ortasından beri Arap milliyetçiliği gibi, Rum, Ermeni, Arnavut milliyetçilikleri batılılarca kışkırtılıyor, 1880'lerin başından beri de İngiliz politikası Arap Hilafeti'ni körüklüyordu. Sömürgeci gayri-Müslimlerle işbirliğine karşı çıkan yoktu. Oysa , İngiliz masonluğuna karşı milliyetçi bir nitelik taşıyan Osmanlı Yüksek Şurası'nın localarını bile Enver Paşa

kapatmaya kalkışmış, en azından tamamen etkisiz hale getirmişti. Buna rağmen, çoğunluğun ve özellikle dine bağlı kesimin suçlamasının daha açıkçası başka çözüm önerememenin, Veliahdın inancını da etkilediği anlaşıyor. Nitekim Hilafete çok bağlı sayılan Hint Müslümanlarından 700 bine yakın bir kesim, Dünya Savaşında İngiliz ordusunda Osmanlı'ya karşı (Özellikle Çanakkale ve Irak'ta) savaşmıştı.

8- WILSON PRENSİPLERİNİ GERÇEKÇİ SAYABİLİR MİYDİ?

Ekonomik çöküntüsü zirveye dayanmış Osmanlı toplumu, salgın hastalıkların yaygın etkisini yaşadığı bir dönemden geçiyordu. Halk ekmek bulmakta güçlük çekiyordu. Dağlar, savaşmamak için cepheden kaçmış firarilerle doluydu. Rusya'nın savaştan çekilmesiyle İttifak Devletleri'nin de çıkmaza sürüklendiği ortamda ABD'den gelen bir öneri, bütün savaşçılara bir süre için nefes alma olanağını kazandırmıştı. Cumhurbaşkanı Wilson evrensel barışı getirecek 14 maddelik bir öneriyle bütün dünyada olduğu gibi Osmanlı toplumunda da büyük yankılar uyandıran bir girişimde bulundu. Özellikle her toplumun kendi kaderini kendisinin belirlemesi ilkesi, sömürgeciliğe karşı çıktığı için İttihatçıları çok memnun etmişti. Osmanlı Devleti ile doğrudan ilgili 12. maddesi ise şöyleydi:

“Bugünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk bölgelerine itirazsız bir hükümlanlık sağlanmalıdır; ancak Türk boyunduruğu altında bulunan öbür uluslara kesin bir güven içinde yaşama ile özgür ve engelsiz tam bir gelişme imkanı sağlanılmalıdır. Çanakkale Boğazı uluslar arası güvenceler altında bütün ulusların ticaret gemilerine açık olmalıdır.”

Katı politikasında bir yumuşama gerektiğini fark eden İttihatçı hükümeti, 1917'nin sonlarında basın üzerindeki sansürü hafifletince bütün gazetelerde “Zaferi Nihai” sloganının yanına “Şerefli

Sulh” deyimini katmaya başladılar. Bununla Amerikan formülünü tümüyle kabul ettiklerini açıklamış oluyorlardı, ve de bir an önce barışa kavuşma özlemini. Vahidettin bu kampanyadan etkilenmiş olabilir miydi?

Osmanlı düşünürlerini Amerikan formülüne yönelmeye sevkeden, Avrupalılarla hesaplama zorluğundan kurtulma arzusu-
suydu. Biraz bilgisi olanlar ABD’nin, Avrupalıların birbirlerine karşı binlerce yıl kökenli düşmanlıklarından sıyrılamayacakla-
rını bildiğinden yüzyıl önce “Avrupalıların iç işlerine karışmama ve Avrupalıları iç işlerine karıştırmama” ilkesini benimsediğinin bilinceydi. Gerçekten ABD Cumhurbaşkanı Monroe bu ilkeyi 1823’te ilan etmişti. Amerika’nın bundan birdenbire ayrılması ne derece etkili olabilirdi?...Bu yüzden gerçekçi siyasi çözüm arayanlar Avrupalılarla doğrudan temasın gereğine inanıyorlardı. Biraz ileri-
de açıklayacağımız gibi, Vahidettin de bu ikinci gruptandı. Ayrıca, Sykes-Picot anlaşması gizliliğini kaybedince İngiltere Başbakanı 8.Ocak.1918’de onun koşullarını biraz daha yumuşattıklarını şöyle açıklamıştı:

“Türkiye’yi başkentinden ve Türk ırkının üstün bulunduğu Anadolu ve Trakya’nın zengin ülkelerinden mahrum etmek için savaşıyoruz (...) Akdeniz’le Karadeniz arasındaki geçit uluslar arası ve yansız bir duruma sokularak İstanbul başkent olmak üzere Türk İmparatorluğunun Türk ırkının yurdu olan ülkelerde bırakıl-
masına itiraz etmiyoruz. Bizce ayrı ulusal durumlarının tanınması Arabistan, Ermenistan, Irak, Suriye ve Palestin’in hakkıdır.”

İTTİHATÇILARDAN KURTULMA DÖNEMİ: 8 AY

9- MUSTAFA KEMAL'DENSE ENVER'İ NEDEN TERCİH ETTİ?

Savaşın kaderi üzerinde henüz kimsenin tahmin yürütemediği bir aşamada, ağabeyi 5. Mehmed'in vefatı üzerine, 4. Temmuz. 1918'de Vahidettin, 6. Mehmed ismiyle padişahlık ve halifelik sıfatlarını üstlendi. Böylece, 58 yaşına basmasına pek az zaman kala, sadece 2 yıl beş aylık bir doğrudan siyaset gözlemciliğinden sonra, en üst sorumlu mevkiye erişmiş oluyordu. İktidarda, İttihatçıların en yetkilisi olmanın yanı sıra damat sıfatıyla hanedanla kaynaşmış da olan Enver Paşa bulunuyordu. Hem Harbiye Nazırı, hem de Başkumandan Vekili'ydi. Vahidettin sorumlu görünse de yetkili olabilir miydi? Mustafa Kemal'in ona yönelik ikinci girişimi bu soruya ışık tutuyor.

Tedavi görmekte olduğu Avrupa'dan yurda dönen Paşa, sultan/halife ile görüşme talebinde bulunur ve önerisini açıkça belirtir:

“Hemen başkumandanlığı bizzat üstlenin, kendinize vekil değil bir erkanı harbiye reisi tayin edin. her şeyden evvel orduya sahip ve hakim olmak lazımdır. Ancak ondan sonra düşünülecek uygun kararlar uygulanabilir.”

M.Kemal'i kışkırtanın, padişahın tahta geçince Enver'den Başkumandan Vekili ünvanını alması olabilir. Vahidettin kendi damadı İsmail Hakkı'ya bu girişim sebebiyle “İttihat ve Terakki'de

ilk gediği açtım” demiştir ama, hemen ikinci adımı atacak kadar cesur olamazdı. Onun için M.Kemal’e “Sizin gibi düşünen başka komutanlar var mı?” sorusunu yöneltti. “Var” yanıtını alınca da “Düşünelim” deyip konuşmayı bitirir. İttihatçılar gibi örgütlü bir gruba karşı çıkabilecek bir diğer askeri örgüt olayının padişaha Balkan Savaşı sırasındaki “Halâskar Zabitan Grubu” olayını ve sonraki vuruşmaları anımsatmaması mümkün değildi.

Birkaç gün sonra M.Kemal, yaveri ekrem Ahmet İzzet Paşa ile birlikte sultanın huzurundadır. M.Kemal tekrar konuyu açmak ister, sultan sözünü keser ve yanıtlar:” Ben her şeyden evvel İstanbul halkını doyurmak mecburiyetindeyim. İstanbul halkı açtır. Bunu temin etmedikçe alınacak her tedbir isabetsiz olur.” M.Kemal İstanbul halkının sorunlarının çözülmesinin gereğine karşı çıkmamakla birlikte, bütün memleketin kurtarılmasının önemini vurguladıktan sonra sözlerini : “Devleti, milleti ve bütün menfaatleri müdafaa eden kuvvet başkasının elinde bulundukça, sizin padişahlığınız dahi sözde olmaktan kurtulamaz “ anlamında bir cümle ile bitirir. Bu sert girişime Vahidettin’in verdiği yanıtta M.Kemal’in aklında kalan “Ben gereken şeyleri Talat ve Enver Paşalarla görüştüm” cümlesidir.

Paşa şaşırmıştır, birkaç ay önce İttihatçılardan nefret ettiğine kani olduğu kişinin şimdi onlara güven belirtmesini anlamakta güçlük çeker. Az sonra da yine Vahidettin ona şahsen Suriye’de ordu komutanlığına tayin edildiğini bildirir ve oraların düşman eline geçmesini önlemesini ister.Tam bir bozgunun yaşandığı Suriye cephesine atanması, Enver’in onu uzakta tutmak istemesinin sonucu olduğu gibi, Vahidettin’in de onun darbe hazırlığı kokan girişimlerinden korktuğunun bir kanıtıdır. Bu davranışında sultanı haksız bulmak mümkün değildir. Jön Türk/İttihatçı kökenli hele subay olanların ihtilalci özelliklerinden sadece bizim yöneticiler değil, Avrupalılar bile kendi sömürgelerini ayaklandırabilir diye korkarlardı.

Vahidettin'in, günün şartlarında sonu kestirilemeyecek bir öneride bulunan M.Kemal yerine hâlâ her şeye hakim iktidardakilerle anlaşması doğaldı. İstanbul'dan uzaklaştırılmasını Enver'e önermekle İttihatçıların güvenini kazanma oyunu oynadığı da söylenebilir. Enver'i öldürmeğe kalkışan İttihatçı Yakup Cemil'in akibetine sade M.Kemal'in değil kendisinin de düşme olasılığını düşünmüş olmalıdır.

10- İTTİHATÇILARDAN KURTULMAYA NEDEN YUMUŞAK YÖNTEM?

Vahidettin'in Enver'le çatışmadan kaçınmaya dikkat edişi, 31. Ağustos 1918 günü Eyüp Sultan'da kılıç kusanmasının Libyalı Senusi Şeyhi Ahmed Şerif'e yaptırılmasını kabulünde görülür. Geleneksel olarak Şeyhülislam, Konya Mevlevi Şeyhi ya da bir Nakibül Eşraf tarafından üstlenen bu görevin, Enver'in yakın dostu Senusi Şeyhine verilmesi açıkça İttihatçıların Cihad politikasının onaylattırılmasına karşı çıkmaması olarak algılanabilir. Bu arada Şeyhülislamı Musa Kazım ile Mevlevi Şeyhi Veled Çelebi'yi arzulamamasını onların İttihatçı bağlarını red etmesi ve birincinin masonluğu ve Nakibüleşraf'ın Hazreti Peygamber soyundan olmamasıyla yorumlayanlar da vardır. Diğer yandan biat törenini Harbiye Nezareti yerine Topkapı Sarayı'nda geleneksel şekilde yaptırmasını da yine İttihatçılardan ayrılma olarak sunanlar da var. Ayan Reisliğine de İttihatçılarla uzun zamandır ipleri koparmış olan Ahmet Rıza'yı getirmesi dikkatleri çekmişti.

Aslında sadece Vahidettin bu konuda ihtiyatlı değildi. İttihatçılara karşı nasıl davranması gerektiği konusunda danıştığı Ahmet Rıza da Ahmet İzzet Paşa da onlarla çatışmaktan kaçınmasını açıkça tavsiye etmişlerdi. Bunlara göre İttihatçılar iki gruptan oluşuyordu. Envercileri "zorba" olmakla nitelerken, Talat yanlılarını ılımlı ve samimi sayarak işbirliğine layık telakki ediyorlardı. Sultanın da onların tavsiyelerine uygun davrandığı anlaşılıyor.

Savaşta durum giderek kötüleştikçe anti-İttihatçı çevrelerde yeni formüller daha doğrusu yeni bir hükümet arayışı da giderek arttı. Damat Ferit'in bu günlerde gizli toplantılar düzenlediği biliniyor. Sultanla ilişki içinde mi bunları yaptığı hakkında bir bilgimiz yok, ancak zaman zaman onunla buluştuğuna göre bazı tavsiyelerde bulunduğu ve gözlemlerini aktardığı da kabul edilmelidir. Dolayısıyla Vahidettin için önemli bir haber kaynağı oluyordu. Artık hiçbir çözüm getiremeyeceğine kesin inanan Talat Paşa hükümeti 8.Ekim'de istifa edince yeni bir sadrazam arayışı resmîyet kazandı. İstifanın Sultanın isteğiyle gerçekleştiği ancak Talat Paşa'nın yeni hükümette İttihatçılar bulunması gerektiği yolunda şart koştuğu ileri sürülür. Vahdettin'in tercihi tecrübeli ama yaşlı Tevfik Paşa'ya yönelikti, ancak temasları sonuçsuz kaldı, onun kabinesine almak istediği bazı İttihatçılara karşı çıkmıştı. Bunun üzerine görev Yaver-i Ekrem Ahmet İzzet Paşa'ya verildi. Gerçi yeni aday İttihatçılığa hiç bulaşmamış olmakla övünüyordu ama, kabinesine İttihatçı bağlantılı eski Şeyhülislam Hayri Efendi, Fethi (Okyar), eski Maliye nazırı Cavit Bey, Bahriye kahramanı Rauf Bey ve Kızılay Reisi doktor Celal Muhtar'ı almaktan çekinmedi.

11- M.KEMAL'I NEDEN ILIMLI İTTİHATÇILARA DAHİL ETMEDİ?

Talat Paşa'nın istifasından ancak altı gün sonra 14.Ekim günü Ahmet İzzet'in kabinesi kurulabildi. Bu konuda karar almak yavaş işlerken, cephelelerdeki çöküntü büyük bir hız kazanmıştı. Suriye'de bozgun zirveye varmıştı. Bulgarlar teslim olmuş ve ateşkes görüşmelerine başlamışlardı. Bu, Almanya ile bağın tamamen kopması demekti. Fransız ordusu Doğu Trakya sınırına yaklaşmaya başlamıştı. Açıkça İstanbul doğrudan tehlikedeydi. Daha sonraki oluşumları etkileyecek bir belge olarak, Ekim başında Talat Paşa'nın istifası haberini alınca Mustafa Kemal'in doğrudan sultana ulaştırılmak üzere Seryaver Naci Beye gönderdiği bir telgrafı aynen aktarmakta yarar var:

“Talat Paşa kabinesinin mefluç bir halde, Tevfik Paşa hazretlerinin muayyen bir kabine teşkilinde müşkilata maruz bulunmakta olduğunu haber alıyorum. Ordular muharebe kudretinden mahrum ve zaten mevcut olan kuvvetler müdafaadan aciz bir hale getirilmiştir. Düşman her gün daha müsait ve ezici şartlar ortaya koymaktadır. Müttefiklerimizle birlikte olmadığı takdirde tek başımıza mutlaka sulhu kararlaştırmak lazımdır. Ve bunun için kaybedilecek bir an bile kalmamıştır. Aksi takdirde memleketin bütünüyle elden çıkması ve devletimizin telafisi imkansız tehlikelere maruz kalması uzak bir ihtimal olmaktan çıkar. Muhterem padişahımıza olan sadakat ve bağlılığım ve vatanımın temini selameti itibarı ile arz ederim ki, Tevfik Paşa hazretleri gerçekten zorlukla karşılaşmışlarsa sadaretin derhal İzzet Paşa hazretlerine yöneltilmesi ve onun da esasî Fethi, Tahsin , Rauf, Canbulat, Azmi, Şeyhülislam Hayri ve acizlerinden oluşacak bir kabine kurması zaruridir. Bu kişilerin oluşturacağı kabinenin duruma hakim olabileceği zan ve itikadındayım. Tevfik Paşa hazretleri size isimlerini saydığım zevata müracaat ettiği takdirde işler kolaylaşır zannederim. Uygunsa bu kişilerin Şevketmeab Efendimize arzını rica ederim.”

Bu mektup M.Kemal'in on ay kadar önce başlattığı girişimin hedefini ortaya koymaktadır. Paşa daha o zamandan beri acele barışa yönelmenin gereğini kanıtlamağa çalışmakta ve ordu yönetimini üstlenmesini Vahidettin'e önermekteydi. Ahmet İzzet Paşa'ya sadrazamlığın yanı sıra Harbiye Nazırlığı ve Genel Kurmay Başkanlığının da verilmesi, M.Kemal'in formülünün uygulandığı kanısını yaratıyor. Ancak kendisinin uygulama dışı bırakılması dikkatlerden kaçmıyor. Anlaşıyor ki Enverci olmasa da İhtilalci kesimden sayıldığı için uzak tutuluyordu. Nitekim padişaha ulaştırdığı mesaj ancak Ahmet İzzet Paşa hükümetini kurduktan sonra saraydan yeni sadrazama ulaştırılmıştır.

12- İTTİHATÇILARINKİNDEN BAŞKA BARIŞ FORMÜLÜ VAR MIYDI?

İttihatçı hakimiyeti aşılamadığı için daha önce ele alınamayan barış sorunu Ekim ayının ortasında gündemin baş konusu haline geldiğinde artık Vahidettin'in de bir rol oynaması mümkün değildi. Sorun tamamen yeni kabineye bırakılmış oluyordu. Sadarete gelişinden iki gün sonra, 16.Ekim.1918'de Bern'deki askeri ateşe Halil Beyin gönderdiği mesaj sadrazama ulaştı. Bunda Bern'deki İngiliz sefirinin mesajı aktarılıyordu. Kendi bakanlığından aldığı talimatla, Osmanlı hükümetinin ABD'ye başvuracağını haber alındığı, oysa İngiltere'ye başvuru halinde – İngiliz-Amerikan hükümetleri arasında mevcut rekabete binaen – Bâbıâli'ye daha uygun barış koşullarının sağlanacağı belirtilmekteydi.

İngilizlerin böyle bir girişim için Hariciye kanalını değil, Harbiye kanalını kullanmaları, İttihatçıları hâlâ muhatap saydıklarını gösteriyordu. Aynı sırada Irak'ta esir edilmiş olan ve Büyükkada'da ikamette tutulan İngiliz generali Townsend de yeni sadrazama mektup yazıp barış aracılığı önerisinde bulunmuştu. İkisine de olumlu yanıt verildi. Aynı sırada Osmanlı Bankası'nın bir Fransız müdürü Selanik'teki Fransız komutanı Franchet d'Esperay'e gönderildiği gibi Hahambaşı Naum Efendi de Amerika'yla ara bulması için yola çıkarıldı.

Önerilen karşı barış koşulları İttihatçılarınkine benziyordu. İstanbul başkent kalacak, Boğazlar anlaşmalarla açılacak, imtiyazlar – yani kapitülasyonlar – kaldırılacaktı. İngiltere'nin işgalinde olduğu ve yerel yönetimlerin kurulmasına girildiği halde, Arap bölgelerine idari bağımsızlık tanınması kabul ediliyordu. Sadrazam ayrıca ekliyor : “ Böylece İngiltere ile eski tarihi bağlar yeniden güçlendirilir, idari bütünlük güven altına alınır ve Wilson ilkeleri hakkıyla tatbik edilirse, yakın gelecekteki muhtemel badiyelerde, gerekli görüldüğü zaman gücümüz yettiği oranda yardımcı olunacağı yolunda istek ve vaatler ortaya konulmuştur.” Bu formü-

lün Sultana da uygun görüldüğü bellidir. O dönemin koşullarında istenebilecek en üst düzey şartlar bunlardı. O anda M.Kemal'in de daha fazlasını düşündüğünü zannetmiyoruz.

13- İNGİLİZ DESTEĞİ 1918'DE RED EDİLEBİLİR MİYDİ?

İflas eden gözü bağlı Almancılığın yerine ABD ile karışık İngilizciliğin konmaya çalışılmasını yeni bir gözü bağlı İngiliz yanlılığı olarak algılamak yanlış olur. Bunda Vahidettin'in etkisini aramak da gereksizdir. Dünya Savaşı'nın gerçek galibi İngilizlerdi . Dünya politikasında en etkili söz sahibi olan da "üzerinde güneşin batmadığı imparatorluğu" yöneten Londra hükümetiydi. Sultanın Tevfik Paşa'yı sadarete getirmek arzusunun arkasında Paşa'nın Dünya Savaşı'nın başlamasından önceki son Londra elçisi olması vardı. İngilizlerle yakın ilgi kurmuş ve onlardan saygı da görmüştü. Wilson'a defalarca yapılmış başvurulara cevap alamamış olan İttihatçıların, el altından İzmir valisi Rahmi Bey aracılığıyla İngilizlere yaptıkları barış başvurularının da yanıtızsız kaldığı bir dönemde düşmanı iyi tanıyan bir diplomatı yönetime getirmek akıllı bir davranıştı.

Vahidettin de Alman karşıtlığını, İngiliz bazen de Fransız yandaşlığı ile karşılamaya çalışan bütün anti-İttihatçılar gibiydi. Hatta İttihatçı kabinesinde bile Cemal Paşa ve Cavit Bey gibi Almanlarla işbirliğini istemeyen Fransız yanlıları vardı. M.Kemal'in de daha 1913'de Sofya Askeri ataşesi iken Balkan Savaşı'nda Bulgarların ordumuzu yenmesinde Almanların onlara savunma sistemimiz hakkında bilgiler vermelerinin yönlendirici olduğu hakkında Harbiye Nezaretine raporu vardır; açıkçası Almanları sevmiyordu, Dünya Savaşı sırasında da bunu birçok kez yüzlerine karşı ifadeden kaçınmamıştır. Böyle bir ortamda Vahidettin'in İngiliz yanlılığını abartmamak gerekir, hele Mondros sonrasında. Başka çaresi var mıydı? İlk demeci sayılabilecek Daily Mail muhabiri Ward Price ile konuşmasında iki konunun temeli oluşturduğu görülür: İttihatçıların suçluluğu ve İngiliz dostluğu.

İngiltere'nin sömürgeci olduğunu, toplumları birbirine düşürerek parsa toplamak (Hint'e, Kıbrıs'a, Mısır'a, Basra Körfezi şeyhliklerine el koymak gibi) politikalarını başarıyla yürüttüğünü bilmeyen yoktu. Ancak Osmanlı yöneticileri devletin ömrünün bir yüz yıl daha uzamasında İngiliz müdahalelerinin etkili olduğunu da gözardı edemiyorlardı:

- 1798'de Napolyon Mısır'ı işgal ettiğinde donanmasını yakarak yardım almasını engellemiş - 1809'da Fransız-Rus tehdidine karşı ittifak yapmış - 1829'da Edirne'ye kadar giren Rus ordularının daha ileri gitmesini durdurmuş - 1840'da Mısır Valisi Mehmet Ali'nin İstanbul'a girmesine mani olmuş - 1853-56 Kırım Savaşında Osmanlıya yardım etmiş - 1877-78 savaşında kaybedilen Balkan topraklarını Osmanlıya iade ettirmişlerdi.

İngilizciliği Abdülhamit'ten devraldığını iddia edenlere de rastlanır. Bu yanlıştır. Abdülhamit'in en çok çekindiği devlet İngiltere'dir, ama politikasında Londra'yı rahatsız etmemeye özen gösterdiği de bilinir. Bu yüzdendir ki, Abdülhamid'in sadrazamlığını yapan Kâmil Paşa gibi Vahidettin de İngilizlerle uyumlu politika yanlısıydı. Hatta kılıç kuşanma töreni sırasında Talat Paşa İngiliz uçaklarının bomba atabileceği uyarısında bulunduğu zaman şöyle yanıt vermişti :

-Onlar mütemeddin (uygar) adamlardır, böyle dini merasim esnasında taarruz etmezler.

Vahidettin'in çaresizliğini, 1919 Ocak'ında işgalcilerin kendi subaylarını yerleştirmek için hanedanın köşk ve saraylarına el koymaları karşısında üzüntü duyan hatta ağlayan başkâtibi Ali Fuat'a (Türkgeldi) söylediği sözler kanıtlar: "Canım siz nasıl kafa taşırırsınız! Biz esaret halindeyiz. Dolmabahçe sarayını da isteseler ne yapacağız!" Sonra da ekler : "Bence Osmanlı hanedanının mülküne girdikten sonra hudutta bir kulübeye girmekle benim sarayıma girmek arasında bir fark yoktur."

14- NEDEN MONDROS'A DAMAT FERİT'İ GÖNDERMEK İSTİYORDU?

Barış özlemi toplumda öyle yer etmişti ki, daha Mondros'ta başlayacak girişim belirmeden İstanbul'da duvarlara gizli ellerce yazılmış afişler asılmaya başlanmıştı:

“Eğer namusun, hamiyetin varsa hiçbir şeyden korkma, Allah ve Peygamber aşkına, ölmek üzere bulunan biçare milletin kuvvetinle imdadına koş! Hevesatı iblisane ve caniyaneler yüzünden sulhümüzü akamete uğratanlara bağıra bağıra zorla sulhü kabul ettir. Korkma, bütün milleti İslamiye seninledir. Artık zafer ümidi kalmamıştır. Her gün yüzlerce kardeş, bir iki namussuzun keyfine yerlere seriliyor.”

İşin ilginç bu duvar ilanlarının başında “Ey Zabitan!” kaydı vardı. Yani tek çözüm getirecek kurumun siviller değil, yine savaşçı askerlere karşı barışçı askerler olduğu itiraf ediliyordu. M.Kemal'in çözümü askere karşı askerle sağlama önerisine karşı çıkan Vahidettin'in bu ortamda da sivil formül araması şaşırtıcı değildi. Gerçi sadareti bir askere vermişti ama ona, İngiliz Amirali Calthorpe'un Mondros'tan yaptığı ateşkes anlaşması için görüşmeleri başlatma önerisine Damat Ferit'i gönderme tavsiyesinde bulundu. Herhalde, kendisi aleyhinde çıkabilecek koşulları önlemek için eniştesinin etkili olabileceğini hesaplıyordu. Bir yandan da onun İngilizciliğine güvendiği bellidir. Oysa, öncelikle askeri formüllerin ele alınacağı, barış değil ateşkesin görüşüleceği bir toplantı bahis konusuydu. Sultan herhalde Ferit'in, “Calthorpe ile anlaşamazsam Londra'ya gidip İngiliz kralıyla doğrudan görüşerek iyi çözüm bulabilirim” şeklindeki tezine de kanmış olabilirdi. Nitekim Mondros şartları kendisine iletildiğinde sadrazama “ Şartlar her ne kadar ağır ise de kabul edelim! Ümit ederim ki İngilizlerin Doğu'daki iyi niyetli politikası ve asırlık dostluğu değişmez; daha sonra onların hoşgörüsünü elde ederiz” demiş olması, Damat Ferit/İngiliz bütünleşmesinin çözüm olabileceğine peşinen inandığını gösteriyor.

Hem Ahmet İzzet Paşa, hem de bütün kabine üyeleri Damat'ın temsilciliğine karşı çıktılar. Hatta sadrazam padişaha, Ferit'in deli olduğunu söylemekten bile çekinmedi. Kabul etmek gerekir ki Vahidettin'in endişesi saltanatının sona ermesiydi. Rusya'da, Almanya'da Avusturya'da, Bulgaristan'da hanedanların sona ermiş olmasından etkilenmemesi mümkün değildi.

15- SEVR'İ HAZIRLAYAN MONDROS'UN ŞARTLARI MIDIR?

Bizde en büyük felaket olarak Sevr antlaşmasını lanetlemek adet olmuştur. Oysa Sevr'i hazırlayan ortam doğrudan doğruya Mondros ateşkesinin şartlarıdır. Buna ek olarak Mondros metninde bulunmayan uygulamalara- özellikle işgal bölgelerinin belirlenmesi - başvurarak galip devletlerin keyiflerince istedikleri yere asker çıkarma ve barış koşulları belirmeden yönetme hakkını kullanmaları, Osmanlıyı parçalamanın tam bir planını yapmış olduklarını kanıtlıyordu. Bahriye Nazırı Rauf (Orbay) ile iki yardımcısından oluşan heyet İstanbul'a özellikle, galiplerin karşı direnç hareketleri belirirse istedikleri yerleri işgal etme hakkı konusunda ısrarcı olduklarını ve bundan asla vazgeçiremediklerini bildirmişler, hükümette kabulden başka çare bulamamıştı. Dolayısıyla Mondros'un yarattığı olumsuz durumdan Vahidettin'i suçlu bulmak mümkün değildir. Hatta "Damat Ferit gitseydi acaba daha iyi koşullar sağlar mıydı?" sorusuna zemin hazırlamış oldu. Nitekim Rauf Bey Mondros'tan dönüşte görüşmek istediğinde Sultan onu huzuruna kabul etmemiş, Cuma selamlığından sonra karşılaştıklarında da asık yüz göstermiştir.

Damat Ferit reddinin Sultanla Ahmet İzzet Paşa arasında ilk kopuşun işaretini verdiği anlaşıyor. Bu ortamda 30.Ekim 1918 günü Mondros'ta, ateşkes aslında Osmanlı Devleti'nin tam teslim olma anlaşması imzalandı. Ülkedeki bütün telgraf istasyonları, demiryolları, limanlar işgal altına alınıyordu. Ordu tamamen si-

lahsızlandırılacak ve derhal kapsamlı bir terhise gidilecekti. Askeri koşulların dışında dikkati çeken, aslında Barış antlaşmasında bulunması gereken, Kafkaslar ile Doğu ve Güney Anadolu'ya ait – açıkça Ermenilerle ilgili – koşullara özel yer verilmesiydi. Aynı şekilde Hicaz, Asir, Yemen , Suriye ve Irak'ta bulunan muhafız kıtalarla Libya'da İtalyanlara karşı subayların en yakındaki Dünya Savaşının galip devletinin kumandanlarına teslim olmaları şart konuyordu.

İngilizleri özellikle Medine'de iki yıldır kuşatma altında olduğu halde, bütün sıkıntılara rağmen teslim olmayan, Fahri Paşa komutasındaki Osmanlı birliğinin rahatsız ettiği anlaşıyordu. Osmanlının hilafet iddiasının tamamen sona ermesi için Hazreti Peygamber'in kabrinin bulunduğu kentin de Türklerden alınması şarttı.

Mondros başlangıçta pek çok çevre tarafından başarılı bir pazarlık olarak algılanmıştır. İttihatçı yanlısı Vakıf "dahili işlerimize müdahale ve hakimiyeti milliyemize tecavüz yok" diye sunmuştur. Heyetten Reşat Hikmet de "İstanbul'un mukadderatı ne mevzuu bahs olmuş, ne de bundan sonra olacaktır" diye basına açıklama yapmıştır. Oysa sadece 7. maddenin tefsiri bile bütün Osmanlı ülkesinin işgaline yetmiştir. Ancak şunu da kabul etmek gerekir ki, Mondros'u sadece oraya gönderilen heyet kabul etmiş değildir. Önerilen koşullar Bâbîâli'ye ulaştırılmış oradan gelen çaresiz onay ile kabul edilmişlerdir. Padişah istemese de buna engel olamazdı.

16- ARAPLARI HÂLÂ BAĞIMLI SAYMA TUTKUSU GERÇEKÇİ MİYDİ?

Vahidettin ile sadrazamı arasında Damat Ferit tartışmasının ardından ikinci karşıtlık hükümetin meclise sunduğu programında Arabistanla ilgili çözümünden doğmuştu. Ahmet İzzet Paşa, padişahın hakimiyeti altında Arabistan'a bağımsızlık verilmesini önermişti. Bu kayda Arap milletvekilleri hep birden teşekkür

ederken Sultan başkâtibini yollayıp bu bağımsızlık kavramının çerçevesini sorgulamıştı. Eğer söz konusu siyasi bağımsızlık ise Arabistan'ın tamamen terkini tercih edeceğini anımsatıyordu. Bu hususta Mondros'taki heyete ulaşan talimatının özellikle hilafet ve saltanatın korunmasını hedef aldığı dikkatlerden kaçmıyor: "Hilafetin, saltanat ve Osmanlı hanedanının hukuklarının tam korunması. Özerklik bekleyen vilayetlere yalnız idari özerklik tanınması, siyasi olması gerekiyorsa bağımsızlığın kabul edilmesi, siyasi özerkliğin İslam alemine ihanet olacağı." Dikkati çeken diğer cemaatlerin bağımsızlık isteklerine karşı çıkmazken, artık sadece Türklerden oluşma aşamasına gelmiş Osmanlı toplumu için hilafet, saltanat ve hanedanın hukuklarını ön plana getirmesidir. Zaten cülus hattı hümayununa eklenmesini istediği on maddenin başında "İslam adabı ve Osmanlı vakar ve haysiyetinin korunması" maddesinin bulunması, daha ilk adımından itibaren, haklı olarak görevini üstlendiği kurumun itibarını ön planda düşündüğünü gösteriyordu. Sadrazam ise en az 25 yıldır politikanın içinde bulunmuş birisi olarak daha gerçekçi bakıyordu. Avusturya-Macaristan tarzı bir birlikteliği düşündüğünü, siyasi değil idari bağımsızlığın bahis konusu olduğunu ve sorun uygulama aşamasına gelince kendilerinin iradeleri alınmadan karar verilmekten kaçınılacağını ilettiler.

Osmanlı Sultanı ile sadrazamı arasındaki bu tartışma, aslında Arap dünyasındaki gelişmelere karşı ne yapılabileceğinin tam bilinmediğini gösteriyordu. Sadece ayaklanmakla kalmamış, krallığını da ilan etmiş, hatta hilafete bile el atmış olan Şerif Hüseyin'in zaten ele geçirmiş olduğu tam bağımsızlığını kendi hükümetinin kabul etmemesini istemekle Vahidettin hayalci bir tavır takınmış oluyordu. Anlaşıyor ki, neredeyse yarım yüz yıldır İngiltere'nin güdümünde yürütülen Arap Hilafeti kampanyasının hemen hemen hedefine ulaşmış olduğunu kabul etmek istemiyordu. Hükümetinin yaklaşımının kendisinin en büyük kozunu zayıflatacağını düşünüyor olmalıydı.

Ahmet İzzet Paşa ve danışmanlarının ise daha gerçekçi oldukları ve sultanı rahatsız etmeyecek bir orta yol aradıkları anlaşıyordu. Nitekim, Şam'a muzaffer kumandan olarak girip kendi krallığını ilan etmek hazırlıkları içinde bulunan Faysal'a gönderdiği 21.Ekim.1918 tarihli mektupta sadrazam, İttihatçıların Arap politikasını yermiş ve babası Şerif Hüseyin'i hain olarak değil "pederi büzurgvarınız" (Saygıdeğer ulu babanız) diye anmıştı. Bir yandan Osmanlı Devleti'nin istikbalini garanti altına almak için eski hukukun devam ettirilmesini istiyor, bir yandan da Faysal'a "Hanedan-ı Âlişan-ı Haşimaneleri" sıfatını layık görüyordu.

17- HİLAFET KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCESİNİN DESTEKÇİLERİ VAR MIYDI?

Vahidettin'in hilafet konusuna özel bir ilgi göstermesinin kökeninde, İttihatçılara karşıtlığı bilinen ve genelde onları dinsizlik ve Masonlukla suçlayan dinci çevrelerin desteğini sağlama arzusu da ayrıca yatıyordu. Bu alanın en ünlü yayını "Sebilürreşad" da 1918 Aralık'ında Kanunu Esasi'nin şeriata karşıtlığını belirten ve İslamın esaslarına uygun meşveret üzere bir hükümet kurulması gereğini savunan yazılar çıkmıştı.

Osmanlı hilafet ve saltanatının diğer İslam grupları üzerinde etkisi kalmadığını ileri sürenlere karşı "İslam" dergisi de Ceziretül Arab ve Suriye'de en az beş hükümet (Beyrut, Şam, Cebeli Lübnan, Filistin, Hicaz) kurulmuş olmasına rağmen bunlarla İstanbul arasında bağların kopmamış olduğunu ileri sürüp ekler:

"Osmanlı Devletiyle belkide evvelkinden daha samimi ve daha sağlam bir büyük kitle teşkil edecektir. Hakikat halde yeni Devleti Osmaniye'nin böyle bir birlik kitlesi husule getirmeğe o kadar ihtiyacı yoktur. Fakat ilişkilerin yoğunluğu ve asırlardan beri fena idarelerimizin kötülüğüne rağmen, yine ahali arasında ve bilhas-sa Müslüman kısım arasında, hatta akrabalık ve yakınlıklar, ebedi

dostluklara karar vermiş olan gayet sıkı ve yok olmayacak ilişkilerin varlığı bizi birbirimizden ayırmak fikirlerini her zaman men eder.”

Ahmet İzzet Paşa'nın istifasıyla Tevfik Paşa'nın sadarete gelmek üzere olduğu günlerde “Sebilürreşad”ın makalesi ise aradan kötüler yani İttihatçılar çekilince sorunların çok daha kolaylıkla halledileceği tezini ileri sürmektedir:

“Osmanlılar, temin ederim ki birleşmiş yekpare bir kitle halinde kalırsak inşallah Arabistan'ı da, Arab kardeşlerimizi de kazanırız. Onlara fenalık istemişsek, aflatırını dileriz. Onlar da bizi bağışlarlar ve Müslümanların ayrılmasına razı olmazlar. Hilafet meselesine gelince hiçbir zaman Şerif bunu istemeyecektir. Zaten istese de kimse ona biat etmez. Daha geçen seneden bu hakikati Hint Müslümanları İngilizlerin arzularına rağmen kongrelerinde resmen ve açıktan beyan ettiler. Binaenaleyh Hilafet Âli Osman padişahlarında kaldıkça Fransa ve İngiltere ile hoş geçinmek mümkündür. Yarın, sarıh ve doğru ve açık bir siyaset takip edip aklımızı başımıza toplarsak, bu iki hükümet hiçbir zaman bizden uzak duramazlar. Onların idarelerinde Müslüman ahali bulundukça bizim nazımımızı az çok çekmeye mecburdurlar. Öyle ümid ve temenni ederiz ki zatı hilafetpenahi tarafından takip buyurulacak bu islami, bu makul siyaset sayesinde vatani Osmani mesut ve mamur olur.”

Vahidettin'in esas politikasının bu olduğu ancak yavaş yavaş yerine oturtmağa çalıştığı bellidir.

18- İTTİHATÇI LİDERLERİN KAÇIŞINA ENGEL OLABİLİR MİYDİ?

Mondros ateşkesinin imzasından iki gün sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti toplantı yaptı ve kendi kendini feshetti, ama Teceddüt adını alıp siyasete devam edeceğini de ilandan kaçınmadı. Buna karşılık galiplerin istedikleri yerleri askerle işgal edebile-

ceklerini öğrenen, başta Talat, Enver, Cemal Paşalar olmak üzere fırkanın ileri gelenleri Almanların da yardımıyla yurt dışına kaçtılar.

Parti olarak mevcut ve meclise tek hakimken onları rahatsız edebilecek her türlü girişimden kaçınan hükümet birdenbire korkularından sıyrılmış olan anti-İttihatçıların yoğun saldırısına uğradı. İşin ilginç, Mondros'a aykırı olarak (30 Ekim'de Osmanlı ordularının kontrolü altındaki yerlerin Osmanlı ülkesi sayılması gerekirken) İngiliz ordusu Musul'da ileri harekete girişmişti. Bununla ilgilenen yoktu, tek itiraz Yıldırım Orduları Kumandanı M.Kemal paşa'dan geldi. Hükümete, İngiliz ileri hareketine ne dereceye kadar müsaade edilebileceğini soruyordu. "Ateşkese aykırı" talimatı verilse belki de eyleme geçerdi. Onun yerine karargahı ve kumandanlığı lağvedilip Harbiye Nezareti emrine alındı, yani İstanbul'a dönmekten başka yapabileceği şey yoktu. Musul'daki birliklere de boş yere kan dökülmesine sebep olmamaları emri verildi.

Gündemin İngiliz fırsatçılığı yerine tamamen İttihatçı düşmanlığı ile dolmasında baş rolü onların muhalifi basın oynadı. Süleyman Nazif ile Cenab Şehabettin Hadisat'ı, Mevlânâzade Rıfat İnkılabı Beşer'i, Abdullah Cevdet İctihad'ı, Sait Molla Yeni İstanbul'u, Refi Cevat (Ulunay) Alemdar'ı çıkarmaya başladılar. Ali Kemal de Sabah'ın başyazarlığını üstlendi; daha sonra Peyam'ı ile Sabah'ı birleştirip Peyam-ı Sabah'ta en sert muhalefeti sürdürdü. Bunlardan başka Fransa, İngiltere ve ABD'nin sözcülüğünü yapan dört yayınlı, Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlerinin sözcülüğünü üstlenen 18 gazete de piyasaya sürüldü. Her şeyden sadece İttihatçıları suçlu sayan, hâlâ görevde olan İttihatçı kökenli memurların tasfiyesini hedef alan bir kampanya barış konusunu bile gündem dışına itmişti.

Ahmet İzzet Paşa haklı olarak "Bir takım açları doyurmak için bütün eski memurlara bir anda yol verilmesi böyle bir önemli zamanda idare çarkını durdurmak olurdu" diye düşünüyordu.

Sadece yolsuzluk yaptıkları iddia edilen bazı üst düzey İttihatçılar hakkında soruşturma açılmıştı. Eski sadrazam Sait Halim Paşa, hakkında sorgulama yapılmasını kendisi istemişti. Talat ve Cemal Paşalar da sadrazam'a gönderdikleri kaçış mektuplarında hesap vermeye hazır olduklarını söylüyorlardı. Osmanlı ailesinin damadı olduğu için mektubunu doğrudan saraya gönderen Enver, ihtilalci faaliyetlerine Kafkaslarda devam edeceğini, zamanı gelince de "padişahına hizmet etmeye hazır olduğunu" bildiriyordu. Bu da Vahidettin'in İttihatçı tehdidinin devam ettiğini düşünmesi için yeterliydi. Dolayısıyla onları engellememesi kendi politikasına uygun düşmüştür.

Ahmet İzzet Paşa istifa ettiğinde bunu padişaha geri aldırma önerisinde bulunan Enver'in yaveri Binbaşı Şükrü Oğuz'un tehdidi – bundan haberi olsa da olmasa da – Sultanın ihtiyatında haklı olduğunu göstermektedir: "İstifanızı lütfen geriye isteyiniz. Muvafakat etmezse kuvvetimle sarayı sarıp onu alaşağı etmek benim için işten bile değildir."

19- VAHİDETTİN'İN GÜVEN KAZANMA TAKTİĞİ NASILDI?

Kendisi basınla doğrudan ilişki kurmaya yanaşmamakla birlikte Vahidettin'in basının siyasi haberleri kadar sarayla ilgili yayınlarını da dikkatle izlediğini Lütfi Simavi, Ali Fuat Türkgeldi, İsmail Hakkı Okday gibi yakın yardımcıları belirtiyorlar. Tevfik paşa'nın sadrazamlığı sırasında bazı girişimlerde saray kadrolarının etkisi bulunduğu yolunda Ahmet Emin (Yalman) tarafından Vakıf gazetesinde yayınlanan bir makale üzerine yazar saraya davet edilmiş ve baş mabeyinci Lütfi Simavi Bey tarafından sultanın uyarıları kendisine ulaştırılmıştır. Bunun üzerine Vakıf'ta çıkan makale Vahidettin'in ön planda görünmeme taktiğini iyi yansıtır:

"Saray çevresinde bir geriye dönüş ve tahakküm etme fikir ve niyetinin bulunduğu katıyen söz konusu olamaz. En kuvvetli taht-

ların sarsıldığı ve demokrasi fikrinin gittikçe güçlendiği bir sırada eski usulde bir tahakküm ve istibdat kurmayı akla getirmek bile mümkün değildir. Sarayda hiçbir kadınlar topluluğu ve nüfuzu da yoktur. Padişah hazretleri meşrutiyetin gereklerini yerine getirmeye son derece bağlıdır. Memleket ve milleti ilgilendiren meseleler hakkında, sorumluluk sahibi bulunan sadrazam paşadan başka hiç kimse ile fikir ve görüş alışverişinde bulunmazlar. Mabeyin ileri gelenlerinin huzurda bulundukları sırada siyasi konularda söz açmak da adet değildir (...) Kabineye gelince, Padişah hazretleri kişiliği bakımından herkesin saygı ve güvenini kazanmış olan Tevfik Paşa'yı kabineyi kurmakla görevlendirmiş olup, bu kabinenin kuruluşundan doğan sorumluluklar ise tamamiyle Tevfik Paşa'ya aittir."

Açıkçası padişah izlenen politika üzerinde hiçbir yönlendiriciliği bulunmadığının kabulünü istemiştir. Onun mesajını aynen tekrarladıktan sonra Ahmet Emin yine de saraydan gelen bir etkinin varlığını şu şekilde yazısına eklemiştir:

"Biz, herhalde - saray ileri gelenlerinden olsunlar olmasınlar - bazı kimselerin, bir 'mensuplar zümresi' şeklinde, padişaha değilse bile hükümet işlerine tesir ettikleri iddiasında ısrar edeceğiz. Çünkü bütün işlerimiz o kadar acz içinde ve günümüz durumunun gereklerine o kadar uygunsuz bir tarzda yürütülüyor ki, bütün bu olup bitenlerin ardında hiçbir karanlık etkinin bulunmadığına inanmak gerçekten güçtür. Günümüzdeki ahval ve şartların sadece siyasi yaşamımızdaki karışıklığın tabii bir sonucu olduğunu düşünmeğe kolay kolay ihtimal verilemez."

Sorumlu olarak sadece hükümetleri ileri sürmek taktiğiyle Vahidettin'in kendisini suçlamalardan arındırma politikasını başarı ile yürüttüğü anlaşıyor. Böylece güvenilir tek otorite niteliğini kazanmayı başarmıştır.

20- TEK ÇÖZÜMÜN PADİŞAH'TAN GELEBİLECEĞİ TEZİNİ KİM YAYDI?

Bu ortamda muhalif basının, ılımlı İttihatçı kabineyi yetersiz bulup hem İttihatçı tasfiyesi, hem de barış sorununun çözümünü sultanın üstlenmesi tezini savunmaya başlaması, Vahidettin'in önünü büsbütün açan kampanya oldu. Hadisat gazetesinde Süleyman Nazif'in "Çökmenin Arifesinde" başlıklı makalesi bu açıdan çarpıcı bir örnektir:

"Padişahlara öteden beri 'baba' demekte büyük bir övgü ve zevk hisseden bu halk Sultan Mehmed Vahidüddin efendimizi, biraderi merhumları Sultan Mehmed Reşat'ın kaderi kötü tahtında değil, Allah tarafından günahları affedilmiş daha büyük kardeşleri Sultan İkinci Abdülhamit hazretlerinin tahtı hümayunlarında şerefle oturmalarını görmek istiyor. Bir kere daha büyük bir saygı ile arz etmek cüretinde bulunmuş idik ki: Romanoflardan, Hohenzollern aile ve Habsburg sülalelerinden bu kere de bir Rusya, bir Almanya ve bir Avusturya kalabilir. Fakat hanedanı Osmani bizim tek toparlayanımızdır. Fakirlik ve ihtiyaç çamuru içine her gün biraz daha fazla batan bu halk, hanedanı saltanata dua etmek farzasına bu dert ve sefalet arasında evvelki kadar ihtimam edemezse mazur görülsün."

Yazı, İttihatçıları suçlamakta en çok kullanılan Sultan Abdülhamit'i "ondan sonra bu mülke sahip gelmedi" diye överek devam etmektedir. Böyle bir ortamda yeni bir hükümet kurulması yolunda sarayın yeni girişimleri belirdi. İttihatçılardan oluşan meclis dışlanırken Vahidettin kampanyasının başına Ayan Reisliğine getirdiği Ahmed Rıza'yı yerleştirmişti. Onun sadrazama önerisi, kabinesindeki İttihatçıları uzaklaştırmasıydı. 6. Kasım'da sultan Abdurrahman Şeref'i de araya koyup sadrazamdan bu konudaki fikrini sordurdu. Hayri ve Cavit Beylerin çekilmesi yetmedi, Fethi Beyin de kabineden ayrılması istendi. Olayı "muhaliflerin sarayda birleşerek bir hükümet darbesi yapmaları" olarak niteleyen Ahmet

İzzet Paşa' nın İlimli İttihatçı kabinesi 25 günlük bir iktidardan sonra çekildi. Yerine Tevfik Paşa'nın kurduğu hükümet geldi (11. Kasım).Yeni kabineye, Rıza Tevfik, Damat Şerif Paşa, Kambur İzzet ve Sulh ve Selamet Partisi'nden Mustafa Arif gibi İttihatçılara açıkça karşı çıkmış isimler dahil edilmişti.

Diken mizah dergisinde Ramiz'in bir karikatüründe yeni sadrazamın , başının altında sadece iskelet halinde kemikleri bulunan biri olarak çizilmiş olması, İttihatçı karşıtı olmalarına rağmen bir çevrenin de bu hükümetten fazla bir şey beklenemeyeceğine inandığını gösteriyordu.

İki gün sonra 55 İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan askeri gemisinden oluşan İtilafçıların işgal donanması İstanbul Boğazına yerleşti. Vahidettin'in "Artık pencereden bakamıyorum" dediği biliniyor. Tabii ki tek suçlu olarak İttihatçılar gösterilecekti.

21- VAHİDETTİN VE SADRAZAMLARI İNGİLİZ TAKTİĞİNİ BİLEBİLİR MİYDİ?

Padişahın, İlimli İttihatçıları uzaklaştırıp İngiliz yanlılığını açıkça ortaya koyabilecek bir hükümet kurdurma tutkusunun, aslında İngiliz politikasını kendi aleyhinde işler hale getireceğini bilmesi imkansızdı. 9. Kasım'da İngiliz donanmasının İstanbul'a girmesinden dört gün önce İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour'dan komutan Amiral Calthrope'a verilen talimatta İttihat ve Terakki yanlılarından oluşacak hükümeti devirmemeleri tavsiyesi vardı. Böyle bir davranışın hem içerdeki hem de Avrupa'ya sığınmış muhalifleri iktidara getireceği, dolayısıyla İttihat ve Terakki'ye kabul ettirilmesini herkesin doğal karşılayacağı ağır koşulların yumuşatılması zorunluluğunun doğacağı belirtiliyordu. Arkasından, Sykes-Picot anlaşmasının esaslarından vazgeçilmiş olmadığı şu şekilde anlatılıyordu:

“Majeste hükümetinin Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak barış hakkındaki düşünceleri sert ve kesindir. Dolayısıyla ateşkesin uygulanacağı sürece İttihat ve Terakki hükümetinin işbaşında kalması ve ilerde yüklenilecek olan barış koşullarının zilletine katlanması daha iyi olur. Dolayısıyla İttihatçıların düşmesini çabuklaştıracak hiçbir davranışta bulunmamalısınız, bununla birlikte elbette onları desteklemez veya işbaşında kalmalarını sağlamaya çalışmazsınız. Türkiye’nin Avrupa ve Anadolu’da yeniden kurulması işinin Komite (yani İttihatçı) dışı bir hükümete mi verileceği konusu bugünkü görevinizin alanı içinde değildir.”

Osmanlı yönetimlerini kullanmayı iyi bilen İngilizlerin bu taktikle, İttihatçıları hizmetlerinde kullanma ihtimalini de kaybetmemeyi tasarladıkları anlaşılıyor. 1917’nin sonundan beri kapitalist dünya için en büyük tehlikeyi oluşturan Bolşevik rejimine karşı kullanmada savaşçı İttihatçılardan, özellikle bunların Turancı kesiminden yararlanabilirlerdi. .

Vahidettin’in, Ahmet İzzet’in, Damat Ferit’in bu olasılığı düşünmeleri mümkün müydü?.. Hiç zannetmiyoruz. Sultan’ın ılımlı İttihatçı kabineyi hemen değiştirip İngilizlere dost görünen Tevfik Paşa’yı kısa zamanda iktidara getirmesi İngilizlere güvence vermeye yönelikti ama, Balfour’un tam istemediği oluşumun gerçekleşmesiydi. İngiliz politikasına seçenek bırakmıyordu. Dolayısıyla Vahidettin ve hükümetleri daha başlangıçta, farkında bile olmadan bütün suçlamaları üstlenme durumuna gelmiş oluyorlardı. Can çekişme aşamasındaki bir toplumda kaçınılmaz kader.

Sadece sultan mı, veliahtı da, İttihatçılığın ortadan kaldırılmasının sadece kendi güçleriyle gerçekleştirebileceğine inanamıyordu. Abdülmecit 7.Aralık.1918’de Morning Post gazetesinde çıkan demecinde “İttihatçılar iktidara tekrar gelmek için fırsat kolluyor, yalnız başımıza önleyemeyiz, yardıma ihtiyacımız var” demekten kendini alamamıştı.

Bu durumda İngilizler Vahidettin'i tam tanımaya özen gösterdiler. 1920'deki bir hariciye raporu sultanı şöyle tanımlıyordu:

“İttihat ve Terakki'ye karşı olmasıyla tanınır ama siyasi hayatında bir cephede açık biçimde yer almamıştır. Hatırı sayılır derecede entelektüel ve hoş tabiatlıdır. Memleketine hizmet ve hanedanını korumak için samimi fikirleri vardır. Tahta çıkmasından sonra sultan/halife olarak şahsi etkisi ve otoritesi iç meselelerde bir etken halini aldı. Ne şekilde kullanması gerektiğini bildiği fikirlerle sahipti ama zayıflığı, ürkekliği ve ihtiyatı, tahtı güçlü bir unsur haline getirmesine engel oldu. Türkiye'yi İngiltere'nin lütfunun kurtarabileceğine inanır. Aşırı derecede sinirli olmasına rağmen fikirlerini rahat bir şekilde anlatır. Özel hayatı skandallardan uzaktır ama üzüntülerinin tesellisini hanımlarla arkadaşlıkta bulur.”

Açıkçası bizimkiler İngilizleri nasıl kullanacaklarını bilemezken, onlar bizimkileri nasıl kullanacaklarını iyi biliyorlardı.

22- SABIK İTTİHATÇI MECLİSİ MONDROS'A ÇARE GETİREBİLİR MİYDİ?

Yeni hükümetin ilk karşılaştığı sorun donanmalar değil, işgalcilerle karaya çıkarılan askeri birlikler oldu. Çoğu piyade birazı süvari olan askerlerin 2000'i Beyoğlu bölgesindeki kışla ve binalara, 1500 kadarı ise Boğaziçine yerleşmişlerdi. Ateşte baki geçmediği halde Osmanlı başkentinin bu şekilde işgali herkesi şaşırtmıştı. Harbiye Nezareti sadarete 17.Kasım'da soruyordu : “Fiilen bir işgal var, İtilaf mensubu herhangi bir general ve zabitanın her istediği yapılabilir mi?”

İngiliz Askeri Heyeti reisi Murphy'nin “İtilaf filosu Türk milletini selamlamakla yetinecek, biz Türklerle dost olmak istiyoruz” diye sunduğu İstanbul'a girişin birden böyle bir işgale dönüşmesi o zamana kadar siyasette pek aktif olmayan Meclisi Mebusanı da harekete geçirdi. Divaniye milletvekili Fuat, İskenderun ve Musul'un

da işgalde olduğunu belirtip ekledi: “Bu mütarekename belki bizimle alay maksadıyla yapılmıştır. Fakat İtilaf devletleri emin olsunlar ki kendi imzalarıyla istihza ediyorlar. Biz mağlup olduk ama, elimizde hak ve adalet vardır. Hakkımızı müdafaa edeceğiz. Bugün hakkımızı iştittirecek bir makam bulamıyorsak, elbette bir gün iştittireceğiz. Hükümet bunlara karşı ne gibi bir hareket yolu tutmuştur?” Açıkça hükümetten medet umuyorlardı

Ayan Meclisi ile iş görmeyi tercih eden Vahidettin için, İttihatçıların egemen olduğu meclisin çıkışı şüphesiz rahatsızlık vericiydi. Çözüm öneremiyor, sadece önerilenleri eleştirmekle yetiniyorlardı. Üstelik Karesi milletvekili Hüseyin Kadri’nin de ateş-kese aykırı işgalin bütün dünya meclislerine protesto edilmesi için önerge vermesi onların da hayalci bir ortamda bulunduklarını gösteriyordu. Hükümetin yapılabilecek bir şey olmadığı hususundaki izahatı üzerine önerge geri alındı. Almanlar ve diğer müttefiklerle de aynı koşulların belirlendiği, ihtilaf halinde anlaşmayı iptal hakkının da bulunmadığı anımsatıldı. Bu arada işgalin bedelinin bütün topluma ödetilmesine karşı çıkanlar da vardı. Atı’de Reşat Hikmet yakınıyordu:

“İşgal olayları milletin izzeti nefsinde rencide ediyor. Kuttül-amare’de, Çanakkale’de, Gazze’de kahramanlık gösteren bir milletiz. Mağlup olduksa da bu bir cilve-i kaderdir. Harp eden hükümetimiz idi. Bu hususta milletin mesuliyeti mevzuu bahis olamaz.”

Böylece sorumluluğu İttihatçılara yükleme kampanyası yeni bir ivme kazanmış oldu. Tabii sabık İttihatçı dolu meclisin gerekliliği sorununa da

23- MECLİSİN FESHİ HATALI BİR KARAR MIYDI?

Kabul etmek gerekir ki, karar verme durumundaki Padişah ile hükümeti için öncelikli sorun meclisin etkenliğini aşmaktır. Ahmet İzzet paşa’nın ılımlı İttihatçı hükümetini bile tam benimse-

yemeyen bu meclisin Tevfik Paşa kabinesine güven oyu vermemesi olasılığından korkuluyordu. İstanbul'a dönmüş olan M.Kemal de güvenoyu verilmemesi yanlılarındandı. Bunu kendileriyle uzun uzun tartışarak savunmuştu. Ve üstelik Ahmet İzzet Paşa'yı istifa ettiği için yüzüne karşı eleştirebiliyordu. Buna mukabil meclisteki eski İttihatçılar güven oyu vermezlerse meclisin kapatılması olasılığı bulunduğunu belirtiyorlardı. Nitekim 26 karşı, 7 çekimser oya karşılık 91 oyla Tevfik Paşa hükümeti güven oyu aldı. Bunun üzerine M. Kemal durumu padişaha anlatıp onun vasıtasıyla tezini uygulamaya sokma taktiğini bir kere daha denemeye karar verdi. Bir Cuma Selamlığında herkes dışarda beklerken baş başa uzunca görüşmelerini anlatırken "o çok ustaca bir tarzda benden önce davrandı" sözleriyle başlayan Paşa aralarındaki konuşmayı şöyle aktarıyor:

- Ordunun kumandanları ve subayları eminim ki seni çok severler; onlardan bana bir fenalık gelmeyeceğine teminat verir misin?

Birdenbire sorunun maksat ve anlamını anlayamadığını saklamayan Paşa, sorar:

- Ordunun aleyhinizde bir harekete giriştiğine dair bilgi ve hisleriniz mi var efendim?

Sultan soruyu bir kere daha tekrarlayınca cevap verir:

- Gerçi ben İstanbul'a geleli birkaç gün oldu; buradaki durumu yakından bilmiyorum fakat ordu komutanları ve subaylarının Zatı Şahanenizle karşı karşıya gelmesi için bir sebep olabileceğini zannetmiyorum. Onun için hiçbir kötülük gelmeyeceği noktasında bana güvenin.

Çok örtülü bir tarzda Sultan devam etti: "Yalnız bugünden bahsetmiyorum, bugünden ve yarından...Sonra da ekledi, siz akıllı bir kumandansınız, arkadaşlarınızı tenvir ve teskin edeceğinizden eminim."

Vahidettin'in aklında, zaten etkileyemediği galipler ve barış koşullarıyla uğraşmaktan çok, ülke içinde gücünü güvene almanın bulunduğu anlaşıyordu. Ülke içinde sorunlar çıktığı zaman işgalcilerin ilkönce onu çözüm bulması için sıkıştıracakları bir sır değildi. Üstelik, İtilaf donanması ile birlikte İstanbul'a gelip yerleşen İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserlerinden Kont Sforza, Osmanlı başkentindeki statülerini şöyle özetlemektedir:

"Görünüşte komiserler sadece hükümetlerinin diplomatik temsilcileriydiler, gerçekte ise Türkiye'nin idaresini üstlenmişlerdi. Tam hakim bir mevkide idiler; gerçek iktidar sahibi sayarak bütün dünya onlara başvuruyordu. Sadrazamın ölmeyecek kadar bir yaşama hakkı vardı, sultan ise bir kenara saklanmıştı."

İşgalcilerle uğraşma gücü bulunmayan sultan, en azından barış konusunda engel çıkarmamaları için meclisin feshini (21. Aralık.1918) kolayca sağladı. Samimiyetle düşünülürse o meclisin tutarlı çözümler önerebileceğine de pek güven yoktu. Hemen arkasından da yolsuzluk, yönetim kusurları, Ermeni olayları gibi suçlarla İttihatçıların kovuşturulmasına girişildi. Artık herkese İttihatçı muhalifi olduğunu söylemekten başka seçenek kalmamıştı.

24- MECLİSİN FESHİ SADECE SULTANIN KENDİ KARARI MIYDI?

Hükümdarları yetkisizleştiren, siyasilerin oyuncağı haline getiren parlamenter sistemi sadece bizim hanedanın sevmediğini sanmak yanlış olur. Bunun mucidi Avrupa'da da, meşruti sistemin yerleşmesi büyük mücadeleler ve uzun bir süreç sonra mümkün olabilmiştir. Bizde, 1877-78'deki ilk meclise ancak beş ay dayanılabilmişti. Arkasından 30 yıl adı bile anılmadan yaşandı. İttihatçı ayaklanmasıyla zoraki yenilenen meşruti sistem ise kısa zamanda tek partinin sultanı şekline dönüşmüştü. Bu tür parlamentarizme karşı çıkan pek çok aydın bulunduğu gibi, henüz ne yapacaklarını

kestirememiş olan şehzadeler için de kolay onaylanacak bir sistem değildi.

Olgunluğa Abdülhamit'in tek kişi yönetiminde erişmiş bir hanedan mensubu olarak Vahidettin'in de aynı düşüncede olması şaşırtıcı sayılmaz. Celal Bayar'ın anılarında şöyle bir kayıt vardır: "Mütareke'den az önce, Şeyhülislam Musa Kâzım'a, şeriatta ki meşveret etmek buyruğunun din düşmanlarını kapsamayacağı için parlamentolara yer olmadığını, yalnız müşavere etmek üzere (bağlayıcı karar alamayacak) padişahça seçilmiş bir kurulun şeriat buyruğunu yerine getireceğini söylemişti." Politikası için en güvendiği şahıs olan Damat Ferit'in görüşünün de onunkine benzediğini A.H.Mithat anılarında, Ferit'ten dinlediklerini aktararak kanıtlıyor. Bu konuşmanın Talat Paşa hükümeti çekilmek üzereyken yapıldığı unutulmamalıdır:

"Benim anlayışımda, halk ve millet fikirleri yer tutmaz. Şimdi, artık, bir tek ümidim kalmıştır, o da padişahımızın ilhamıdır. Tutulacak yol, bu türedilerin elinden hükümeti kurtararak padişaha teslim etmektir. O zaman İngilizlerle anlaşmak kabil olabilir. Zira benim konsepsiyonum Türk mantalitesini kapsayamaz."

Vahidettin'in ilke olarak meclise karşı olması kadar, onu istedikleri gibi oynatabilmek ve Türk haklarını savunmak isteyenleri de uzaklaştırmak için işgalcilerin de meclisi kapatması yolunda zorlamalarda bulundukları anlaşılıyor. Başkâtibi Türkgeldi'ye şunları söylemiştir:

"Ecnebler pek amansız! Gece gündüz ne çektiğimi bir Allah bilir, bir ben bilirim. Bizi tazyik ile Meclisi Mebusan'ı dağıttırdılar. Fikirlerini ihsas değil, adeta açıktan açığa izhar ediyorlar. Ben meşruti bir hükümdar olduğum halde güya mutlak bir hükümdar imişim gibi muamelede bulunuyorlar ve doğrudan doğruya bana müracaat ediyorlar. 'Karşımızda müracaat edecek kuvvet olarak yalnız sizi tanırız ve sizi pâk addederiz' diyorlar. Yani sözlerimizi yerine

getirmezsensiz sizi de tanımayız demek istiyorlar. İstiklalimizi kurtarmak için bizzarure bu hale tahammül ediliyor.”

Vahidettin ilke olarak meclise karşı da olsa, fesihde asıl işgalci etkeninin öncelik taşıdığı 16.Mart.1920 olayında ortaya çıkacaktır.

25- MECLİSİN FESHİNE KAMUOYUNDAN TEPKİ GELDİ Mİ?

Meclisin feshi doğrudan doğruya Sultanın bir kararıydı. Dolayısıyla, diğer olaylarda tepkiler hükümete gelirken burada doğrudan şahsına yönelmesi doğaldı. İttihatçı bağlantılı Yunus Nadi, dış zorluklar aşılabilecekken, “meclisle iş görmekten vazgeçip Bâbîâli’ye çekilerek inzivayı tercih etmiş bir manzara gösteren hükümetin” bunu engellediğini ileri sürüyordu. Açıkça bir rejim değişikliğinin bahis konusu olduğu inancındaydı. Dikkati çeken padişahı doğrudan hedef alan bir ifadesi bulunmamasıydı.

Demokrasi tutkunu Ahmet Emin, Vakı’taki “Hakimiyeti Milliye” başlıklı yazısında “Kanunu esasiyi şeklen bırakan ve haki-miyeti milliye yerine bir vesayet ve müdahale siyaseti tesis edilmekte olunduğunu gözü biraz açık olanlar ufukda pek iyi fark ediyorlar” diyor, üstelik bir şiddet politikasına yönelindiğini eklemekten de geri kalmıyordu:

“Sansür konması ve meclisin feshi suretiyle dahil olduğumuz yolun nerelere varabileceği pek kolayca tahmin edilebilir. Düşürme ve şiddet siyasetinde gizli fırka nüfuzlarının tesiriyle her gün bir adım daha atılacaktır. Yalnız şurasının unutulmamasını tavsiye ederiz ki şiddet ve tahakküm sayesinde elde edilecek neticeler muvakkat bir mahiyeti haizdir. İttihat ve Terakki’nin müfrit tahakkümü bile nihayet günün birinde aleyhine dönmüştü.”

Bu tür yazıları dolayısıyla Ahmet Emin 1919 ortasında Damat Ferit hükümetince Kütahya’ya sürgüne gönderilecektir. Buna karşılık, barışı zora soktukları için İttihatçı milletvekillerini istifaya

davet kampanyası açmak suçlamasıyla diğer üç gazeteyle birlikte mahkemeye sevk edilen “Tasviri Efkar” fesih kararını şöyle değerlendiriyordu:

“Ansızın fesih, kimsenin hayretini mucip olmayacak ve daha garibi olmak üzere hatta nazarı dikkati celbe değer bir önemli olay gibi bile telakki edilmeyecek tir. Talat’ın sukutu ve İttihat ve Terakki siyasetinin iflasından sonra bu Meclis Mebusan’ın varlık sebep ve hikmeti kalmamış idi. Fesih kanunu esasiye uygundur. Bunu tetkike bile lüzum görmüyoruz. Padişah en meşru hakkı saltanatlarını kullanmışlardır, sadece millet ve devletin saadet ve selametine yönelik bir karardır.”

Said Molla ve Ali Kemal ise “İsabet oldu, haklıymışız” şeklindeki yorumlarıyla sultanın kararını desteklediler. Karara pek olumlu bakmayanların bile ihtiyatlı davranmasının kökeninde anayasaya göre seçimlerin dört ay içinde yenilenecek olması vardı. Böylece İttihatçı tekelindeki meclisten kurtulunup, Ali Kemal’in de bir ay önce savunduğu, Meşrutiyet kaidelerine uygun, sansür istemeyen, hür düşünceli bir meclise kavuşulması hayal ediliyordu. Bunu hazırlayan Sultana da kimsenin eleştirisi yoktu.

26- KAPİTÜLASYONLARIN GERİ GETİRİLMESİ ENGELLENEBİLİR MİYDİ?

İttihatçılığın tasfiyesine işgalciler de hemen kapitülasyonları yeniden geçerli kılarak katıldılar. 19.Ocak.1919’da , İngiliz, İtalyan, Fransız temsilcilerinin imzasıyla sunulan notada aynen şöyle deniyordu:

“Üç müttefik devletin Yüksek Komiserleri, Bâbıâli’ye anımsatmayı gerekli görürler ki, hükümetleri, 1914’deki Osmanlı yöneticileri tarafından alınan keyfi ve tek taraflı bütün karar ve girişimler gibi kapitülasyon rejiminin kaldırılmasını da, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya elçilerinin 10 Eylül.1914 tarihli benzer notalarla gayri kanuni

sayma kararına uygun olarak red etmektedirler. İngiliz, Fransız ve İtalyan uyrukluların zarar listelerini daha da yükseltmemek için - ki bunların tazminine, İtilaf Devletleri'ne uygun gelecek adli sistem koşullarının zamanı gelince Türkiye'de belirmesinden sonra yöne- linecektir - Yüksek Komiserler Bâbîâli'yi acele olarak devletin idari makamlarına, 1914'den beri kapitülasyon rejiminin yerine konan yasa, karar ve kuralları uygulamaktan vazgeçmeleri hususunda en kesin talimatlar vermeye davet ederler."

Diğer devletlerin de haklarını aramaları üzerine 30 Ocak 1919'da da yine Osmanlı Hariciye Nezaretine şu nota sunulmuş- tur:

"19.Ocak.1919 tarihli ortak notalarına dayanarak Üç Müttefik Devletin Yüksek Komiserleri, Bâbîâli'ye anımsatmakta yarar gö- rürler ki, Belçika, Yunan, Karadağ, Romen ve Sırp uyrukları da kapitülasyon rejimi konusunda ülkelerine Osmanlı Devleti ile ya- pılmış olan anlaşmalarla tanınmış bütün hakları muhafaza etmek- tedirler.

Dolayısıyla Osmanlı hükümeti bahis konusu devletlerin uy- ruklarına uygulanan 1914'denberi kapitülasyon sisteminin yerine konulmuş kuralların kaldırılması için derhal emir vermek mecbu- riyetindedir."

Wilson Prensiplerinden medet umanlar böylece , bütün azın- lıklara tanınan hakların artık Türkler için geçerli olmadığını öğ- reniyorlardı. Buna ne hükümetin ne de sultanın bir itiraz hakkı da belirmiyordu. Osmanlı devletini Yüksek Komiserlerin idare ettiği gerçeği bu suretle kanıtlanmış oldu.

27- İSTANBUL'U TERKEDEREK ÇÖZÜM ARAYABİLİR MİYDİ?

"Teceddüt Fırkası" adını alıp ihtilalci liderlerinden eksik ola- rak faaliyete geçince

İttihatçı etkenliğinin büyük oranda güç kaybetmesi sonucu, ortalık sayısız parti ve cemiyet ile doldu. Tarık Zafer Tunaya “Türkiye’de Siyasal Partiler” çalışmasının Mütareke dönemi bölümünde, daha 1918’in son iki ayında 10 kuruluşun belirttiğini ve 1919/1920 süresinde sayılarının 40’a vardığını saptamıştır. İçlerinde en etkili görünen Hürriyet ve İtilaf bile topluma tam yansımayan bir seçkinler topluluğuydu. Ayrıca, Kürdistan Teali, Türkiye Arnavut Teavün, Laz Tekamül-i Milli, Şark-ı Karip Çerkesleri Temin-i Hukuk, Osmanlı Musevileri İntihap gibi Cemiyetler bir bütünleşmeyi değil kopuşu andırır gibiydi. Bunlara tam bir ayrılıkçı kampanya içinde bulunan ve güçlü basına sahip olan Rum ve Ermeni cemaatlerini de eklemek gerekir. İlave olarak Wilson Prensipleri, İngiliz Muhipleri, Türk-Fransız Muhipleri Cemiyetleri apayrı birer siyasi çıkar çekişmesinin aracı olarak ortaya çıkmışlardı.

Kafaların böylesine karışık olduğu bir ortamda Bolşevik İhtilaline özenen Sosyalist fırkalar da – bir tane değil – vardı. Ancak kabul gerekir ki, toplumda en etkili örgütlenmeye hâlâ eski İttihatçılar sahipti, fakat içlerinde lider nitelikli kimse yoktu. Böyle bir ortamda gizli çözüm arayışını, Sultanın onayını alamayan M.Kemal şöyle anlatmıştır:

“Eski arkadaşım Fethi Beyle (Okyar) günlerce ve gecelerce dertleştirdim. Ne yapılabilir? Temas ettiklerim arasında eski İttihatçılardan yahut İtilafçılardan, işgal kuvvetleri ile beraber çalışanlardan birçok kimseler vardı. Her biri ile tamamen başka türlü konuşuyordum (...) Bir gün Fethi Bey ve dört müşterek arkadaşla birlikte, bir hayali münakaşadan sonra, ihtilalci bir komite kurmaya karar verdik.ve ihtilalci tedbirler düşünmeye başladık: Padişahı değiştirmek, kabineyi düşürmek, yeni bir hükümet teşkil ederek daha azimli hareketlere başvurmak gibi. (..) Bir gün dört kişiden biri dedi ki: “Arkadaşlar, ben çok düşündüm. Namusumla söz veririm ki, sırrınız gizli kalacaktır; fakat komitede çalışmaya devam etmeyeceğim. “Hepimiz hayret içinde birbirimize baktık. İçimizden

biri: “Bu ne demek, başarıya ulaşacağımızdan emin mi değilsiniz?” diye sordu. “ Hayır, bunu düşünmedim. Başarılı olacaksınız. Fakat ihtilalciler başarılı olsalar bile, birçok tehlike karşısındadırlar. Bunu da kabul etmelidirler. İşte o zaman ben ve benim gibiler sizin kararlarınızı uygulamak üzere iktidara gelecek yedek alaylar oluruz.” Fethi Beyle ben gözlerimizle konuştuk. Derhal dedim ki: “Beyfendinin katılmayacağı bir teşebbüs makul de olmayabilir. Onun için cemiyeti hemen feshetmeliyiz.” Böyle yaptık. Kendisi izin alıp gitti...Kalanlar cemiyeti tekrar kurmuş oldular.”

İstanbul’daki düşünürlerin bu kafa karışıklığı karşısında, ne Vahidettin’i öldürmek, ne de hükümeti devirmekle köklü bir neticeye ulaşılamayacağına böylece karar verdiğini ve Anadolu’da çözüm aramak gerektiği fikrinin kafasında yer ettiğini ekler. Vahidettin ise, İstanbul’u terk ederek çözüm aramak formülüne katılabilir miydi? İstanbul’a sahip olmak için dünyayı idare eden güçlerin birbiriyle boğazlaştığı ortamda başkentini başka yere taşımak bir daha asla ona sahip olamamak sonucunu doğurmaz mıydı? Bu aynı zamanda Mekke/Medine ve Kudüs’ten sonra üçüncü kutsal İslam şehri niteliğini kazanmış olan İstanbul’la birlikte Hilafeti de kaybetmek anlamına gelirdi. Böyle bir şeyi de ancak Komiteciler düşünebilirdi.

28- MEDİNE’NİN ASİ ARAPLARA TESLİMİNİ ONAYLAMAYABİLİR MİYDİ?

1918’in son günleriyle 1919’un ilk günlerinde sultanı en çok uğraştıran konuların başında bir de Medine’nin Araplara verilir verilmemesi sorunu bulunuyordu. Osmanlı yönetimi için Yemen, Asir ve Hicaz Arapları hilafete karşı ayaklanmış asilerdi. Savaşın galibi İngilizler ise özellikle, Hicaz’da Türk kontrolunda kalan tek şehir olan Medine’nin para vererek ayaklandırdıkları Şerif Hüseyin’e teslim edilmesini istiyorlardı. Hazreti Peygamber’ in kabrinin bulunduğu şehrin halifenin ordusunda kalması, kendisi hilafet peşin-

de koşan Şerif'i de rahatsız ediyordu. İslam dünyasında özellikle Hindistan Müslümanlarında mevcut huzursuzluğun bir an önce teskin edilebilmesi için Medine işinin hızla çözümünü bekliyordu İngilizler. Resmi yazışmalarında görüldüğü gibi korkuları, Medine Valisi ve Kumandanı Fahrettin paşa'nın İbni Suud'un Vahabileri ile anlaşp Şerif'i Hicaz'dan kovalaması olasılığıydı. Bunu gerekirse kendileri yapacaklardı – ki 1924'de yapmışlardır – ama Türklerin Hicaz'dan kesin çıkması gerekiyordu, aksi halde yarım yüzyıldır sürdürdükleri hilafeti Osmanlı'dan Arapların kendilerine bağlı kesimine aktarmak politikası suya düşecekti.

Fahrettin Paşa ise doğrudan doğruya Sultan/Halife'den emir almadıkça kutsal kenti asla terk etmemekte ısrarcıydı. Hatta zorlanır, hele asi Araplara bırakılması istenirse Harem-i Şerifi kendisiyle birlikte havaya uçurmaktan çekinmeyeceğini ilan ediyordu. İngilizler bile, Paşa'nın Hazreti Peygamber'in kendisine görüldüğü ve direnmeye devam etmesini önerdiği söylentisinden haberdardılar. İngiliz hükümeti Ateşkes anlaşmasına göre 15.Aralık'ta gerçekleşmesi gereken teslimin gecikmesi halinde Boğaziçi'ndeki istihkamları havaya uçurmak tehdidini savurarak çözüm arayışına girişmişti. Sorun sadece Medine ile ilgili de değildi. Yemen ve Asir'deki Osmanlı valilerinin de, başkentle haber bağlantıları kopuk olduğundan Mondros'tan bilgileri yoktu, dolayısıyla teslim olma çağırılarına nasıl yanıt vereceklerini bilemiyorlardı.

1919'a girildiği halde Medine işine bir hal yolu bulunamamıştı. İstanbul'dan gönderilen bir subayın Mondros Ateşkesi hakkında bilgi vermesini de Fahrettin Paşa yeterli bulmadı, ama emrindeki subaylar hatta bıkkınlaşmış askerler arasında itirazlar yükselmeye başlamıştı. İrade-i Seniye gelince de Mısır'a esir olarak götürülmeyi kabul etmeyeceğini, bütün askerlerinin de silahları alınmadan doğruca İstanbul'a gönderilmesi şartını ileri sürdü. Ama sonunda hastalanınca Medine Şerif Hüseyin'in oğluna teslim edildi(10. Ocak.1919) Aynı sırada, Sultan/Halife'nin temsilcisi olarak Libya'ya

gönderilmiş olan Şehzade Osman'ın geri getirilmesi de kesinleştiriliyordu.

Kutsal şehrin teslim şekli Arap bağımsızlığının sultanca da onayı anlamına geliyordu. Evvelki tezlerine aykırı olan bu davranışı Vahidettin onaylamayabilir miydi? Kabul gerekir ki böyle bir şey elinde değildi. Ama bunun kendi hilafet sıfatına da bir darbe olduğu açıktır. Artık Arapların asilik damgasının silindiği bağımsızlıklarının kabul edildiği belgeleniyordu.

29- AZINLIKLARIN POLEMİKLERİNE SANSÜRDEN BAŞKA ÇARE VAR MIYDI?

Sorunun sadece Medine, Yemen ve Libya olduğunu sanmak yanlış olur. her şeyi çözmesi beklenen sultanın karşısında bütün ülkenin işgali gibi bir sorun vardı. İzmit, Eskişehir, Afyon, Samsun, Merzifon, Batum, İskenderun işgal edilmişti. Anadolu demiryolu işgalcilerce tam kontrole alınmıştı. Bunlardan da daha tehlikeli olarak İstanbul ve Batı Anadolu'da Rumlar, Doğu Güney-Doğu Anadolu'da ise Ermeniler eyleme geçmişlerdi. Gizli Sykes-Picot anlaşması çerçevesinde kendilerine verilmesi vaat edilen bölgelerde eylemlerini artırıyorlardı.

Anadolu'dan az haber alınıyordu ama İstanbul'da özellikle Rumların eylemleri endişe verici bir hal almaktaydı. İşgal kuvvetlerinin göz yumuşundan istifade eden Hrisantos adında bir çeteci açıktan adam öldürmekten kaçınmamasıyla ün kazanmıştı. Sadece İzmir bölgesini değil İstanbul'u da ele geçirmeyi kafasına koymuş olan Yunanlıların Ayasofya'ya haç takmayı tasarladıkları bile tartışılıyordu.

Atina'da çıkan, Venizelos'un sözcüsü Patris'den naklen İstanbul'un Rumca gazetesi Proidos, Yunanlıların yayılmacı amaçlarını açığa vuran tezi aynen aktarmaktan kaçınmıyordu: "Türkiye kendini af ettirmek isteyen bir günahkâra benziyor (...) Rumların

Türklerle birlikte yaşaması katiyen gayri mümkündür. Türkler Allah'tan af dilesinler. Yunanlılar zinde bir ırktır. Artık kendi mukadderatlarına sahip olmak istiyorlar.” İzmir’de çıkan bir Rumca gazete de “Turan’dan gelen vahşi aşiretin geldiği yere geri dönmesi gerektiğini” yazmaktan çekinmiyordu. İşgal kuvvetleri İstanbul’a çıktığında bütün Beyoğlu İtilaf devletleri ve özellikle Yunan bayraklarıyla donanmıştı. İzmir’deki bir kiliseye bile Yunan bayrağı çekildi. Patrikhanede de bağımsızlık mitingi yapıldı. Ermeni gazeteleri de tehcir’in soruşturulmasını istiyor, Osmanlı hükümetinden bir şey beklenemeyeceğine göre kendi başlarının çaresine bakacaklarını açıkça yazıyorlardı.

Türkçe basının bütün yapabildiği suçu İttihatçı hükümetine yüklemek, Türk milletini temiz göstermeye çalışmaktan ibaretti. İttihatçı karşıtı Said Molla “Eski Türklerle Jön Türkleri birbirine karıştırmayın” diyerek slogan bile oluşturmuştu. Hatta İttihatçıların Brest Litovsk’da Bolşeviklerle barış yapmış olmasına atıfta bulunarak onları Bolşevik ilan edenlere bile rastlandı.

İstanbul’da örgütlü ve bilinçli bir savunma mekanizması oluşamazken, taşrada azınlıkların bu yayılmacı ve aşırı suçlayıcı kampanyalarına karşı İzmir’de Müdafaa-i Hukuku Osmaniye, Edirne’de Trakya-Paşaeli Heyeti Osmaniyesi gibi savunmacı cemiyetler belirmeye başlamıştı. Kabul etmek gerekir ki bu girişimlerin başında çoğu kez sabık İttihatçılar vardı, sadece artık o eski bağlılığı gündeme getirmiyorlardı.

İç gerginliğin giderek artması karşısında saray ve hükümetin bulabildiği tek çare, 5 Şubat 1919’da basına yeniden sansür koymak oldu. Bunun işleri daha da karıştırdığını, Türk haklarının savunulmasını zora soktuğunu unutmamak gerekir. Ancak başka çare var mıydı? k

30- SANSÜRÜ YALNIZ AZINLIK BASINI MI ZORLADI?

Azınlık basınının işgalcilere yaranma ve avantajlar sağlama yönünde yayını artırması hatta yoğun bir Türk düşmanlığına yönelmesi sansürün gelişi için tek sebep değildi. Türkçe basın da kendi içindeki polemiklerle gündemi öncelikli barış sorunundan uzaklaştırıyor ve o zamanki ünlü deyimle birbirlerine yönelik “şahsiyat kavgalarıyla” dolduruyordu. Geçmişte birbirlerinin İttihatçı iktidar tarafından nasıl yemlendirildikleri hakkındaki iddialar geleceğe bakmaktan çok geçmişle oyalanma süreci yaratıyordu. Özellikle Ali Kemal’in zamanında gazeteciliğinin engellenmesi üzerinde duruşu, hele A.İzzet paşa kabinesinin Dahiliye Nazırı’nı İttihatçı liderlerin kaçışını kolaylaştırmakla suçlaması, “Söz” gazetesinin de İttihatçıların gayri kanuni bütün girişimlerini teker teker ortaya koyma kampanyası gerginliği büsbütün artırıyor.

Bu ortamda ilk sansür uygulaması getirildi: Yasaklanan konular şunlardı:

- İşgalci devletlerin askeri hareketleri - Çeşitli cemaatler arasında düşmanlık yaratacak haberler - Padişah ve hem Osmanlı hem de yabancı memurlar aleyhinde bulunmak - Genel siyaset konusunda, büyük devletler hakkında kışkırtıcı bir nitelik taşımamak koşuluyla yazılabilir - Kişisel tartışmalar - Hükümetin idare şeklinin değişmesine ve devletin çıkarlarına aykırı yayınlar.

Özgürlüklerin en şiddetli savunucusu Ali Kemal’di. Ancak ortalık öylesine karışıktı ki Tasviri Efkar’da Velid Ebüzziya sansür karışıklığını ısrarla belirtmekten geri kalmamakla birlikte eklemekten geri kalmıyordu : “Her gazetenin kendine göre bir görüşü olmasından daha tabii bir şey olamaz (...ama) bugün miktarı 20’ye yaklaşan gazetelerimiz içinde aynı fikri takip eden belki iki gazete-ye tesadüf olunamaz.”

Gazetelerde bazen bütün bir manşet haberin bazen da bir nutkun veya demecin üç beş yerinin kazınmış olduğu sayfalar sıklaş-

SORULARLA VAHİDETTİN

mıştı. Bir çözüm bulmak için Matbuatı Osmaniye Cemiyeti'nin 1918 Aralık'ının son günlerinde yaptığı kongresi de bir sonuç vermedi. Orada da geleceği değil geçmişi daha çok tartışıp birbirlerini suçladılar. Cemiyetten istifalar oldu. Açık söylemek gerekirse basını yöneten aydın geçinen kesimin fikir dağınıklığı da sansürün son derece katı bir yapıya ulaşmasına çanak tuttu.

Bunlar yetmiyormuş gibi, işgalciler de Türk'ün haklarını ya da toplumun saygınlığını savunan yazarlara karşı hoş görüsüzlüklerini saklamamaya başlamışlardı. 8.Şubat.1919 günü Fransız komutanı Franchet d'Esperay'ın İstanbul içinde at üzerinde yaptığı aşağılayıcı gösteriyi "Kara Gün" başlıklı yazısıyla eleştiren Süleyman Nazif'in idama mahkumiyeti bile bahis konusu oldu. Zaten, Bâbıâli sansürünü yeterli görmeyen işgalciler 15 Şubattan itibaren ayrıca kendi sansürlerini de başlattılar. Vahidettin'in yapabileceği bir şey yoktu.

DAMAT FERİT'Lİ DÖNEMİN BAŞLAMASI (7 AY)

31- BARIŞ İÇİN HAZIRLIKLIL OLDUĞUNA İNANIYOR MUYDU?

Tevfik Paşa heyecanların değil, sakin düşüncenin adamıydı. Oysa sultan, savaş galiplerini de etkileyecek büyük girişimlerden medet umuyordu. Ocak ayı başında hanedanın köşk ve saraylarına el konulurken buna karşı çare bulamayan vezirlerinden yakınırken söylediği sözler Tevfik Paşa hükümeti hakkındaki düşüncesini açıklar:

“Bunların kifayetsizliğini ben de görüyorum, lâkin yerlerine kimi koyacağız?...Memlekette iş görebilecek beş altı kişi varsa onları da İttihatçı diye istemiyorlar.”

Aslında istemeyen kendisiydi. Padişahın ve Bâbüâli'nin etkenliğinin bu kadar sınırlandığı bir dönemde Tevfik Paşa'nın istifası üzerine Damat Ferit'i sadarete getirdi (4.Mart.1919). Bu tercihte dönemin koşullarıyla ilgili bir seçim bulunduğunu kabul gerekir. Tevfik Paşa gerçekten çok tecrübeli bir devlet adamıydı. Abdülhamit bile 1909'daki 31 Mart Olayları sırasında onu sadarete getirmeyi denemişti. İttihatçılar iktidarı tekrar ele geçirince Tevfik Paşa'ya tepki göstermemiş, aksine onu Londra elçiliğine atayıp uzun süre bu makamda tutmakla güvenilecek bir siyasi olduğunu kanıtlamışlardı.

Damat Ferit'i iktidara getirmekle sultan onu uzaklaştırmış olmuyordu. Aksine, barış görüşmeleri gündeme gelince daima onun

bulunmasını da istemiştir. Çok önemli bir husus da Tevfik Paşa'nın büyük oğlu, Vahidettin'in kızıyla evli subay İsmail Hakkı'nın (Okday) Vahidettin'in yaveri ve sarayın içinde askeri danışmanı olmasıydı. Çok iyi Almanca ve Fransızca bilmesi, asker çevreleriyle teması da bulunması sebebiyle padişah için iyi bir haber kaynağıydı. Dolayısıyla saraydaki oluşumların perde gerisinin Tevfik Paşa'ya birinci elden ulaştığını tahmin güç değildir. Ayrıca bu kaynak padişahın, Tevfik Paşa'yla doğrudan temas etmeden onun ve Damat Ferit'e muhaliflerin düşüncelerine de kolayca ulaşmasını sağlıyordu.

Damat Ferit'in sultandan bağımsız kendi anlayışına göre kararlar aldığı biliniyor. Ancak çoğu kez de perde gerisinden yönlendirenin Vahidettin olduğu fark edilmiştir. Ya da işler karışınca emrin sultandan çıktığının ifade edilmesiyle gerçek yetkilinin kim olduğunu çözmek güçleşmiştir. Örneğin Mustafa Kemal paşa'nın Ordu Müfettişliğinde bölge valilerine de emir vermesi yetkisi tanınmasına karşı çıkan bir bakana "Zatı şahanenin arzu ve iradesidir" denince akan sular durur. Aslında Paşa'nın tayini Damat Ferit'in fikridir, bahis konusu yetkiyi de kararnamesine M.Kemal bakanlıktaki dostlarını ikna ederek ilave ettirmişti. Diğer taraftan baş mabeyinci Lütü Simavi'nin görevden alınmasının Damat Ferit'in isteğiyle olduğu iddiası vardır. Vahidettin istemese bu mümkün olabilir miydi?.. Ancak sorumluluğun sadrazama yüklenmesinin sultanın da işine geldiği anlaşıyor. Bir örneği de Nisan 1919 başında Ayan Reisi ve Reis Vekili'nin değiştirilmesinden verebiliriz. Damat Ferit, Ahmet Rıza'yı kendisine rakip görürdü. Onu ve reis vekili Çürüksulu Mahmut Paşa'yı görevden alırken barış için önemli bir girişim hesabıyla sultanı ikna ettiği düşünülebilir. Ayan Reisliğine Mustafa Asım Efendiyi atarken, reis vekilliklerine azadan Aristidi Paşa (Rum) ve Azaryan Efendi'yi (Ermeni) getirmesi savaş galiplerine karşı bir iç barış gösterisiydi.

Lütü Simavi anılarında, Tevfik Paşa'yı istifaya zorlayanın Damat Ferit'in girişimleri değil Sultanın kararı olduğunu belirtip

eklemektedir: “Kararı hümayundan kimsenin malumatı yoktu ; baş mabeyinci olduğum halde ben bile son dakikada olaylara vakıf oldum.” Tevfik Paşa saltanat makamına daima bağlı ve çok saygılı olmakla birlikte, hayalcilikten uzak gerçekçi bir politika uygulayıcısı olduğu cihetle, barış konusu ile ilgili girişimler için sultana göre yeterli mücadeleci nitelikte görünmüyordu. Damat Ferit ise bu konuda iddialıydı.

32- D.FERİT’İN İÇE KARŞI CESUR OLMAKTAN BAŞKA ÖZELLİĞİ VAR MIYDI?

Damat Ferit’in Vahidettin’e uygun düşen tarafı fırkacılığın her çeşidine karşı olmasıydı. Tevfik Paşa İttihatçıların bazı siyasi girişimlerine şiddetle karşıtlığına ve onları tasfiyede kararlılığına rağmen devlet düzenini oluşturan kurallara tümüyle karşı değildi. Damat Ferit’te ise, pek de ayrıntıyla bilmediği geçmişin bağlarını fazla dikkate almadan, Osmanlı saltanatının saygınlığı ile çözüm düşünülebileceği kanısı egemendi. Bu yüzden onu övene hiç rastlanmamıştır. Maliye Nazırlığını yapan Tevfik Biren’in değerlendirmesi, belki siyaset ehli olmayan, koyu bürokrat birinin yargısı olarak aşırı bulunabilir, ama hayli dikkati çekicidir:

“Siyaset bilmez, tecrübesiz, işlerin ehemmiyetlisini, ehemmiyetsizini birbirinden ayırmaktan aciz biri. Ayrıntılardan kendini kurtaramıyor, bu yüzden asıl önemli sorunlar geriye kalıyor (...) Kanuni malumata hiç sahip değil, hukuki sahadaki vukufu ise sıfırdan da aşağı. Zaten herhangi bir teklifinin kanuna uygun olmadığından bahsedilecek olursa, fena halde sinirlenir ve ‘Efendim bunlar Talat Efendinin kanunlarıdır. Rica ederim, bunlardan bahsetmeyiniz’ der.”

Kabul gerekir ki, Osmanlıya yönelen baskı ve aşağılamalar diğer üç savaş yeniliğine uygulananlardan çok daha kapsamlıydı. Düşünülsün ki, Almanya’ya sığınmış olan Talat Paşa’nın kendi-

lerine teslimini savaş galipleri istediğinde yenik Alman hükümeti bunu red etmiş ve sabık Osmanlı sadrazamı öldürülünceye kadar Almanya'da serbest bir yaşam sürdürmüştü. Osmanlı'da ise kimin cezalandırılacağına, neler yapılacağına sadece işgalciler karar veriyordu. Açıkçası kanunları iyi bilen değil, beklenmeyen girişimlerle çözüm getirebilecek, işgalcilerle diyalog kurabilecek yöneticilere ihtiyaç vardı. Vahidettin bu tarife uyabilecek, hem de güvenebileceği kişi olarak Eniştesinden başkasını bulamamıştı.

İttihatçı tasfiyesinin ilk döneminin Tevfik Paşa ile başarıyla atlatıldığı inkar edilemez. Meclisin feshi, İttihatçı liderlerin tutuklanma ve cezalandırılması, basına sansür, milletvekili seçiminin barışın imzasından sonraya bırakılması kararlarını sağlamakla Vahidettin'in iç muhalefetsiz bir iktidar dönemi arzusunu gerçekleştirmişti. Her çevre artık tek yetkili olarak sultanı kabul ettiğinden istediği politikaları uygulattırmakta güçlük çekmeyecekti.

Abdülhamit'li yıllardan beri ön planda görünmemeğe özen göstererek arkadan yönetme taktiğine alışmış olduğu için dediklerini yapacak ve icabında direnenlerle boğazlaşacak bir sadrazama ihtiyacı vardı. Eniştesi Damat Ferit'ten daha iyisini de bulamazdı. Onun, İttihatçı sevmezliğine, saltanatın meclise üstünlüğüne ve İngiltere'ye bağlılığına tam güvendiği için arzu etmediği sonuçlarla karşılaşmak endişesi hissetmiyordu. Ayrıca, aile bağı sebebiyle aralarında geçecek konuşma ve danışmaların dışarıya sızma tehlikesi de yoktu. Onun Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile bağı bulunması ve bu yolda bir açıklama yapması da kamuoyunda fiilen taraftarları bulduğu kanısını güçlendiriyordu. Oysa Damat tam tek başına karar verenlerden biriydi.. Hürriyet ve İtilafçılara kabinesinde pek az yer verdiği gibi, Maarif sonrada Dahiliye Nazırlığına getirdiği Ali Kemal türü polemikçiler de gerektiğinde onlara çatan tiplerdi.

Uluslar arası ekonomik ambargonun devam ettiği ülkede iç bunalım giderek artıyordu. Açıkça Damat'tan beklenen ilk ve tek şey barış konusunu bir an önce çözmesiydi. Barış için Ocak 1919'da

Paris'te galip devletler liderleri arasında başlayan toplantılara hazırlık için Tevfik Paşa zamanında, aralarında Damat Ferit'in de bulunduğu bir "İstihzaratı (Hazırlama) Sulhiye Komisyonu" kurulmuştu. Dolayısıyla Damat'ın karşılaşacağı durumlara hazırlanmış olduğu düşünülebilirdi.

33- ÜLKEDEKİ MİLLİYETÇİ DİRENCİ İTTİHATÇILIKTAN AYIRABİLDİ Mİ?

Dış dünya ile ilişkisi sadece işgalcilerin izin verdikleri bilgilerle dayanan Damat Ferit'in, kamuoyuna haber ulaştırmada, kendisinden izin aldırılarak kurulan Türkiye-Havas-Reuter ajansından başka bir kaynağı yoktu. Burada da iç ve dış sansür tam işliyordu. Bu yüzden barışa ilişkin gelişmelerle ilgili haberler gerçekleri yansıtmaktan uzaktı. Buna karşılık Rum, Ermeni, Yahudi politika merkezleri – hatta basını – işgalcilerin özel kaynaklarından gerçek bilgilere ulaşabiliyorlardı.

Damat Ferit hükümetinin kurulduğu aynı gün İstanbul'da çıkan "Pontos" gazetesinin "Trabzon Cumhuriyeti'nin kurulduğunu" ilan etmesi hiç de özentili bir haber değildi. İşgale karşı Türk kesiminde beliren tepkileri bastırmak için Anadolu'da Yunan ordularını kullanma planının İngiliz-Fransız-İtalyan-Amerikan liderlerince kabul edileceğinden (14.Mart) tabii ki Rumların haberi vardı. Daha doğrusu haberdar edilmişlerdi. Batı ve Güney Anadolu'ya yönelik bu uygulamanın Doğu Karadeniz bölgesine de yayılması için Pontos harekete geçmişti. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde işgalcilerin bu yayılmacı planlarına karşı milliyetçi örgütlenmelerin başlaması Türk halkında fiili direnme yanlısı düşüncenin güçlenmekte olduğunu gösteriyordu. Genelde girişimlerin başında eski İttihatçılar bulunmakla birlikte bunlar artık asla İttihatçı sıfatını üstlenmiyor yerine İttihatçı iktidar sürecinin kökleştirdiği milliyetçi ve Türk/İslam kimliğini ön plana çıkarıyorlardı.

Bu sabık İttihatçılardan “Kara Şemsi”nin Ocak 1919’da Fransızca olarak “Türklerin Yokedilmesi” (L’Extermination des Turcs) adıyla yayınladığı sekiz sayfalık bir beyannamesi özellikle barış konferansının ev sahipliğini yapan Fransız başbakanı Clemenceau’nun davranışlarını eleştiriyordu. “Clemenceau, Türkleri dünyadan silmek amacını güden evrensel bir kampanyayı Fransa’da başlattı” cümlesiyle başlayan beyanname, Yunan, Ermeni ve bazı Marunilerin (Hıristiyan Arap) ihaneti sonucu Dünya Savaşı’nda iki milyon Türk’ün yaşamını kaybettiğini ileri sürüyordu. Ayrıca Balkanlarda da iki milyon kaybın bulunduğu ekleniyordu. Suçlama doğrudan doğruya “Hıristiyan fanatizmine” yöneltilmişti. Daha da ilginç bu kıyımın karşısında Ermenilerin katli ile Rumların sürülmesinin birer “plaisanterie = şaka/önemsiz iş” olduğu belirtiliyordu. Clemenceau’nun savaşın hainlerinden Rum palikaryaların Ayasofya’ya haç dikmek isteme çabasında olanlara destek vermesi son bir Haçlı Seferi olarak İslam’ın tek kalmış dayanağı Türkiye’yi yok etmeyi hedeflediğini ileri sürüyordu.

Beyannamede Fransa’yı ve Fransızları suçlama yoktu, tek başına Clemenceau hedef alınmıştı. Paris barış konferansında Türklere Venizelos ve Emir Faysal’dan daha aşağı bir mevki verilmektense barış koşullarının Yunanlılarca uygulandırılması kararını şiddetle yeriordu. En önemlisi de Türklerin liderliğinde Müslümanların direnip tekrar ayağa kalkacaklarını kendilerini Rumlar ve Ermenilerce yönetilmeye bırakmayacaklarını – kabul etmek gerekir ki – tam bir İttihatçı üslubuyla belirtiyordu.

Ülke içinde beliren işgal karşıtı örgütlere yurt dışına yönelik protestoların eklenmesi, fırkacı bir eylemin değil, ulusal bir direncin parça parça oluştuğunu kanıtlıyordu. “Vahidettin + Damat Ferit” politikası ise önce bu muhalefeti susturmayı planlıyordu.

34- ÖNCELİĞİ İŞGALCİLERİ TATMINE VERMESİ HATA MIYDI?

Barış için tek yetkili kurum olan hükümetin haklı olarak öncelikle işgalcileri memnun edecek bir tutum içinde olması gerekliydi. Orada başarılı olursa içerdeki dikilmeleri kırması çok daha kolaylaşırdı. Barış görüşmelerinin Paris'te yapılacak ve başbakan Clemenceau'nun başkanlık edecek olması sebebiyle Damat Ferit'in öncelikle o tarafı yumuşatacak formül arayışına yöneldiği anlaşıyor. Başka çaresi de yoktu. Aslında İngilizlerin haberi yokken Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni de Paris görüşmelerine davet etme girişiminde bulunması, barış politikasının İngiliz ağırlıklı başlatılması düşüncesi yerine Fransa temasıyla yürütülmesini gündeme getirdi. Yeni sadrazam, iktidara geçişinden sadece iki gün sonra ilk olarak Fransız İşgal kuvvetleri komutanı Franchet d'Esperay'ı ziyaret etti. Arkasından da Fransa'nın en etkili gazetesi Le Temps'ın muhabirinin söyleşi önerisini kabul etti. Gazetenin 24 Mart tarihli sayısında çıkan bu konuşmayı aynen aktarıyoruz:

“- Türkiye'den bahsetmeden önce Fransa'dan bahsetmek isterim. Uzun süre içinde yaşadığım ve bir çok vatandaşım gibi her şeyimi medyun olduğum Fransa'dan. Beni bir küçük çocuk olarak okullarının sıralarında gören ve her tekrar gördüğümde belirgin bir heyecan duymaktan kendimi alamadığım Fransa'dan. Vatanımın yaşadığı felaketler bir insanın tahammül edebileceğinden daha çok bana ıstırap çekti. Bununla birlikte, Türkiye'nin bir avuç macerapereste teslim olarak Fransa'ya savaş ilan ettiği gün ıstırabımın zirvesini oluşturdu. Evet o gün gözyaşları arasında feryat ettik: 'Fransa'ya karşı savaş ilan etmek insanlığa karşı suç işlemektir.'

Bu büyük ve kanlı çılgınlığın getireceği sonucu önceden fark ettiğimizi söylemeğe ihtiyaç var mı? Merkezi devletler ezildi ve memleketimiz çırpınarak yerlerde süründü. Kabul etmek lazım ki, efendim, bunlardan milletimiz ve hanedan masumdur. Bugünkü sultanın tahta çıkışında ayrı bir barış yapmayı denedik, bugün bu

gerçeği açıklayabilirim. Padişahımız beni ve Fransa'nın büyük bir dostu olan İzzet Paşa'yı çağırıp Fransız askeri makamlarıyla ilişki kurmak için bizi görevlendirdi. Fransız cephesine önce Hollanda üzerinden ulaşmağa çalıştık daha sonra Makedonya ve nihayet Çanakkale cephelerini denedik. Ama her seferinde Almanlar bizi engelledi.

- Altes,eski kabine bazı İttihatçıları tutukladı, bu konuda ne yapmayı düşünüyorsunuz?

_ Ciddi şekilde bütün suçluları araştırarak ve her türlü intikam duygusundan arınarak hızla ve eksiksiz olarak adaleti yerine getireceğiz. Hükümdarımız ve milletimiz bizimle beraberdir.

- Sulh konferansına delege göndermek için selefınızın girişiminden haberiniz var mı? - Yok, gerekirse bugün hemen hareket edebiliriz.”

Fransa'ya şirin görünmeye çalışmak İngiltere'yi ihmal edeceği anlamına gelmiyordu. 30 Mart'ta da Amiral Calthorpe'u ziyaret edip İngiltere'nin desteğini sağlamağa, bir bakıma devleti İngiliz himayesine sokmağa yönelik şartları içeren bir proje sundu. Doğu Trakya'nın geri alınması istenirken,bazılarına göre, Osmanlı Devleti'ni 1914'den önceki Mısır durumuna düşürecek şartlara da onay veriliyordu.

35- DAMAT FERİT'İN HABERİ Mİ YOKTU, BİLMEZLİKTEN Mİ GELİYORDU?

Dikkati çeken, Tevfık Paşa hükümetinin Âli Komiserlere barış konusunda bir muhtıra verdiğinden, bunda Arap illerinin Osmanlı'ya bağlı kalması ve Doğu Anadolu'nun bir kısmının Ermenilere terki maddelerinin bulunduğundan Damat Ferit'in haberi yokmuş gibi davranmasıdır. Bunu evvelce öğrenmemiş olsa bile Sadaretle Hariciye Nazırlığını şahsında toplayan bir yöneticinin, hem de tek konu olarak barışı hedeflediği bir dönemde önceki

girişimler hakkında bilgi edinmeye çalışmamış olması mantığa aykırıdır. Kanımız, Damat Ferit'in Tevfik Paşa girişiminden haberi olduğu, ama İngilizlerin hoşlanmadığı Wilson Prensiplerine dayanması yüzünden yok saydığıdır.

Damat Ferit'in Paris'teki görüşmelerin Yunanlılara Anadolu'ya çıkma hakkı tanıma verdiğinden haberdar olmaması da akla yakın görünmüyor. İstanbul'da çıkan La Renaissance gazetesinin 18.Mart.1919 tarihli sayısında yer alan bir haber bu kararlar Rum cemaatinin nasıl coştüğünü göstermesi bakımından ilginçtir:

“Pazar günü İstanbul'un Fener, Pera, Galata, Tatavla'daki kiliseleri tıkabasa doluydu. Hepsinde de Yunan milleti kesin olarak anavatan ile birleşme arzusunu ifade etti. Heyecan doruktaydı. Papazlar heyecanlı 'Zito' bağırışları ve alkışlarla karşılanan vatansever nutuklar verdiler. (...Burada sansür on satır çıkarmıştır...) Heyecan anlatılamaz düzeydeydi. İhtiyarlar ağlıyordu. Kimse yüzyıllardan beri beklenen arzularının gerçekleşmesinin sevincini frenliyemiyordu. Kanlı esirliğin ıstırabını yüzyıllar boyunca paylaşmış olan Ermeni kardeşler bu günü Yunanlılarla birlikte kutladılar. Hellenizmin büyük olayı için onlar da sevinçlerini ifade ettiler. Bütün kiliselerde aşağıdaki bildiri alkışlarla oylandı:

İstanbul ve civarının Yunan halkı bugün kendisine karşı hâlâ sürdürülen zulüm karşısında serbestçe toplanabildiği tek yer olan kiliselerinde bir araya gelerek, özgür devletlerin zaferiyle kazandığı halkaların kendi kaderlerini belirleme hakkı'na sahip olmayı istemiştir”

Bu derece açık bir ayaklanma bildirisinden çıkarılan on satırda çok daha önemli bilgilerin bulunduğu şüphesizdir. Bildiri barbar Türk zulmünden kurtulmak isteyenlerin belirledikleri çözümü de Barış konferansına şu şekilde ulaştırıyordu:

“ Bu halk, Yakın Doğu'da olası karışıklıkları önlemenin tek olanağı olarak anavatanla birleşmeyi ve bütün diğer çözümleri bü-

tün gücüyle red etmeyi kararlaştırır. Bu kararı Evrensel Patrikliğın, barış konferansına, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İtalya, Japonya ve Yunanistan temsilcilerine ulaştırmasını diler.”

36- İZMİR'İN İŞGALINI ENGELLEYEBİLİRLER MİYDİ?

Ertesi gün aynı gazetede yer alan Osmanlı hükümetinin resmi bildirisi şöyleydi:

“Bir zamandan beri üzüntüyle müşahede edilmektedir ki Yunan unsuru hükümran devlete karşı düşmanca duygular izhar etmekten geri kalmamaktadır. Amacın kamu düzenini karıştırıp saltanat hükümetini yeni güçlüklerle karşı karşıya bırakmak olduğu bellidir. Bu aynı düşünce çizgisindeki bazı bilinçsiz kimseler çeteler kurmuş olup vilayetlerde ve hatta İstanbul civarındaki bazı yerlerde haydutluk yapmaktadırlar. Bu çetelerden biri Şile yakınlarında çevrilmiş olup her an teslim olması beklenmektedir.

Geçen Pazar kiliselerde toplanmış olan Yunan halkı, orada ibaretini yapacak yerde siyasi gösterilere girişmiş ve arkasından başkentin halkı arasında en tuhaf söylentiler yayılmıştır. Allah'ın izniyle bu mantıksız özentilerden hiçbirisi gerçekleşmeyecektir. İmparatorluk hükümeti Yunanlı uyruklarına bu tür eylemlerden derhal vazgeçmelerini tavsiye eder ve onları yasalara saygıya çağırır. İtilaf'ın büyük devletleri ve bütün uygar milletler insancıl duygularla birleşmiş olarak, beş yıldan beri bütün insanlığın maruz kaldığı felaketlere bir son vermek ve milletler arasında uyum ve dostluğu tesis etmek için kesin şekilde çalışırken, aynı vatanın çocuklarının birbirlerine karşı bu tür kindar davranışlara girişmelerine izin verilmeyecektir.

Bu yakışksız davranışlar karşısında saltanat hükümeti Müslüman halka sahip olduğu sükuneti ve ağırbaşlılığı muhafaza etmesini tavsiyesi eder ve görevini ihmal etmeyeceği gibi yasaların emirlerini yerine getireceğini de ilan eder.”

Yasaların işgalciler tarafından belirlendiğini bilen azınlıklara bu bildirinin etki yapması mümkün değildi. Nitekim Rum Ortodoks Patriği Yunan ordularının İzmir'e çıkmasının kesinleştiği bir dönemde, 9.Mayıs günü, İstanbul Rumlarının Türk uyrukluğunun mükellefiyetlerinden serbest kalmasını kararlaştırdığını açıkladı. 13 Mayıs'ta da Yunan Albayı Mavrudis İzmir'in Aya Fotini kilisesinde Rum cemaatine İzmir'in işgal edileceğini açıkladı. Ertesi gün de İzmir'in işgali notası Bâbıâli'ye verilirken İzmir'deki Osmanlı Kolordu komutanına da ulaştırıldı. Hazırlık olarak da İzmir civarındaki Foça, Karaburun, Urla ve Yenikale istihkamları İngiliz, Fransız ve Yunan birlikleri tarafından işgal edildi.

Ateşkes anlaşmasında bir gerekçesi bulunmayan, hatta İngiliz ve Fransız yetkilileri arasında muhalifi bulunan bu karara Bâbıâli "Böyle bir işgali haklı gösterecek hiçbir durum bulunmadığı" şeklinde bir nota ile karşı çıkmıştır. Genel Kurmay Başkanı Cevat Paşa da Harbiye Nazırı adına orduya şu tebliği göndermiştir: "Kıtalarımızın mevkillerini terketmeyerek yerlerinde kalmaları ve bir olup bittih halinde silahlarından tecrit gibi bir muameleye maruz kalmamaları için, her kıtanın toplu, silah başında ve disiplinli halde bulundurulması..." Olayların aslında İtalyanların güney Anadolu sahillerine asker çıkarmalarının bir tepkisi olduğu onların diğer galiplere sormadan başlattıkları - Özellikle prensiplerine aykırı olduğu için Wilson'u çok kızdıran - girişimler üzerine Lloyd George ile Clemenceau da Yunan projesine onay vermişti. Bizim yönetimin Mondros'u suçlamaktan başka yapabileceği bir şey de yoktu.

37- BARIŞ KONFERANSINDAN BAŞKA UMUT KALMIŞ MIYDI?

İzmir işgali aylardan beri pişiriliyordu. Zaten başkenti dahil ülkenin her tarafı işgal altındaydı. Sadece bir yeni ekleme vardı. Asıl anlamı ise Hasta Adamı tamamen dünyadan silme projesinin son aşamasına getirilmesiydi. Dünya Savaşı yenilgisinin beklenen

sonucu olduğunu ve suçlularının da İttihatçılardan başkasında aranmayacağına herkes inanıyordu. . Ama bunun yanı sıra, Osmanlı bütünlüğünü koruma hayali kuranlara barışa hangi koşulların hakim olacağını gösteren bir uyarıydı. Buna ne Sultan'ın ne de sadrazamının yapabileceği bir şey de yoktu. Mütareke dönemi nazırlarından Hüseyin Kazım Kadri anılarında açıkça "Hemen bütün memleket Manda'ya - İngiliz ya da Amerikan - taraftardı" diye yazar ve ekler "Herkes bir esareti ictimaiye ve siyasiye altında hakkı hayat arıyordu." Bütün bunlardan daha da kötü olarak herkesin biribirini gammazladığı, geçmişine damgalar vurmaya çalıştığı bir dönemin yaşandığını bütün anı yazarları kabul ediyorlar.

Sultanın da Damat Ferit'in de tutarlı hiçbir girişimde bulunamadıklarından dönemin en yakın tanığı olan Ahmet İzzet Paşa anılarında bahseder. Ama 1919 Haziran'ındaki durumu da şöyle anlatır: "Yenilmeden sonra devletimizin sahipsiz olarak harita-i alemleri siyasette arzı vücut edebilmesini temenni ve hayal edebilecek dünyada bir zeki kişi tasavvur edilemez." İzzet Paşa kendisinin de manda yanlısı olduğunu inkar etmemektedir. Bu ortamda tercih edilebilecek bir başkası görünmüyordu. İstifasını veren Damat Ferit Paşa Sultan tarafından tekrar kabineyi kurmakla görevlendirildi. Yani kabinede bazı isim değişiklikleri yapmayı sağlamakla göz boyama girişimi vardır ortada. Asıl hedef olarak bu haksız işgallerin barış konferansında kaldırılmasının tasarlandığı belirtilerek toplum sükunete davet ediliyordu.

Buna karşılık, Türk toplumunun gerçek kimliğini 14 Mayıs günü İzmir'de "Reddi İlhak Heyeti Milliyesi"nin kurulması ve bir beyanname yayınlaması oluşturur:

"Ey bedbaht Türk,

Wilson Prensipleri ünvanı insaniyetkâranesi altında senin hakkın gasp ve namusun yırtılıyor. Buralarda Rum'un çok olduğu ve Türklerin Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edecekleri

söylendi. Bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi. Şimdi sana soruyoruz: Rum senden daha mı çok? Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster, tekmil kardeşlerin Maşatlık'tadır. Oraya yüzbinlerle toplan ve kahir ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. Burada zengin, fakir, alim, cahil yok. Fakat Yunan hakimiyetini istemeyen bir kitle-i kahire olduğunu ilan ve ispat et. Bu, sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma. Hüsrana ve düşkünlük fayda vermez. Binlerle, yüzbinlerle Maşatlığa koş ve Heyet-i Milliye'nin emrine itaat et."

15 Mayıs'ta Yunan askerleri yandaşlarının alkışları arasında Kordonboyu'nda ilerlerken gazeteci Hasan Tahsin'in (Osman Nevres) kendilerine tabanca ile ateş açışı ve onların kurşunlarıyla şehit oluşu, hükümetin bakış tarzı ne olursa olsun, Türk halkının bu haksız girişimi kabul etmeyeceğini kanıtlıyordu. Aynı sırada Yunanlıların süngü ile yaraladıkları İzmir Askerlik Dairesi Reisi Süleyman Fethi de birkaç gün sonra ölmüştür. Şunu da anımsatalım ki, bu Yunanlılarla ilk silahlı çatışma değildi, ilk kurşun bir süre önce Ayvalık tarafında Yunanlılara atılmıştı bile. Tepki sadece İzmir'de belirmedi. Denizli'de, Tavas'ta Kastamonu'da Bayramiç ve Seydişehir'de mitingler düzenlendi. Hiç şüphesiz en etkili İstanbul'da Sultan Ahmet'te yapılandı.

Gerçekten İzmir halkı bütün varlığıyla çağırığa katıldı, itirazlar yükseldi ama işgali fiilen engelleyecek hiç bir şey yapılamadı. Oysa Yunan askerleri İzmir'in ötesine de yayılıyordu. Osmanlı Rumları bayram yapıyorlardı. Umut yine barışa kalmıştı.

38- M.KEMAL NİÇİN PADİŞAHIN GÜVENİNİ KAZANMAYA ÖZEN GÖSTERDİ?

Ülkenin İzmir'in işgaliyle kaynaştığı günün ertesinde M.Kemal Paşa da Dokuzuncu Ordu Müfettişi sıfatıyla Bandırma gemisiyle Samsun'a hareket ediyordu. Türk toplumunun kaderini değiştire-

cek eylemleri gerçekleştiren bu ordu komutanı aynı zamanda incelemekte olduğumuz Vahidettin olayının bundan sonraki gelişmesinin baş etkileyicisi olacağından , ikisinin ilişkileri üzerinde biraz ayrıntıyla durmaya çalışacağız.

Evvelce de bahsettiğimiz gibi M.Kemal daha 1909'da Enver türü politikadan kopmuş, ordunun siyaset dışı davranması gerektiğini savunmuştu. Veliahtlığı sırasında Vahidettin'i saltanat gücüyle İttihatçıları devirmeye ikna etmeye kalkıştığında da ortaya herhangi bir partiye dayanma eğilimi koymamıştı. Sadece İttihat ve Terakki yanlısı görünmekten kaçınmıştı. Bu özelliği Vahidettin için en önemli güven noktasıydı. Buna karşılık Jön Türk yani ihtilalci kökeninden şüphelenmekte sultan haklıydı, üstelik İttihatçıların hâlâ iktidarda bulundukları bir zamanda böyle bir girişimi asla düşünemezdi.

Ondan sonraki temaslarında iki tarafın da birbirine karşı son derece ihtiyatlı davrandığı dikkatten kaçmaz. M.Kemal, Falih Rıfkı'ya anlattığı anılarında, İttihatçılardan Hürriyetçilere, padişahçıdan karşıtına, İngilizinden İtalyanına kadar herkesle görüştüğünü belirtir. Burada padişaha, saltanata bağlılığını inkâr eden hiçbir sözüne rastlanmamıştır. Ağzının arandığının, yanlış izlenim uyandıracak söz söylememesi gerektiğinin bilincindedir. Suriye'den dönüşünde 17.Kasım.1918'de Minber, 18 Kasım'da Vakıf gazetesinde çıkan demeçlerinde İngilizlerden "iyi dostlar" diye bahsetmesi dikkatlerden kaçmamıştır. Bunun Vahidettin için önemli bir not olduğu açıktır.

Meclisin dağıtılmasına karşı çıkışındaki mantığı da sultanı etkilemiş olmalıdır. İleri sürdüğü iki gerekçeden birincisi milleti ve meşrutiyeti temsil etmesidir. Bundan Sultanın memnun olması mümkün değildi, ancak ikincisi çok daha önemlidir. Osmanlı devletinin kaybetmiş olduğu bir çok vilayette yeni seçim yapılamayacağına göre oraların temsilcileri yeni meclise giremeyecekti. Osmanlı bütünlüğünün, özellikle Arap vilayetlerinin bağımlılığın-

dan vazgeçmek istemeyen sultan için hiç şüphesiz bu çok önemli bir gerekçeydi.

Sultanın bir küçük taktiğinin saray çevresindeki herkeste onun tam güvenine sahip olduğu kanısını doğdurduğunu sonradan fark ettiğini de kendisi anlatmaktadır. Suriye'den dönüşündeki görüşme isteğini Vahidettin Cuma Selamlığında yapmayı önermiştir. M.Kemal bunu garip karşılar ama gider. Selamlıkta hazır bulunan bütün devlet erkanı sıra beklerken onların baş başa bir saat kadar konuşmaları herkeste bu güven inancını yaratmıştır. Bu yüzden, meclisin feshine karşı olduğu halde Sultanı bu konuda teşvik edenlerden birinin de o olduğunu sananlar çıkmıştır. Bu yüzden bir nazırlığa hatta sadarete aday olduğu hakkında söylentiler de dolaşmıştır. Oysa M.Kemal, Ahmet İzzet Paşa hükümetinin devamı yanlısıydı, Tefik Paşa'nın sadaretine karşıydı.

İstanbuldayken hiçbir görevi olmadığı halde Fahri Yaveri Şehriyari gibi yakıştırma bir sıfatla ortalıkta dolaşmasının da etki yaratacağını kabul gerekir. Bu yüzden kendisi her çevrenin düşüncelerini toplama merakından vazgeçmezken, her çevre de onunla temas aramaktan vazgeçmemiştir. Bu da olağanüstü bir gözlemci olan Paşa'nın, İstanbul'da ne yapılabilir ne yapılamaz konusunda tam bir karara varmasını kolaylaştırmıştır. Kars'tan Edirne'ye kadar ülkenin her tarafında halkın direnç örgütlenmeleri oluşturduğunu, Derne'den Çanakkale'ye, Şam'dan Diyarbekir'e kadar bütün cephelerde bulunmuş biri olarak o fark edebiliyordu. Buna karşılık ömründe İstanbul'dan çıkmamış olanların bu halkı anlaması mümkün değildi. Ayrıca o dönemde Türk toplumunun en dinamik kurumu olan ordunun içindeki gelişmeleri de çok yakından izleyebiliyordu.

39- KİM ANADOLU'YA ATADI, M.KEMAL NİÇİN KABUL ETTİ?

İlk kez bir görev teklifi, Yunanlıların İzmir çıkartması yaklaşırken, Samsun bölgesinde Türklerin Rumlara karşı tedhiş girişimlerinde bulundukları iddiası üzerine yapılmıştır. İngiliz Komutanlığının “eğer siz önlemezseniz biz askeri harekete gireriz” tehdidi karşısında Harbiye Nazırı Şakir Paşa onu çağırır ve görevi kabul etmesini ister. Hem Damat Ferit’in hem de Sultan’ın onayı bulunduğu belirtilmesi, zaten İstanbul’da bir çözüm üretilemeyeceğine inanarak ayrılmayı kafasına koymuş olan Paşa’yı teklifi hemen kabule yöneltir.

Bu vesileyle Damat Ferit Paşa ile iki defa yaptığı görüşmede onun “her arzunuzu doğrudan bana yazabilirsiniz, derhal yapacağımdan emin olabilirsiniz” şeklinde verdiği güvence tabii ki çok önemliydi. Ayrıca sadrazam, sultanla görüşmesi için de randevuyu sağlamıştır. İngiliz Yüksek Komiserini M.Kemal’in güvenilir olduğuna inandıran da Damat Ferit olmuştur. Padişahın milli dirençlerin bastırılması hususunda İngilizlerle mutabakata varmış olması sebebiyle, onun tam güvenine sahip birinin göreve getirilmesini işgalcilerin de istediği anlaşılmaktadır.

Böyle bir ortamda, Dolmabahçe Sarayı’nın denize bakan, pencerelerinden işgal donanmalarının topları görünen bir odasında buluştuklarında, Vahidettin onu başarılarıyla tarihe geçmiş bir kumandan olarak övmekten geri kalmaz. “Paşa, paşa, şimdiye kadar bu devlete çok hizmet ettin . Bunların hepsi bu kitaba girmiştir” deyip elinin altındaki bir tarih kitabına dokunur sonra İngiliz zırhlılarının toplarını gösterip devam eder: “Görüyorsun ben artık memleket ve milleti nasıl kurtarmak lazım geleceğini hayal etmekte tereddüde düşünüyorum... İnşallah millet aklını başına toplar ve uyanık olur da bu kötü durumdan gerek beni gerek kendini kurtarır.” Bu son cümlenin “ Paşa, devleti kurtarabilirsin” şeklinde olduğunu ileri sürenler de var. M.Kemal, “Merak buyurmayınız, emirlerinizi

bir an unutmayacağım” der. Sultan da onu “Muvaffak ol” sözleriyle uğurlar.

Üzerinden zaman geçtikten sonra saptanan konuşmalarda ufak farklılıklar da olsa, Vahidettin’in asıl istediğinin barışı frenleyecek iç karışıklıkların bir an önce durdurulması böylece devletin bir an önce kurtarılması olduğu bellidir. Bu amaçla düzenlenen hükümet kararnamesinden ayrı olarak sultanın bir hattı hümayunu da vardır ki tayinin amacını çok açık şekilde ortaya koymaktadır:

“Yaveri Şehriyarımden Mirliya Mustafa Kemal Paşa’ya

Umumi Harbin müttefikler hesabına kaybedilmesi üzerine doğan siyasi durum, büyük atalarımın mülkünü ve hilafet ve saltanat makamlarımı müşkül ve tehlikeli bir sahaya sürüklediğinden; hükümetimin kararıyla tayin olunduğunuz mıntıkada güvenliği sağlamak ve rıza ve dileğime aykırı hallerin meydana gelmesini engelleyerek ve topyekun korku verici halin ortadan kaldırılmasını hedefleyip buna gayret göstererek milletimin dokunulmazlığını gerçekleştirmek ve memleketimin saldırgan ellerden kurtarılması için tek bir vücut gibi davranılmasının teminini, selamlarımla beraber asker ve memurlara ve halka bildirilmek üzere irade ettim.”

Bu irade, Paşanın, İstiklal Savaşını düzenlemesi için sultan tarafından atandığı iddiasını açıkça tekzip etmektedir. Kurtuluşu, toplumun sessiz kalıp barışı engellememesinde arayan sultan ve hükümet ondan bunu sağlamasını beklemektedirler. Bu tayin olayı sonraları hayli çarpıtılmıştır. Atamayı Vahidettin’in yaptığı ileri sürülür. Aslında hükümetin yani Damat Ferit’in seçimi olduğu açıktır. Nitekim Vahidettin, Türkiye’den ayrıldıktan sonra Mekke’de yayınladığı beyannamede “M.Kemal’i o göreve ben atamadım” demektedir. Görevinin de bazılarının yakıştırmayı çok sevdikleri “Rumları durdurmak” değil “Milli direnç örgütlenmelerini” frenlemek, böylece Avrupalıların barış koşullarını ağırlaştırmalarını önlemek olduğu kesindir. Nitekim Samsun’a ayak basmasından

sonra Harbiye Nezareti ile sürdürdüğü yazışmalarda hep bu konu gündeme getirilmektedir. Damat Ferit bile 21.Mayıs tarihli mesajında “bütün işlerde yüksek başarılarınızı temenni ederim” diyor, bunun İstiklal Savaşı ver anlamı taşımadığı çok bellidir.

Kurtuluş Savaşı’nı örgütlemesi için Sultan tarafından gönderildiği iddiasına eklenen bir de 40 bin altından 400 bin liraya kadar yükselen tahsisat meselesi vardır. Bazıları da daha başka rakamlar vermekte, hatta bunun bir çanta içinde eline tutuşturulduğu da ileri sürülmektedir. Bunun da son derece büyük bir palavra olduğu o kadar altının bir çantaya sığmayacak, daha önemlisi tek kişi tarafından taşınamayacak ağırlıkta olmasıyla (320 kilo) kanıtlanmıştır.

40- MEŞVERET MECLİSİ TOPLANTISI KİME YÖNELİKTİ?

İttihatçı Maliye Nazırı Cavit Bey anılarında durumu şöyle anlatır : “O tarihlerde bir buçuk milyon askere mukabil, bütün Osmanlı ülkesinin savunması için elde sadece 72 bin tüfek vardı ve memleketin hiçbir köşesinde, topraklarımızı müdafaa edebilecek kuvvet kalmamıştı.”

Böyle bir ortamda İzmir’in işgalinden 11 gün sonra 26.Mayıs’ta Yıldız Sarayında sırf istişari mahiyette barış sorununu görüşmek için bir Meşveret Meclisi toplandı. Geçmişin tartışılması yasaktı. Durumun ıslahı çareleri konuşulacak, her konuşmacı fikirlerini 15 dakikalık bir sürede açıklayacak, tartışma yapılmayacaktı. Hükümet üyeleri de sadece dinleyeceklerdi. Toplantıya bütün devlet dairelerinin temsilcilerinin yanı sıra darülfünunun, fetvahanenin, ticaret odasının, Vahdeti Milliye, Trabzon, İzmir Adana ve diğer Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleriyle basının temsilcileri davetliydi. Padişah devletin düştüğü durumun tartışılmasını isteyen kısa bir konuşmadan sonra çekildi ve yönetimi Damat Ferit’e bıraktı. Her kafadan bir ses çıktıktan ve bir özete yönelinmeden toplantı dağıldı. Hükümet üyelerinin bundan istifade etmiş olacakları farz ediliyordu.

Asıl önemli konuyu Damat Ferit, toplantının ardından kendi yakın çevresine Paris'teki Barış Konferansına Osmanlı Heyetinin davet edildiğini açıklayarak duyurdu. Böylece Meşveret toplantısıyla barış konferansında bütün toplumun desteğine sahip bir yönetim olarak algılanmanın tasarlandığı anlaşıyordu. Tabii ki Osmanlı toplumuna da, mevcut durumdan iktidarın bir sorumluluğu bulunmadığını anlatmaya ve yerli kamuoyunu tatmine yönelik bir mesaj veriliyordu. Ancak asıl önemli olan, galip devletlere verilecek muhtıra konusunda bir açıklık yoktu. Çürüksulu Mahmut paşa'nın "Muhtırayı kim kaleme alacak?" sorusuna sadrazam "Abdi aciz" yanıtını vermekle yetinmedi, böyle bir sorudan rahatsız olduğunu anlatır şekilde "Bundan sonra İttihatçı ruhuyla idare-i hükümet edilemez" sözleriyle çıkış yaptı. İttihatçılıkla suçlanma kızgınlığıyla Çürüksulu sert bir cevap verdi, "Bir daha seninle birlikte çalışmam" deyip istifa etti.

Muhtıranın içeriği konusu Anadolu'da da merak konusuydu. Milliyetçi örgütlenme hareketinin başlangıcında olan Mustafa Kemal'in 3 Haziran tarihiyle hükümete gönderdiği mesajda açıkça "Sadrazam hazretlerinin konferans huzurunda hukuku Osmaniye'yi savunmak için büyük gayret sarf edeceğinden emin olunduğu" belirtiliyor, ama bir Ermeni muhtariyetinden bahsedilmesi anımsatılarak 'arzuyu millet ile hükümet arasında tam bir anlaşma bulunduğundan şüphe' belirtiliyordu. Tabii şartlar da konmuştu: Devlet ve milletin tam istiklali, çoğunluğun ekalliyetlere feda edilmemesi. Gidecek heyetin savunma esaslarını milliyetçi cemiyetlerin bilmek istedikleri ve bunun resmen açıklanması da istenmekteydi.

Kabul etmek gerekir ki hükümetin asıl sorunu galiplere yönelik hazırlıklardı. Özellikle İngiltere'yi tatmin gerekliydi. Şerif Hüseyin İngiliz desteği ile ayaklandığında İttihatçıların Mekke Emiri tayin ettikleri Şerif Ali Haydar hâlâ bu sıfatı taşıyordu. Şerif Hüseyin'i dolayısıyla İngilizleri tatmin için Ali Haydar'dan bu sıfatın alınması kararlaştırıldı. Ama bunun Hüseyininkinin onayı anlamına gel-

mesi de istenmiyordu. Dolayısıyla sadece “Şerif Ali Haydar Bey’in üzerinden sıfatı emaret kaldırılmıştır” şeklindeki bir sultan iradesi ile sorun halledildi. Vahidettin ortada görünmüyor, Damat işleri böyle yönetiyordu.

41- OSMANLI BARIŞ HEYETİ NEDEN İKİYE AYRILMIŞTI?

Osmanlı Barış Heyeti iki gruptan oluşma özelliği göstermiştir. Padişah heyet başkanı olarak sadrazamı seçerken yanına ikinci temsilci olarak Tevfik paşa’yı yerleştirmişti. Ancak bu iki kişinin – Tevfik Paşa’nın rahatsızlığını ileri sürerek – Paris’e ayrı ayrı araçlar ve ayrı tarihlerde hareket etme garabetine rastlandı. Damat Ferit bir Fransız savaş gemisiyle ve yanına Rıza Tevfik Maliye Nazırı Tevfik (Biren) ile diğer temsilcileri alarak yola çıktı. 12.Haziranda da Paris’e vardılar. Tevfik Paşa ise küçük oğlu Ali Nuri ve Hariciye Nezareti Umuru İdare Müdürü Umumisi Şevki Bey’le birlikte birkaç gün sonra bir İngiliz savaş gemisiyle hareket etti. Bizim elimizdeki belgeler, bu Şevki’nin Tevfik Paşa’nın oğullarının güvenilir bir arkadaşı olduğunu, dolayısıyla Ferit’in başında bulunduğu Hariciye Nezareti’nin içinde dönenlerin kolaylıkla sabık sadrazama ulaştığını göstermektedir.

Paris’te bir Fransız-İngiliz çekişmesinin bulunduğu ve bizim heyetin ikiye ayrılmasında rol oynadığı anlaşıyor. O günlerde Hint Müslümanlarının İngiliz, Fransız, İtalyan başbakanları ve ABD Cumhurbaşkanı’ndan oluşan konferans liderlerine İstanbul’un Makamı Hilafet olmaktan çıkarılması düşüncesine karşı olduklarını bildiren bir bildiri ulaştırmaları özellikle İngilizleri çok rahatsız etmişti. Alman, Avusturya, Bulgar başkentlerine müdahale kimsenin aklına gelmezken Osmanlınıninkinin pazarlığa sokulmasını kabul edemiyorlardı. “Savaşta İngiltere’ye bedenen ve malen çok yardımda bulunmamıza ve Türklere karşı savaşmamıza rağmen her gün Halifemiz olan padişaha dua ediyorduk; Müslümanları gücendirmek size zarar verir” uyarısına ek olarak Lloyd George’a

daha 1918 başında ilan ettiği İstanbul ile çoğunluğu Türk olan yerlerin Türklerden alınamayacağına dair vaadini anımsatıyorlardı. İngilizleri her şeyden önce, Hindistan'deki Müslümanlarla gayri-Müslim kesimin bağımsızlık konusunda birleşmiş olması endişelendiriyordu. Hindistan'ın bütünüyle Osmanlı Hilafeti'ne ve İstanbul'da kalmasına destek vermesi tabii ki Arap Hilafeti konusundaki politikalarının boşa çıkması demekti. Üstelik Hindistan İngiltere için Arap Aleminden çok daha önemliydi.

Londra hükümetini ikinci derecede rahatsız eden bir diğer husus da M.Kemal'in başlattığı İtilaf Devletleri aleyhtarı politika çerçevesinde, Suriye'ye hakim durumdaki Emir Faysal ile işbirliğine girdiği haberlerinin yayılmasıydı. Suriye ve Irak'ta büyük çoğunluk Türklere karşı İngiliz/Fransız ittifakıyla işbirliği yanlısı olmakla birlikte, bunun kendilerini sömürge durumuna düşüreceği düşüncesiyle Osmanlı Devleti içinde özerk bir yapıya kavuşmayı, daha sonra bağımsızlık aramayı tasarlayan bir kesim de vardı. M.Kemal'in daha Suriye bozgunu başlarken, Arapların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi koşuluyla onlarla işgalcilere karşı işbirliği fikrine vardığı konusunda belgeler vardır. Ancak daha Milli Mücadele'nin tam örgütlenmiş hale gelmemiş olduğu dönem böyle bir birliktelik düşüncesi için çok erkendi. Şerif Hüseyin ve oğullarının, Orta Doğu haritasını İngiltere'nin belirleyeceği o günlerde böyle bir Türk yanlılığı düşünmesi de olanaksızdı. Bunun en belirgin kanıtı Tevfik paşa'nın oğlu Ali Nuri bey'in özel arşivimde bulunan bir notudur. Aynen aktarıyorum:

“Şevki 1919'da Versay'da Prens Faysal'ı ziyaret etmiş ve Siyonistlerle işbirliği konusunda uyarmıştı. Ondan aldığı cevap şöyleydi: Museviler yakın akrabamızdır, onları severiz.”

Faysal'ın aynı sözlerinin, Siyonizmin mümessili olarak görünen Felix Frankfurter'e yazdığı bir mektupta da bulunduğu belirtilmektedir. İngilizlerin Hicaz ve Arap yarımadası dışında Filistin'i de kendilerine teslim edecekleri inancında bulunan Şerif Hüseyin

ailesinin ne Osmanlı Hilafeti'ne ne de Türk bağımsızlığına ilgi göstermesi beklenemezdi. Tevfik Paşa bundan haberdardı ama acaba Damat Ferit haberdar mıydı?

42- ÖNCELİK SALTANATLA HİLAFETİ KABUL ETTİRMEK MİYDI?

Böyle bir ortamda, daha Tevfik paşa grubunun Paris'e varmadığı bir ortamda, 17 Haziran günü, kendi hazırladığı Osmanlı Barış Muhtırası'nı Damat Ferit paşa Sulh Konferansında okudu. "Dünya Savaşı'nda Milleti Osmaniye'nin mesuliyeti bulunduğunu tasavvur etseydim huzurunuzda çıkmazdım" diye başlayan muhtıranın ana hatlarını şöylece özetleyebiliriz:

- Osmanlı hükümdarı ve milletin haberi olmadan harbe girdik - Sorumlusu İttihat ve Terakki, Hıristiyanların yanı sıra üç milyon Müslümanın da ölümüne sebep oldu - Osmanlı Hıristiyanlara da iyi davranışla yüklü uzun tarihiyle muhakeme edilmelidir - Rus ve Türk ihtilalcilerini tahrik eden koşullar aynıdır: soygun ve kıtal - İttihatçılar hakkında açılan dava sorumluluklarını ortaya çıkarmış böylece Osmanlı milleti beraat etmiştir - Bu sebeple Milletler Cemiyeti'nin muteber bir uzvu olabiliriz - Osmanlı Devletinin savaş öncesi hudutları muhafaza edilmelidir - Edirne Osmanlı'da kalmalı Trakya'da Müslüman ahalinin çoğunluk oluşturduğu bölge geri verilmelidir, zira ancak bu suretle Osmanlı başkenti güvenli bir şekilde müdafaa edilebilir - Bu istek Wilson prensiplerine uygundur ki buna istinaden ateşkes talebinde bulunmuştuk - Torosların iki tarafının halkları birbirinden ayıramaz, ayrılırsa doğu karışır, 300 milyon Müslüman'ı ilgilendiren bir karardır.

Damat Ferit'in sunduğu ikinci muhtıra daha ayrıntı içeriyordu. Tanzimat, Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri arasına kabulü anımsatılıyor, özellikle birinci muhtırada adı geçmeyen Arap bölgeleri konusunda daha açık bilgi veriliyordu:

- Arabistan, Suriye, Filistin, Hicaz, Asir, Yemen, Irak Osmanlı saltanatının hakimiyeti altında geniş bir muhtariyete nail olacaklardır - Mekke ve Medine'ye yüksek dereceli bir memur tayini ile emrine yeterince Osmanlı askeri verilecektir - Kudüs için aynı uygulama yapılacaktır - Hilafeti İslamiye kuralınca her sene sur-re alayı düzenlenecek ve Hicaz halkına Evkaf idaresinden yardım yapılacaktır - Arabistan'da her muhtar vilayetin valisi Sultan tarafından atanacaktır - Bütün Arap memleketlerinde Osmanlı bayrağı dalgalanacaktır - Adaletin tevzii ve para basımı sultan adına olacaktır - Barış görüşmeleri bu esaslar üzerinden yapılacak, mali, iktisadi, adli konular üzerinde ayrıca düşünce beyan edilecektir - Bu suretle anlaşmaya varıldıktan sonra işgal kuvvetleri derhal çekilecektir - Halkımız parçalanmayı ve mandalara taksimi kabul etmemektedir - Sahralarda yaşayan aşiretler bile asırlardan beri var olan Osmanlı ittifadının bozulmasına razı değildirler.

Muhtıra "vilayetlerden gelen telgraflar ve yüz binlerin katıldığı mitinglerin tek bir fikri, Vahdeti Osmaniye ve İstiklali Milli'nin istendiğini kanıtladığını" belirtmekle son buluyor. İşin ilginç yanı sıra Reddi İlhak Cemiyetlerinin telgraflarının postanelerce alınması ve aktarılması hükümetçe yasaklanmıştı. Açıkcası hükümetten başka söz sahibinin bulunması istenmiyordu.

Sadrzamanın hazırladığı muhtıralara heyetindeki yardımcılar tarafından pek az - savaş öncesi sınırlarının aynen kalamayacağı konusunda olduğu gibi - itiraz olmuşsa da, genellikle olumlu karşılanmıştır. İslamın liderliğinin devamı, Arap ayrılışının reddi, savaş öncesi varlığının devamı, savaştan hiçbir kayıp görmeden çıkıldığının onayının istendiği anlamını taşıyordu. Mali, iktisadi, adli konularda ise eski statünün devamına karşı çıkılmayacağı anlaşıyordu. Bunların Anadolu'daki ayaklanmayla tam örtüşmemesine karşılık Damat Ferit'in milli direnci hükümetinin destekçisi olarak sunması, Sultan/Halife rejimi çerçevesinde bir bütünlük olduğunu kanıtlama arzusunu göstermekteydi.

43- NEDEN SULTAN VE SADRAZAMINA BİLE İTTİHATÇILIK YAKIŞTIRILDI?

Barış Konseyi adına Osmanlı muhtırasına yanıt gelmeden önce Fransız basınında Osmanlı Devleti ve Ferit Paşa'ya yönelik bir yayılım ateşi başladı. Biz bunlar arasından, daha 27 Mart 1919'da sadrazamla görüşmüş olduğu için ayrıntılı bilgi sahibi olan Georges Bourdou'nun 21.Haziran tarihli Le Figaro gazetesinde çıkan yazısının ana hatlarını aktarmağa çalışacağız.

Yazar öncelikle, hastalıklı, ihtiyar ve bitkin hali ve iyi bilmesine rağmen Fransızca konuşmasının zor anlaşılabilirliği sebebiyle D.Ferit'i eleştiriyor. Hatta Ali Kemal gibi dinamik, Fransızlara sempatik biri konuşsaydı daha etkili olurdu demekten de geri kalmıyor. Mart görüşmesinde esas görevinin İttihatçıların kökünü kazımak olduğunu söyleyen sadrazamın şimdi Bolşevik-İttihatçı paralelliğini ortaya atmasının küçük bir oyun olduğunu vurguluyor. Arkasından "Asıl sorun nedir?" sorusunun yanıtını ortaya koyuyor:

"Asıl sorun 1453'deki büyük zaferden beri süren tehdidin tarihi cezalandırılmasının zamanının gelip gelmediği ve Avrupa topraklarını terk edip etmeyecekleridir. 1774'de gündeme gelen Şark Meselesi 1919'da bir daha canlanmamak üzere sonuca bağlanacak mı? Başka bir sorun yok."

Damat Ferit ve yardımcılarının gününün Türk ruhunun gerçek temsilcileri sayılıp sayılmayacakları konusunun temel sorunun dışında bir konu olduğunu belirtip ilginç bir değerlendirmeye yöneliyor. Yazara göre padişahın Talat'ın sandalyasına Ferit'i yerleştirmesi bir gösteriştense ibarettir. İttihatçıları Bolşeviklere benzetmeye kalkışmasını da boş bir taktik sayıyor. Aksine, Almanların emperyalizmle zehirlenmiş olması gibi Türkler de İttihatçılıkla zehirlenmiş olduklarını, bunun da tam bir milliyetçilik olduğunu ,sultanın da buna katıldığını ileri sürüyor. Osmanlı ülkesinde hâlâ Rumları ve Ermenileri öldürme şeklinde devam eden olayların İttihatçılar tarafından düzenlendiğini ve yönetim destek vermese bunların gerçekleşemeyeceğini kaydediyor.

Bütün tarihi yalan, katliam, soyma ve tecavüzle yüklü bir ulus olan Türklerin Almanlardan daha iyi oyun tezgahladıkları fikrinde. Damat Ferit'in de "İttihatçılar gibi bağımsızlığı elde etmekten başka bir şey düşünmediği" kanaatinde. Sonra da ekliyor:

"Türkler, Avrupa'ya bağlanmaktan ve İstanbul'u kaybetmekten başka bir şey düşünmüyorlar. İstanbul'suz, bir Asya halkı olmaktan kurtulamayacaklarını biliyor. İstanbul da entrikasına devam ediyor, Avrupa'nın baş belası olmaya da. Şahane şehre sahip olmak ona organize bir büyük devlet imajını kazandırıyor. İmparatorluğu, bu şehri ve kamçılanacak Hıristiyanları kaybetmek için her şeyi yapıyor. Örgütlenme yeteneksizliği bulunduğunu 500 yıldır kanıtladı. İslam onu özümlememez, düzeltilemez, mükemmelleştirilemez bir yaratık haline getirdi. Aşya'ya dönmesini istemeyen var mı? 10.Ocak 1917'de Başkan Wilson'un bir sorusu üzerine İtilaf Devletleri hep birlikte, Batı uygarlığına kesin yabancı Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan çıkarılması gerektiğine taraftar olduklarını ittifakla bildirmişlerdi. Tarihin yargısı o gün verilmişti. Buna Ferit Paşa bir şey yapamaz."

Açıkça beliriyor ki, İlimli İttihatçıları iktidardan uzaklaştırmak bile Batılıları ikna için yeterli olmamıştı. İttihatçıların razı oldukları Wilson Prensiplerine uygun barış koşullarını aynen tekrarlamakla, hem Sultan hem de sadrazamı Avrupa'da İttihatçılıkla suçlanabiliyordu.

44- "HASTA ADAM SON NEFESİNDE" DEN BAŞKA DÜŞÜNCELERİ VAR MIYDI?

Galip ülke liderleri adına 25.Haziran günü Fransa başbakanı Clemenceau tarafından verilen yanıt her şeyden evvel "Tek suçlu İttihatçılardır, Osmanlı milleti suçsuzdur" tezini red ile başlıyordu. Özellikle tarihin derinliklerindeki bir Türk başarısı iddiasının kabul edilemeyeceği vurgulanmaktaydı (Özetle):

“Avrupa’da, Asya’da, Afrika’da bir memleket yoktur ki, hakimiyeti Osmaniye’nin döneminde maddi varlığı azalmamış ve uygarlık seviyesi düşmemiş olsun. Osmanlıdan kurtulan yerlerin ilerlemediği görülmemiştir. İster Avrupa Hristiyanları, ister Suriye, Arabistan ve Afrika Müslümanları arasında olsun, Türk’ün fethettiği yerlerde bayındırlık meydana getirilememiştir. Türk’ün mahareti ülkeyi uygarlaştırmaya yönelik değildi. İdaresindeki milletlerin kaderini galipler belirleyecektir. Dini duygularla çözüm iddiası ise geçersizdir. Din konusuna girilirse tek olay, Hristiyanların sabık Türk hükümeti emriyle katliamıdır. Biz dine saygılı olduğumuzu, Kutsal makamları kemali ihtimamla koruyarak gösterdik. Topraklarınızın azaltılmasının bütün İslamları rencide edeceğini de gerçek sayamayız, zira İstanbul’da oturan hükümet yüzyılımız tarihini bilen fikir ve anlayış sahibi Müslümanlarca bir sevinç ve gurur övgüsü kaynağı olamaz. Türkler yöneticilikte başarılı olamadı.”

Açıkça galipler adına Fransa başbakanı Osmanlı’nın hiçbir yöneticiliğe yeteneği olmadığını belirtmekle yetinmişti. Ne gibi bariş koşulları getirileceği hususunda hiçbir ima yoktu, ancak artık “Hasta Adam”ın son günlerine erişildiğini hissetmemek mümkün değildi. Adeta bu toplantıyla ülke içinde beliren direncin sona erdirilmesi ve verilecek her karara tartışmasız boyun eğilmesi isteniyordu. Damat Ferit’in ikinci muhtırasına cevap bile verilmedi. Osmanlı Heyeti hâlâ Paris’ten ayrılmıyordu. Sonunda sadrazama “Memleketinizde olaylar nezaket kesbediyor, derhal dönmelisiniz” uyarısı yapıldı . bunun üzerinde 4.Temmuz tarihinde Paris’ten ayrılan heyet, 15 Temmuz’da başkente döndü.

Damat Ferit’in tercih ettiği Fransız etkenli Paris görüşmelerinin lehte hiçbir sonuç vermemesi üzerine Sultanın İngiliz yanlılığını gündeme getirme ihtiyacı hissettiği anlaşıyor. O zamana kadar suskun kalan Vahidettin 15.Temmuz’da Morning Post gazetesine demeç veriyordu: “Ben daima İngiltere’ye hayranlık besledim ve daima İngiltere’ye dost bir siyasetin destekçisi oldum.”

Paris günlerini Damat Ferit'le yan yana ve zaman zaman onunla sohbet ederek geçiren Maliye Nazırı Tevfik Bey anılarında "Konferansa daha uygun bir heyet gitmiş olsaydı acaba insaf dairesinde bir karar elde edilebilir miydi?" sorusunu yönelttikten sonra yanıtını da verir: "Hiç zannetmem...Başka bir heyet te olsaydı verilecek kararlarda pek büyük bir farkın hasıl olacağı ümit edilemezdi."

Damat Ferit'in "sınırlı tavizci" diye nitelenebilecek önerisini gülünç bulan galipler için M.Kemal'in "gerçekçi ama işgalciyi tam dışlayan" önerilerinin dikkate alınması tabii ki hayal bile edilemezdi. Paris heyetinin yurda dönüş günlerine kadar geçen sürede Paşa'nın faaliyetlerinin bir ön hazırlık sürecinden ileri gitmediğini kabul gerekir. Daha Haziran'ın başında İstanbul'a dönmesi emredilmişti. O ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleriyle Reddi İlhak Cemiyetlerinin gelişmesine çalışıyor, Erzurum'da bir milli kongre düzenlemeyle uğraşıyordu.

45- İŞGALCİLER İSTANBUL VE HİLAFET İÇİN NE DÜŞÜNÜYORLARDI?

Bunu o dönemde Fransız fikir hayatının en önemli yayınlarından olan Revue des Deux Mondes'un 1.Eylül.1919 tarihli sayısında yer alan "Osmanlı İmparatorluğu'nun Tasfiyesi" başlıklı makaleden özetle aktarmaya çalışacağız.

"Osmanlı Hasta Adamlığı'nın doğurduğu rahatsızlık sonucu ölmedi, Dünya Savaşı'na girmekle intihar etti" benzetmesiyle başlayan yazı Osmanlının zayıflatılmasının İslama hakaret ve saldırı olacağı şeklindeki Türk tezine dört galibin cevabını aktararak yanıt veriyor:

"Ortada dini bir savaş yok. Protestan Almanya, Katolik Avusturya, Ortodoks Bulgaristan ile Müslüman Türkiye sadece komşularını soymak için işbirliği yapmışlardır (...) Bir tarihi Müslüman Devletin yok olması eğer bütün ülkelerdeki

Müslümanların davasına etki yapacaksa bu kanaatimizce yanlıştır. Düşünen bütün Müslümanlar için, İstanbul'da iktidarı işgal eden hükümetin modern tarihi hiç de bir sevinç ve övgü kaynağı olamaz. Türk fazla yeteneği olmayan ve daha sonra da pek az başarı gösterdiği bir girişimi denedi. Yolsuzluk ve entrikalarla yüklü bu gelenekten koparak ve unutarak, daha uygun koşullarda işe sokulur, enerjisinin zekasına daha uygun bir çerçevede kullanması sağlanırsa, her zaman karşıtlarına pek belirgin şekilde ortaya koyduğu cesaret ve disiplinin dışındaki kalitelerini çalıştırmakla neden ülkesinin ve vasıtalı olarak dininin yücelmesine katkıda bulunmasın”

Olumlu gibi görünen bu sunuştan sonra Osmanlı'nın içindeki bütün azınlıkları kıydığı ileri sürülüyor. Ancak dikkati çeken, bu yazının 1920'deki kitap halindeki baskısında da “galiplerin hâlâ bulamadıkları emirlerle kıyım yapılmıştır” ibaresinin bulunmasıdır. Nitekim işgalcilerin gerek İstanbul ve gerekse Maltaya sürülenler üzerinde yaptıkları araştırmalara rağmen bu belgelerin varlığı ispatlanamamış, ama propaganda mekanizmasının işleyişi ile suçlamalar yapılmıştır. Yazıda barış koşulları da şöyle belirtiliyor:

- Eski Osmanlı topraklarında kıyım bugün de devam ediyor. Buralardaki halklara güven vermek için, uzaktan da görünen ve anlamı tartışılmayacak olan sembolik bir girişim gerek: Sultan İstanbul'dan çıkmalıdır – Boğazlardan geçiş Milletler Meclisi'nin kontrolüne konmalıdır, bu sebeple Osmanlı başkenti İstanbul'dan çıkmalı , Müslüman bir devlete ait olmamalıdır – İstanbul kozmopolit bir şehir, Türk nüfusu fazla olduğu için Türk egemenliği kalabilirse de bu kontrol ve yardım altındaki bir yönetim olabilir. – Sultanın ayrılması ise savaş sonrasının “küçük Osmanlı” devletinin artık bir zamanların imparatorluğu olmadığını gösterir – Bu çerçevede 1453 öncesinin kiliseleri Hıristiyanlara geri verilmelidir – Sultan Bursa ya da Konya'ya yerleşebilir.

Dikkati çeken hilafet kurumu üzerinde fazla durmamasıdır. Şerif Hüseyin'in iddiasının pek önem taşımadığını vurgulamaktan

geri kalmıyor. Ama Osmanlı sultanının bu sıfatını önemseyen bir değerlendirmesi de yok. Açıkcası bütün müstemlekeci devletler gibi kontrolları altındaki Müslümanların herhangi bir dini lidere bağlılığı düşüncesini peşinen red ediyor.

46- ALİ KEMAL'İN SULTANLA TAM UYUŞMASI HAINLIK MIYDI?

Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in M.Kemal'in azledildiği ve onunla hiçbir resmi ilişkiye girilmemesi gerektiği hususunda 23.Haziran'da vilayetlere gönderdiği talimat Sarayın ve bütün saray yanlılarının Hareketi Milliye konusunda sonuna kadar ileri sürecekları iddiaları içerdiği için aynen tekrarı yararlıdır:

“M.Kemal Paşa büyük bir asker olmakla beraber zamanın siyaseti konusunda yeterince bilgili olmadığı için, aşırı milli onur sahibi olmasına ve gayretine rağmen, yeni memuriyetinde asla başarılı olamadı. İngiliz Fevkalade Mümessili'nin talep ve ısrarıyla azledildi ve edildikten sonra yaptıkları ve yazdıkları ile de bu kusurlarını daha ziyade meydana vurdu. Reddi İlhak Cemiyetleri gibi Karasi ve Aydın havalisinde Müslüman ahaliyi haksız yere kırıdırmaktan ve fakat bu vesileden istifade ile halkı haraca kesmekten başka bir iş görmeyen, emirsiz, saygısız ve gayri kanuni teşkil edilen bazı heyetler için öteden beri çektiği telgrafnamelerle de siyasi hatasını, idarecilik açısından da artırdı. (...) Bu mühim ve vahim dakikalarda memur, ahali, her Osmanlıya düşen en büyük görev, Sulh Konferansınca mukadderatımıza dair karar verilirken ve beş senedir yaptığımız cinnetlerin hesabı görülürken, artık aklımızı başımıza devşirdiğimizi göstermektir.”

Üç gün sonra 26.Haziran'da Ali Kemal Dahiliye Nazırlığından istifa eder. Padişaha gönderdiği istifanamesinde, ayrılışının fıkri çizgisinden vazgeçmek anlamı taşımadığını ve sultanın yolundan kopmamakta kararlı olduğunu “sureti hususiyede arzı hizmet ve

sadakatten ayrılmıyacağım” cümlesiyle ifade eder. İstanbul düşü-
nürleri arasındaki karşıtlıkları yansıtan şu cümlelerle fikrini açık-
lamaya devam eder:

“Girişimlerim hükümet politikası ve makamı hilafete bağlılık
uyarınca yapılmıştır (...) Rızayı mülukânelerinden ayrılmak bü-
yük bir belâ sayılır (...) Hükümet ve karşıtlarım yetmiyormuş gibi
Anadolu’da beliren ihtilal ateşi görevimi engelledi (...) Karşıtlarımın
maneviyatını hariçten ve biraz uzaktan tetkik ve en kutsal zatı hila-
fetpenahilerini haddim olmayarak ikazda devam etmek üzere istifa
ediyorum.”

En sonunda da hasımlarının hücumlarından korumakta sul-
tanın lütfunu da istirham eder. Açıkçası, hükümetin de, diğer kar-
şıtların tutarsızlığı karşısında, hâlâ tek güvenilir kurum sayılan sal-
tanat ve hilafete bağlı kalarak, bir fikir adamı niteliğiyle hizmet ver-
me yolunu seçtiğini bilinçli bir şekilde açıklamaktadır. M.Kemal’in
girişimlerinin henüz kafa karıştıran bir düzeyde olduğu dönemde
ona karşı çıkılması doğaldı. Ancak Mondros’un imzasından sadece
sekiz ay sonra hükümetin içinde hele bakan olarak hizmet vereme-
yeceğini fark etmiş olması ilginçtir. Karşılaştığı sayısız istifa kar-
şısında tepki göstermeyen Vahidettin’in Ali Kemal’e verdiği cevap,
aralarında saltanatın lağvına kadar hiç değişmeyen bir fikir uyu-
munun kurulmuş olduğunu kanıtlamaktadır:

“Beni büsbütün yalnız bırakmayacağına eminim. Sadakatiniz
beni, büyük ümit ve tesellilere sevk etmişti. Saray her dakika size
açıktır.”

İttihatçı karşıtlığını daha 1908’den beri tam bir tutku halinde
yaşatmış olan Ali Kemal, Türk toplumuna çözümün barışla getiri-
lebileceği tezini savunanların en inançlısı ve ısrarcısıydı. Tıpkı sul-
tan gibi, Yunan işgali Anadolu’da 1922 Eylülüne kadar devam ettiği
sürece, Milli Hareket’in soruna hiçbir gerçek çözüm getiremeyece-
ğini, aksine Dünya Savaşı galiplerinin ödün vermelerini engelleyen

sebepe olduğunu savunacaktır. Bu fikir, İstanbul'da kalmayı tercih eden politikacıların hemen hepsinde vardır. Ali Kemal'in bazılarından daha çok şimşekleri üzerine çekmesinde, fikirlerini her gün Peyamı Sabah gazetesinde yazması ve Milliyetçi Basın tarafından en çok eleştiriye lâyık düşünür sayılması başrolü oynamıştır. Barış yanlısıdır ama D.Ferit'in Sevr'i kabulünü de eleştirir hatta onu "siyaseti olmayan bir hükümet" kurmuş olmakla suçlar ve iktidardan düşürmek için kampanya bile sürdürür, tabii Ankaracı bir mantıkla değil. Ayrıca gazetesi Peyam'ın Ankara'ya gönderilen 50 kişilik sağlık ekibinin masrafları için 100 lira teberruda bulunduğu da biliniyor. İlerde belirteceğimiz gibi, Sevr'i onaylayan eski sadrazamlar, nazırlar, mareşaller hain sayılmazken, düşüncelerini açıkça belirttiği için Ali Kemal'e hain damgasının vurulmasını biz onaylamıyoruz. Nitekim Türkiye Gazeteciler Cemiyeti de onaylamamıştır.

47- VELIAHT ABDÜLMECİT SESİNİ İŞİTTİRMEK İHTİYACINI NEDEN DUYDU?

Bu ortamda o güne kadar gündemde hiç yer almamış bir hane-dan mensubunun, veliaht Abdülmecit'in batılı gazetelere demeçler vererek siyasette görünmeye başladığı görüldü. 16 Mart 1919 tarihli Giornale d'Italia da yayınlanan demecini New York Times'da sütunlarına aktarmıştı. Bunda daha çok günün koşullarına uygun olarak geçmişle hesaplaşıyordu:

"Enver Paşa'nın davranışı Türkiye'yi körü körüne Batı'nın özgür devletlerine karşı dikilmeye yöneltti. Almanya için hissettiği aşırı hayranlıkla ülkenin harabeye dönmesine sebep oldu. Berlin'den dönüşünde sanki bir Alman olmuştu. Fransa, İngiltere ve Rusya'nın hemen yenileceğine kaniydi. Maalesef sultan 5. Mehmet zayıf karakterli biriydi, onların istibdatlarına karşı çıkamadı. Türk halkı savaş istemiyordu. Talihsiz Trablus ve Balkan savaşlarından yeni çıkmıştık. Türkiye tarafsız kalmak istiyordu. Hatta Enver'in arkadaşları istifa ettiler. Ben de felaket getirecek hatanın tamiri için

Sultanı umutsuzca iknaya çalıştım, ama boşuna. Rusya batınca-ya kadar iyi savaştık sonra bıraktık. Bir ayda 160.000 asker kaçak oldu.”

Abdülmecit İttihatçıların bile Enver’den kurtulmak istediklerini ama onu öldürmeye kalkışan Yakup Cemil’in Enver tarafından idam ettirildiğini de anlatır.

Başlangıçta sadece İttihatçı karşıtlığı ile ortaya çıkan veliahtın çözümsüzlük belirmeye başladıkça siyasi içerikli demeçler vermeye başladığı görülür. 27 Haziran tarihli New York Times da yayınlanan haber, Sultan ve Damat Ferit’ten farklı araştırmacılarla ilişkisini göstermesi bakımından ilginçtir:

“Güney Doğu Avrupa ve Küçük Asya Amerikan Yardım Kurulunun başkanı olan Howard Heinz buraların durumu hakkında Amerikan Barış Heyetine bir rapor vermiştir. Veliaht Abdülmecit ile onun çağırısı üzerine konuşmuş. Sultandan da sadrazamdan da daha zeki ve geniş görüşlü olduğunu belirtiyor. Veliaht diyor ki:

Savaşta bıkıyorduk, Enver’le Talat zayıf sultanı kandırarak savaşa soktular. Şimdi tabii ki hatalarımız ve diğer bir sürü sebep yüzünden cezalandırılmamız gerektiğini biliyoruz (...Büyük Adam denenlere dikkat etmeli) Bismark’ı büyük adam sanırdık, değilmiş. Şimdinin büyük adamı da Clemenceau ama dikkatli olmalı. Türkiye’yi parçalarsanız menfaat çatışmaları size de zarar verir, memlekete de. Öyle sanıyorum ki Türkiye’nin bir Manda Yöneten devlete ihtiyacı vardır... Türk halkının kendi kendini yönetmede yeteneksiz olduğunu biliyoruz. Bilgi ve yön gösterilmesine ihtiyaçları vardır. Türkiye için Mandacı olarak Amerika’nın seçilmesinden daha uygun bir şey olamayacağına kaniyiz. Amerika’nın fikirlerine inanıyoruz; Türkiye’yi kendi çıkarları için ya da başkalarına karşı kullanmakta kullanmayacağını biliyoruz.”

İngilizcilikte kesin kararlı Sultanla sadrazamının karşısına biraz farklı bir tezi savunan bir hanedan mensubunun çıkması ilginç-

ti. Önce Vahidettin'e bir mektup yollayıp barış şartlarının Türkiye için idam fermanı olduğunu bu durumda saltanat ve hilafetin görevlerini yerine getiremeyeceğinin işgalcilere bildirilmesi gibi, İslam dünyasına da bir beyanname ile duyurulmasını istedi. Ama asıl girişimi 16.Temmuz'da oldu. Hükümetin politikasını eleştiren bir muhtırayı Sultana verdi ve Damat Ferit'i şahsen eleştiren bir demeçte de bulundu. Saltanat/hilafet'in tarafsız kalmasını, meclis seçimlerinin hemen yapılmasını ve Anadolu'da kurulan cemiyetlerin taleplerinin dinlenmesini istiyordu. Buna karşılık Anadolu'da başlayan milli hareketi yapanlarla hiçbir ilgisi olmadığını ve onaylamadığını açıklamaktan da geri kalmadı. Bu suretle ilerde daha önemli çatışmalara hazırlıklı olduğunu gösteren bir davranışı fark edilmiş ve batılılar arasında da dikkati çekmeye başlamıştı..

48- HÜKÜMETİ YENİLEMEK BARİŞ ŞARTLARINI DEĞİŞTİREBİLİR MİYDİ?

1919 Haziranının ikinci yarısında Batı Anadolu'da Yunan, Güney Anadolu'da İtalyan, Doğu Anadolu'da Ermeni, Irak'ta İngiliz, Suriye'de Fransız işgalleri devam ediyor ve artıyordu. Yerel direnmeler vardı ama bunlara ciddi karşı koyacak bir örgütlenme yoktu.. Osmanlı hükümetinden başka güvenilecek kurum da ortada görünmüyordu. Bu durumda sultanın önerdiği çözüm, Damat Ferit'in istifasıyla 21Temmuz'da yeniden bir hükümet kurması şeklinde oldu. Sultanın iradesinde hükümet üyelerinin hiçbir fırkaya mensup olmayan bitaraf ve birbiriyle uyumlu kimselerden oluşmasının arzulandığının belirtilmesi, Paris başarısızlığından sorumlu sayılabilecek kimselerin uzaklaştırılmasıyla kötü izlenimin etkisinin silinmeğe çalışıldığını gösteriyordu.

Yeni hükümetin programında, Barış Konferansı'na sunulan önerilerde ısrar edileceği ve kabul ettirilmelerine çalışılacağı belirtiliyordu. Bu ortamda fırkaların kurulmasına izin verilmeyeceği, Teşkilatı Milliye adı altındaki girişimlere engel olunacağı, meclisin

toplanması için seçimlere gidileceği de açıklanmaktaydı. Programa ilk itiraz İstanbul'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanlılarından yükseldi. Yayınladıkları bildiride hükümeti kifayetsiz, ehliyetsiz ve gayri meşru ilan ediyorlardı. Damat Ferit'in şahsen yetersiz olduğu Barış Konferansında başarısız kaldığı da eklenmekteydi. Aslında halk içinde pek az yandaşı bulunan bu fırka mensupları iktidara kendi yöneticilerinin getirilmeleri umudu içindeydiler. Damat Ferit'in muhtırasındakilerden daha fazla bir şey ileri sürebilirler miydi? Kimse buna inanmıyordu, hatta daha da mandacı olabilirlerdi. Bu fırka ile ilişkisi bilindiği halde Mustafa Sabri efendi'nin Damat Ferit tarafından kabineye alınmasında ve bunun sultan tarafından onaylanmasında Hürriyetçilerin bütünlüğünü kırma arzusunun rol oynadığı anlaşıyor.

Hükümetini kurmasının ertesi günü 22 Temmuz'da sadrazam vilayetlere bir tamim göndererek Payitahtı Saltanatı Seniye'nin İstanbul olduğunu kararların buradan çıkacağını, Anadolu'da beliren kararsızlık ve karışıklığın vatanın çıkarlarına aykırı olduğunu anımsattı. 23 Temmuz'da Erzurum'da Şarki Anadolu Milli Kongresinin toplantıları devam ederken de 27 Temmuz günü Millet Meclisi seçimlerine gidileceğini açıkladı. Anlaşıyor ki, Paris'ten çabuk ve uyumlu bir yanıtla dönme umudunun kaybolduğunu fark edince, özellikle Erzurum Kongresinin bir parlamento girişimi olabileceği söylentileri yayılınca, Sultan ve Sadrazam seçimlerin barışın imzasından sonra yapılması kararından vazgeçmişlerdi.

M.Kemal'in başkanlığında 7. Ağustos'a kadar süren Erzurum Kongresinde alınan kararların İstanbul politikacılarını memnun etmesi mümkün değildi:

- Milli hudutlar korunmalıdır – Merkezi hükümet başarısızsa geçici hükümet kurulabilir, olmazsa Heyeti Temsiliye görevi üstlenir – Kuvayı Milliye'yi girişimci ve iradei milliyeyi hakim kılmak esastır – Hıristiyan unsuruna imtiyazlar kabul edilemez – Milli Meclis hemen toplanmalıdır – Manda kabul edilemez.

Bunun üzerine hükümet Ordu Müfettişliğinden azledilmiş ve askerlikten istifa etmiş M.Kemal Bey'in askerlikten ihracına, sahibi olduğu nişanların iptaline karar verdiği gibi uhdesindeki Sultan Fahri Yaverliği rütbesinin kaldırıldığını ilan etti. Aynı zamanda da üç Ordu Müfettişliği de lağvedildi. M.Kemal kararın arkasında sultanın da bulunduğunu bilmez değildi. Ancak hedefine sadece Damat'ın hükümetini alıp sultana başvurma taktiğini tercih etti. Hükümetin padişahı gerçeklerden habersiz bıraktığını ileri sürdü. Erzurum kongresini dağıtmak ve liderleri tutuklatmak yolundaki girişimlerin vatanı parçalamak amaçlı olduğunu belirtti.

M.Kemal'in Anadolu'daki direnmeleri tek bir milli örgüte bağlama çabalarının yeterli olmayacağına inanan sadece saray ve sadrazam değildi. İstanbul'da bu düşünce tam hakimdi. Türk hakları savunuculuğu ile tanınan Halide Edib hanım da 10 Ağustos'ta M.Kemal'e gönderdiği bir mektupta Amerika'ya başvurmasını öneriyordu. Bu Manda'cılarının bir eğilimiydi. Kabul gerekir ki Sivas Kongresinden de ABD'ye ılımlı bakan bir karar çıkmış ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Heyeti Temsiliyesi başkanı olarak M.Kemal başkan Wilson'a destek isteyen bir mektup da yollamıştı.

49- ABDÜLMECİT NEDEN SULTANA DESTEKÇİ, SADRAZAMA KARŞIYDI?

Türk politikacıları birbirleriyle uğraşırken, işgalci devlet temsilcileri ve özellikle İngilizler İstanbul'dakileri yakından izliyorlardı. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe hükümetine gönderdiği 31.Temmuz.1919 tarihli raporda, Ahmet İzzet Paşa'yı bile İttihatçı sayıyor, Damat Ferit'in yerine gelirse toplanacak meclisin bile tamamen İttihatçılardan oluşacağını ileri sürüyordu.

Yunanlıların hanedanının içinden Milli Hareket yandaşı hatta lideri aramalarına benzer şekilde, İngilizler daha ciddi bir düşünceyle

veliaht Abdülmecid'in fikrini öğrenmeyi düşündüler. İngiliz Yüksek Komiserliği adına Mr. Ryan, uzmanlarca hazırlanmış sorularla 8.Ağustos'ta veliahtla buluştu. Raporunda şunları belirtiyordu:

"Veliahda göre O'nun mevcut sultanla ilişkisi, kırk beş yıldır devam eden bir dostluk ve fikir birliğine dayanmaktaydı. Aralarında bir çekişme yoktu. İkisinin farklı düşündüğü bir sorun , Damat Ferit sorunuydu. Veliaht ondan hoşnutsuzlukla bahsediyor. Ferit'i iktidarda tutma ısrarı büyük bir hataydı. Ferit kendisinin İzmir meselesinde hatalı olduğunu kabul etmişti. Fakat buna rağmen iktidara çağırılmıştı.. Paris heyeti fiyaskosuna gerçekleştirmiş olmasına rağmen tekrar iktidarda kalmıştı. Halk onu istemiyordu. Gerekli olan halkın güvenine sahip güçlü bir iktidardı. Sultan Tevfik Paşa'yı göreve getirebilirdi. Tevfik Paşa kesin bir kabiliyete sahip olmasa dahi tecrübeliydi ve İngiliz devlet adamlarıyla iyi ilişkilere sahipti. Veya İzzet Paşa, Çürüksulu Mahmut Paşa ve Ahmet Rıza Bey gibi halka daha yakın kişiler getirilebilirdi."

Doğal olarak Ryan veliahdın ağzını Milli Hareket konusunda da aradı:

"Halk daha fazlasını istemiyor. Türkiye'nin fantastik bir şekilde geniş bir imparatorluk olarak değil, Türk halkı için Türklerden oluşan bir ülke şeklinde korunmasını istiyorlar. Bunun dışında başka bir istekleri yok. Sadece bölünme konuşuluyordu. Ayrıca İzmir felaketi onların gözleri önünde gerçekleşmişti (...) Halk Ferit Paşa hükümetinden daha iyisini istiyor. Mustafa Kemal ve Rauf gibi kişilerin kışkırtmalarına cevap verilmesinin sebebi halkın isteklerinin karşılanmamış olmasıdır. Veliaht, o hareketle ve organizasyonu ile hiçbir ilişkisi olmadığına dair şeref sözü verdi."

Devletin izlemesi gereken tek politikanın İngiltere ile birlikte hareket etmek olduğunu söyleyen veliaht, Kırım Savaşı'nda Osmanlı'ya destek veren İngiliz Başbakanı Palmerston'un resmini duvarında daima asılı tuttuğunu söylemiş. İngiltere'nin bir za-

manlar ülkeyi Almanya' nın avuçlarına bırakmasını eleştirdikten sonra, halen İngiltere ile birlikte en güçlü iki devletten biri olan Amerika'nın ellerine terk etmemesi gerektiğini de belirtmiş. Sık sık Wilson Prensiplerinden bahsetmesine rağmen Manda idaresini hiç ağzına almamış. Bu konuşmayı ele alarak hükümetine rapor yollayan İngiltere Yüksek Komiseri Webb, Damat Ferit hükümetinin kendileri için tatmin edici olmasına rağmen Türk halkını emirlerini uygulattırması açısından zayıf kaldığını belirtiyordu. Ancak Damat Ferit'in yerine gelecek her alternatifi ateşkes hükümlerinin uygulanmasına ve İşgalcilerin amaçlarına aykırı olacağını saklamıyordu.

50- M.KEMAL NEDEN SULTAN/HALİFE YANLISI, SADRAZAM KARŞITIYDI?

İstanbul ciddiye almamaya çalışsa da, Anadolu'daki direnç giderek Avrupalıların dikkatini daha çok çekmeye başlamıştı. Enver'in akrabaları Halil Paşa'nın İstanbul'da, Nuri paşa'nın ise Batum'da tutuklu bulundukları yerlerden kaçmaları ortalığı hayli karıştırdı. İkisinin de Mustafa Kemal'e iltihak ettikleri haberleri, artık sivilliğe geçmiş olan Paşa'nın İttihatçılığının ilanına yol açtı. Le Temps gazetesi 24.8.1919 tarihli sayısında, şayet Anadolu harekâtını bastırmak için İstanbul'dan birlikler gönderilirse Anadolu'da bağımsız cumhuriyet ilan edileceğini yazıyordu. Sultanın bundan korktuğu ve asker göndermeme kararı aldırıldığı da habere ekleniyordu. İşin ilginç, bu vesile ile yeni bir Tevfik Paşa - Damat Ferit çatışmasının başlamasıydı. Tevfik Paşa böyle bir emrin hükümet tarafından verildiğini açıklayınca, Damat Ferit kabinesinin Dahiliye Nazırı bunu tekzip eden bir açıklama yaptı.

İstanbul'daki liderler arası çekişme öyle bir düzeye varmıştı ki, Ahmed Rıza'nın ve eski Harbiye Nazırı Mehmet Paşa'nın M.Kemal ile işbirliği yaptıkları için tevkif edildikleri hakkındaki haberler bile Avrupa basınında yer aldı. Ortalığı karıştırmak için Yunan

kaynakları da fırsatı kaçırmıyorlardı. İkinci Veliaht olan Selim Efendi'nin milliyetçi hareketin başına geçtiğini, halka bildiriler yayınladığını ve Sultanı devirip tahta oturmayı planladığını da onlar ortaya attılar. Dedikodular sadece sadrazamı rahatsız eder oluktan çıkmış ortada görünmemeye özen gösteren sultanı da endişelendirmeye başlamıştı.

Damat Ferit 26.Ağustos'ta yayınlanan bir demecinde durum hakkındaki görüşünü şu şekilde açıkladı: "Anadolu olayları önemli değildir, ama barışı hızlandırmak gerek." Anadolu'daki hareketi önemsemiyor görünmek zorundaydı, aksi halde bütün eleştirilerin haklılığını kabul etmiş olurdu. Buna karşılık galip devletlerin barışı yapmaktaki ağır davranışlarını eleştirmekte de haklıydı. Almanya ile barış imzalanmış, Avusturya ile 1919 Eylülünün başında imzalanacak son aşamaya varılmıştı; buna karşılık Osmanlı konusunda tek bir adım atılmıyordu. Anadolu'daki ulusal direncin ihtiyacı olan yepyeni bir örgütlenme sürecinin rahatça işleminde, galiplerin bu işleri ağırdan alışı baş rolü oynamıştır. Damat Ferit gerek kendi açısından, gerekse Anadolu'da hâlâ eskisi gibi devam eden saltanatın saygınlığı açısından bu uyarıyı yapmakta haklıydı.

Sivas Kongresi başlarken (4.Eylül) bütün delegelere "İttihatçılık ve fırkacılık yapmayacağım" diye yemin ettirilerek, işgalcilerin ve İstanbul yönetiminin aleyhteki propagandası etkisizleştirilmek istenmişti. Ancak mesajın yeterince yaygınlaştırılabildiğini söylemek mümkün değildi. Toplantıyı dağıtmak M.Kemal'i tutuklatmak için bir İngiliz subayının güdümünde Elaziz valisi Ali Galip'e düzenlenen girişimin sonuçsuz kalması ise en üst düzeyde sert tartışmalara yol açıtıysa da gününde kamuoyuna fazla yansımadı. Buna karşılık Padişah/Halife'yi iki tarafın da en üst ve tek yetkili sayan anlayışının tam anlamıyla belgelenmesine yol açtı.

Sultan/Halife'yi tek yetkili saymakta Erzurum ve Sivas Kongreleri delegeleri gibi Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal de kararlıydı. Erzurum Kongresi sırasında İstanbul'dan "Anadolu'da

karışıklık ve anayasaya aykırı olarak Meclisi Mebusan namı altında toplantı yapıldığı” yolunda haber yayılınca Kongre adına yayınlanan bildiride “Makamı uzmayı Hilafet ve saltanatlarına ilelebed itaatkâr olunup boyun eğileceğinin her suretle teyit ve tekrarlandığı” kaydı bulunmaktadır. 11. Eylül’de M.Kemal’in kendi imzasıyla gönderdiği telgrafın başlığı da şöyledir: “Başkumandan akdesimiz (en kutsal) şevketlu, mehabetli padişahımızın atabe-i ulyayı mülukanelerine” Ayrıca “Devleti ebed müddetimize iyi akıbetler temenni ederim” diye ekler. Yine M.Kemal, 14 ve 22 Eylül’de gönderdiği telgraflarda da “Hakipayi (ayağının tozuna) Hilafetpenahiye” sıfatını kullanmaktadır. M.Kemal’ in saltanatı sona erdirip cumhuriyet sistemini yerleştirmek hususunda daha Selanik günlerinde fikir açıkladığı hakkında bilgiler olduğu gibi, Erzurum’da iken Mahzar Müfit’e başarıya ulaşırsa cumhuriyeti ilan edeceğini söylediği de saptanmıştır. Ancak zamanlama ustası olan Paşa’nın bu konuda hiç de aceleci olmadığını bu belgeler kanıtlıyor.

51- SULTAN/HALİFE’NİN SADRAZAMINA HAIN SUÇLAMASI NASIL BAŞLADI?

Saray ve Bâbiâli’yi hiç şüphesiz en çok rahatsız eden Sivas Kongresi’nin kararı olarak bütün batılı temsilciliklere dört ayda yenilenmesi gereken meclis seçimlerinin sekiz ay geçtiği halde gündeme getirilmemiş olmasının bildirilmesi idi. Dolayısıyla Damat Ferit kabinesinin girişimleri yasal sayılamayacağı gibi Meclis toplanmadıkça barışın da yapılamayacağı kaydediliyordu. Bunun yanı sıra hükümetin, kongrenin padişahla doğrudan ilişki kurmasını engellemesi ve de Ali Galip türü eylemlerle kongreyi dağıtmağa çalışması da ilk kez hainlik suçlamalarının gündeme gelmesine sebep oldu (11.9.1919):

“Dahiliye ve Harbiye Nazırları gizli bir plan altında Elaziz Valisi Galip Beyi bazı din ve vatan haini casuslarla beraber , orduyu hümayunlarının emniyet ve desteğine mahzar olan kongreyi

bastırma girişiminde bulundu (...) Devleti Aliye-i Osmaniyelerinin ve hanedanı celilülşanımızın altı buçuk asırlık mübarek tarihinde ve özellikle yaşam ve ölüm ile çırpınılan şu tarihi devirde devlet ve milletin kalbgâhına yöneltilmiş bu kadar haince bir örneğe tesadüf edilemez. Kutsal zatı hümayunlarına saygı ve aşırı bağlılıkla merbut olan bütün asil milleti ile orduyu hümayunları, vatan ve milletin ve kutsal zatı hilafetpenahilerinin umutlu kurtuluşu gibi bir kutsal amaç etrafında toplanmış oldukları bir sırada, düşman tarafından satın alınmış bir ihanet zümresinin saltanat askerleriyle çarpışmayı ve İslamın içinde kan dökmeye sebep olacak suikastler düzenleyen Dahiliye ve Harbiye nazırlarının bulunduğu merkezi hükümetten derhal itimat ve emniyeti yok ettirmiştir (...) Hakanı celilülşanımızla milletin arasında zararlı bir engel cürmü de tarihen affedilmez bir cinayettir (...) Bütün milletin meşru olan emellerini , bir araya gelen kuvvetini inkâr ve tevil edip te bunu İttihatçı manevrası göstermek ve Halife hazretlerinden gerçeği saklamak kadar büyük bir günah ve sorumluluk olamaz. Dolayısıyla meşru milli emellere dayanacak, dinine vatan ve milletine bağlı ve saltanat ve hilafete hakkıyla saygılı, namuslu kişilerden mürekkep ve meşrutiyete bütünüyle sadık bir yeni hükümetin kurulmasıyla asil milletinizin ve ordunuzun tatminini ve arkasından vatan ve milletine ihanet etmekte olan casus şebekesi hakkında soruşturma açılmasını o zamana kadar da merkezi hükümetle ilişkide bulunmamağa karar vermiş olduğumuzu bildiririz (...) Emrû ferman padişahımızdır.””

Hükümetin bu mesajın sultana ulaştırılmasını engellemesi üzerine Heyeti Temsiliye Reisi olarak M.Kemal Damat Ferit iktidarına en sert hücumunu yaptı, tabii sultanı işin içine karıştırmayarak ve bağlılığını vurgulayarak:

“Hükümet milletin sevgili padişahına olan maruzat ve irtibatını kesmekte ve tahakkuk eden hainane hareketlerinde devamda inat etmekte olduğundan, millet de meşru bir hükümet heyeti yö-

netime geçinceye kadar merkezi hükümete ile idari ilişkilerini ve İstanbul ile her türlü telgraf ve posta bağlantı ve ilişkisini tamamen kesmeğe karar vermiştir.”

52- “ANADOLU HAREKETİ ALEVLERİ SÖNMÜŞ SAMAN ATEŞİ” MİYDİ?

Anadolu’nun sultanla doğrudan ilişkiye girmesine karşı çıkan sadrazam, daha çok işgalci çevreleri etkileyerek çözüm ve haklılık bulmak hedefini güttüğünden Paris’in Le Temps gazetesi muhabiri François Psalty’ye verdiği demeçle durumu ve politikasını yansıtmaya çalıştı. Gazetenin 17.Eylül tarihinde çıkan – Atatürk’ün Nutuk’unda çok kısa olarak bulunan - bu metni aynen aktarıyoruz:

“Tevfik Paşa’nın ayrılmasına ve uğradığı eleştirilere rağmen Damat Ferit kabinesi iktidarda. Zira bu hükümet ülkeyi işgal eden İtilafçılarla mutabık olarak düzeni en iyi temsil eden. Sultanın en içli dışlı sırdaşı olan Damat şu anda Osmanlı ailesinin hanedan anlayışını en iyi şekilde temsil ediyor. İttihatçıların iflasıyla yıkılan siyasi görüşlerin karşısında Ferit Paşa , ulusta hâlâ bir aktif güç oluşturabilecek her şeyi tahtın etrafında birleştirmeye çalışıyor. Ferit’i iktidara sultanın şahsi girişimi getirdi. Onunla tam bir anlaşma içindedirler. Kamuoyunun ve meclislerin yokluğunda hükümetine yaşama gücü kazandıran belki de tek unsur sultanın bu desteğidir. Türk kütlelerinden çoğu, özellikle pek iyi tanınmayan ve sadece en aşırı vatanseverlik yakıştırması lâayık görülen Anadolu hareketleri ona karşıdır. Özellikle bu akım hakkındaki fikirlerini öğrenmek için kendisine başvurdum.

- Mustafa Kemal Bey’in girişiminin niteliği nedir?

- Hiçbir askeri yapısı yok. Ve de milletin temellerine dayanmıyor. Bunlar savaş sırasında subay olmuş, şu anda Anadolu’ya dağılmış herhangi bir meslek arayan, bir eylemi oluşturmak için hareket eden genç kimselerdir. Bu, alevleri sönmüş bir saman ateşidir.

Gerçek şudur ki, hareketi yoğunlaştırmak için çok büyük miktarlar dağıtılmaktadır. Bunda savaş sırasında büyük servetler biriktirmiş olduklarını bildiğimiz lânetli İttihat ve Terakki'nin elini bulmak mümkün değildir. Bu gerçekten İttihatçıların bir eylemidir. Buna karşılık dört bir yandan aldığımız mesajlar, halkın sadakatini ve merkezi hükümete bağlılığını kanıtlıyor. Hanedana ve devlete sadakatle itaata hazır olduklarını bildiriyorlar. Bunların durumu Konya'dan ötede var. Bunun dışında ve İzmir bölgesinde tabii, mevcut idari makamlara karşıt çeteler bulunuyor. İzmir'e Yunan işgalini sınırlama komisyonunun gelişinden beri durum hızla düzeliyor. Ve kısa zamanda her şey düzene girecek.

- Barıştan sonra hangi büyük devletlere meyledereceksiniz? (Ekselans Ferit Paşa gülümsemekle yetindi.)

- Siyasi seçimler yapılacak mı?

- Evet devam ediyor ve kısa zamanda tamamlanacak. Gayri Müslim unsurların seçime katılmaktan kaçınmaları üzücüdür ama bu kararlarında ısrar etmenin yararsızlığına onları ikna edeceğimize inanıyoruz. Böylece seçimler bütün unsurları kapsayacak ve ulusun bütününe bir araya getirecektir.

- Varlığı konferans tarafından ilke olarak kararlaştırılmış bulunan Ermeni Devleti'ne gereğinde hangi toprakları vereceksiniz?

- Bu hususta görüşümüzü Paris Konferansında açıkladık, ona bağlıyız.

- Türkiye'nin şu anda Avrupa'nın karşısındaki durumu nedir?

- Ateşkesin imzasındakinden daha iyidir. Türk meseleleri konusunda gerçekler bazı Avrupa çevrelerinde belirmeğe başlamıştır. Dolayısıyla kendimizi işittirmekte ve anlaşılmakta başarıya ulaşacağımıza kaniyiz. Avrupa kamuoylarına ve özellikle basınına büyük önem veriyoruz. İyi niyetleri olmasa da tarafsızlıklarını arzuluyoruz. Bizi aşağılayan ve yıkılmamızı isteyenlerden adalet elde etmek en büyük umudumuzdur. “

53- D.FERİT'E DESTEK ÇAĞIRISI MI?:” BARIŞ İÇİN BİRLİK GÖRÜNMEİYİZ”

Tartışmanın bir çıkmaza sürüklendiğini fark eden Vahidettin önce, Journal des Débats gazetesi muhabiri Robert Raynaud’yu kabul edip “Yunan zulümleri uyruklarımızın öfkesini uyandırdı; itaati muhafaza etmekle beraber istiklalimizi korumaya çalışıyoruz” şeklindeki demeciyle Anadolu hareketini tam dışlamamış olduğunu gösterdi. Buna mukabil, 20 Eylül’de yayınladığı bir beyanname ile uzun süredir devam eden arka planda kalma politikasını terk etti ve iki taraf arasında hakemliğe yöneldi. Öncelikle Anadolu’daki “ahval ve harekâtın” ayrıntılarını oradan gönderilen telgraflardan öğrendiğini belirtmekle, hükümetin uyguladığı sansürün kaldırılmış olduğunu vurguluyor ve sonra devam ediyordu:

“Bu durum İzmir’in işgali ve onu izleyen feci olayların ve de Doğu Anadolu vilayetlerinin kaderi üzerinde yayılan söylentilerin halkın düşüncesinde hasıl ettiği etkilerin sonucudur. Bu olaylar ve söylentilerden bütün insanlarımızla birlikte kalbimizde oluşan üzüntü pek derin ve de , devlet ve milletin hukukunun korunması için imkan olan gayreti göstermek cümlemiz için pek tabii ise de, şu önemli anda hükümet ve millete düşen görev hukukun korunmasına akıllı siyasi girişimlerin yanı sıra genel fikir birliği ile çalışmaktan ibarettir. Hükümetimizin izlediği siyaset sonucunda İzmir faciası Avrupa uygar millet ve devletlerinin sevgi yüklü nazarı dikkatini celp ile mahalline bir özel heyet gönderilmiş olup böylece tarafsız bir soruşturmaya başlanarak uygarlar nazarında hakkımız ortaya çıkmaktadır. Doğu Anadolu vilayetlerine ait söylentiler ve rivayetlere karşı da hükümet her türlü girişimden geri kalmamıştır.

Esasen milli birliğimizi bozacak bir karar ve teklif olmadığı halde memleket içinde asayiş ve inzibatı bozacak ve hükümetin nüfuzuna zarar verecek her türlü hareket ve fertler arasında ayrılık ve anlaşmazlığa sebep olacak her türlü girişim devletimizin temel

ve hayati çıkarlarıyla bağdaştırılamaz. Bazı kimseler tarafından ülkenin gerçek durumu değiştirilerek ve güya ahali ile hükümet arasında muhalefet bulunduğu ilan edilerek Avrupa kamuoyunun hakkımızda yanıltılması ülkenin yüce çıkarlarını bütünüyle zarara sokabileceği gibi tamamen üzüntü duyuran bu hal, yasa koşulları çerçevesinde bir an evvel icrasını arzu ettiğimiz seçimlere de gecikme getirerek barışın yaklaşmakta olduğu bir sırada varlığı gerekli olan meclisin toplanmasını geciktirecek ve bu yüzden hükümetin karşılaştığı güçlükleri artıracaktır.

Bugün millet fertlerinden beklediğim, durumun hassasiyetini takdiredip sakın davranıp aşırı olmamak ve yasaların hükümleriyle hükümetin emirlerine tam uyarak ülkenin intizam ve asayişine zarar verecek hareketlerden kaçınmak, böylece yakın zamanda barış görüşmesine davet olunacak Osmanlı murahhaslarının konferans karşısına milletle ahenk içinde olarak çıkabilmeleridir.

Altı buçuk yüzyıldan beri Avrupa karşısında bir önemli unsur olan devletimizin birlik ve bütünlüğünü ve Osmanlı milletinin ağırbaşlılık ve haysiyetini sağlayacak bir barışa yakında ulaşmamızı İlahi lütuftan umut etmekteyim. Büyük devletlerdeki insafılık hisleri ve gerçeklere giderek erişmekte olan Avrupa ve Amerika kamuoylarının itidalli hali de bu umudumu sağlamlaştırmaktadır. Hükümetin her türlü dahili güçlükten masun kılınarak desteklenmesi ve memleketimizin her tarafında yasa hükümlerine harfiyen uyulmasıyla tebaa sınıflarımızın hukuklarının korunması başlıca hedefimiz olup, hükümetimizin de bu husustaki hükümdarlık dileklerimizi tamamiyle hareketinin rehberi tuttuğundan eminim. Şu halis emellerimize ait fikirlerin, ülkemizin her cihetine yayınlanıp bildirilmesiyle, sadakat ve milli onurlarından şüphesiz olduğum bütün millet fertlerinin bilgisine ulaştırılmasını irade ederim.”

54- D.FERİT'TEN VAZGEÇİRTEN, SULTANA BAĞLILIK GÜVENCESİ Mİ?

Sultan'ın barış görüşmelerinden isteklerine uygun bir sonuç çıkmasını İlahi lütfı bağlamakla birlikte, hükümete bu konuda tam güveni olduğu ve Avrupa karşısında başarıyı birlik içinde görmek için iç muhalefetin durdurulmasına bağladığı dikkatleri çekiyor. Toplumsal huzurun güvencesi olarak da meclis seçimlerini öne sürüyor. Asıl sorunun barışın gecikmesi olduğunu, seçimlerin millet meclisi onayına sokulmadan hızla sağlanacak - İttihatçı ya da milliyetçi muhalefetinden sıyrılmış sayılarak Avrupa'ya güven verecek - bir barış hayal edilerek ertelendiğini gündeme getirmekten çekinmişti. Her halde seçim sonunda yeni mecliste rastlanabilecek muhalefetin sakıncalarını ve uymaları gereken yolu peşinen anımsatmayı yararlı görmüştü.

Damat Ferit hükümetinin Padişah'tan tam destek almasına karşılık, sadece Anadolu'da değil, İstanbul'da hatta saraya yakın çevrelerde de pek çok muhalifi vardı. Tam bu günlerde Osmanlı Padişahı adına Damat Ferit ile İngiltere Yüksek Komiseri arasında Osmanlı Devleti'nin İngiliz mandasını kabul amaçlı bir gizli anlaşmanın yapıldığı haberinin yayılması ortalığı büsbütün karıştırdı. Çok sonraları böyle bir anlaşmanın bulunmadığı ispatlanmış ise de günün politikalarını çok etkilediği inkâr edilemez. Sultanın beyannamesine yankı, M.Kemal'in doğrudan padişaha hitaben ve Damat Ferit'i yine ihanetle suçlayan bir yanıt göndermesi şeklinde oldu (22.9.1919). Ama sultanın asıl dikkati barış konferansına çekiliyordu:

“Paris barış konferansının milletvekillerimizin seçiminden ve meclisin toplanmasından önce Türkiye hakkında karar almaya başlaması muhtemeldir. Milletın güvenine sahip olmadığı İtilaf Devletlerince de bilinen Ferit Paşa kabinesinin görevde kalması (...) aleyhimizdeki hükmün tebliğı ile yetinilmesine sebep olmasıyla felaketin milleti büsbütün üzüntüye sokacağını zatı şahaneleri

pek iyi takdir buyurursunuz. Dolayısıyla memleketi korumak için Ferit kabinesinin düşürülmesiyle genel güvenliğe sahip kimselerden kurulu bir hükümetin teşkiline izni şehinşahilerinden bütün millet adına yalvarırız.”

Bu sırada Damat Ferit hükümeti bir yandan Eskişehir bölgesinde Kuvayı Milliye’ye karşı bir Asayiş Tugayı kurulmasını önerirken bir yandan da Bozkır’da ayaklanmayı kışkırtıyordu. Bu arada Vahidettin 21.Eylül’de Paris’de Journal des Debats’da çıkan ve New York Times tarafından da aktarılan demecinde 1918’de tahta çıkar çıkmaz Ferit Paşa aracılığıyla ilk barış girişiminde bulunduğunu belirtiyordu. Bununla, onu neden hâlâ görüşmeci olarak tercih ettiğini anlatmak istiyordu. İzmir’e Yunan çıkarmasının halkının tepkisine haklılık kazandırdığını ancak bunun bazı gruplara Türkiye’nin davasını karartmak hakkı vermediğini de ekliyordu. Halkını düzen içinde tutmayı arzuladığını ve Türk delegelerinin yakında Paris’e çağırılmasını beklediğini de ifade etmişti.

Böyle bir ortamda, Saray ve Bâbüâli ile Heyeti Temsili’ye arasında arabuluculuk görevini üstlenen Abdülkerim Paşa ile M.Kemal, 27 Eylül gecesi saat 23’den ertesi sabah saat 7.30’a kadar tam sekiz buçuk saat boyunca telgraf başında durumu tartıştılar. Nutuk’un belgeler kısmında içeriği aynen bulunan bu fikir alışverişinin özeti, Anadolu’nun “Halife-i akdes ve padişahı celilüşşan”a bağlılığının belirtilmesi ve izlediği politikalar kadar Milli Mücadeleyi engellemek yolundaki girişimleri sebebiyle hükümetin bütünüyle görevden uzaklaştırılmasıydı. Abdülkerim Paşa’nın görüşmeleri olduğu gibi sultana aktarmasından sonra Damat Ferit Paşa’nın görevden alınması, Vahidettin’in kendisi hakkında güvence almayı ön planda tuttuğunu, ondan sonra fırkacı olmayan ama Teşkilatı Milliye’ye de tam karşı çıkmayan bir hükümete onay verdiğini kanıtlıyor. Ali Rıza Paşa’nın göreve getirilmesinde Ahmet Tevfik Paşa’nın etkisi bulunduğu ve kendisinin de daha sonra hükümette bakanlık üstlenmeden yer almasının bunun sonucu olduğu belirtiliyor.

55- DEĞİŞTİRMEDE HİNT MÜSLÜMANLARI NE KADAR ETKİLİ OLDU?

Vahidettin'in taktiğinde, Saltanat ve Hilafetin devamı ve bunun için İstanbul'a sahip olma temeli oluşturunuyordu. Gerçekten, Mekke/Medine ve Kudüs'ten sonra İstanbul İslamın en kutsal şehri idi. Şerif Hüseyin'in ayaklanmasına ve Kureyş'li Halife iddiasına rağmen, Kutsal Emanetlerin de Topkapı Sarayı'na taşınmış olması duygusal olsa da iddiaya bir güç kazandırıyordu. Mondros'a giden heyete Sultan'ın "Hilafeti Celile ve Saltanatı Seniyye ve Hanedanı Âli Osman hukukunun tamamîyetinin korunması" talimatını verdiği biliniyordu. Açıkcası, diğer konularda ödün verilse de bu üç alanda geleneksel durumun aynen korunmasını ilk şart sayıyordu.

Türk toplumu içinde genelde buna karşı çıkan yoktu, ama Şerif Hüseyin ve savaş galipleriyle barış görüşmelerini yürüten oğlu Faysal'ın karşı çabaları, İngiltere hükümetinin de onları tatmin etme arzusu endişeler yaratıyordu. 1919 başında Paris'te bulunduğu günlerde Faysal'ın "Hükümet kurmak zor değil, asıl engel sorunlusu Türk hükümeti olan yerel cehalettir, Hicaz Arapları kanlarını uygarlık için dökmüş olmaktan mutludurlar" demekten kaçınmamıştı. Aynı sırada Suudi'lerden ve başta Kuveyt olmak üzere Basra Körfezi şeyhliklerinden heyetler, zaferini kutlamak için İngiltere'nin başkentini ziyarete gelmişlerdi.

17.Nisan.1919 tarihli Times'da Şerif/Kral Hüseyin'in İngiltere'ye teşekkür mesajı yayınlandı: "Kendim ve ailem adına büyüklüğünü ancak Allah'ın bileceği bir içtenlikle İngilizlere en derin duygularımı ve eşsiz memnuniyetimi bildiririm.". Aynı gazete 28.Mayıs sayısında da eklemekteydi : "Hilafet Türklerin hakkı değil, Araplara dönmeli." Fransa'nın yarı resmi yayın organı Correspondance d'Orient da, Şerif'in akıllı olduğunu Türkler gibi Panislam peşinde koşmadığını, sadece Suriye için Arap Hilafeti istediğini yazdıktan sonra Paris hükümetinin yorumunu ekliyordu : "milliyetçi nitelikli bir hükümdardır, kimse karşı çıkamaz."

Bunlara Fransız Figaro'nun "Türk Halifesi gasıbdır"(8.6.1919) ve İngiliz Pall Mall'un "Osmanlı Halifesini kimse tanımıyor" yakıştırmaları da eklenebilir.

Bunlara karşı, İngiltere'nin en büyük endişe duyduğu Hint Müslümanlarının daha Kasım 1918'de başlattıkları Osmanlı Hilafeti'nin devamı ve İstanbul'un onlarda kalması kampanyası giderek önem kazanmaktaydı. 30.12.1918'de Delhi'de toplanan Bütün Hindistan Müslümanları Birliği Kongresi Şerif Hüseyin'in halifelik iddiasının geçersiz olduğunu ilan etti. 26.Ocak.1919'da Encümeni İslam "Osmanlı Sultanı bütün Müslümanların halifesidir, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü korunmalıdır" açıklamasını yaptı. Bu arada Gandhi'nin çabasıyla Hindistan'ın asıl büyük çoğunluğunu oluşturan Hindu'ların Müslümanların mücadelesine destek vermesi Londra'yı hayli zor duruma düşürdü. İngiliz hükümetinin politikasına en çok karşı çıkan ise Hindistan Yüksek Komiseri Lord Montagu oldu. Özellikle Yunan ordusunun İzmir'e çıkmasına karşıydı. Böyle bir şeyin Hindistan'ın içini daha da karıştıracığını anımsatıyordu ama engelleyemedi ve uzun sürede haklı çıktı. Lloyd George İstanbul'daki Rum ve Ermeni din liderlerinin gönderdikleri "Anadolu'da kıyım yapılıyor, tam işgale gidilsin" içerikli mesajları ciddiye almayı tercih ediyordu.

1919 Ağustosunun başında Beyrut Valisinin Cuma hutbesinde Mekke Şerifi'nin isminin kullanılmasını yasaklaması ve sadece İstanbul Sultanının anılabileceğini bildirmesi, hemen arkasından İbni Suud'un bir bildiri ile Mekke Şerifi'nin hilafetine karşı çıkması ortalığı iyici karıştırdı. Nihayet Bütün Hindistan Müslümanları Birliği'nin Lucknow'daki toplantısında (21.Eylül.1919) Halife için yas günü olarak 17 Ekim'in ilan edilmesi ve o gün bütün Hindistan'da "Türkler Avrupa'dan çıkarılırsa İngilizler de Hintten çıkarılsın" mitingleri yapıldı.

Aynı gün Londra'daki Müslümanlar da camide toplanıp namazdan sonra şöyle bir duada bulundular: "Ya Rabbi! Halifemiz,

Osmanlı Padişahı, İslam dininin koruyucusu Emirül Müminin Mehmed Vahideddin Han hazretlerini sana emanet ediyoruz İslam Halifesi ile saltanatını bizim için muhafaza eyle (...) Senin yeryüzündeki saltanatın ve İslamın gücü Osmanlı hanedanının hilafeti etrafında sulh ve güven, hak ve adalet, insani kardeşlik ve ilerlemenin sığınağı olsun.” Arkasından da toplantı adına sultana gönderilen bir telgrafla sonsuz bağlılıkları – özetlediğimiz - şu üç madde ile ifade edildi:

1- Osmanlı padişahı İslamın halifesi, kutsal beldelerin muhafızı, İslamın şerefine savunucusudur. 2- İslam Halifesi mutlaka müstakil olmalıdır Gayri Müslim devletlerin Hilafetin siyasi istiklali ve Osmanlı saltanatının varlığı aleyhindeki girişimlerini protesto ederiz. 3- Hristiyanların tecavüzlerine karşı koymak için çalışan Osmanlı vatanseverleri aleyhinde Avrupa basınıni seviyesiz yayınlarını protesto ederiz.

Vahidettin, kendi başına buyruk – hele İttihatçı kokan - bir milliyetçi harekete taraftar değildi, ama Sivas Kongresi’nin kesin bağlılık ifadesinin yanı sıra İslam dünyasında da İngiliz destekli Şerif Hüseyin’e karşı bir akım belirince kendini güvende hissetti ve Damat Ferit’siz bir politika izlemekte sakınca görmedi. Sultana bu güvenceyi veren Londra’daki Cemiyeti İslamiye tarafından, başta İngiltere olmak üzere bütün savaş galiplerine sunulan beyanname- dir. 17’si Somalili, 12’si Hintli, 11’i Arap 4’ü İranlı, 4’ü İngiliz, biri Birmanyalı 49 kişi tarafından imzalanan beyannameye Türklerin – Osmanlı değil – yoğun bir savunması yapılmakta, Avrupalılarla Rumlar, Ermeniler ve Balkanlıların hataları bol örnekle vurgulanmaktadır. Osmanlı Devletine sadece Dünya Savaşı öncesinin değil, Balkan Savaşı öncesinin topraklarının da iadesi istenmektedir. Bu şartlar kabul edilmezse Müslümanlarla aralarında ilelebed sürecek bir düşmanlığın belireceği kaydedilmektedir. Hindistan’dan gönderilen beyannamelerde genellikle İngiltere’ye bağlılığın vurgulanmasına karşılık burada böyle bir şeyin bulunmaması dikkati çekicidir.

Sultanın 1922 Kasımında ülkeden ayrılınca, hatta daha sonra sürgündeyken de saltanat ve hilafetinin devamını bütün dünya Müslümanlarının bu tür desteğinin sağlayacağına inandığı anlaşıyor. Daha ilerde rastlanacağı gibi 3-5 milyon Türk'ün değil 300 milyonun eyleme geçeceğini daima ummuştur.

Bu rapor Osmanlı hükümetine de gönderilmiş olup ben arşivimde bulunan Türkçeye tercümesi üzerinden aktarıyorum. Arkasında böylesine güçlü – dünyadaki 300 milyon Müslümanın - desteğini hisseden Vahidettin'in savaş galiplerinin tehditlerini etkisiz bırakacak bir gücü hissedince, başarılı görünmeyen D.Ferit'ten vazgeçmesi doğaldı. Buna karşılık İngilizler için D.Ferit'in yerini alacak bir güvenceye ihtiyaç vardı, o da İstanbul'un ve Sultan'ın sıkı bir askeri kontrol altında tutulmasıydı. Hint Müslümanlarının Hilafet Merkezi'nin siyasi, ekonomik, askeri tam bir kontrol altında tutulmasına karşı çıkan tezlerini anımsatan bir milletvekiline İngiltere başbakanı Lloyd George, Avam Kamarası'nda 26.2.1920'de yaptığı konuşmada formülünü gayet sade bir şekilde savunmuştu:

“Asil arkadaşşıma sorarım, kendisi bir Ermeni olsaydı, sultan ve bakanlarının bir İngiliz garnizonunun nezaretinde olduklarını ve Boğaziçi'ndeki İngiliz gemilerinin bunlara yakın bir yerde bulunduklarını bilmekle mi, yoksa en yakın müttefik garnizonlarının Toros Dağlarının yüzlerce mil ardında, silahlarının gözden ve gönülden ırak oldukları Konya'da bulunmakla mı kendini emniyette hissederdi.”

İngiltere Hindistan'ı kaybetmemek için İstanbul'u sultan/halife'ye bırakmaya razı oluyordu ama koşulunu da peşin belirtiyordu. İngiliz çözümünü isteyenler, özellikle Vahidettin'in, bu demekten haberi olmuş muydu acaba?

TEŞKİLATI MİLLİYE İLE UZLAŞMA ÇABASI (6 AY)

56- PADİŞAH İSTANBUL'DAN AYRILMAYA RAZI OLUR MUYDU?

Ahmet İzzet Paşa anılarında, yeni kabine kurulur kurulmaz topluma sükun geldiğini kaydeder. Dahiliye Nezareti'ne Kürtlük bağı ile tanınan sürgün yıllarında İngiltere'de anti-İttihatçılık yapmış Damat Şerif Paşa'nın atanması ilginçti Bir bakıma hanedan bağının devam ettirilmesi, diğer yandan – Daha sonra Paris barış konferansına Kürt cemaatinin temsilcisi olarak katılacağına göre, ki Ermeni iddialarına karşı çıkacaktır – Anadolu bütünlüğünü muhafaza nitelikli bir atama olarak algılanabilirdi. İngilizlerin ve D.Ferit kabinesinin Anadolu Hareketi'ne karşı Kürt muhaliflerini kullanmaya çalıştıkları biliniyordu. M.Şerif paşa'nın "Kahrolsun işgal" diye miting yapan Sivas halkına sükunet tavsiye etmenin dışında, daha çok toplumun fikir merkezini Anadolu'dan İstanbul'a çekme ve böylece sarayın etkisini devam ettirme çabasında bulunduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Millet Meclisinin yeniden İstanbul'da toplanıncaya kadar geçen süre hakkında özellikle Atatürk'ün Nutuk'u üzerinde yaptığımız inceleme, artık Sultan/Halife'nin gündemden çıkarılmış olduğunu gösteriyor. M.Kemal'in karşısında muhatap olarak

sürekli şekilde Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa bulunmuştur. Bu, milli direncin henüz halka tam yansımamış olmasına rağmen, başında M.Kemal'in bulunduğu Heyeti Temsiliye'nin askeri kadrolar arasında geçerli hale getirilmiş olduğunun kabul edildiğini gösteriyordu. Asıl sorun bu ihtilalci kuruluşun bir millet meclisi gibi algılanıp algılanmayacağından çıkıyordu. Padişahın Meclis seçimlerine onay vermesi Teşkilatı Milliye'nin karışıklığını en hafifleten karar oldu. M.Kemal de hükümete tam destek kararını açıkladı.

Tabii ki bazı sorunlu noktalar olacaktı. Özellikle M.Kemal, İstanbul'un kararsız kadrolarından o kadar bıkmıştı ki Meclisi Mebusanın Anadolu'da toplanmasını arzuluyordu, bu aynı zamanda işgalcilerin baskısından sıyrılmayı da sağlayacaktı. Ancak böyle bir girişim çok önemli bir sorunu da gündeme getirecekti: Padişahın da İstanbul'dan ayrılması. Konuyu tartışmaya açan M.Kemal'in kendisi oldu. Daha sonraları hanedandan birini Milli Hareket'in başına getirme girişimlerinde bulunduğuna göre, bunu padişahın kendisiyle gerçekleştirmeyi düşünmüş olabilir miydi? Bu konuda kesin bir bilgimiz yok. Ancak sorusuna Harbiye Nazırı'nın verdiği yanıt gayet gerçekçiydi. Sultanın kısa bir süre için de olsa İstanbul'dan ayrılması bir daha geri dönememesine ve İstanbul'un tamamiyle elden çıkmasına sebep olabilirdi. Esasen Meclisin İstanbul dışında toplanması da aynı sonucu getirebilirdi.

Dünyanın en güçlü devletlerinin ele geçirmek için çırpındıkları İstanbul'u bu şekilde terk etmek ondan kendi rızasıyla vaz geçmek anlamı taşıyacaktı. M.Kemal de buna kani oldu ve meclisin İstanbul'da toplanmasını kabul etti. Üstelik Vahidettin'in kendisini de buna ikna etmek hiç de mümkün olamazdı, sultan buna asla yanaşmazdı: Sadece İstanbul'u kaybetmek tehlikesinden dolayı değil, tahtından indirilmesinin pek kolaylaşacak olmasından da dolayı.

Kabul gerekir ki, işgalcilerin esiri durumunda bulunmasına rağmen Vahidettin'in İstanbul'dan 1922'de zafer kazanılınca kadar çıkmaması, İstanbul'un Türklerde kalmasını sağlayan en önemli gerekçeyi oluşturmuştur.

Bu sürede Vahidettin'in barış ve uluslararası siyaset konuları dışında konuşmaya özen gösterdiğini belirten kanıtlar da var. Örneğin, Associated Press Ajansı'na verip New York Times'in 1. Aralık 1919 tarihli sayısında yayınlanan demecinde kadın haklarından bahsetmektedir : "Önemli bir husus da Türk kadınının özgürlüklerine kavuşması meselesidir. Onlara Amerikalı kız kardeşlerinin statüsünü tanıyarak, şeref ve dürüstlüklerini korumakla bunu en iyi din aracılığıyla başaracağımıza inanıyorum. O zaman görülecektir ki dinimiz ilerlemeye karşı değildir. "

57- M.KEMAL NEDEN SULTANI İNGİLİZCI DEĞİL, TARAFSIZ SAYIYORDU?

İstanbul'u güvensiz bulmakta Heyeti Temsiliye Reisi haksız değildi. İngilizlerin isteği üzerine, hatta bazen doğruca hükümetin kararıyla tutuklamalar yapılıyor, Malta'ya sürmelerin ardı arkası kesilmiyordu. Bırakınız eski politikacıları, İngilizlerin isteği üzerine Harbiye Nazırı ve başka nazırların görevden uzaklaştırılmasına bile tanık olunmuştu. Ayrıca Sultan doğrudan doğruya Meclisi feshedebilirdi; oysa Anadolu'da böyle bir karar alsa da Meclis kendi başına çalışmaya devam edebilirdi.

M.Kemal'i, Meclisin İstanbul'da toplanmasını kabul etmekle birlikte - Erzurum'dan milletvekili seçilmiş olmasına rağmen - İstanbul'a gitmemeye yönelten, başkentteki ortam hakkında aldığı bilgilerin hiç güven verici olmamasıydı. Açıkça kendisine ve de Kuvayı Milliye'nin oluşmasına katkıları bulunan Ali Fuat (Cebesoy), Rauf (Orbay), Refet Paşa gibilerine İstanbul'a ayak basmamaları tavsiye olunmuştur. Hatta M.Kemal'e milletvekili olmaması bile tavsiye edilmişti. Buna karşılık, İstanbul'da bir meclis bulunmasına rağmen, barış yapılınca kadar Kuvayı Milliye'nin Anadolu'da devamının gerekliliği kabul ediliyordu. Özellikle İstanbul'un işgali devam ettikçe bu şarttı.

Kabul etmek gerekir ki, Padişahın onay vermiş olmasına rağmen. Kuvayı Milliyecilerle İstanbul Politikacıları arasında tam bir güven yoktu. Nitekim başkentte Kuvayı Milliye karşıtı olarak Damat Ferit sadaretinin son günlerinde “Askeri Nigehban –gözcü-Cemiyeti” adı altında bir örgütlenme başlatılmıştı. Adapazarı’nda, Sivas çevresinde silahlı eylemler düzenleniyor, Anzavur yönetiminde milliyetçi girişimler engellenmeğe çalışılıyor, milliyetçi Yahya Kaptan Gebze’de hükümet yanlılarınca öldürülüyordu. .

Gerçi Kasım ayının son günlerinde Bahriye Nazırı Salih Paşa Amasya’ya gönderilip M.Kemal ile görüşmesi ve anlaşma zemini kurulması sağlanmış idiyse de İngilizlerle müşterek eylem hazırlıklarının haber alınması Millicileri daha da ihtiyatlı olmaya yöneltiyordu. İngiliz Muhipler Cemiyeti’nin Başkanı Said Molla’nın İngiliz ajanı rahip Frew’e gönderdiği işbirliği mektuplarının ele geçmesi havayı büsbütün kızıştırdı. Ancak M.Kemal’in rahibe gönderdiği mektup gayet ihtiyatlı bir içerik taşıyordu:

“Osmanlı padişahının da sizin ortak çalışmanız ve meselelerinizde ortaklığı bulunuyor diye gösterilmesi pek tehlikelidir. Zatiâliniz pekala takdir edersiniz ki, Zatı Şahane, gayri mesul ve bitaraf olup irade ve hakimiyeti milliyemizin ilgili bulunduğu gerçekleri değiştirmez ve bozmazlar.”

M.Kemal böylece sultan/halife’yi gündelik tartışmaların dışında tutmuş oluyordu. Çok İngiliz düşmanı bir üslup kullanmamasında da henüz işgalcilere karşı tam işler bir çözümün bulunmaması rol oynamaktaydı. Harbiye Nazırı Cemal Paşa 1.Kasım.1919’da gönderdiği bir mesajda günün koşullarında silah kuvvetiyle bir başarının umulamayacağını açıkça yazmıştı ve ekliyordu: “Devletin gelecekteki selametini sağlayacak muvaffakiyetleri elde etmek için en güvenilir silah, siyaset ve kamuoyuna haklarımızı tanıtmaktır.” İngiliz Avam Kamarasında Lloyd George’un barışın gecikmesinden Türkleri ve özellikle Milli Mücadeleyi sorumlu tutmasının etkili olduğu anlaşıyordu:

“Harpte olduğu gibi sulhte de güçlük çıkaran, hatta harptekinden daha fazla zorluk yaratan bir Türkiye var (...) Kötü idareye nihayet verilmesi hususunda hepimiz birleştik.”

58- M.KEMAL'E İTTİHATÇI VE BOLŞEVİK DAMGALARI NEDEN TUTMADI?

1919'un son aylarında M.Kemal'in de, henüz Türk askeri gücünün işgalcilerle baş edemeyeceğinin farkında olduğu belliydi. Padişahın da buna yapabileceği bir şey yoktu. Bu sebeple Ahmet Tevfik Paşa'yı hem Ayan Reisliğine hem de Osmanlı Barış Murahhaslarının reisliğine atıyor, o da İngiltere Başkomiseri De Robeck'e "Padişahımızdan başlamak üzere bütün Türkler İngiltere ile dostluk ister " diyordu (22.11.1919). İki hafta kadar sonra Sultan şahsen De Robeck ile görüşmek istemiş, İngiltere temsilcisi bunu red etmiş ve hükûmetine raporunda başlıca düşmanın M.Kemal olduğunu belirtmişti. İngiliz kaynaklarına gelen bilgiler onları korkutacak nitelikteydi.

Sultanı, meşrutiyet rejimi çerçevesinde sorumsuz sayması hiç şüphesiz mektubunun Frew tarafından ilgili merkezlere ulaştırılacağını hesap etmesindendi. Aleyhte bir sıfat kullansa mutlaka sultana bildirilirdi. Bu ihtiyatın yararlılığı Ahmet İzzet Paşa'nın bir saptaması ile ortaya çıkıyor. Sabık sadrazam, Said Molla ile Frew'un faaliyetlerinin sarayı endişeye düşürdüğünü kaydediyor. Dolayısıyla sultanın onları doğrudan yönlendiren kimse olmadığı anlaşıyor. Aradaki buzların çözülmesine hükûmet de katkıda bulundu. 29.Aralık.1919 tarihli bir kararla, Paşa'nın D.Ferit'in aldırış olduğu azil ve nişanlarının geri alınması kararı düzeltildi, askerlikten tard değil istifa ile ayrıldığı kabul edildi nişan ve maddeleri iade edildi.

Buna karşılık Damat Ferit'in ve Ayan'a soktuğu Hoca Vasfi, Mustafa Sabri, Rıza Tevfik gibi kişilerle basında Ali Kemal ve Refii

Cevad'ın (Ulunay) Anadolu Hareketi karşıtı kampanyaları devam ediyordu. Damat Ferit içine düşülen çıkmazı tamamen Mondros antlaşmasındaki koşullara bağlayıp bundaki gizli maddelerin sonucu olduğu iddiasına kadar işi vardırmıştı. Böylece hem kendini temize çıkarmaya hem de o sırada milliyetçilerin temsilcisi olarak seçilen ve İstanbul'a gelen Rauf Beyi (Orbay) suçlamaya çalışıyordu. Sultanın Milliyetçi Hareketin temsilcisi durumundaki Rauf'u 16.Mart'a kadar hiç görüşmeye çağırması dikkatlerden kaçmamıştır. O gün de saraydan çıkar çıkmaz İngilizlerce tutuklanmış ve Malta'ya sürülmüştür.Damat Ferit muhalefetine, 21.Kasım.1919'da Ayan Meclisi'ndeki konuşmasında İttihatçıları (Rusya'ya sığınmış olan Enver'i hedef alarak) Bolşeviklikle suçlayarak yeni bir yön verdi.

Hiçbiri İttihatçılıktan artık bahsetmese de, Kuvayı Milliye'nin kökeninde Enver Paşa'nın orduyu gençleştirme hareketi ile ön plana çıkmış genç subayların bulunması onlara İttihatçılık damgasının vurulmasını kolaylaştırıyordu. Üstelik Avrupa'da yaygınlaşan ve Kafkasları – özellikle Ermenileri – tehdit eden Bolşevik eylemlerinden son derece tedirgin olan İngiltere, Enver'in oradaki tam izlenemeyen faaliyetlerinin Anadolu ile bütünleşmesi endişesi içindeydi. D.Ferit kendisi açısından başarılı bir uyarıyla İngilizler ve Amerikalıların korkusunu Türkiye politikası içinde gündeme getirmiş oluyordu.

Milli Hareket'te İttihatçılık=Bolşeviklik bağı arama tutkusu daha 1919 Haziran'ın sonunda başlamıştı. Dahiliye Nazırı Cemal, Harbiye Nezareti'nin M.Kemal ile ilişkisinden haberdar olmamaktan yakınıp bunun belirlenmesi için Anadolu'daki yandaşlarına mesaj yollamıştı. D.Ferit'in iddiayı canlandırması işgalcileri de harekete geçirdi. Özellikle Enver'in emrinde bulunduğu hayal edilen 100 bin kişilik bir ordunun şimdi M.Kemal'in komutası altına girdiği hakkında New York Times gazetesinin 7.Ekim.1919 tarihinde yayınladığı haberin ortalığı karıştırdığı anlaşıyor. Üstelik bu raka-

mı 300 bine çıkaranlar da vardı. En işbirliği yapmayacağı kişi olan Enver Paşa ile ilişkide bulunduğu ve onun Türk ve Bolşevik kuvvetlerinin başında Anadolu'ya gireceği haberleri üzerine – Ermeni mandasının verilmesi istenen – Amerika'nın Fevkalade Komiseri Amiral Bristol Aralık ayının ortasında Mütareke Komisyonu Başkanı Fahrettin Beyi ziyaretle, bu konuda kesin bilgiler verilmesini emreden bir muhtıra verdi. Erzurum'daki 15. Kolordu komutanı Kazım Karabekir Paşa araştırma sonucu asla böyle bir ilişkinin mevcut olmadığını bildirdi. Seçimler ve İstanbul'da meclisin toplanacak olması konunun bir süre unutulmasına yol açtı.

59- YENİ MECLİSTEN KORKAN SADECE SULTAN MIYDI?

Milletvekili seçimlerine izin verilmesiyle İstanbul-Anadolu çekişmesinin sona erdiği sanılıyordu. Ancak güvensizliğin sadece İstanbul ile Anadolu arasında değil, özellikle İstanbul'daki gruplar arasında bulunduğu her olay tanıklık etmektedir. İttihatçılıkla hiç ilişkisi bulunmayan ve Meclis'te Birinci Reis Vekili seçilen Hüseyin Kazım Kadri anılarında , Padişahın Milli Hareket tarafından olumlu karşılanacağı düşüncesiyle sadarete getirdiği Ali Rıza Paşanın herkesi İttihatçı saydığını belirtir. Hatta İttihatçılığa bulaşmamış olduğunun bilinciyle Hüseyin Kazım Kadri'ye, sonradan Meclis Reisliğine seçilecek Celalettin Arif'in de hazır bulunduğu bir görüşmede “Biz Meclisi Mebusanı açacak değiliz” diyebilmiştir. Uzun tartışmalar sonunda, ikisinden de meclise İttihatçılar hakim olursa istifa edeceklerine dair söz aldıktan sonra meclisin açılması na karşı çıkmamayı kabul etmiş.

Ertesi gün Sultan Vahidettin Hüseyin Kazım Kadri'yi çağırıp bu konuşma hakkında kendisinden bilgi ister. Eski Sadrazam Tevfik paşa'nın da hazır bulunduğu görüşmede onun “bildiğini ve düşündüğünü açıkça söylemek” şartını da kabul eder. Sonuçta H.K.Kadri'nin de Tevfik Paşa'nın da meclisin açılması taraftarlığına sultan da katılır.

Valiliklerde bulunmuş ama politikanın içinde hiç bulunmamış biri olarak H.K.Kadri'nin gerek İstanbul'da politika yapanlar ve gerekse seçimle Anadolu'dan yeni gelenler hakkındaki gözlemleri, son Osmanlı meclisinin iki ay sonra nihayete erecek yaşamını hazırlayan ortamı yansıtmaları bakımından ilginçtir:

“Anadolu'dan gelen ve M.Kemal'den talimat almış 90 bu kadar mebus arasında da birlik yoktu (...) En büyük müşkülât da daima ilhamlarını D.Ferit Paşa'dan alan padişahı kandırmakta idi (...) Mebuslardan bir hükümet kurma fikri itibar görmedi, Sultanın meclise güveni yoktu. Vükelası da padişaha karşı hiçbir itimat hissi beslemiyorlardı. (...) Nazırlar arada bir gelip izahat vermekle yetiniyorlardı.”

Bu güvensizlikte M.Kemal'in asıl hedefi konusundaki şüpheler de eksik değildi. H.K.Kadri'ye Milli Mücadele yanlısı Doktor Adnan (Adıvar) şunları söylemekten çekinmemiştir:

“Ben sana hakikati açıkça söyleyeyim. Mustafa Kemal son derece haris-i ikbal bir adamdır. Gözü bir şeyle doymaz ve hiçbir şeyle kanaat etmez. Bu adamı sadrazam yapamayız. Harbiye Nezaretine de o tenezzül etmez. En iyisi onu Meclisi Mebusan reisliğine seçmektir. Bu unvan ile bir müddet oyalanır. O zamana kadar da ne olacağını hepimiz görürüz.”

Açıkçası hükümetle meclis arasında parlamenter sistemin gerektirdiği bağın kurulamadığı gibi geleceğin nasıl yönlendirileceği konusunda da birlik yoktu. Padişahın hükümeti niteliğini korumayı yeğlemişlerdir. Ancak Meclisten güven oyu almak zorunluluğu belirlince Ali Rıza Paşa'da bir yumuşamanın belirdiğini kaydediyor.

60- MECLİSİN AÇILIŞINDA TAM BİR UYUŞMA HAVASI VAR MIYDI?

1920'nin Ocak ayı son derece hareketli başladı. İngiliz başbakanının İstanbul ve Boğazlarla ilgili düşünceleri üzerine

M.Kemal, artık merkezi yaptığı ve sözcüsü Hakimiyeti Milliye gazetesini çıkartmağa başladığı Ankara'dan, 11.Ocak günü, bir protesto telgrafını bütün basına ulaştırdı. Ertesi gün son Osmanlı Meclisi Mebusanı toplandı.. Padişahın, bir rahatsızlığı bahane ederek hazır bulunmadığı toplantıda, Dahiliye Nazırı Şerif Paşa tarafından okunan nutku , devletin topraklarından olduğu halde seçim yapılamadığı için milletvekili çıkarılamayan yerler için üzüntü cümleleriyle başlıyordu. Konuşmanın ana fikirleri kendi ifadeleriyle şöyledir:

- Balkan Harbinden yeni çıkmış, kayıplar telafi edilememişken, birlikte çalıştığı arkadaşlarını bile haberdar etmeden Dünya Savaşı'na sokanlar suçludur, millet ve saltanatın suçu yoktur.

- Ateşkesin tarihte rastlanmamış şekilde 14 aydır devamı ve işgaller uygunsuzdur; bunlar memlekette doğal şartların belirlmesini engellemektedir; Yunan işgali toplumun galeyanının büsbütün artmasına sebep olmuştur.

- Bu önemli anda, vaziyetimizin vahametini tarife ihtiyaç yoktur. Bir milletin harpte mağlup olması, hakkı olan siyasi varlığını yok edemeyeceğinden devlet çıkarlarının, hukukunun korunmasında meclis ile hükümet birlikte gayret etmelidir.

- Bütün milletin kutsal hayati çıkarlarını koruma hususunda tek dil ve tek vücut olunursa, devletimizin birliği ve Osmanlı milletinin şeref ve haysiyetini sağlayacak bir barışın kolaylıkla elde edileceğini işgal altındaki vilayetlerin kurtulacağını İlahi lütufdan ümid ederim. Dolayısıyla her türlü ayrılık ve uyuşmazlıktan uzak durularak bütün milli emellerin vatanın kurtulması noktasında birleşmesi gereklidir.

- İdari ıslahatta devam edilmesi ve daha kararlı olunması, ekalliyetlerin haklarının dikkatten uzak tutulmaması; mali durumun kötülüğünü barıştan sonra ortadan kaldıracak bir hazırlığın başlatılması lazımdır.

- (Son kısım) Hükümetin çalışmaları vatan ve milletin selametini sağlamağa yönelik olduğu gibi, sizlerin de memleketin yüce menfaatlerini her şeyden öne alıp hükümetin sorumluluğunu üstlenenlere karşı denetçi ve gerçek destekçi olmanızı tavsiye eder ve asla ümitsizlik ve bezginliğe düşmeyip üzerinize düşen zor görevlerin ifasında İlâhi Yardım'a ulaşmanızı, istekleri gerçekleştiren Hazreti Allah'dan niyaz ile Meclisi Umumi'yi açıyorum.

Görüldüğü gibi, sultanın mesajında bir meşrutiyet hükümdarına uygun üslup vardır. Buna karşılık toplantıya gelmemesi, daha sonra çok ısrar edeceği TBMM'ni tanımama tutkusunu içinden atamadığını kanıtlamaktadır.

Milletvekilleri adına okunan cevabi metinde öncelikle "Milli mukadderatın pek buhranlı bir döneminde milletin, vekilleri vasıtasıyla fikir ve emellerini açıklama ve kutsal hukukunu savunabilmesi imkanını verdiği için" sultana teşekkür vardır. Sultanın üzerinde durduğu noktaların hepsi aynen benimseniyor, tam bir işbirliği kabul ediliyordu. "Din hükümleri ve milli ananelerimiz korunmak şartıyla asri bir devlet ve ilerici bir topluma dönüşebilmemiz için garbın her türlü usul ve araçlarından cesaretle istifade etmek, ekalliyetlerin haklarına riayet etmek" kaydı da dikkati çekecek şekilde metne dahil edilmişti.

61- MİSAKİ MİLLÎ'NİN PADİŞAHI ÜRKÜTECEK İÇERİĞİ VAR MIYDI?

Meclis açılmış, saltanat ve hükümetle Milli Hareketin bütünleşmesi gerçekleşmişti. Bu milli hareketin açıkça İstanbul'u etkilemesi demekti. Nitekim Meclisin açılışının ertesi günü Sultan Ahmet'te işgalleri red eden 150 bin kişinin katıldığı bir miting düzenlendi. Özellikle L.George'un Osmanlı'yı yok etmeye yönelik demeçlerine ve yeni işgallere karşı çıkıyorlardı. Benzeri mitingler Konya'da, Samsun'da bile yapılıyordu. Fransızlar Maraş'ı Urfa'yı almağa sa-

vaşır, Yunanlılar kendilerine tanınan Milne hattını aşmak için olay çıkarır, Ermeniler yayılmaya çalışır, İtalyanlar Konya'da bile eylemlere kalkışırken, Türk toplumunun tamamen sessiz kalmasını istemenin, yok edilmesini sessizce onaylattırmak istemekten başka bir anlamı yoktu. Türk halkının oluşturduğu direnç birlikleri, askeri makamlardan da yardım görerek bu saldırılara karşı çıkıyorlardı. Örneğin Urfa'yı Fransızlardan kurtarmayı bile başarmışlardı. Asıl önemlisi, Milli Teşkilat'ın işgalci kontrolündeki silah depolarını Anadolu'ya kaçırıp halkı silahlandırmada gösterdiği başarıydı.

Meclis'in yeniden toplanmasına, sadece Anadolu içinde oluşan muhalefeti sona erdirmek, bütün kararların yalnız İstanbul'dan ve hükümetten çıkmasıyla işgalcileri memnun ederek uygun barış koşulları sağlamak politikası izlemeyerek razı olanlar, işgalcilere kıza-cak güçleri olmadığından Millicilere yüklemeyi yeğliyorlardı. Milli Teşkilat'ın Harbiye Nazırı ve Erkanı Harbiye Reisi'nden destek aldığı fark eden işgalci devlet komiserleri hükümete bir muhtıra vererek ikisinin de görevden alınmalarını istediler. İstanbul'daki ortam Paşaların buna itiraz etmelerine izin vermiyordu. 24.Ocak.1920' de istifaları sultan tarafından onaylandı.

Bu günlerin ilginç olayı, M.Kemal'in İstanbul politikasında gündeme açıkça gelmesi oldu. Harbiye Nazırına istifa etmemesi için ısrarlı mesaj yollayan milliyetçi lider bir taraftan da İngilizleri tehditten geri kalmadı. İstanbul'da bakanlar ya da milletvekillerinden tutuklananlar olursa Anadolu'daki İngiliz görevlilerini tutuklattıracağını açıkladı. Arkasından Osmanlı Meclis toplantısında Edirne mebusu Şeref Bey, Meclis başkanlığına M.Kemal'in getirilmesini önerdi. En önemlisi ise 28.Ocak'ta Meclisin gizli toplantısında Misakı Milli ya da Ahdı Milli diye anılan metnin tesbit ve kabul edilmesi oldu.

Misakı Milli'nin Sultanın istekleriyle - Damat Ferit'in Barış Konferansına sunduğu muhtıradaki - çelişen tarafı Arapların Osmanlı'ya bağlı kalmasını değil, kendi geleceklerini kendilerinin

saptaması maddesiydi. Hilafet, saltanat ve İstanbul'un korunmasında tam bir anlaşma vardı. Mali, yönetsel ve yargısal alanlarda (Yani kapitülasyonlar konusunda) D.Ferit önerisi görüşmeye açık kalmayı kabul ederken , Misakı Milli İttihatçıların bunları lağveden kararına bağlılığı savunuyordu. Bu tutum sultanı değil işgalcileri rahatsız eden bir adımdı. Açıkcası Meclis sultan için hiç de endişe verici bir davranışla işe başlamıyordu. Ama tam barışçı da değildi.

Böyle bir çekişme ortamında Padişah'ın M.Kemal'in nişan ve madalyalarının geri verilmesi kararını onaylaması (4 Şubat) sultanın gelişmelere karışmamayı, ya da öyle görünmeyi tercih ettiğini gösteriyordu. Hemen arkasından 6 Şubat'ta Meclis'te 70 kişilik Felah'ı Vatan grubunun kurulması Sivas kongresi kararına uygun olarak fırkacı olmamakla birlikte milli ilkelere bağlı bir dayanışma grubunun ortaya çıktığını gösteriyordu. Bunun da padişahı memnun ettiğini söylemek mümkün değildir.

62- MİLLİYETÇİLERE İLİMLİ BİR HÜKÜMETLE DEVAM EDİLEBİLİR MİYDİ?

İstanbul içinde politika yapmakla tanınan kişilerin bu oluşumları onaylamadıklarının kanıtı Sultana vasıtalı bir başvuruda bulunmalarıyla ortaya çıkmıştır. 30.Ocak.1920 tarihiyle, Mütareke Komisyonu Reisi, Hariciye Nazırı ve Ayandan bir üyenin imzalarıyla doğrudan doğruya Padişah'a bir muhtıra gönderildi. Orijinali arşivimde bulunan bu yazıda açıkça iç bunalımın yükselmesinin yanı sıra Bolşevik tehlikesinin artmasının barışı geciktireceği ve bu konuda hükümetin uyarılması gerektiği belirtilmektedir. Kabine'de Maliye Nazırı olarak bulunan Tefvîk Bey de (Biren) o günlerinde notlarına "Biz barışın akdi geciktikçe Teşkilatı Milliye ile alakalı meseleler fena neticeler doğuracaktır inancındaydık" diyor.

Durumu iyi izleyen İşgalci Devletler Komiserleri 11. Şubat'ta doğrudan doğruya Padişaha ulaştırılmak üzere sadrazam aracılı-

ğıyla bir tür ulti­matom ulaştırmışlardı. Bunda Anadolu’da bir soy­kırımdan korkulduğu , halktan muntazam silahlı askeri birlikler kurulduğu , başta M.Kemal’in gazetesi Hakimiyeti Milliye olmak üzere bütün Anadolu gazetelerinin Müttefikler aleyhinde uydurma haberlerle halkı kışkırttıkları , bu çabalara ordunun yardımında bulunduğ u ve bu yüzden önceki Harbiye Nazırının görevden alındığı belirtiliyordu. Açıkça hükümetten bekledikleri görevin Teşkilatı Milliye’yi tam kontrole almaktan ibaret olduğunu da saklamıyorlardı. Bâbîâli cevabında tahrik edici haberleri kendi sansürü çıkarttırırken işgalci sansürünün koydurttuğunu, Harekâtı Milliye’ye karşıtlığını açıklamış olduğunu bildirdi.

Gerginliğin arttığını fark eden sadrazam Ali Rıza Paşa, 14 Şubat’ta Kuvayı Milliye ve Heyeti Temsiliye aleyhinde vilayetlere bir tamim gönderdi. Onlarla işbirliği yapılmamasını istiyordu. Ahmet İzzet Paşa anılarında sadrazamın o günlerde kendisine “Bunlar cumhuriyeti yapacak” diye bağırdığını kaydediyor. Böylece, D.Ferit’in başlattığı Bolşeviklik arama taktiği gündeme yerleşmiş bulunuyordu. Bu ortamda Osmanlı Meclisi’nin 17.Şubat günü Misakı Milli’nin yabancı parlamentolara ve bütün basına bildirilmesi kararını vermesi, bunun karşısına Yunanlıların Yunan Başkumandanlık Karargahını Selanik’ten İzmir’e nakletmeleri gerginliğin artacağını gösteriyordu.

Artık çözüm getiremeyeceğini fark eden Ali Rıza Paşa sadaretten istifa etti (4.Mart). Sultana bir yandan Ankara’dan M.Kemal, diğer yandan Meclisi Mebusan Reisi Celalettin Arif, ulusal emelleri tatmin edemeyecek bir hükümet başkanının ülkede sorunlara sebep olabileceği yolunda mesaj gönderiyorlardı. Hem İşgalcileri, hem de Meclisi ve Millicileri gücendirmeyecek bir sadrazam bulmak sultan için hiç de kolay değildi. Dört gün süren temaslardan sonra 8.Martta önceki hükümetin Bahriye Nazırı Salih Paşa’nın tayini çıktı. Dahiliye, Hariciye ve Harbiye Nazırlarının aynen gö-

revde kalması politikayı asıl yönlendiren nazırların feda edilmemiş olduğunu gösteriyordu.

Anılarında da belirttiği gibi, saltanata bağlılığında ve İstanbul hükümetini meşru yönetim saymada kararlı olan, ama İngiliz ve işgalci baskılarını açıkça eleştirmekten ve el altından Milli Harekete destek vermekten kaçınmayan Fevzi Paşa'nın (Çakmak) Harbiye Nazırlığında kalması hayli önemliydi. Bu tercihlere onay vermesi Vahidettin'in o sırada bile Damat Ferit'i görevlendirmeyi düşündüğü iddialarına pek hak kazandırmıyor. Bu konuda Hüseyin Kazım Kadri'nin doğrudan doğruya Vahidettin'in ağzından aktardığı sözler padişahın her şeyden önce sorun çıkmamasına özen gösterdiğini kanıtıyor:

“Ne oluyor, her taraftan feryatlar işitiliyor. Ali Rıza Paşa'nın istifası üzerine Salih Paşa'ya sadareti teklif ettim. Biçare adam, hastalandığı için iki gün evinden çıkamadı ve nihayet hasta hasta saraya kadar geldi ve bir iki gün düşünmek için müsaade istedi. Bu ricasını bittabi red edemezdim. Ne yaptık ki bu kadar heyecan gösteriliyor. Ben, zamanın nezaketini, ahvalin vehametini düşünmez ve milletin amalini nazarı itibara almaz mıyım? Ve sonra bilmiyor muyum ki bu vatan bugünkü felaketlerden kurtulur ve ilerlerse, ben bunun en yukarısında bulunacağım ve maazallah aksi şürette de en alta kalıp mahvolacağım. Ne için bu derece emniyetsizlik gösteriyorlar? Böyle ayrılıklar ve anlaşmazlıkların hiçbir faydası olmadıktan başka, düşmanlarımıza daha ziyade kuvvet ve ümit vereceği düşünülmüyor mu? Rica ederim, siz arkadaşlarınızı tatmin ediniz. Telaş ve endişeye mahal olmadığını söyleyiniz.”

H.K.Kadri sultanın bu sözleri “samimiyetle söylemediğini” notlarına eklemiş. Kanıt olarak da Salih Paşa'nın eski kabine üyelerinden çoğunu görevde bırakmasını gösteriyor. Ancak “bunun yerine ne yapabilirdi?” sorusuna da bir çözüm önerisi yok. Padişahın yeni kabineyi atama iradesindeki ifadesi yeni bir kriz yaratmayı arzulamadığını göstermektedir:

“Emeli yeganem, ecdadımın mirası olan devletimin birlik ve سلامتini sağlamaktan ibaret olup, bütün milletimin fertlerinin de aynı his ile duygulanarak vatanın yüce menfaatlerini korumak için saltanat ve hilafet tahtının çevresinde toplanarak ve birlik olarak bulunacakları kesin kararım olmakla...”

63- İNGİLİZ, HALİFEYİ ESİR ALMADAN İSTANBUL'DAN VAZGEÇER Mİ?

Damat Ferit'i asıl bekleyenin İngilizler olduğu, yeni hükümetin iradeyi almasının ertesi günü, İstanbul Polis Müdürlüğü Siyasi Kısım Amiri Mehmed Muammer'in, Milli Teşkilata yardımda bulunmakla suçlanarak İngiliz polisleri tarafından tutuklanıp hapse atılmasından anlaşılmıştır. Hemen arkasından yine İngiliz askerleri Türkocağı Merkezi'ni basıp bütün evraklara el koymuş ve bina'nın kapılarını mühürlemişlerdi. Onlara yönelik suçlama da Milli Harekete yardımdı. Ayın 10'unda Rauf Bey M.Kemal'e İngilizlerin bütün Milliyetçileri tutuklama emri aldıkları haberini ulaştırıyordu.

İstanbul'da ne Padişahın ne de hükümetinin sözünün geçemeyeceğinin belgesini Üç İşgal Devleti Yüksek Komiseri'nin ortak imzalayarak Osmanlı Hükümetine gönderdikleri 16.Mart.1920 tarihli nota kanıtladı. Sanki başkent işgal altında değilmiş gibi “İstanbul'u askeri işgal altına aldıklarını” bildiriyorlardı. Hükümetten istedikleri, “M.Kemal ve kendilerine sözüm ona milliyetçi adı veren Milli Hareket'in diğer liderlerinin derhal takbih edilmesiydi”. Buna gayet açık bir tehdit de eklenmişti:

“(Milliyetçilerin sebep oldukları) vakaların ve tecavüzlerin tekrarı durumunda Türkiye ile yapılacak barış şartlarının, halen tasavvur edilen şartlardan daha sert olabileceğini ve şimdiye kadar verilmiş olan imtiyazların geri alınabileceğini hükümetinize bildirmek mecburiyetindeyiz (...) İşgal barış şartlarının kabul ve tatbikine geçilinceye kadar sürecektir.”

İşgal kuvvetleri adına basına gönderdikleri resmi açıklamada da, İttihat ve Terakki güdümündeki bazı şahısların Teşkilatı Milliye takma ismiyle bir topluluk kurarak padişah ve merkezi hükümeti hiç sayan bir topluluğun kurulduğu, yeniden bir savaş ortamı yaratıldığı belirtiliyordu. Bu tahriklere rağmen Barış Konferansı'nın İstanbul'un Türk idaresinde kalmasına karar verdiğini ancak bunun bir şarta bağlandığı belirtiliyordu: Hristiyan uyruklulara kıyım yapılmaması, İtilaf Devletleri ve Müttefiklerine (Yani Yunanistan'a) hücumların kesilmesi. Bu koşula hükümet uyarken Milli Teşkilatın hükümeti kendi politikasına çekme girişiminde bulunması karşısında işgale yönelindiği ve yakında belirlenecek barış şartlarının yürürlüğe konabilmesi için aldıkları önlemler sıralanıyordu:

-İşgal muvakkattir – Amaç saltanatın nüfuzunu kırmak değil, bilakis Osmanlı idaresinde kalacak memleketlerde o nüfuzu takviye ve pekiştirmektir - Amaç Türkleri İstanbul'dan mahrum etmek değilse de kıyımlara rastlanırsa bu karar değiştirilebilir – Herkes kendi işine gücüne bakmalıdır. Devleti Osmaniye'nin enkazından yeni bir Türkiye'nin kurulması için son bir ümidi, cinnetleriyle mahvetmek isteyenlerin aldatmalarına kapılmamak ve halen saltanatın başkenti olan İstanbul'dan verilecek emirlere itaat etmektir.”

Bütün İtilaf Devletleri adına namı altında İngiltere, altemediği Hindistan ısrarının zoruyla, İstanbul'u Türklere bırakıyor ama hizmetinde kullanabileceği 'saltanatı da , meclisi ortadan kaldırarak, tek yetkili makam durumuna getiriyor ve tam işgal rejimine soktuğunu nihayet itiraf ediyordu. Halife İstanbul'da tam esir durumuna sokulmuştu. Sakıncalı sayılan bütün mebuslar Malta'ya sürüldüğü gibi Hükümetten de M.Kemal ve Milli Hareketin takbihi tekrar istendi. Bir ikinci ısrardan sonra Salih Paşa buna pek net olmayan olumlu bir yanıt verdi. Ancak aynı sırada M.Kemal, meclisin Ankara'da toplanması ve İstanbul'la bütün haberleşmenin durdurulması için emir veriyordu.

64- “MİLLET KOYUN SÜRÜSÜ BEN ÇOBANIM” ANLAYIŞINA NEDEN DÖNÜŞ?

16 Mart özellikle resmi kaynaklarda belirtildiği gibi İstanbul’un işgali günü değildir. Osmanlı başkenti zaten 17 aydır işgal altındaydı, sadece işgalciler yapılmasını istediklerini hükümete ulaştırıyor, kararlar oradan çıkıyordu. 16.Mart 1920, artık bütün siyasi ve idari kararların doğrudan işgalciler tarafından verileceği ve uygulanacağını açıklandığı gündür. Ne Saray ve Bâbiâli ne de Meclis’in ülke ve toplum üzerinde bir yetkisi bahis konusu değildir. Milliyetçi – daha doğrusu İttihatçı - sayılan milletvekilleri ve düşünürler İngilizlerce tutuklanıp Malta’ya sürülürler. Geri kalan milletvekilleri 18 Mart’ta son toplantılarını yapıp çalışmalarına ara verme kararı alırlar.

16 Mart baskınının Vahidettin’in bir Meclis heyetini kabul etmeye razı olduğu güne rastlaması gerçekten ilginçtir. İngilizler milliyetçilerin sultanı tam etkilemesinden mi korkmuşlardı? Fransız Le Temps gazetesine İstanbul’dan gönderilen ve 10.Mart tarihli sayısında çıkan bir haberde Misakı Milli’nin işgalcilerde doğurduğu endişe şöyle aktarılıyordu: “Barış şartlarını Osmanlı Heyeti Meclise sunacak, kabul ya da red sadece oradan çıkacak; genel kanı barışın red edileceği yolundadır. Yeni zorluklar çıkacak.” İngilizlerin işgalle, kendilerinden yana bildikleri sultanı karşılarına tek muhatap alarak işi çözmeyi tercih ettikleri anlaşılıyor.

16.Mart baskınından hiçbir Osmanlı makamının haberi yoktu. Karakolları, telgrafhaneleri, Harbiye’yi anide basan İngiliz birlikleri bir hayli askeri şehit etmişlerdi. Ali Fuat Cebesoy “Milli Mücadele Hatıraları” kitabında, “Milletin Anadolu’da mücadeleye azimli olduğunu ve sonuna kadar devam edeceğini” ifade eden Meclis heyetine sultanın şunları söylediğini kaydediyor: “Bir millet var koyun sürüsü, bir çoban lazım, o da benim.” Kendisini çoban diye tanımlaması, basit bir lider, yol gösterici nitelemesi olarak algılanabilir. Ancak milletini koyun sürüsüne benzetmesi, onlardan

hiçbir bilinçli düşünce çıkamayacağını kabul ettiğini gösterir. Bu bakış tarzı, Anadolu'daki ulusal uyanışı sadece çetecilik diye farzeden, Osmanlı yönetiminin yüzyıllardır kabul ettiği taşra halkını önemsememe anlayışının bir yansımasıdır.

59 yaşına gelmiş, hayatında sade vatandaşıyla hiç ilişkisi olmamış, buna izin verilmemiş bir saraylının toplumundan kopukluğunun tam bir yansımasıdır bu değerlendirme. Toplum kendi başına bir şey çözemez ancak ben çözüm getiririm demek istiyor olmalıydı. Toplumunun ne denli değişmiş olduğunun hiç farkında olmadığı anlaşıyordu. Hastalık haline gelmiş bir İttihatçı karşıtlığı ona bunu söyletiyordu, oysa toplumunun ruhuna bir ulusal bilinçlenmeyi köklü şekilde o İttihatçıların yerleştirdiği bir gerçektir. İstanbul'da her şeye İngilizlerin hakim olduğu bir aşamada, onlara asla karşı çıkmamış bir hükümdar olarak – işgal girişiminde rolü olmasa da – Misakı Milli'cilerinkinden daha başarılı sonuç elde edebileceğini düşünüyor olmalıydı. Üstelik, hilafet bağı sayesinde İstanbul'un saltanatına bırakılmasını sağlamış olduğunu da haklı bir güven aracı saydığı anlaşıyor.

Meclis henüz ortadan kalkmamış ama işlemez duruma gelmişti İstanbul'da artık bütün güç sultandaydı. Onun, meclissiz daha doğrusu sadece danışman görevi üstlenen bir meclisi eskiden beri tercih ettiğini evvelce belirtmiştik. Ancak her tarafı ile kontrol altındaki bir ortamda hükümdar olmak arzuladığı şey miydi? Bunun yanıtını vermek pek kolay değildir. Sadece, İngilizlere olan güveniyle barış sonrasında daha yetkili duruma geleceğini düşünmüş olduğu tahmin edilebilir. Salih Paşa hükümetinin bu yeni koşullar altında ayakta kalamayacağını anlayarak istifaya yönelmesi yeni sadrazamın kimliği üzerinde tartışmaları gündeme getirdi. Beyoğlu'ndaki binaların baştan aşağı İngiliz, Fransız, İtalyan, Amerikan ve özellikle Yunan bayraklarıyla donatıldığı, "Zito Venizelos" bağırıltılarıyla gösteri yapanların sokakları doldurduğu bir dönem yaşanıyordu. Çobanlığı bu ortamda üstleniyordu.

65- HALİFE ESİR, YENİSİ YA DA VEKİLİ SEÇİLMELİ ÖNERİSİNE TEPKİ Mİ?

İstanbul'un işgaliyle hilafet makamının kontrole alınması planına karşıtlıkta Osmanlı Ayan Meclisi üyelerinden Libyalı Süleyman Baruni'nin kampanyası da ilginç bir etki yaratmış hatta sultan/halife'ye karşı da uyarı niteliği taşııyordu. Dünya Savaşı sırasında İttihatçı politikasına tam destek veren, Libya'nın İtalyan işgaline rağmen özerkliğini koruması için çırpınan Baruni, Trablusgarp basınında hilafetin bağımsızlığını savunan yazılar yazıyordu. İstanbul'un işgal altına alınacağı söylentileri dolaştığı sırada İstanbul'un Tasviri Efkâr gazetesi 27.Ocak.1920 tarihli sayısında "Mesele-i Hilafet ve Alemi İslam" başlığıyla bunlardan birini sütunlarına aktardı. Birçok yeri sansür tarafından çıkarılmış olan yazıda, halifenin dini koruyucu sıfatını vurgulandıktan sonra şöyle devam ediliyordu:

"Avrupa siyasileri şuna emin olmalıdır ki, Halife'nin kayıtlı ve şartlı bir şekilde İstanbul'da alıkonulması suretiyle alınan zahiri ve ihtiyati tedbirler İslam dünyasını aldatamaz. Avrupa bilmelidir ki, İslam dünyası, isterse aracı ile olsun bir Hıristiyan eliyle seçilen halifeyi kabul edemeyeceği gibi, halifenin herhangi bir devletin nüfuzu altında kalmasını, işgal altında bulunan bir ülkede oturmasını veya çağın savunma araçlarından yoksun bir hükümetin başında bulunmasına izin veremez. Zira bu şekildeki hükümdar İslam şeriatı açısından halife ad olunmayıp ancak bir emir veya küçük bir sultan olabilir."

Hemen hemen Ankara'nın tezlerine uyan bu sözler Vahidettin'e de bir uyarıydı. Sansürün çıkardığı yerlerde ona atıf var mıydı bilmiyoruz. 20.Şubat'ta İtilaf Yüksek Komiserlerine benzer nitelikli bir muhtıra gönderdiği gibi bunu 28.Şubat'ta sultana da ulaştırdı. Bunda özellikle Arap ülkelerinde devletçiler yaratma uygulamasını hedef alıyor ve işgal edilmiş, başka güçlere açık bırakılmış bir İstanbul'un hilafetin başkenti olamayacağını anımsatıyordu.

SORULARLA VAHİDETTİN

16 Mart'tan sonra İstanbul'dan ayrılışını takiben Avrupa devletlerine gönderdiği muhtırada da işgalcilerle savaşmazsa Vahidettin'in halifeliğini kaybedeceğine işaret eden ifadeler var:

“Halife artık esirdir. Yeni bir hilafet merkezi bulunması gerekli. Yeni halife veya vekilinin seçimi yapılmalıdır (...) Müslümanların İstanbul'da yarım milyon Müslüman ile halifelerini esir bırakıp başka bir hilafet merkezi kurarak, diğer yerlerde de köleleştirilmiş yüzlerce milyon Müslümanı kurtarmaları dinen sakıncalı değildir. Gerçi şimdilik sadece benden çıkan bu fikir, yeryüzündeki tüm Müslümanların düşüncesine tercümandır.”

En ünlü Müslüman mücahidlerden biri olarak tanınan Baruni'nin böylece Vahidettin'i teslimiyetçi – özellikle İngiliz politikasından medet uman – politikasından dolayı uyarırken, bağımsızlık mücadelesinde kararlı Milli Mücadele'ye de onay verdiği görülmektedir. Hele gerekiyorsa yeni bir halife ya da vekilinin seçimi önerilerinin Saray ve Bâbüâli'yi tedirgin etmiş olduğu muhakkaktır.

İKİNCİ DAMAT FERİT DÖNEMİ (6.5 AY)

66- MECLİS FESHEDİLMEDİKÇE

D.FERİT FORMÜLÜ İŞLEYEBİLİR MİYDİ?

D.Ferit'in tekrar sadarete getirileceği söylentileri Kuvayı Milliyeci olmayan kesimi bile rahatsız ediyordu. Bu ortamda, Meclis Reisi Celalettin Arif'in Ankara'ya kaçmış olmasıyla en üst temsilci durumuna giren Meclis Reis Vekili Hüseyin Kazım Kadri, kendi inancı kadar D.Ferit karşıtlarının da teşvikiyle, bu atamadan vazgeçirmek için sultanla görüşmeye gitti. Anılarında şöyle anlatıyor:

- Ferit Paşayı tekrar sadarete getireceğinizi işittim, fakat ihtimal veremedim.

- Evet karar verdim ve getireceğim.

- Meşrutiyetle idare edilen memleketlerde hükümet değişeceği zaman saltanat mevkiinde bulunanların Ayan ve Mebusan reisleriyle istişare etmeleri adettir. Tevfık Paşa da buraya gelsin görüşelim.

- Siz Tevfık paşayı bırakın ne istediğinizi söyleyin

- Ferit Paşa'nın atanması memleket ve makamı saltanat için felaket olur. Pek az evvel memleketin her tarafından gelen telgraf-ları gördünüz ve milletinize hemfikir olduğunuzu ve istenilmeyen

bir adamı iktidara getirmeyeceğinizi ifade buyurdunuz. Bunların hepsini unutalım, fakat Ferit Paşa ne yapabilecektir? Bu zatın kı-fayetsizliği fiilen ve maddeten sabit olmadı mı? Yine bir takım mü-nasebetsiz ve ehliyetsiz adamları yanına toplayacak ve istibdat ile iş görmek isteyecektir. Onu sadaret mevkiine getirmekle zatı şahane-lerinin ona ait bütün sorumluluklara göğüs germesi lazım gelecektir ki en büyük fenalığı da burada görüyorum.

Daha sözünü bitirmeden, Vahidettin kızgın bir şekilde D.Ferit'i sadarete getirmekte kararlı olduğunu söyler ve Kadri'nin yeniden "Bundan pek çok fenalıklar görülecektir" uyarısına karşılık, isterse Rum ya da Ermeni Patriğini hatta Yahudi Hahambaşısını getirebileceğini ekler. Anılarına göre, Kadri Bey şu sözlerle odadan ayrılmıştır:

"Bendeniz resmi görevimden başka doğruluk ve sadakat vazife-yine yerine getirdim. Fakat efendimize için vahametini anlatmaya muktedir olamadım. Zatı şahanelerinin kendilerini feda etmekte olduklarını görüyorum. Buna karşı diyecek bir sözüm yoktur. Fakat bütün bir milleti, asırlardan beri devam eden bir hükümeti de feda ediyorsunuz ki buna acımamak elimden gelmez. Çünkü bu hükümetin tesisinde ve devamında en ziyade alakadar olan millettir. Zatı şahaneleri tarafından verilen kararın bu biçare millet ve kimsesiz vatan için mucibi felaket olacağına şahit oluyorum ki, bu da bendeniz için en büyük bedbahtlıktır."

İstanbul'da kalmış milletvekillerinin arzusu üzerine H.K.Kadri, Abdülaziz Mecdi ile birlikte meclisi temsilen yeni sad-razamı ziyaret gider. D.Ferit'in "Biz bu meclis ile çalışabilir mi-yiz?" sorusuna yanıt "Hayır buna ihtimal veremem " şeklinde olur. Gerekçe de şöyledir:

"Zatı aliniz lüzumsuz ve faydasız yere mebuslar hakkında birçok beyanatta bulundunuz. Onlar da kabinenizi Divanı Âli'ye sevk ederek mukabelede bulundular. Bu vaziyette her iki tarafın da nasıl işbirliği yapacaklarını anlayamam."

D.Ferit, sorunun vatani kurtarmak olduğunu belirtip geçmiş tartışmaların gündeme getirilmemesini ister. Kadri'nin önerisi "öyleyse meclise gelip vatani kurtarmak için neler düşündüğünüzü anlatın" şeklindedir. Sadrazam, ortada zorla kabul ettirilmek istenen bir barış metni bulunduğunu, bunun devletin mahvı demek olduğunu, kendisinin namuslu biri sıfatıyla bunu kabul edemeyeceğini belirtir. Tekrar buluşma kararı verilir ancak D.Ferit'in iktidara gelişinden bir hafta sonra, 11.Nisan'da, sultanın meclisin feshini belirten iradesi yayınlanınca istişare projesi de suya düşer. Tabii bazı saflar, anayasaya göre yeni seçimlerin dört ay sonra yapılmasını bekliyorlardı. Oysa Ankara'dan M.Kemal'in önerisiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi için seçim faaliyetleri başlamıştı bile.

67- ANKARA İHANETİ FETVASINDA SULTANIN ETKİSİ NE ORANDA?

16 Mart eyleminde bir emri vaki ile karşılaşmış olduğunu kabul etsek de, Vahidettin'in, Sadaretin dışında Hariciye ve Harbiye nazırlıklarını da şahsında toplamış olan D.Ferit'i görevlendirme hattı hümayununda, artık iç politikada uzlaşmacı çizgiyi kesin olarak terk ettiğini görüyoruz:

"Ateşkesin imzasından başlayarak yavaş yavaş iyileşmeye yönelen siyasi vaziyetimizi, milliyet namı altında işlenen karışıklıklar vahim bir hale getirmiş ve buna karşı şimdiye kadar alınmasına çalışılan arabulucu önlemler faydasız kalmıştır. Son zamanlarda beliren olaylara göre bu isyan halinin devamı Allah korusun daha da vahim durumlara sebep olabileceğinden bu karışıklıkların bilinen düzenleyici ve teşvikileri hakkında yasal hükümlerin icrası ve fakat aldatılmış olarak bu ayaklanmaya katılmış olanlar hakkında genel af ilanı ve bütün memaliki şahanemizde asayiş ve düzenin geri getirilmesini sağlayacak önlemlerin alınıp tamamlanması böylece bütün sadık uyruklarımızın makamı hilafet ve saltanata muhakkak olan zıtlığı bulunamaz bağlılıklarının sağlamlaştırılması

ve bununla beraber İtilaf Devletleri ile samimi güvendirici ilişkiler kurulmasına ve devlet ve milletin çıkarlarının hak ve adalet esası-
na dayanarak savunulmasına özen gösterilerek barış koşullarının
ılımlaştırılmasına ve barışın bir an evvel imzalanmasına güç sarfe-
dilmesi (...) isteğimizdir.”

Sultanın kesin kararına uygun olarak “vatan tehlikede” diye başlayan hükümet beyannamesinde D.Ferit de uygulayacağı poli-
tikayı açıkladı:

“Bir takım kişilerin yalnız hırs ve menfaat sevgisiyle Teşkilatı Milliye ünvanı altında meydana çıkardıkları fitne ve fesat, vaziyeti siyasimizi son derece tehlikeli bir hale getirdi ve yeni yaralar açtı. Barış şartlarının bir kat daha şiddetlenmesine sebep oldu. Bu yüzden İstanbul işgal edildi. İsyanlıların İstanbul ile Anadolu arasında haberleşme ve gidip gelmeyi kesmeleri en büyük hıyaneti vataniyedir. Bu durumda Teşkilatı Milliye denilen haydut hareketi hem Anadolu’yu korkunç bir istilaya uğrattı, hem de devletin başını gövdesinden ayırmak felaketini hazırlıyor. Bugün milleti Osmaniye’nin büyükdüşmanları, yalancı bir milliyet davasıyla şahsi ihtiraslarına vatan ve milleti feda edenlerdir (...) Kanunu Esasiye aykırı olarak zorla para topluyor, askere alıyor, adam öldürüyor, köyleri basıp yağma ediyorlar (...) Biz hedefimize kan dökmeden erişmek istiyoruz. Ama yola gelmeyenleri şer’i şerif mucibince ve irade-i seniye-i hazreti hilafetpenahi’ye bağlı olarak cezalandırmakta da tereddüt etmeyeceğiz. Onlara katılanlardan bir hafta içinde özür dileyip padişahımıza arzı sadakat edenler af olunacak, aksi davrananlar cezalandırılacaktır.”

Bu karara bağlı olarak cezalandırma işlerini yürütmek üzere Kuvayı İnzibatiye teşkilatı kuruldu. Hükümetin beyannamesinden daha önemli olarak, isim vermeden M.Kemal ile bütün yakınlarını hedef alan hattı hümayuna uygun şekilde, Şeyhülislam Dürriyade Esseyid Abdullah Efendi de fetvalarını 11.Nisan’da yayınladı:

- Dünya nizamının sebebi olan İslam Halifesinin hükmü altındaki İslam diyarında bazı kötü kişiler birleşerek kendilerince reis seçerek sultanın sadık uyruklarını aldatmaya ve yüce emir olmadan ahaliden asker toplamaya girişip, görünüşte askere yiyecek ve silah temin bahanesiyle ve gerçekte mal toplamak sevdasıyla şeriata aykırı olarak (...girişimlerde bulunuyorlar) Hilafetin merkezi ile Osmanlı ülkesinin bağlantısını kesen, hilafetin yüceliğini kırıp zayıf düşürmekle makamı imamete ihanet eden , pislikler yayınlayıp yalanlar yayarak halkı fitneye yönelten bu kişilerin fesatçı oldukları kesinlik kazanmakla (...) Yüce emirden sonra hâlâ inat ve fesatta ısrar ederlerse kötülüklerinden ülkeyi temizlemek vacip olup, ulu kurallar gereğince öldürülmeleri meşru ve farz olur mu?. El Cevab: Allahu Teala bilir ki olur.

- Osmanlı ülkesindeki harbe kudretleri bulunan Müslümanların, adil imam Sultan Muhammed Vahidettin Han hazretlerinin etrafında toplanıp çarpışmak için vaki olan davete uyarak bu asiler ile mücadeleye girmeleri vacip olur mu? El Cevab: Allah Teala bilir ki olur.

- Halifenin böyle çarpışmak için tayin ettiği asker kaçarsa dünyada en şiddetli cezaya ve ahirette en şiddetli azaba müstahak olur mu? El Cevab: Allahu Teala bilir ki olur.

- Halifenin askerinden olup bu asileri katledenler gazi ve onlarca öldürülenler şehit olur mu? El Cevab: Allahu Teala bilir ki olur.

- Sultani emre uymayan Müslümanlar şeriata göre cezaya müstahak olurlar mı? El Cevab: Allahu Teala bilir ki olur.

Sultanın iradesi ve fetvaya dayanarak harekete geçen Askeri Mahkeme M.Kemal ile beş arkadaşını idama mahkum etti ve karar 24.Mayıs 1920'de padişah ve sadrazamın imzalarıyla yayınlandı. Gerçi yakalandıklarında idamdan önce yargılanacakları kaydı varsa da Milli Mücadele'ye destek vermeyi düşünenler için yeterli bir uyarıydı.

68- ANKARA SULTAN/HALİFE'YE BAĞLILIKTAN VAZGEÇTİ Mİ?

İlk barış girişimi fiyasko ile sonuçlanan D.Ferit'in Meclis'in İstanbul'da toplanma döneminde Milliyetçilere karşı bir grup ve politika oluşturma, özellikle işgalcileri elde etme yolundaki çabalarıyla ikinci sadaretini hazırlayışını Ahmet İzzet Paşa şöyle anlatıyor:

“Tam bu zamanda fırsat yakalayan İtilaf ve Hürriyet Fırkası ile Ferit Paşa, kötü bir ruh gibi yine yabancı mahfillerle saraya sızarak İstanbul'da Anadolu'daki gibi bir karşı kuvvet ortaya çıkmak üzere olduğu, fakat kendisi iktidar makamına geri dönerse bu kere bir darbede asayişi geri getireceği ve Anadolu'nun kuvvetlerini kırıp yok edeceği konusunda ilgilileri ikna etti. Bu adamın ikna gücü akıllara hayret verir. Padişah cidden zeki ve ihtiyatlı, Ferit Paşa ise o oranda ahmak, deli ve atak! Ahmak zekiye nasıl aldatır, anlaşılmaz? Bu zatın tek ayrıcalıklı özelliği, iğfal gücüdür. Bu adam hayallerine kendisi de inanır ve yalanlarını, doğru olduğuna inanarak söylerdi.”

D.Ferit'in sadarete gelişinden iki gün sonra (7.Nisan) Vahidettin'e sunulan - orijinali arşivimde bulunan - bir belge, 16 Mart'ı ve kabine değişikliğini hazırlayan oluşumların perde gerisinde yeni sadrazamın bulunduğunu tezini güçlendiriyor. Sabık miralaylardan Topal Raufpaşazade Rauf Bey'in arızasında D.Ferit'in adı hiç geçmez ancak “İttihatçılığı herkesce malum olan M.Kemal Paşa'nın görevlendirilmesi mecnunane bir harekettir (...) İzmir faciasıyla başlayan çeteciliği pek ileriye götürmesi memleketi karışıklığa yöneltiyordu” deyimi sultanı da töhmet altında bırakan bir anlam taşıyor. M.Kemal'in nişan ve madalyalarının iadesini ve resmi bir muhatap olarak tanınmasını Vahidettin'in de onaylamış olduğu unutulmamalıdır. En sonda her çözümün padişaha bağlı olduğu şöyle anlatılıyor:

“Padişahımıza karşı isyan etmediklerini yalnız idareyi hazıra aleyhinde bulunduklarını söylemekte olan bu mecnunların bir-

denbire yüz örtüsünü atarak padişahımıza dahi isyan edecekleri ve maazallah tahttan indirilmiş ad etmeleri ve memleket dahilinde bir de dahili harbi ve Bolşevikliği ilan etmeleri kuvvetli bir ihtimaldir (...) Bunların önünü alacak yalnız velinimetimiz padişahımızdır.”

Belgenin toplumu hiç tanımayan birinin ürünü olduğu, yazısında “efkârı umumiye dikkate alınmıyor” kaydının bulunması kanıtıyor. 600-700 bin nüfuslu İstanbul’a karşı belki sekiz-on milyon nüfuslu Anadolu’nun feryadını efkârı umumiye saymayan anlayışı, her şeye salt İstanbul’dan ve saray açısından baktığını kanıtıyor. Buna karşılık, Anadolu uleması içinde milli Mücadeleyi tam destekleyenler vardı. Nitekim Ankara Müftüsü Börekçizade Mehmet Rıfat efendi Şeyhülislam’ın fetvasına “olaylara ve hakikate uygun olmayarak çıkarılan fetvaların şer’an geçerli olmayacağını” bildiren bir karşı fetva ile cevap vermekten kaçınmamıştır. Yine de toplumun alışkanlıklarını dikkate alarak M.Kemal, hilafet ve saltanata karşı bir girişim peşinde olmadığını halka ispatlamak için teşkilatına 21.Nisan’da şu yolda talimat gönderdiğini Nutuk’ta belirtir:

“23.Nisan Cuma günü Cuma namazını müteakip meclis açılacak, vatanın istiklali, yüce hilafet ve saltanat makamının kurtarılması gibi en mühim ve hayati vazifeleri yerine getirecektir. Bugünden başlayarak o güne kadar hatim ve Buhari-i Şerife okunması, hutbe sırasında hilafetmeabımız padişahımız efendimiz hazretlerinin namı hümayunu zikredilirken, padişahımızın, memaliki şahanelerinin, bütün uyruklarının bir an önce kurtulup saadete kavuşmalarına dua edilecektir.”

24.Nisan’da Meclis Reisliğine seçilen M.Kemal’in ilk işlerinden biri askeri birlikleri için gerekli savaş malzemelerini sağlamak için 26.Nisan’da Sovyet hükümetine yardım isteyen bir mektup göndermek olur. 28.Nisan’da ise Meclis’te, sultana gönderilmek üzere hazırlanan telgraf okundu. Bunda milli hareketi saltanat ve hilafete karşı bir isyan olarak gösterip halkı kandırmağa çalışan hainlerin çabaları yerilmekteydi. İki-üç yıl sonraki beklenmeyen

gelişmelerin sonuçlarına bakarak M.Kemal'in daha başından beri sultan/halife'yi tasfiye yanlısı olduğunu ileri sürmek kolay bir yargılamadır. Olaylara kendi oluşum günlerinin koşulları içinde bakıldığında ise TBMM'nin 1922 Kasım'ına kadar bağlılık ilanından vazgeçmediği dikkatlerden kaçmaz.

69- SEVR'İ KABUL EDERSE HALİFEYE İTAAT EDİLİR Mİ?

Osmanlı'ya sunulacak barış koşullarının artık herkesce öğrenildiği 1920 yılının ilk yarısında biri Osmanlı'nın dışından, diğeri içinden iki kararlı tepkinin belirttiği görülür.

Birincisi, Hindistan Müslümanlarının başlattığı ve Hinduları da davalarına katmakla dünyanın hakimi İngiltere'yi büyük sıkıntıya sokan Hilafet Hareketi'dir. Londra'ya İstanbul'un Türklerde kalmasını kabul ettirecek kadar etkili olan bu girişimin asıl hedefi, uluslar arası bir anlaşmada evrensel insan haklarını (Wilson Prensiplerini) kabul ettirip kendi toplumları için örnek saydırarak sömürge statüsünden kurtulmaktır. Gandhi başkanlığındaki Hindular bu amaçla, kendilerini hiç de ilgilendirmeyen hatta karşıt oldukları İslam dininin halifesinin haklarını savunur hale gelmişlerdi. 70 milyon Hintli Müslümanın eylemi 230 milyon Hindu'nun katılması sayesinde büyük önem kazanmıştı.

28-29. Şubat 1920'de Bengal'de yapılan Hilafet Konferansında alınan bir karar, Osmanlı yönetiminin kararsızlığının fark edilmesiyle, mücadelelerinin boşa çıkması endişesini taşıyan hareketin liderlerinin çok önemli bir uyarısını içeriyordu:

“Eğer Osmanlı sultanı ve hükümeti zorlama altında da olsa İslam kamuoyundakine aykırı şartları kabul ederlerse bu karar geçersiz sayılacaktır. Kamuoyuna uyumlu davranırsa İslam Halifesi'ne itaat edilir.”

Bir bakıma Baruni'nin uyarısının devamıydı. Ve dikkati çeken aynı kararın hemen altında, bir yandan Birinci Dünya Savaşı'nda

Osmanlı'ya karşı İngilizlerle işbirliği yapılmış olmaktan dolayı özür dilenirken diğer yandan da "Mustafa Kemal ve Enver paşalarla Türk milliyetçilerine, hilafetin korunması için yaptıkları hizmetlerden dolayı" teşekkür edilmesiydi.

2.Mart.1920'de Hint Müslümanlarının lideri Muhammed Ali, Şerif Hüseyin ve oğlu Faysal'ın isteklerinin kabul edilemeyeceğini, "Papa'nın statüsüne indirgenmiş bir Halife'nin kabul edilemeyeceğini İngiliz hükümetine bildiriyordu. Yine M.Ali 11.Mayıs'ta Osmanlı Sultanına gönderdiği bir telgrafta başka belgelerde de geçen bir deymi tekrarlıyor, Sevr için kabul etmeyi açıkladıkları koşullardan bir saç teli inceliğinde sapmayı kabul etmeyeceklerini belirtiyordu. 11.Mayıs'ta Hint Delegasyonunca yine sultana gönderilen bir telgrafta açıkça "Beklediğimiz sizin cevabınızdır" kaydı vardı. Ve açıkça "Bütün İslam Hulefayı Raşidin devrinden beri rastlanmamış şekilde yanınızdadır" desteği de belirtiliyordu. Nihayet yine Hintlilerden gelen bir mesajda "Türk hükümetinin alacağı karar ne olursa olsun kendi davranışlarından vazgeçmeyecekleri" kaydı vardı.

Bu mesajlar, Hilafet Hareketi'nin giderek İstanbul'dan umudunu kesmeğe başlamış olduğu izlenimini vermektedir Bâbüâli'de Harbiye Nazırlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı yapmış olan Fevzi Paşa'nın (Çakmak) bile "meşru hükümet Ankara'dadır" diyerek milli harekete katılmış olmasıyla daha da etkisizleştiğini fark eden Damat Ferit Anadolu'nun 30'dan fazla yerinde ayaklanmalar düzenleterek sonuç almak peşindeydi. Böylece daha iyi barış koşulları elde etmenin hayalindeydi

Ankara Meclisi "Amacı Saltanat ve Hilafetin kurtuluşu olan Büyük Millet Meclisi'ne mukavemeti ihaneti vataniye sayan" kanunu kabul ederken, 11.Mayıs'ta İstanbul'daki Divanı Harb de "Kuvayı Milliye kurmaktan dolayı" M.Kemal ile yakınlarını ölümüne mahkum ediyordu. Bunun yanıtı, İzmit'te kurulan Halife Ordusu'nu teftişe gelen .Ferit'in 19.Mayıs'ta BMM'ce vatan haini ilan edilmesi

oldu. Aslında bu gerginliklerin arkasında, San Remo'da toplanan galiplerin barış konseyinin Osmanlı devletinin paylaşılması ve bazı bölgelerin "Manda"lara ayrılması konusunda vardı. Kararların öğrenilmesi vardı.

Bu şekilde karşılıklı mahkum etmeler devam ederken Mayıs ayı başında İzmir üzerinden Nurettin Paşa aracılığıyla, esas yönlendiriciliğini kimin yaptığı bilinmeyen Ankara ile uzlaşma amaçlı bir girişim belirdi. Fetvalara rağmen Bir heyetin İstanbul'a davet edilip fikirlerinin alınması bahis konusuydu. Ancak müracaat o kadar isteksiz ve kişiliksiz yapılmıştı ki kendiliğinden suya düştü. Haziran başında ise Nurettin Paşa bu kez kendisi Ankara'ya geldi ve özellikle hilafet ve saltanata karşı düşüncelerle Bolşeviklerin değerlendirilişini, İngiltere hakkındaki görüşleri öğrenmeğe gayret gösterdi. Bunun İngiliz/Sultan güdümlü bir girişim olduğu anlaşıyordu. Yunan ileri hareketi başlayınca sonuçsuz kaldı.

70- SEVR'İ SALTANAT ŞURASI ONAYLADI MI, SULTAN İMZALADI MI?

Ankara kesin bir karara varmıştı: sonucu ne olursa olsun toplumun bağımsızlığı için savaşacaktı. Hedef vardı ama ne kadarının gerçekleştirilebileceği konusunda kimsenin kesin bir fikri olamazdı. Elleri bunun için yeterli insan ve malzeme bulunmadığının bilincindeydiler. Özetle fikir vardı, ama gerçekleştirecek maddi araçlar eksikti. İstanbul'da ise hâlâ, savaş galiplerinin hoşgörüsünün işleyeceği ve barış koşullarında yumuşamaya kavuşulacağı umudu vardı. Oysa 3.Mart günü, yani D.Ferit'in iktidara gelmesinden bir gün önce Londra'da İtilaf Devletleri liderleri arasında yapılan barış için hazırlık toplantısında Lloyd George'un alayla söylediklerini Türk siyasileri çok sonra öğreneceklerdi:

"Sultana şöyle demeli. Size bir parça 'turkey' (=hindi = Türkiye) bırakacağız. Kanatları ve göğsünü alıyorsak da size yine de birkaç kemik kalacaktır."

18.Nisan'da San Remo'da barış hazırlık görüşmeleri başlamıştı ve Türk gözlemcisi olarak Galip Kemali bulunmuştu. 22.Nisan'da Barış Konferansı için Sultana davetiye ulaştı. Kararlaştırılan şartlar tebliğ edilecekti. Padişahın kararıyla Tevfik Paşa başkanlığında bir heyet Paris'e yola çıktı ve 11.Mayıs'ta Versay'da, şartlar heyetimize bildirildi. Bakanlar Kurulunca alınmış karara göre heyet şartlar konusunda orada hiçbir açıklama yapmayacak düşüncelerini İstanbul'a hükümete bildirecek esas karar oradan çıkacaktı. İşin garibi raporu başkentte beklemesi gereken D.Ferit, programda olmadığı halde heyetten ayrı olarak Fransa'ya geliverdi. Hem de barışa gizli bir madde eklenmesini sağlamak için diyerek:

“Devlet tarafından Hicaz'a gönderilen Surre-i Hümayun'un gönderilmekte devam olunması hakkının muhafazası.”

Öyle anlaşıyor ki D.Ferit Tevfik Paşa heyetinin başarılı bir sonuç almasının kendi prestijini düşüreceğini hesaplayarak sultanı, heyetten ayrı olarak gitmeye ikna etmişti. Hicaz üzerinde hak iddiasının Osmanlı Hilafetinin orada da geçerli olduğunu kanıtlamak için yararlı olacağını ileri sürerek sultandan izin kopartmış olduğu anlaşıyor. Üstelik bu gezisi için yararlandığı Gülcemal gemisinin seyahati iflas halindeki hükümete 70 bin liraya mal olmuştu.

Tevfik Paşa heyeti “bağımsız devlet anlayışına uygun olmadığı için” Türkiye'yi Anadolu'nun beşte birine indiren ve evrensel hiçbir hakkı tanımayan anlaşmayı onaylamaya karşıydı D.Ferit de boşu boşuna gelmiş oldu. Üstelik Sadrazam'la heyet arasında tatsız tartışmalar çıktı. Kendi talimatına aykırı davranışını eleştirenlere sadrazamın yanıtı ilginçti : “Devlet ne müşkül halde, biz ise hâlâ Bizantinizm yapmakla meşgulüz.” Bu yargının kendi davranışına uygun olduğunu fark etmediği bellidir. Sonuçta karar Saltanat Şurası'na kalmış oldu.

Versay'da verilen şartların hiç de umut verici olmadığını anlayınca, D.Ferit'in İngiliz etkenliğinin bir sonuç vermediğini fark

eden ve Avrupa'da her kararın – kendisi için düşündüğü şekilde - hükümdarın yetkisinde olduğunu zanneden - padişah 27.Mayıs'ta İngiltere kralına bir mesaj gönderip “şartlar yumuşatılırsa Osmanlı hanedanının majestelerine ebediyen minnettar kalacağını” bildirdi. Aldığı yanıt onun için umut kırıcıydı: “Karar müttefik hükümetlerin elindedir, ben yetkili değilim.”

Barışın çıkmaza girmesi ülke içindeki çatışmanın hızlanması-na yol açtı. M.Kemal ve arkadaşlarından sonra Fevzi Paşa, arkasından da Kuvayı Milliye'nin başındaki 17 asker ve sivil yönetici, nihayet M.Kemal'e katılan bütün subaylar Nemrut Divanınca idama mahkum edildi. Padişah bunların hepsini hemen tasdik etti. Büyük Millet Meclisi'nin yanıtı, D.Ferit ve arkadaşlarını yurttaşlıktan çıkarmak, 16.Mart'tan sonra yapılan anlaşmaları geçersiz sayacağını ilan şeklinde oldu. İşgalciler de kendi yerel eylemlerinin yanı sıra Yunan ordularına Anadolu ve Trakya'da ilerleme izni vererek (22. Haziran) barış şartlarını aynen kabul ettirmenin yollarını aradılar. Böylece, Çatalca'ya kadar Trakya ile Batı Anadolu'nun büyük bir kısmı Millicilerin elinden çıkmış oldu. Zaten Doğu'da Ermeni, güneyde de Fransız ilerlemeleri devam etmekteydi.

Ahmet İzzet Paşa anılarında, D.Ferit'in Adliye Nazırı'nın Yunanlıların Ankara'yı almaları ve milli hükümeti imha etmeler için dua ettiğini gazetelerin yazdığını ileri sürmektedir. Kısacası D.Ferit hükümeti barış için ortamın istedikleri şekle büründüğünü kabul ediyorlardı. Bu ortamda 22.Temmuz.1920 günü padişahın huzurunda Saltanat Şurası barış konusunda karar vermek için toplandı. Elli kadar eski sadrazam, nazır, şeyhülislam, general ve ayan azasından oluşan Şura'da, Abdurrahman Şeref gibi şartların şiddetinden bahsedenler de, anlaşma kabul edilmezse İstanbul'un Yunan askerlerine işgal ettirileceğini söyleyenler de çıktı.

D.Ferit konuşmasında açıkça iki seçeneği belirtir, aciz yaşam ya da yok olma: “Galiplerin teklif ettiği bu müthiş maddelerle dolu metin, kabulü halinde devletimizi zebun (aciz) bir varlığı devam et-

tirmeğe, reddi halinde ise devletimizi tam bir çökmeyle tehdit ediyor. İstanbul'un bizde kalması Padişahımızın gösterdiği metanet ve uyanıklığın ve İslam aleminin kendisine gösterdiği hürmetin bir neticesidir. Yoksa Osmanlı Devleti de Avusturya Devleti gibi ortadan tamamen kalkmış bulunacaktı. Eğer aramızda mahvolmayı yaşamağa tercih edenler varsa, görüşünü bildirsin ve buna göre zabıtnameyi imza etsin! Bu hususta şimdi söz istemeyenler, devletin varlığını mahvolmasına tercih edenlerden sayılacaktır.”

Sadrzamanın taktiği kendi tezi açısından ilginçti. Padişahın önünde kimse devletin yok olmasını isteyemezdi. Karşı çözüm olarak da onaydan başka çıkar yol yoktu. Nitekim Hadi Paşa “Bir ağacın dalları budanmakla onun kökünü atmak lazım gelmez, iyi bakacak olursak zaman aşımı ile yetişip büyür, yaşar” tezini ileri sürer. Abdurrahman Şeref’in “Kuvayı Milliye’ce kabul edilmezse ne olacak?” sorusunu yanıtlamağa ise kimse cesaret etmez, Şura’da hazır bulunan Tevfik Biren’in belirttiği gibi hiçbirisi Ankara’nın başarı kazanabile- ceğini hayal bile edemiyordu.

Bir kişi hariç (Rıza Paşa) bütün Şura üyelerinin ayağa kaldırılmasıyla Sevr’in kabulü nün onaylanması olayını iki tanık farklı şekilde anlatıyorlar. Biren’e göre padişahın kendisi ayağa kalkıp “Kabul edenler ayağa kalksınlar” deyince herkes yerinden gayri ihtiyari fırlamış. Ahmet İzzet Paşa’ya göreyse D.Ferit’in kabul edenleri ayağa kalkmaya çağırması üzerine Padişah birdenbire kalkıp salondan çıkınca herkes de tabii olarak ayağa kalkmış “Komedyada bu şekilde sona ermiştir.” Tevfik Paşa’nın oğlu İsmail Hakkı’ya göreyse D.Ferit önceden padişahla anlaşmıştı. Tam oylamadan önce padişaha salondan çıkması işareti verdi, o ayağa kalkınca herkes de ayağa kalktı ve D.Ferit de kabul edildiğini açıkladı.

Böylece Osmanlı Devleti’nin son dönemindeki haline uygun şekilde Sevr Saltanat Şurasınca onaylanmış oluyordu. Sorumluluğu üzerinden atmak istermişcesine D.Ferit 30 Temmuz’da istifa etti ve ertesi gün yepyeni nazırlardan oluşan bir kabine kurdu. Kendisi

bile sonucu başarı saymadığından Sevr'i 10 Ağustos'ta imzalamaya Hadi paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis'ten oluşan bir heyeti yollamıştır. İmzaya karşı çıkmamasını Vahidettin şöyle izah etmiştir: "Mecburi ve geçici imza taktiğiyle biraz zaman kazanmaya çalıştım." Herhalde D.Ferit'in politikasıyla zamanın lehinde değişmeler getireceğini umuyordu. Ya Kurtuluş Savaşı başarıyla sonuçlanmasaydı ne yapacaktı? 1923'te yurt dışına kaçmışken yayınladığı beyannamede "Meclisi mebusan onayladıktan sonra onaylayıp onaylamayacağımı düşünecektim" demiştir. TBMM'ni tanımayan kişi, bu onayın hangi meclisten geçmesini düşünüyordu, sorulacak sorudur. Bunun dışında, Sevr'in Hint Hilafet Hareketi'nin koyduğu kuralların tamamen dışında kabulünün, kendisine yönelik halife saygısı ve bağlılığını zedelediğini acaba düşünmüş müydü?

71- ANKARA'YA GELSE ABDÜLMECİD SULTAN İLAN EDİLECEK MİYDİ?

Çözumsuzlük sadece İstanbul'u değil, Ankara'yı da yeni çareler aramaya yöneltiyordu. Kuvayı Milliye henüz Bâbıâli'nin kışkırttığı ayaklanmaları önlemekte zorluk çekiyordu. Ayaklanmalar bilinçli eylemler olmaktan çok, sultan/halife'ye geleneksel bağlılığın ve İngiliz kışkırtmalarının ürünüydü. Daha sonraları İstiklal Mahkemeleri kurulduğunda, saltanat yanlılığı yaptığı için idama mahkum edilmesinin arkasından "bir daha yapma" öğüdüyle af edilenlerin "Padişahım çok yaşa" diye ihtilalci mahkemelere teşekkür ettiklerine tanık olunmuştur. Bu ortamda M.Kemal, Osmanlı Hanedanından Milli harekete olumlu baktığı düşünülen veliaht Abdülmecit'i Ankara'ya getirip mücadelenin başına geçirmeyi tasarladı.

Bu daveti veliahta ulaştırmakla, onun yaverliğini yaptıktan sonra milli harekete katılan genç bir subay, Yümnü Üresin görevlendirildi. M.Kemal'in "İstiklal için mücadele eden milletin başına geçmeniz temenni edilmektedir, Efendim" içerikli mektubunu alan

veliaht'a kendisini derhal İnebolu'ya götürecektir bir geminin de hazırlanmış olduğu bildirildi. Ancak Abdülmecit kararsızdı.

"Güvendiğim kimselere danışmalıyım. Vereceğim karar hanedanın 600 küsur seneden beri takip ettiği yolu ve istikameti esaslı surette ve tamamıyla değiştirir. Üstelik yalnız şahsıma ait bir iş ve hüküm olsaydı hiç tereddüt etmezdim. Fakat bütün hanedanın bugünü ve geleceğine şamil olacak bir karar verebilmek için bu istişareleri lüzumlu, faydalı hatta zaruri bulmaktayım."

İki gün sonra tekrar buluştuklarında Ahmet İzzet Paşa, eski Dahiliye Nazırı Mehmet Şerif Paşa ve Halit Paşa ile danışması sonucunda gitmesinin uygun olmayacağı kararına vardığını bildirdi. Bu paşalardan son ikisi enişteriydi, açıkcası onlar da hanedanın damatlarıydı. Olumlu yanıt vermemeleri doğaldı, üstelik ilkinin nazırlığı sırasında milli harekete karşı davrandığı bir sır değildi. Büyük olasılıkla derhal D.Ferit'i haberdar etti ve Abdülmecit'in ikametgahı kaçmasını önlemek için polis muhasarasına alındı. Anadolu'ya kaçırılıp padişahlığının ilan edileceği haberini Tevfik Paşa'nın da İngiliz Yüksek Komiseri'nin de öğrendiğini Ahmet İzzet Paşa bildiriyor. Veliahdın tutuklanması için padişahın iradesi bile alınır ve sarayında sıkı bir göz hapsinde tutulması kararlaştırılır. Bu girişimin sonuçsuz kaldığını öğrendiğinde M.Kemal'in tepkisi şöyle olmuştur:

"Allah müstahaklarını versin. Ne yapalım, milletin kendi öz kuvvetinden başka bir şeye güvenmemek, inanmamak lazım geldiğine bir daha kani olduk."

Kanımızca Abdülmecit Ankara'ya gelseydi yine de padişah ilan edilmeyecek, esir tutulan sultanın vekili olarak sunulacaktı. Ankara artık bir daha hanedandan medet ummamak politikasına yönelirken, D.Ferit'in de başa çıkamadığı Milli Hareketi tam yok etmek için çok daha kapsamlı planlar kurduğunu Hüseyin Kazım Kadri şöyle anlatıyor:

“Acı bir tecrübe geçirdikten sonra tekrar Anadolu’daki Hareketi Milliye’yi kökünden kazımak için İtilaf Devletleri mümessillerinden otuz milyon lira, top ve tüfek istiyor; ve Yunanlıların işgalleri altında bulunan yerlerden toplayacağı askerle ve bu vasıtalar ile Anadolu’yu hükmüne ram edeceğine ihtimal veriyordu! Bu sözler, onun mümessillere gönderdiği mufassal bir raporun özeti- nin özetidir. Fakat mümessiller onun böyle bir teşebbüste muvaffak olabileceğine ihtimal vermemişler ve bilakis Anadolu ile anlaşması teklifinde bulunmuşlardı. Bu maksatla da halkın itimadını kazanmış kişilerden kurulu bir heyetin hemen Ankara’ya gönderilmesini istemişler. Ve kendileri tarafından da bu heyete bazı zevatın katılabileceğini bildirmişlerdi.”

72- ABDÜLMECİT D.FERİT’İ ELEŞTİRİRKEN SULTANI DA HEDEF ALDI MI?

Abdülmecit Ankara’ya gitmemiş olmasına rağmen bu şekilde muameleye tabi tutulmasına çok kızmıştır. Orijinali arşivimde bulunan 16.Eylül.1920 tarihinde Vahidettin’e gönderdiği mektubunu dilde sadeleştirerek aktarıyorum:

“Allah’tan başka kimseden yardım istemem. Hukukum evvela gerçek koruyucu olan Alemlerin rabbine, sonra da asil Osmanlı milletine emanettir. Korku, rica ve bağlılığı Allah’a ve Halife ve Padişaha tahsis kıldığımı icab ettiğinde büyük kardeşinize (Sultan Mehmed Reşat) beyan etmiştim. Bu düşüncemden geri dönmek ihtimali yoktur.

Felaketler, musibetler, düşüncemi ve vefa yeminimi değiştiremezler. Sözümün eri olduğumu bunca zamandır tecrübe etmiş olmanız lazım gelirdi. Ben aileme ve milletime ihanet için değil, sadakat ve hizmet için yaşamak istediğime kalbimin derinliğini gören Yüce Allah’ı şahit ederim. İslamiyetin böyle feci bir zamanında nifak değil vifak (uzlaşmak) elzem olduğuna en zayıf fikirliler bile kanidir.

Altı asırlık tarih bize bakıyor ve İslamiyet kan ağlıyor. Beni sorgulamayıp şahsı hümayununuzu elinde ihtiras oyuncağı yapan Ferit'in yalanına dolanına nasıl inanıyor,soylu ailemize karşı tahkirlere nasıl tahammül buyuruyorsunuz? Ferit beni bilemez ve anlamakta da acizdir.

Asafın (vezirin) mikdarını bilmez Süleyman olmayan

Bilmez insan kadrini alemde insan olmayan

Nasıl oluyorda siz bu zekanızla en adi aldaticiya kanıyor ve bütün Alemleri İslam ve Avrupa'ya karşı hanedanımızın şeref ve haysiyetini yaralayacak vicdansız bir muamelenin hiç çekinmeden icrasına izin veriyorsunuz? Hükümdarlık makamına geldiğiniz zaman tutulacak meslek hakkındaki sualime cevaben "Benim mesleğim serdengeçtiliktir (fedailik)" buyurmuştunuz. Nasıl oluyor da bugün yüz milyonlarca ehli İslamın ve bütün milleti Osmaniye'nin birlik ve olgunlukla yüklü olarak yükselen imdat feryadına bigâne kalarak o izansız Ferit'i feda edemiyorsunuz? Halifelerin ve hükümdarların kutsal görevlerinde başarıya ulaşmalarına ve hayatı hümayunlarından emin bulunmalarına ne kadar fedakarca çalıştığımı bugün hatırlayacağınızı ümit etmek isterim.

Bugün hiçbir gerçek sebep bulunmadığı halde sırf Ferit'in şahsi itirazı etkisiyle İngilizleri ortaya atarak bir sürü yalan ve hile ile hiçbir milletin tarihinde vuku bulmamış bu muameleyi hakkımda reva görerek beni dairemde hapsedmek için fermanı şahanelerini çıkarmağa muvaffak oluyor!

İngilizler Bâbîâli'ye gelip bu işte zerrece alakaları olmadığını resmen bildirdiler. Hatta yapılan muameleyi dahi hoş görmediklerini ima edince hükümet tarafından "Biz veliahtı serbest bırakırız fakat Anadolu'ya geçerse mesuliyeti üstlenemeyiz" cevabına karşı "Biz prens hazretlerini, farzı muhal olarak Anadolu'ya geçse bile mükemmel şöhreti ile rakiplerimizin başında görmekliği, burada hakkında pek lâyük olmayan bir şekilde uygulanan davranışa tercih

ederiz” dediklerine kesin surette bilgi edindim. Dolayısıyla suçlayıcının aleyhine çıkararak gerçek tamamen belirdi.

Zatı şahaneleri tahta çıkışlarında meşrutiyete ve kanuna sadık kalacaklarına bütün Müslümanların halifesi olarak yemin ettiniz. Bu durumda icra olunan bu haksız muamelenin İlahi emirlere ve kanuna uygun olduğuna vicdanı hümayunları razı mıdır? Dahilde, hariçte umumun güvenini ve saygınlığını yitirmiş ve bütün işlerinde başarısızlıkla siyasette kötü yolda kalmış olan Ferit Paşa’ya inanmakta ısrar buyurmanız, hem hanedanımızı ve hem milletimizi tehlikeden tehlikeye götürüyor.

Mahmut Şevket’in size karşı gösterdiği kaba muameleye ve şiddete karşı hepsi merhum biraderiniz Beşinci Sultan Mehmet ve benim kardeşim veliaht Yusuf İzzettin hazretlerinin nezdinde her türlü tehlikeye rağmen hukukunuzu savunmuş ve onları ikna ve cereyan eden adaba uymayan davranışı bertaraf etmeye muvaffak olmuştum. Bugün karşılaştığım menfur muamele bunun ödülü müdür?

Şevketmeab! Mevkiime karşı reva görülen bu delice saldırı emin olunuz ki sizin namusu saltanatınıza, hanedanınızın haysiyetine vurulan bir ihanet darbesidir. Cenabı hallakı lem yezel namına yemin ederim ki, gördüğüm adi haksızlıklar üzerimde büyük bir tesir uyandırmıyor. Bu suretle milletin nazarında her türlü şaibe ve sorumluluktan uzak olduğumu his etmekle mesut ve övünür haldeyim.

Yalnız beni üzen ve hayatımdan bıktıran bir sebep varsa o da, Osman’ın, Fatih’in, Selim’in torunu bulunan zatı şahanelerinin böyle bir aciz duruma düşmeleri, devlet ve milletin şu günkü felaket ve sıkıntılarıdır.

Padişahım! Lütuf ve inayetle idam fermanımı çıkar! Artık bu dayanılmaz durumu ve kötü sonuçları görmemekle mesut olayım.

Sadakat gereği olarak ayağınızın toprağına arzederim ki, bütün önemli hususları kişisel amaçlarına tabi kılan Ferit'in hiyanetkar idaresine son veriniz.”

Mektup Kur'an'dan bir ayeti kaydedip “ecdadınızdan güçlendirilmiş hilafet ve saltanatınıza teslim edilen Tanrı kullarını koruyunuz. Veminallahu tevfik” ifadesiyle sonu eriyor.

73- VAHİDETTİN NEDEN SADECE GİZLİ CELSEDE HAIN İLAN EDİLDİ?

Ankara Meclisi açılışında sultan/halife'ye kesin bağlılık şiarıyla açılmıştı, ancak Milli Mücadeleyi yönetenlere ve milletvekillerine karşı sultanın iradesine dayanılarak fetvalarla hain kampanyası başlatılması Ankara'da büyük tepki doğurmuştu. Doğal olarak bu makamlar red edilmiyor buna karşılık Vahidettin'in kendisi hedef alınıyordu. O makama layık olup olmadığı tartışılıyordu. Konu, Büyük Millet Meclisi'nin yetkilerini saptayacak yeni Kanunu Esasi'nin tartışmaları sırasında yoğunlukla gündeme geldi. Arzulanan bağımsızlık elde edilince meclisin statüsünün ne olacağı, esir durumundaki saltanat ve hilafete o ortamda nasıl bir yetki tanınacağı konusundaki tartışmalar işi uzatıyordu. 25 Eylül 1920'deki gizli oturumda M.Kemal Paşa yaptığı konuşma ile vakit kaybedilmemesi için formül önerirken doğrudan doğruya ilk kez sultanın hainliği konusunu da gündeme getirdi:

“Türk milletinin ve onun yegane mümessili bulunan Meclisi Alinin, vatan ve milletin istiklalini, hayatını temin için çalışırken; hilafet ve saltanatla, halife ve sultanla bu kadar çok meşgul olması mahzurludur. Şimdilik, bunlardan hiç bahsetmemek yüce çıkarlarımız gereğidir. Eğer maksat bugünkü halife ve padişaha bağlılığı ve sadakatı korumak olduğunu ifade ve teyid etmekse, bu zat haindir. Düşmanların, vatan ve millet aleyhinde vasıtasıdır. Buna halife ve padişah deyince millet, onun emirlerine baş eğerek düşman emellerini yerine getirmek mecburiyetinde kalır. Hain veya

makamının kudretü salahiyetini kullanmaktan yasaklanmış olan zat, zaten padişah ve halife olamaz. O halde onu hal edip yerine derhal diğerini seçeriz. Demek istiyorsanız, buna da, bugünün vaziyet ve koşulları müsait değildir. Çünkü makamından indirilmesi gereken zat, milletin nezdinde değil, düşmanların elindedir. Onun vücudunu hiç yokmuş addederek diğer birine biat edilmek düşünülüyorsa, bugünkü halife ve sultan hukukundan feragat etmiyerek İstanbul'daki kabinesiyle, bugün olduğu gibi makamını korumaya-bileceği ve çalışmalarına devam edebileceğine göre, millet ve Yüce Meclis asıl amacını unutup halifeler davasıyla mı uğraşacak? Ali ile Muavi'ye devrini mi yaşayacağız? Hulasa, bu mesele geniş, nazik ve mühimdir. Halli bugünün işlerinden değildir.

Meseleyi esasından halle girişecek olursak, bugün içinden çıkamayız. Bunun da zamanı gelecektir. Bugün koyacağımız kanuni esaslar, varlık ve istiklalimizi kurtaracak olan Millet Meclisini ve Milli Hükümeti takviyeye yönelik anlam ve yetkiye kefil olmalı ve ifade etmelidir.”

Bu uyarının sonucu olarak 1921 anayasası, saltanat ve hilafet makamlarından ve yetkilerinden hiç bahsetmeden yasallaştırmıştır. Birinci madde “Hakimiyet bilâ kaydüşart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır” şeklindedir. İkinci maddede de “İcra kudreti ve yasa yapma yetkisi, milletin yegane ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi'nde belirir ve birleşir” kaydı vardır.

Bu üslubun saltanat ve hilafeti tasfiye'nin ilk adımını oluşturduğu açıktır. Ancak gizli oturumda yapılan suçlama topluma açıklanmamış, izlenen politikada Bâbü'ali'ye karşı çıkılmakla birlikte, sultan/halife'ye yönelik çıkışlarda aşırılıktan uzun süre kaçınılmıştır. Yine de Vahidettin'e bu kararın ulaşip ulaşmadığına dair elimizde bir belge yok. Sadece, İttihatçı türü bütün ihtilalcilerden çekindiği için, onlar bağıllık mesajı verseler de güvensizliğinin devam ettiğini söyleyebiliriz.

TEVFİK PAŞA DÖNEMİ (24.5 AY)

74- DAMAT FERİT'İ SULTAN MI UZAKLAŞTIRDI?

Ankara'dakiler İstanbul'a erişemezdi ama hanedan içinden yükselen itiraz başkentte sultanı rahatsız ediyordu. Osmanlı tarihinde eşine nadir rastlanır bir üslupla veliaht sadece D.Ferit'i vermekle kalmamış, padişahı da açıkça yeteneksizlikle suçlamıştı. Milletin içine düştüğü felaketli durumu gündeme getirmesi sorunlarla yakından ilgilendiğini gösteriyor, ama hanedan içi dayanışma gereği dışında hiçbir çözüm de önermiyordu. Bir yandan sadrazamı hıyanet içinde göstermekle Ankara'nın değerlendirilme tarzını benimser izlenimi vermekte, fakat diğer yandan dönemin bütün İstanbul'da kalan üst kademe yöneticileri ve düşünürleri gibi "yok olmakla aciz yaşamak" seçenekleri arasından ikincisini seçmekten, D.Ferit'in çizgisini benimsemekten başka bir önerisi de görünmüyordu.

Vahidettin'in sadrazamını feda etmek niyeti yoktu. Ülke içindeki karşıtlığa, hanedan içinde karşıtlığın eklenmesi, hepsine kafa tutmaktan çekinmeyen eniştesine hissettiği ihtiyacı daha da artırıyordu. Meclisten sonra saltanatı da Anadolu'ya çekmek istediği fark edilen M. Kemal'e karşı kararlı şekilde direnecek başkasını da göremiyordu. Ama, D.Ferit'i artık istemeyen İngilizlerin kendilerini

di. İngiliz arşivlerindeki belgeler açıkça, Sevr'i imzaladıktan sonra D.Ferit'e gerek kalmadığını ve ufak bazı ödünlerle Ankara'nın ikna edilmesi dönemine geçilmesinin planlandığını gösteriyor.

13.Ekim günü İngiliz yüksek komiseri de Robeck doğrudan doğruya padişaha Sevr'in hemen onaylanması gerektiğini ihtar eder. Sultan'ın yanıtı şöyledir: "Şu anda onaylarsak Anadolu'daki kıvılcımı daha da şiddetlendirir, milliyetçiler hükümeti teslimiyetçilikten suçlar." Açıkça D.Ferit'i koruyordu. Arkasından işgal orduları temsilcileri sultanı ziyaretlerinde Anadolu'ya bir heyet gönderilmesini önerirler. Vahidettin kabul etmez hatta tahttan çekilebileceğini bildirir. Lord Curzon kendi temsilcisine "tahttan inmeye kesin olarak karşı çıkılması" talimatını verir. Bu mesaj sultan için İngiliz desteğinin hâlâ kendisinden yana olduğunun bir kanıtıydı. O zaman Damat Ferit'i feda etmesinde bir sakınca yoktu. Böylece sultanı ve Bâbüâli'yi, dinen hain ilan ettirdikleri kişilerle uzlaşmaya mecbur etmekteydiler. Kabul gerekir ki İstanbul'dakileri tam bir oyuncak haline getirmişlerdi.

D.Ferit'in yaveri Tarık Mümtaz Göztepe o andaki durumu şöyle belirtiyor: "İstanbul'un yüzde 99'u, Anadolu'nun yüzde 80'i Kuvayı Milliye'ye canla başla taraftardı (...) Ayrıca İstanbul hükümetinin elinde para yoktu, memur maaşlarını veremiyordu."

17.Ekim'de istifa zorunda kalan D.Ferit'in yerine 21 Ekim 1920'de atanan Tevfik Paşa hükümetinin programı bütünüyle Ankara ile yapılacak uzlaşma girişimlerine ağırlık vermişti:

"Vatanımızın bünyesinde beliren ve varlığı devleti belirgin olmayan sonuçlara sürükleyen ikiliği, devlet ve milletin vakarı ile uyumlu şekilde bertaraf ederek milli varlığımızı korumak ve sağlamak heyetimizin ilk görevi olacaktır (...) Hükümet ile milletin uzlaşma eli olarak görev üstlenmesi gereğine kani olan heyetimiz, anayasanın kurallarına uygun olarak, barış antlaşmasının yasal şe-

kilde tasdikini mümkün kılmak üzere birlik sağlamağa yönelik girişiminin gerçekleşmesi anında Meclisi Umumi'yi toplantıya davet edecektir. Özetle hedef, barış antlaşmasının imzasıyla açılan yeni dönemin gereklerine bağlı olarak, her alanda yeni düzenlemeler ve ekalliyetlerin de idareye iştirakini sağlayacak surette işleyebilecek bir hükümet cihazı oluşturmaktır.”

Bu amaçla hükümet basın üzerindeki sansürü de kaldırmakta, sadece programında onları ortalığı karıştırmayacak bir içerikle çıkmaya davet etmektedir. D.Ferit uygulamasının yüzde yüz aksini savunur, bütün suçlamaları hiç olmamış gibi kabul ederken, yeni hükümet programının esas amaç olarak barışın yasal şekilde tasdikini sağlamayı hedef alması açıkça , padişahın değil, işgalcilerin çizgisinin izlendiğini kanıtlıyordu. Bu resmi açıklamasında Tevfik Paşa'nın başka bir şey söylemesi de mümkün değildi.Vahidettin'e gelince, bu program konusunda bir fikir açıkladığı hakkında biz herhangi bir belgeye rastlamadık..

75- İSTANBUL HÜKÜMETİ YOK EDİLSİN'E ONAY VEREBİLİR MİYDİ?

Ankara Meclisi'nin varlığını kabul eder görünmeyen ancak barışın şartları konusunda M.Kemal ile bir uzlaşma sağlanırsa yasal olarak meclisi toplamaya razı görünen Tevfik Paşa hükümetinin ilk girişimi, Ankara'yla temas etmek ve pazarlıklar yapmak üzere üst düzey bir heyetin gönderilmesini kabul etmek oldu. Seçilen heyet gerçekten önemli kimselerden oluşuyordu: İlimli İttihatçı hükümeti denemesinin sadrazamı Ahmet İzzet ile D.Ferit'in ilk sadaretten uzaklaştırılmasından sonra Meclisi Mebusan'ın yeni seçimi ve toplanması döneminde sadrazamlık yapan Salih Paşa ve Meclisin Birinci Reis Vekili olarak önemli girişimlerde bulunmuş olan Adliye ve Ticaret/Ziraat nazırı Hüseyin Kazım Kadri. Üçü de D.Ferit'e tam taraftar olmamakla tanınan kimselerdi.

Uzlaşma heyeti 3.Aralık.1920’de Ankara’ya doğru yola çıktı ve ancak 3,5 ay sonra Martın 20’sinde İstanbul’a dönebildi. H.K.Kadri anılarında “Kabine kuruldu , biz de işe başladık , fakat ecnebinlerin işgali altında bulunan bir memlekette ve hemen yalnız İstanbul’a inhisar eden bir yerde ne iş görülebilirdi?” sorusunu sormaktan kaçınmadığı gibi “ Ankara’nın İç Anadolu’ya hakim görünmesine karşılık Misakı Milli hedefine ulaşacak hiçbir gücü bulunmadığını da” eklemekten geri kalmaz. 1920 sonu için bu saptamalar çok doğrudur, ancak Sevr’i onaylamak dışında kendilerinin bir çözüm önerisine de rastlanmaz.

Böyle bir ortamda 1921 Ocak’ında veliaht Abdülmecit’in Fransız La Gauloise gazetesinde bir demeci çıktı. “M.Kemal uzlaşma şartlarını red ederse ne olacak?” sorusuna “red etmeyecek” yanıtını vermiş, “Daha fazlasını isteyebilir” uyarısına da “İstemeyecek, isterse Ankara’ya şahsen müdahale ederim; dostlarıma bir söz ederim ve arkasından M.Kemal’in düşüşü gelir” diyebilmişti. İstanbul kendisini bu kadar güçlü hissediyordu. Bilemediğimiz, Ankara’nın bu demeçten haberdar olarak mı katı tutumunu devam ettirdiğidir.

Heyet Ankara’da adeta tutuklu durumuna düşürülmüş hatta –aslı olmayan- bir haber icad edilerek Milli Mücadele’ye katıldıkları bile yayılmıştır. Aslında Bâbîâli’nin uzlaşma heyeti hiç ciddiye alınmamıştı. O sırada gerçek önemli olaylar yaşanıyordu ve Milli Hükümetin İstanbul’un da desteğine sahip olduğu izlenimi verecek haberlere ihtiyacı vardı.

Kars geri alınarak Ermeni harekatı bastırılmış fakat Antep Fransızlara teslim edilmişti. İnönü’de iki taraf askerleri de tam bir çatışmaya girmeden geri çekilmişken Ankara bunu bile zafer ilan ediyordu. Birdenbire padişahçılığa soyunan Çerkes Ethem “Bu israf ve ihtiraslarla dolu şartlar altında millet ve devletin artık harbe tahammülü kalmamıştır gelen heyeti serbest bırakınız” demekle yetinmiyor silahlılarıyla birlikte Yunan tarafına sığınıyordu. Tam bu

günlerde Büyük Millet Meclisi ise yeni anayasayı onaylamıştı (20. Ocak.1921). Bir hafta sonra da M.Kemal, içinde Saltanat ve hilafet kaydı bulunmayan bu metni sadrazam Tefvîk Paşa'ya şu hatırlatmayla gönderiyordu (28.1.1921):

“Türkiye'nin mukadderatına el koyan yegane meşru ve bağımsız hakim güç Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir (...) Zatı Şahane TBMM'ni tanıdığını kısa bir hattı hümayun ile ilan etsin. Bu hat, makamı hilafet ve saltanatın dokunulmazlığını esas olarak kabul etmiş olan TBMM'ni şimdiki şekil, nitelik ve yetkileri ile kabul buyruduklarını da içermelidir.”

Bu şart kabul edilirse Zatı Şahane'nin İstanbul'da kalması kabul ediliyor, ancak gerçek yetki ve sorumluluk sahibi olan tam bağımsızlığa sahip TBMM'nin ve hükümetinin şimdilik Ankara'da kalacağı, dolayısıyla artık İstanbul'da bir hükümetin bulunmasına ihtiyaç olmadığı ekleniyordu. İstanbul'un özel durumu sebebiyle sultanın nezdinde yetkili bir BMM heyeti bulundurulacağı ve sarayın ödeneklerinin de Ankara meclisi tarafından karşılanacağı öneriyi tamamlıyordu.

Bu öneriye Vahidettin'in ne yanıt verdiğini bilmiyoruz. M.Kemal tam bir devrimci niteliğiyle önerisini yapıyordu, ancak ortam İstanbul'dan hele saraydan bakınca, hiç de uygun görünmüyordu. Ahmet İzzet Paşa “Yunanlılara karşı bir taarruzda bulunabilir misiniz? Diye M.Kemal'e sormuştu. Açıkçası onları Anadolu'dan çıkaracak güce sahip olup olmadıklarını öğrenmek istiyordu. Milli Mücadele liderinin yanıtı 1921 yılı Ocak'ında pek netti: “Hayır bunun imkânı yoktur; eğer savunma durumunda kalabilirsek ne saadet.” Böyle bir ortamda Vahidettin'in şahsen bir çözüm önermesi esasen mümkün değildi. Açıkcası İstanbul hükümeti'nin tamamen ortadan kaldırılmasını düşünmek için ortam müsait değildi

76- “SÖZ MİLLETİN VEKİLLERİNİNDİR” DENECEĞİNİ BİLİYOR MUYDU?

Yenianayasaile gündeme getirilen yapılanmanın, II. Meşrutiyet anayasasının sultana tanıdığı yetkileri de ortadan kaldıran bir yapı önerdiği açıktır. Nitekim Ahmet İzzet Paşa'nın İstanbul'a dönüşte hem yakınlarına, hem de hükümet toplantısında bütün nazırlara Ankara izlenimlerini şöyle aktardığını Hüseyin Kazım Kadri anılarında belirtmektedir:

“Bunlar Hilafeti de, saltanatı da kaldıracaklar. Bu hakikat günün birinde herkesce anlaşılacak. O halde de bütün millet aleyhlerine kalkacak. En önde de ben bulunacağım ve bu Celâllilere hadlerini bildireceğim.”

A.İzzet'in kendisini, padişah/halife'nin temsilcisi bir müşir ve sadrazam, M.Kemal'i ise, zamanında maiyetinde küçük rütbeli subay sıfatıyla çalışmış biri olarak değerlendirme hatasının sonucunda, ne Milli Hareketi ne de onun liderini değerlendiremediği anlaşıyor. Kafasında barışın bir an önce imzalatırılmasından başka bir şey yoktu. Anılarında kendi temel düşünceleriyle de çelişkili yargılar bulunan A.İzzet'in değerlendirmeleri, İstanbul'daki yöneticilerin nasıl bir fikir karmaşası içinde bulunduklarını göstermek bakımından ilginçtir:

“Ankara bütün İslam dünyasını Fransa ve Rusya'yı yanına çekmişken biz Anadolu'dan olduğu gibi İslam dünyasından da soyutlanmış bir halde ve uzak yaşadık! Sultan Vahidettin kendini beğenmişliği, kibirliliği ve kabinelere açık veya gizli etkiler yapması yüzünden kendi makamını kendi eliyle yıkmış, adeta intihar etmiştir.”

İşin garibi A.İzzet'in, D.Ferit'i daima dışlarken şimdi onun çizgisine yönelmesi, buna karşılık Ankara'ya en ağır suçlamaları yöneltirmiş olan Padişahın bu kez tam aksine ihtiyatlı bir çizgiyi benimsemiş olmasıydı. Sadrazamı Tevfik Paşa'nın M.Kemal'in

önerisine hemen ertesi gün (29.1.1921) verdiği yanıt, uluslar arası koşulları dikkatten uzak tutmamakla birlikte tam bir uzlaşma cevabıydı:

“Bugünkü hükümetimiz, İstanbul ve Anadolu’nun birliği hususundaki yararı öteden beri takdir eylediğinden bu maksatla iş başına gelmiş ve şimdiye kadar bu uğurda çaba sarfetmiştir. Milletin egemenlik hukukunu korumak amacıyla sarf ettiğiniz emeklerin ve verdiğiniz kurbanların, karşısında bulunduğumuz uygun durumu doğurduğuna, tam bir etkisi bulunduğuna inanıyoruz. Dolayısıyla bir milli yarar sağlayacak tekliflerinizi kabule hazırız (...) Ancak İstanbul işgal altındadır, burası bir hükümetten mahrum kalırsa tamamen İtilaf devletlerinin eline geçebilir. Yunanlılar da işgal edebilir (...) Öncelikle yapılan davete uygun olarak barış konferansına katılalım.”

Sorun İşgalcilerin Sevr’i düzeltme toplantısına sadece İstanbul hükümetini davet ile Ankaralıları o heyetin içinde kabul edeceklerini belirtmelerinden ileri geliyordu. Bâbıâli’yi yok farzetmek, Tevfik paşa’nın haklı olarak belirttiği gibi İstanbul’un tamamen kaybedilmesi sonucunu verebilirdi. Anımsanacağı gibi, son Osmanlı meclisinin Ankara’da toplanması önerisine de aynı gerekçe ile itiraz edilmişti. Barış konferansına iki heyet ayrı ayrı gittiler ama Londra’da İtilaf devletlerinin karşısına birlikte çıktılar. 23.Şubat.1921 günü Türk heyeti adına sadrazam Tevfik Paşa konuşmaya çağırıldığında onun hiç beklenmedik şekilde “Söz milletin asıl vekillerine aittir, bundan dolayı Anadolu heyetine söz verilmelidir” yanıtı ve bir daha hiç konuşmaması herkesi şaşırtan davranış olmuştur. Bundan padişahın ister bilgisi olsun, ister olmasın – ki bu yüzden birkaç ay Tevfik Paşayı kabul etmediği ileri sürülüyor - davranışın onu da bağladığını kabul gerekir.

Tevfik Paşa’nın bu vatansever tavrını Ankara heyetinin üyeleri sadrazamın ellerini öperek teşekkür etmişlerdir. Paşa’nın tam bilinçli bir davranış içinde bulunduğu açıktır. Kendisi de içindey-

ken sadaret makam otomobilini bir İngiliz onbaşısının durdurması ve itirazlara bakmadan en yakın karakolun önüne çektiirmesi, İstanbul'daki esirlik derecelerinin en bariz kanıtıydı. İstanbul'dan İngilizlere karşı çıkalım diyemezdi, ama söz hakkını devretmekle muhalefetini vasıtalı olarak ortaya koyabilmişti. İşin ilginç bu açıklama yapıldığı sırada Bâbîâli'nin TBMM ile uzlaşma heyeti hâlâ Ankara'da idi ve A.İzzet Paşa ısrarla sade sultanın imza atmasıyla barışın çözümlenebileceği tezini savunuyordu. İstanbul'daki devlet adamları arasındaki çelişkiler bu kadar büyüktü.

77- ŞEYH SENUSİ NEDEN M.KEMAL'I VAHİDETTİN'E TERCİH ETTİ?

Yunan ordusunun Bursa'ya girmek üzere olduğu (Temmuz 1920) sırada Vahidettin, Libyalı mücahid Şeyh Ahmet Şerif Es Senusi'yi İstanbul'a davet etmişti. Tahta çıktığı zaman kendisine kılıç kuşandıran kişi olması sebebiyle bu saygıdeğer İslam mücahidini yanına çekerek kendi prestijini artırmayı tasarlamış olabilir. Ayrıca Yunanlılar tarafından tutuklanarak İtalyanlara teslim edilmesini engellemeyi düşünmüş olması da mümkündür. Ama daha önemli bir ihtimal adının halife adayları arasında geçmesiydi. Şeyhin arşivimde bulunan cevabi mektubunun tercümesinde ise, asıl Dünya Savaşı sırasında Mısır'da en çok zora sokmuş olduğu İngilizlere teslim edilmekten çekindiği anlaşıyor. Nitekim gelişmeleri yakından izlediği anlaşılan Şeyh, İstanbul'da güvenlikte olamayacağını çoktan kestirmiş olmalı ki, Sultan/Halife'ye bağlılık cümlelerinin arkasından "İşgal olunca size şu yapılanlara bakınca benim gibi acize neler yapılmaz" dedikten sonra Ankara'ya, Milli Harekete katılacağını şöyle anlatıyor:

"Ricaları üzerine, dini sağlamlıkları ve vatanseverlikleri sebebiyle kullarını korumak ve vatanlarını düşman pisliğinden temizlemeğe çalışmakta birbirleriyle yarıştıklarını gördüğüm, ezelden beri bildiğim dine bağlılıkları ve iç zenginlikleri beni onlara katılmağa

ve aralarında bulunmağa çekti. Vatanın bu avukatı ve savunucularının başkanına gelince, huzurunuzda sevildiğini ve sultan yaverlerinden bulunduğu gibi, yüce şahsınıza da aşırı temiz sevgi ve saflıkla bağlı ve kulluğu eskisi gibi devamda ve ölümsüz olduğunu siz de bilirsiniz. Kendisinin azim sahibi olduğunu ve Osmanlı devletinin şanına ve yüceliğine cidden çabaladığını ve öncülük ettiğini araştırdık ve yakından saptadık. Devletin bağımsızlığının sağlanması ve eski ününe kavuşması ve bu kutsal emri sonuca vardırıncaya kadar çabalarında kararlı ve bilinçli bulunduğunu anlayarak, kendisine tabi olmaya şer'an mecbur oldum. Gerek kendisi ve gerek arkadaşları büyük azim ve gayretle kutsal savaş için bol bol çalışmakta ve sebat eylemektedirler. Bol bol nasihat ve gerçekleri ortaya koymak suretiyle üzerimize şer'an vacip olan Cihad farizasını yerine getirmeye giriştik (...) Konstantin habisinin mel'un askerleri Osmanlı milletini mahvetmek amacıyla saldırırken, onları perişan eden Mustafa Kemal'in ödüllendirilmesi gerekir."

Gerek Vahidettin'in, gerekse Şeyh Senusi'nin 1920 Aralık'ında Londra Merkezi İslam Cemiyeti tarafından Milletler Cemiyeti'ne sunulan Sevr ilkeleri karşısı beyannamedeki bir tanımlamadan haberleri var mıydı, bilemiyoruz. Ancak, Sevr sonrası saltanat ve hilafetin ne duruma düşeceğini, daha antlaşma imzalanmadan önce Hint Müslümanları belirtmişlerdi bile, Şeyh'in de onlar gibi düşündüğünü kabul gerekir:

"Sultanın İstanbul'da ikamete hakkı olacağı doğru ama, antlaşmanın hükümlerine göre, İngiltere'nin başkentinde bir sarayda sadece oturmakla ne kadar Londra'nın hükümdarı olunabilirse, İstanbul'da da o kadar olur."

M.Kemal'in 1911-12 Libya Savaşı'ndaki gönüllü çabalarını bilen biri olarak, din adamı sıfatıyla Şeyh'in ona bağlılığı, Saray/Bâbıâli ekibinin karalama çabalarını onaylamadığını kanıtlıyordu. Nitekim İngiliz Hariciye Arşivi belgeleri de, Şeyhin Şeyhülislam'ın fetvasına karşı Ankara müftüsünce yayınlanan fetvayı destekle-

diğini belirtmektedir. Nitekim Şeyh Senusi, Ankara'nın talimatları çerçevesinde Anadolu'yu adım adım dolaşp, Milli Hareket'i dinsizlikle suçlayanlara karşı – şüphesiz sultana kılıcını kuşattırmış kişi sıfatıyla – aksi inancı yerleştirmekte büyük rol oynamıştır. Hatta 1.Şubat.1921'de Sivas'ta Ahmet Şerif'in başkanlığında bir İslam Kongresi düzenlenmesi Ankara'nın ondan tahmin edilebilecekten daha fazla yararlandığını kanıtlıyor. Aynı sıralarda Cidde'deki İngiliz temsilcisinin hükümetine, - hiç aslı olmadığı halde - M.Kemal'in Şerif Hüseyin'e, İngilizlere karşı savaş açarsa hilafet makamını kendisine vermeyi vaat ettiği hakkında bir bilgi ulaştırması da, konunun gündemin en önemli sorunu haline gelmiş olduğunu kanıtlıyordu.

Bu olayın da, Vahidettin'in güvenilir olmaktan çıkışında önemli bir etken olduğunu kabul gerekiyor. Sultan, halife olarak hâlâ 300 milyonun desteğini umarken, İtalyanlara karşı Libya Savaşı'nda, bir avuç Türk askeri ile subayı dışında hiçbir Müslüman'ın desteğini almamış olmanın bilincine sahip Şeyh, mücadeleden başka çıkar yol kalmadığını kabul ediyordu.

78- VAHİDETTİN SEVR'İ TEK BAŞINA İMZALAR MIYDI?

“Tevfik Paşa'nın, TBMM temsilcilerini tek yetkili sayan 23.Şubat.1921 tarihli çıkışından Vahidettin'in haberi var mıydı, yok muydu” sorusuna kesin bir yanıt vermek mümkün değildir. Ancak temelde, Tevfik Paşa dış etkiyle sadarete geldiğine göre – tıpkı D.Ferit/Tevfik ikilemini oynattığı gibi – ona da bir alternatif kullandığının kanıtı çoktur. Saray ve Bâbüâlî'de görülen büyük iç karmaşanın yanı sıra ilginç bir kampanyanın bu sırada yoğunlaştığı görülür: “Milli Mücadele Sevr'in değiştirilmesini başarır başarmaz II.Meşrutiyet anayasasına dönülecek ve Ankara meclisi gibi anayasası da iptal edilecektir” formülü sık sık gündeme getirilmiştir. Bu konuda en büyük yardımcısı, eski sadrazamı ve bu kabinede Hariciye Nazırı olan Ahmet İzzet Paşa'ydı. Ankara'daki 3.5 aylık

tutukluluğunda önemsenmemesine tepkiyle İstanbul'a dönüşünde basına ilk verdiği demeç bu tezle ilgilidir:

"TBMM'nin anayasası 16 Mart 1920'den sonra alınan kararların kağıt üzerine dökülmesinden ibarettir. Bu yasanın hüküm ve kuvveti şüphe yoktur ki, sulhun gerçekleşmesine kadardır. Barışın imzasının arkasından eski anayasanın yürür ve geçerli olacağından şüphe yoktur."

Bu düşünceyi Vahidettin'in karşı kampanya olarak desteklemesi doğaldı. İşin ilginç bu kampanya sürdürülürken hasta olduğu bilinen sadrazam Tefvîk Paşa'nın Londra'dan sonra bir aylık hava tebdili alıp Avrupa'da kalmasıdır. Can çekişmekte olan bir devletin baş sorumlusunun - kaçınılmaz da olsa - bu davranışını kendisine yöneltilecek sorulardan kaçmak diye değerlendirmek de mümkündür. Onun yokluğunda da dönüşünden sonra da, Vahidettin'in bu içeriğe dayalı sözcülüğünü Hariciye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'nın üstlendiği görülür. Üstelik Paşa'nın kardeşi Albay Esad'ın da İstanbul Polis Genel Müdürlüğü'ne atanmış olduğu anımsanmalıdır. A:İzzet, M.Kemal ile anlaşmasının mümkün olamayacağı'nın bilinciyle İsmet (İnönü), Ürgüplü Hayri, Bekir Sami, Kâzım Karabekir gibi Ankara ileri gelenlerine durmadan mesajlar yollayıp İngilizlerle arayı bulmaya ve bir an önce barışı sağlamağa çalışmıştır. Ancak bu arada TBMM anayasasına suçlamaları da eksik değildir :

"İcra kuvveti ile yasamanın tek elde birleştirilmesi bazı ihtilal devrelerinde görülmüştür, ama her zaman sakıncaları acı tecrübelerle ve anlaşılmağa terk edilmişlerdir."

İşin ilginç İstanbul'un hiçbir şey yapamayacak durumda olduğunu inkâr etmemekle birlikte her şeyi İstanbul'un varlığına bağlamasıdır:

"Evet İstanbul esir, Anadolu hür olmak itibarıyla şu sırada esire tabi olmasının sakıncalı olacağı iddia olunursa kimsenin konuş-

maya hakkı olamaz (...) İstanbul gibi önemli bir mevki ve büyük ticaret merkezinin İslam Hilafeti ve ulu bir saltanatın sıfat ve niteliklerinin siyasi önemi küçümseniyor ve inkâr ediliyor. Halbuki bu ana kadar nazımızı çektiren bunların rakipler arasındaki kıymeti ve İslam alemi ve medeniyetteki önem ve şöhreti idi. Bunlar giderse Anadolu işi bir zaman meselesinden ibaret kalır.”

Ahmet İzzet’in bir yandan da “Sevr’i sultan imzalasa yeterlidir” kampanyası sürdürmesinin, Ankara’ya yönelik bir tehdit aracı niteliği taşıdığı bellidir. Bu önerisini sadrazam Tevfik Paşa’ya da ulaştırmış ancak ondan “Padişah bunu kesinlikle kabul etmez” yanıtını almıştı. Bizim de kanımız o yoldadır. Saltanat Şurası’nda onaylanmasına ve Osmanlı Devleti’nin resmi temsilcileri tarafından imzalanmış olmasına karşılık, imzalı metnin hem hükümet hem de ayan üyelerinin de katıldığı bir meclis tarafından onayı şarttı. Oysa Tevfik Paşa’nın Sevr şartlarını daha başlangıçta red etmiş olduğu biliniyordu. Dolayısıyla bunu sultana önermesi bile düşünülemezdi. Ancak bütün bu gerekçeler “Sultan Sevr’i red etti” şeklinde değerlendirilmemelidir. Eğer Milli güçlerin Sakarya zaferi olmasaydı, hem hükümet hem de Vahidettin onaylamaktan tabii ki kaçınamazlardı.

Sadece İstanbul mu, bütün Asya Anadolu’da ne olacağının merakı içindeydi. Current History 1921 Aralık sayısında “Bu eylemde Hindular Müslüman vatandaşlarına katıldılarsa, Çinli ve Japonlular gibi üzülmelerindendir. Sevr anlaşmasının bugünkü durumuyla yaralanmış olan dini değil kıtasal (Asyalı) gururlarıdır. Ve Hint milliyetçi şairlerinden Rizeler:

Hilafet tacını İngilizlerden alacağız,

Bu çıkırık’ın (Hint Ulusal hareketinin arması) silahlarıyla kudret ve hükümdarlığa ulaşacağız.

79- SADECE VAHİDETTİN Mİ İKİLİ OYNUYORDU?

A.İzzet anılarında Ankara'dan dönüşlerinde izlenimlerini sultana aktarışından pek kısaca bahseder:

“İstanbul’a ulaşmamızdan bir gün sonra üç nazır, padişahın huzuruna kabul olunduk. Başımızdan geçenleri ana hatlarıyla arz ederken çok heyecanlanmıştım. Bununla birlikte kendileri hakkında Ankaraca kötü bir amaç ve niyet olmadığını, halkın saltanat ve hilafet makamına sadık ve bağlı bulunduğunu ve devletin korunması için yegane kuvvet olduğundan Ankara teşkilatı hakkında yüksek teveccühlerinin esirgenmemesini arzettim.”

Bu düşüncelerinden Ankaraca kötü bir niyet olmadığı şeklindeki “görünüşe göre”, halkın saltanat ve hilafete bağlılığı hakkındaki ise “vicdani kanaatle” verdiğini de notlarına eklemiştir. Sultanın neler öğrenmek istediği ne gibi sorular sorduğu hakkında bilgi vermemesi saray görüşmesinin pek tatmin edici geçmediğini gösteriyor. Nitekim kendisi de hemen şunu ekliyor:

“Huzuru şahaneden üçümüz birden çıktık, fakat padişaha yakınlığı ve güvenine mazhar olma ayrıcalığına sahip olan Hüseyin Kâzım Kadri Bey sarayda kaldı!”

Anılarında çok ağır şekilde A.İzzet’i eleştiren H.Kâzım Kadri’nin padişaha gözlemlerini çok açık şekilde aktardığı anlaşıyor. Buna karşılık söylediklerinden hiçbir sonuç çıkmaması karşısındaki eleştirileri, hem Vahidettin’in hem de çevresindekilerin nasıl bir bilinçsiz tutum içinde olduklarını kanıtlamaktadır:

“Padişahın zaaf ve gafleti, vükelasının acz ve miskinliği, İtilaf devletlerinin suikastçı niyetleri bütün ümitleri kırdı ve en sonra da memleket celâliler elinde kaldı. Benim bildiğim hakikat şudur: Hiçbir kimse bu memleketin yaşayacağına ihtimal vermiyordu (...) Ankara yaranı olayların cereyanından istifade ettikleri halde Vahidettin ile vükelası mütevekkilane (kadere boyun eğerek) ve menfi bir vaziyette kaldılar...”

Kendisi de bir bakan ve yetkili bir siyasetçi olduğu halde hiçbir şey öneremezken diğerlerini eleştirmesi dikkati çekicidir: “Bu memlekette iki tarzda ricali hükümet gördük; pek çok düşünerek nazariyatta ve çok sözle yanıltmacadan oluşan bir mantığın akla uymazlığında boğularak hiçbir işe eli varmayan veya hiç düşünmeden aklına geleni yapan adamlar.”

Bu arada, 23 Şubat açıklamasından sonra sesi hiç işitilmeyen Tefvîk Paşa’yı da ağır şekilde eleştirmekten geri kalmıyor:

“Tefvîk Paşa babadan kalma, rengi uçmuş, hassası kaçmış tir-yak (afyon) macunu kabilinden bir zat idi. Onun herhangi bir iş hakkında ve reisi hükümet sıfatıyla imali fıkır ettiğini bir kere görmedim. En büyük meziyeti ‘hatıratı tarihiyesi’ idi ki zihinleri bulandırmak ve bugünkü olayları karanlık gece vakalarına bürüyüp unutturmak için en iyi bir vasıta idi.”

Tefvîk Paşa’nın yaşlı ve hastalıklı biri olduğu biliniyordu, ama hiç olmazsa “Ankara’daki canlılar karar versin” diyebilmişti. Diğerleri ise , D.Ferit’in “aceze olarak yaşamakla tamamen yok olma” arasında seçim önerisinin karşısında “acezelikten başka” hiçbir çözüm üretemiyorlardı. M.Kemal’in ısrar ettiği çözümde de (Ya İstiklâl ya ölüm) yok olma olasılığı mevcuttu ama tam bağımsızlık olasılığını kesin terk etmiyordu. Peki herkesi eleştiren bu nazırlar, düşünürler ne öneriyorlardı?...Ve Vahidettin bunların içinden bir tercih yapabiliyor muydu?...Kanımızca, ses çıkarmamakla birlikte, elinin altında Ankara’ya denge oluşturacak bir kadroyu hazır bekletmekten başka bir şey düşünmüyordu. Sevr’i tümüyle red eden Ankara’ya karşı İngilizlerin Yunan saldırısını açıkça desteklediklerinden tabii ki haberi vardı. Hatta kendi nazırları ve destekçileri arasında “Yunanlılar şu Ankara’ya girse de barış gelip normal yaşama dönsek” diyenlerin varlığından da!.. Sadece bu normal yaşam dedikleri şey için nelere razı olmak gerektiği hakkında fikir üreten hiç yoktu.

80- ABDÜLMECİT'TE İNGİLTERESİZ HİLAFAFET ÇÖZÜMÜ VAR MIYDI?

İkinci İnönü Savaşı'nın bütün hızıyla devam ettiği ve sonucunun Ankara için tehlikeli olabileceği bir dönemde, Veliaht Abdülmecit'in oğlu şehzade Faruk'un Ankara'ya iltica girişimi sarayın içinde yeni bir kaynaşmaya sebep oldu. Başvurduğu Ankara görevlisi, babasının red kararının doğurduğu olumsuz havadan bahsederek vazgeçirmek ister. Buna rağmen şehzade bir gemi ile İnebolu'ya gelir ama giriş izni alamaz. Faruk Efendi'ninki iyi niyetli bir davranış sayılabilir, ancak padişahın, veliahtın geri çevirdikleri önerilerin, hiçbir ağırlığı olmayan bir şehzade tarafından kabulünün kimseyi etkilemeyeceği ortadaydı. M.Kemal "Bizim davet ve muvafakatimizle gelmiş olmadığı ve şimdi kendisine ihtiyacımız da bulunmadığı için" İstanbul'a iadesini bildirmiştir.

Böyle bir ortamda Veliaht Abdülmecit'in Mayısın son günlerinde Kahire'nin Al Ahbar gazetesine verdiği ve Lübnan basınında da yankı bulan demeci, hilafet konusunda Hintlilerden ayrı Arap desteğinin de arandığını gösteriyordu; daha doğrusu, kendileri de işgalden kurtulamadıkları için şikayeti artmış olan Araplardan destek arayışıydı:

"Biz Osmanlıları İslam'a çok bağlıyız. Bu bağlılık imparatorluğumuzun en sağlam temelidir. Dört yüz yıldır savunucusu olduğumuz İslam hilafeti sebebiyle bizim için büyük bir dini görev ve büyük bir moral güçtür. Bu görev ve Hadimül Haremeyni Şerifeyn sıfatımız en büyük şerefimizdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun geçirmekte olduğu bu korkunç kriz sırasında bütün Müslüman ülkelerince bize gösterilen sempatiler ve yapılan yardımlar onlara karşı sevgimizi ve şükranlarımızı daha da artırdı. Atalarımız İslamın yüceliği için hiçbir fedakarlıktan kaçınmamışlardır. Maalesef Avrupa İslamı her zaman iyi anlamadı. Düşmanları dinledi. Savaşlarımız hep savunma savaşı olmuştur. Dinimiz hak ve adalet üzerine kuruludur. İslami politikanın ve Panislamcılığın hiçbir

hegemonya kurma ya da emperyalizm amaçlı olmadığına anlaşılmamasının zamanı gelmiştir (...) Dünyadaki bütün felaketlerin sebebi olan Komünizme tam karşıdır(...) Hilafetin merkezi olan Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalktığından bahseden, yeterli bilgiden mahrum devlet adamları var (...) İngiltere'nin Müslüman halklarda, sivil ve sosyal gelişmelerine yardım edeceği dostlar bulacağını anlaması gerek."

1911 yılında İngiliz İmparatoru Mısır'dan geçerken onunla buluşmak ve hilafet lehinde görüşmek için yaptığı girişimin Sultan 5. Mehmet tarafından onaylanmamasının bu alanda politik başarı sağlanmasını engellediğini de ileri sürmektedir: "Daha o zaman, bugün İslam dünyasını işgal eden birçok sorun çözülebilirdi (...) Bugün Avrupa ve İngiltere Müslümanlara saygı duymağa başladı. Bunu daimi dostluğa dönüştürmeye çalışacağız."

Bu demecin, İngiliz hükümetinin, Şerif Hüseyin'in halifelik iddiasına ve Mısır hariç bütün Arap ülkelerinin krallığına yerleşme çabasına karşı çıkışından yararlanma amaçlı olduğunu tahmin zor değildir. Arap adayın onaylanmaması İngiltere'nin hâlâ Osmanlınıninkini meşru sayıyor anlamına geldiğinden, Hintlilerden sonra Arapların da desteğini sağlamakla daha olumlu barış şartları umulmaktadır. Demecin sadece en sonunda pek kısa olarak Yunan saldırısının durdurulduğundan bahisle "Ordularımızın onlara kesin bir darbe indireceğine inanıyorum" ifadesi var. Görüldüğü gibi asıl çözümlenmesi gereken sorun olarak, hilafet-İngiltere çekişmesinin saray gibi veliahtın de gündeminde olduğu anlaşıyor.

81- DAMAT FERİTLEŞMEK KORKUSU NE KADAR ETKİLİYOR?

Saray/Bâbüali İngiltere'ye uyum sağlamanın yollarını ararken, İngiliz politikası da yumuşamamakta ısrar eden Ankara'yı şartlarına razı edebilmek için Yunan ordularını tekrar ileri sürmeyi dener.

10.Temmuz.1921'de başlayan Yunan saldırısı meclisin Kayseri'ye taşınması sorununu bile gündeme getirdiğinden , Milli Mücadele'nin bir sonuç getirmeyeceğine inananları tekrar aleyhte konuşmalara yöneltti. O kadar ki Enver Paşa bile Batum'a gelmiş, Ankara'nın yenilmesi üzerine Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'nin liderliğini üstlenmeye hazırlanıyordu. İşin ilginç, Ahmet İzzet'e mektup yazıp İstanbul ile işbirliği önerisinde bile bulunmuştu. Memleketi ve Müslümanlığı kurtarmaktan başka bir düşüncesi olmadığını ileri sürüyordu. M.Kemal ile yıldızı bir türlü barışamayan A.İzzet buna yanıt vermemişse de, Enver'in hanedanın damadı niteliğini de dik-kate alarak anılarına şu notu eklemiştir:

“İttihatçıların o zamanki düşünceleri meşrutiyetin ve dolayısıyla saltanatın devam ettirilmesi yolunda olduğu için Anadolu'nun barıştan sonra yönetim şeklinin değiştirilmesi girişimlerine karşı, İttihat kuvvetinden yararlanmaya, bunların çok şaibeli olmayan üye ve fertleriyle çalışmalarımızı birleştirmeye niyetlendiğimi inkâr etmem.”

Sakarya'da savaş sürerken 6.Ağustos'ta sultan da İngiliz Yüksek Komiserine “Türkiye'nin bugünkü ıstırabından sorumlu olanlar nüfusun ancak yüzde onudur” diyordu.

Ancak iki ay süren panik ortamının arkasından Sakarya zafe-ri elde edilince, hele hemen peşinden de Fransa doğrudan doğruya Ankara ile siyasi ilişkiye girip Sevr'i büyük ölçüde red eden bir anlaşma imzalayınca, sadece İtilaf devletlerinin değil, İstanbul'un da aklı karıştı. Sultan her zamanki sessizliğine bürünürken Fatih Camiinde Sakarya şehitleri için düzenlenen mevlide katılmaktan da geri kalmadı. Bu dışarıya yönelik gösteriye karşılık, artık sözcülüğünü üstlenmiş olduğunu rahatlıkla ileri sürebileceğimiz. Ahmet İzzet Paşa, 11.Ocak.1922 tarihli bir layiha ile, hükümetinkinden çok Saray'ın görüşünü yansıtıyordu. Hayli uzun olan bu metnin sadece Ankara ve barışla ilgili kısımlarını aktarıyoruz.

-- Meclisi Milli memleketi ve esir durumunda olduğunu iddia ettikleri hilafet ve saltanatı kurtarma davasında – Damat Ferit hükümetinin en büyük kusuru bütün yaptıklarını makamı mukaddese-i hilafet ve saltanattan ilhamlı imiş suretinde sunması olmuştur – Sevr’i değiştirme önerileri geldi ama Anadolu liderleri isteklerinde pek müfrit ve inatçı ve işlerinde siyasi nezaketten uzak olduklarından barışın tesisine mani oldular – Ankara’nın Rusya’dan silah ve para alması ve diğer menfaatleri ve Fransa ile yararlı bir antlaşma yapması pek akılcı bir hareket ve ciddi bir başarı olmakla beraber, bundan sonra İngiltere’ye karşı gelmekte devam edilmesinin zararlı neticeler getireceğinden şüphe edilemez – Biz aracılık için çok çalıştık ama Ankara İstanbul’da hükümet olduğunu red ediyor, inatlarıyla bütün girişimi boşa çıkarıyor – Aramızdaki bozukluk sebebiyle Hükümeti Merkeziye-i Osmaniye elleri bağlı bir garip durumda bekleyiş ve hareketsizlik içinde bulunuyor – Biz sözümüze kıymet ve önem verilemeyecek derecede aciz, kuvvet kaynağı olan Anadolu ise bütün meşru hukuku akıldan çıkararak bizden yüz çevirmiş durumda – Ankara, İngiltere’nin hiçbir İslam devletini yaşatmama fikrinde olduğunu iddia ediyor – Bolşevikler İngiltere ile anlaşmak üzere olduğuna göre Ankara’nın yardım alacağı başka yer kalmadı – İstanbul’u tanımamakta gösterilen sebepler işgalde olmasıdır ki makul ve isabetlidir. Fakat devletin ve milletin akibeti konusunda gizli açık fikir alışverişinden kaçınacak derecede çekinilmesi makul ve mantıki görünmüyor – Merkezi hükümet için Ankara’yı tamamen dışlayarak müstakil bir siyaset izleme zamanının gelip gelmediği tartışmaya açıktır. Tecrübem bu durumda düşmanların şartları şiddetlendireceğindedir – Şu sırada merkezi hükümetin galebesini temin edecek bir sebep belirmediğinden muhalefet ve çatışma yoluna gidilirse bizim de Ferit Paşa kabinesi vaziyetinde kalmamız ve bu suretle Allah korusun devletin yapısına son yıkım darbesi vurmamız mümkündür - Ankara liderleri fikir ve

icraatından endişe edilecek kişiler, bunların ortadan kaldırılmasına kalben ve fiilen çalışmak gerekli, ama sabır edelim Ankara ile uzlaşma yapalım – Saltanat ve hilafetin cihan muvacehesinde hukuku siyasiyesini anlatalım.– Gelecek önerileri Ankara red etse de kabul edelim, sonra onlara kabul ettirmeğe çalışırız, onun için şimdiden Ankara'ya ayrılık işareti vermeyelim.

Hiçbir gücü varlığı kalmamış bir yapının bu gelecek hayallerini, kendi kendini tatminden başka bir şeyle izah etmek mümkün görünmüyor. Damat Feritleşmek korkusu gündeme getirilirken bunun Vahidettin'i bağladığını da akıldan çıkarmamak gerekiyor.

82- İSTANBUL'UN ASIL MERAKI BARIŞ DEĞİL “SONRA NE YAPACAKSINIZ?”

Sakarya başarısına rağmen, Yunanlıların Anadolu'dan tamamen çıkarılmasına bağlanan Misakı Milli ci barış anlayışının gerçekleşmesinin mümkün olamayacağına Ankara Meclisinin içinde de inananlar eksik değildi. M.Kemal'e Gazi sıfatı ve Müşir ünvanı verilmekle birlikte Mecliste onu destekleyen “Birinci Grup” a karşılık, Merkezi hükümete daha yumuşak bakan muhalif bir “İkinci Grup” un varlığını İstanbuldakiler de biliyorlardı. “Sakarya'dan sonra hâlâ kıpırdıyamadık, kıpırdıyamıyoruz” diye konuşunca alkışlanan milletvekilleri vardı. Başkumandanlığın lüzumsuzluğunu belirten, başkumandanın siyasetten uzak durmasını isteyenler, halka angarya yüklemekten başka bir şey yapmadığını ileri sürenler de mevcuttu. Daha da ilginç, İstanbul'da Anadolu Hareketi'ni durdurma amacıyla kurulan “Anadolu Cemiyeti” nin 1921'in son günlerinde, Yunanistan Yüksek Komiserliği'ne başvurarak Yunan işgal bölgelerinde padişah adına geçici bir hükümet kurulmasını önermesiydi. Her halde bu suretle, sadece İstanbul'da ve esir durumunda olan Osmanlı Devleti'ne prestij kazandırılacağı hayal ediliyor olmalıydı.

“Bir zafer saldırısı için ordunun henüz gereğince hazır olmadığı” hakkındaki düşünceleri “siyasi pazarlıktan başka çıkar yol kalmamıştır şeklinde yorumlayanları” meşgul etmenin çaresini M.Kemal de bu yöntemi işletmekte buldu. Büyük Zafer’i sağlayan hücumun, Sakarya’dan neredeyse bir yıl sonra başlatılabilmesi ordunun hazırlanması sürecini bilmeyenlere kolaylıkla anlatılabilecek bir şey değildi. Özellikle bu sırada, Yunanistan’ın, Anadolu sorununun tam çözümünün İstanbul’un kendilerine teslimine bağlı olduğunu ısrarla yayması, Ankara’yı siyasi pazarlık masasına sürüklemeye yetti. İngiliz, Fransız, İtalyan dışişleri bakanlarının Paris’te toplanıp Sevr konusunda karar alacakları haberleri yayılınca Ankara daha önce tezlerinin doğrudan aktarılmasının yararını düşünmüştür. Böylece Dışişleri bakanı Yusuf Kemal (Tengirşek) başkanlığında bir heyet, Misakı Milli ve Hakimiyet Milletindir esaslarına dayalı kalmak koşuluyla İstanbul, Roma, Paris ve Londra’da görüşmeler yapmakla görevlendirildi.

Savaş galipleri ama özellikle İngiltere barış görüşmelerinde mutlaka Bâbüâli’nin de bulunmasını istediğinden Ankara heyeti için , Tevfik Paşa’nın Londra açıklaması çerçevesinde , İstanbul’la fikir alışverişi yapmak zorunlu oluyordu. Bu çerçevede İstanbul Hariciye Nazırı A.İzzet Paşa’nın Ankara heyetine yönelttiği ilk soru barışın şartlarıyla değil, barıştan sonraki iç sorunları hedef alması bakımından ilginçtir:

“BMM’nin ilk kurulduğu zamanlardaki programa, yani saltanatı ve hilafeti tutsaklıktan kurtarmaya halen sadık olup olmadıkları, barıştan sonra Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun değiştirilmesi veya düzeltilmesi hakkında bize güvence ve bilgi verip veremeyeceğini sormam üzerine, bu meselenin gönlünün istediği şekilde bir barışın imzalanmasından sonra söz konusu olabileceği cevabını verdi.”

Bu cevap Atatürk’ün nutukta belirttiği talimata tam uygundu. A.İzzet görüşmelerinin devamını şöyle aktarıyor:

“Ankara, devletin geleceği için hiçbir türlü taahhütte bulunmadığı halde İstanbul’un, yani eski meşru saltanatın Avrupa’ya karşı kendini feda etmesini, yani kendisini hiçe indirmesini istiyor. Fazla olarak açık ve delilli bir gerekçe söylenip ispatlanmasıyla değil, bizi kandırmak suretiyle arzusuna ulaşmaya çalışıyor.”

A.İzzet, Bu fikirlerine rağmen Ankara Hariciye Vekili’inin sultanla görüşmesini arzuluyordu ve Tevfik Paşa’nın aracılığı sayesinde bu buluşma da gizli olarak düzenlendi. Yusuf Kemal Ankara’nın talimatına uygun olarak Avrupa’ya İstanbul’un temsilcisi olarak da gitmeyi önerir. Padişah, böyle bir durumun daha sonra işgal devletleri tarafından İstanbul’a da aleni düşmanlık gösterilmesi sonucunu doğurabileceğini, işgal altında bulunan şehrin de buna karşı koyamayacağını belirterek yanıt verir. Bununla birlikte, öncelikle kendi hükümetinin konuyu görüşerek vereceği kararı bekleyeceğini de anımsatır. Nutuk’ta bu konu belirtilirken Tevfik Paşa’dan hiç bahsedilmemesi, A.İzzet’in ise yerilmesi dikkati çekicidir:

“Yusuf Kemal bey aldığı talimat dairesinde hareket etti. Fakat üzülerek söylemek gerekir ki İzzet Paşa ve arkadaşları kendisini uğraştırarak ve kandırarak padişaha bir müracaatçı suretinde götürdüler. Bununla da yetinmeyerek Y.Kemal beyin Avrupa’daki girişimlerini karışık ve anlaşılmayacak şekilde sunmak ve güçleştirmek üzere İzzet Paşayı, Yunan işgali altında bulunan yerlerden geçirerek ondan evvel Paris’e ve Londra’ya gönderdiler. İzzet Paşa bu seyahatini son dakikaya kadar gizlemiştir.”

83- İNGİLTEREYİ BİLGİLENDİRME YARIŞINI KİM DÜZENLEDİ?

Nutuktaki anlatım, O zamana kadar Savaş galipleriyle doğrudan görüşmeden kaçınan Ankara’nın taktik değiştirmesi üzerine, İstanbul’un, İtilaf Devletleri karşısında geçerliliğini kaybetmemek için özel bir taktiğe başvurduğunu düşündürüyor.

Sultanla görüşme önerisine başta Yusuf Kemal karşı çıkar, kendisi başvurmuşken padişah tarafından red edilirse bunun Büyük Millet Meclisi'ne karşı bir aşağılama anlamı taşıyacağı düşüncesindedir. Sultan kabul eder, ancak işin gizliliği kalmaz, buluşma basına yansır ve çeşitli yorumlar da yapılır. Hatta Ankara'nın Yenigün gazetesi 6.Mart tarihli sayısında Tevfik ve İzzet Paşaları tehlikeli yurt hainleri olarak ilan eder ve ekler : "Ahmet İzzet son davranışı ile kendini o kadar kirletmiştir ki, Hindistan'ın bütün lavantaları bile onu temizleyemez."

Hindistan'ın anımsatılması, barış koşulları üzerindeki etkisi dolayısıyla olmalıdır. İstanbul ile Ankara'nın bu konudaki düşüncelerinin birbirinin tam tersi olduğunu kabul gerekir. Başta Sultan olmak üzere bütün çevresi Hindistan'dan gelen Hilafet bağlılığının sadece bu makamla ilgili olduğunu zannediyorlardı. Oysa Hindistan'daki eylem temelde Hint halkının – Müslüman gibi Hinduların da – özgürlüklerini kazanma mücadelesinin bir taktiği idi. Gerçi Hint Müslümanları bu kavramla işe başlamışlardı ama nüfusun sadece dörtte birini oluşturdukları Hindistan'da etkili olamıyorlardı. Buna karşılık bütün Hintlilere haklarını kazandırma çabası içindeki Hindu hareketi desteğini verince Hilafet Hareketi, bütün Avrupa devletlerinin Müslüman nüfuslu sömürgeleri bulunduğu dünyada daha büyük yankı uyandırdı. Sevr'den Hilafete özgürlük kararı çıksaydı, Hindular ve Müslümanlar birlikte kendi ülkeleri için de aynı hakları isteyeceklerdi.

Anımsamak gerekir ki Hilafet Kampanyasının gerekçesi olarak her seferinde İngiliz hükümetinin 1914 ve 1918 başında haklar konusunda verdiği sözler ile ABD cumhurbaşkanı Wilson'un her toplumun kendi kaderini kendisinin saptayacağı hususundaki prensibi daima tekrarlanıyordu. Sevr'i Osmanlı Devleti imzaldıktan sonra Hilafet kampanyasının da bir anlamı kalmıyordu. Daha 28-29 Şubat.1920'de Bengal'de yapılan Hilafet Kongresinde alınan bir kararla, İngiliz koşullarını kabul ettiği takdirde sultan/

halife'nin niteliğini kaybetmiş sayılacağı hakkında bir karar bile alınmıştı. Her toplumun kendi kaderini belirlemesi ilkesini kabul eden Milli Mücadele bu sebeple Hintliler için geçerli dava sayılmaya başlanmıştı. 11.Mayıs 1920'de Paris'ten Sultan/halife'ye gönderdiği telgrafta, Hintli Hilafet heyeti'nin başkanı Muhammed Ali de "Bütün İslam yanınızdadır hayatımızı vermeye hazırız" dedikten sonra ekliyordu "İlkelerimizden bir saç teli inceliğinde ödüne razı değiliz ve önemli olan zatı şahane'nin vereceği karardır."

Hilafet konusunu hâlâ İngilizlerle anlaşılarak çözme tutkusunu içindeki sultan ve yanlıları ise Hindistan'daki bu değişimi fark edemiyorlardı. Nitekim Yusuf Kemal'in ziyareti sırasında cereyan eden – ancak yarım yüz yıl sonra ortaya çıkarılan – bir gizli belge sızdırma olayı Ankara'nın çalışmalarından Londra'yı haberdar etme tutkusunun devam ettiğini gösteriyor. Dolayısıyla çözümün sadece oradan beklendiğini de.

1.Mart' 1922'de Ankara heyeti vapurla İtalya'ya doğru yola çıkar, oradan Paris'e ve en sonra Londra'ya gidip görüşmeler yapacaktır. Hemen arkasından Vahidettin bir heyetin Yusuf Kemal'den önce doğrudan Londra'ya gitmesini ve İngiliz hükümetini bilgilendirmesini ister. O sıralarda, İngiltere'deki Türk dostları ve Hilafet Cemiyeti'ndeki İngiliz üyelerden birkaçının İstanbul'a getirilmesiyle merkezi hükümet lehinde propaganda sağlamaya uğraşan A.İzzet Paşa'ya İngiltere dışişleri bakanı Lord Curzon'dan mesaj gelmiştir "Kendisi Londra'ya gelsin." Sultan'ın talimatına uygun olarak A.İzzet'in doğrudan ve Yusuf Kemal'den önce varmak üzere Londra'ya gitmesi bu şekilde kararlaştırılır ve 4.Mart'ta hareket eder.

7.Mart tarihiyle İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği Londra'ya dışişleri bakanlığına altı gizli Türkçe belgenin fotoğraflarını ve tercümelerini gönderir. Bunların Yusuf Kemal'in kâtibi Kemal Bey'in çantasından gizlice alınıp kopyalandığı ve Ankara heyetine verilmiş olan barış pazarlıkları talimatlarını içerdikleri

belirtilmektedir. Özellikle ilkbaharda Yunanlılara karşı girişilecek Anadolu'yu temizleme saldırısı konusunda bilgi içermesi önem taşıyordu. Yüksek Komiser belgelerin gerçek olup olmadıkları hakkında güvence veremeyeceğini belirtiyor. Belgelerin sultanın bir yaveri tarafından elçiliğin Birinci Dragoman'ının (Tercümanı) vekiline ulaştırıldığı da mektupta kaydedilmiştir.

Vahidettin'e hain damgası vurmak isteyen bazı günümüz araştırmacıları bunların padişahın kendisi tarafından İngilizlere teslim edildiğini ileri sürmüşlerdir. Yüksek Komiserin belgelerin doğruluğu konusunda ihtiyat kaydı koyması bir yana, bunların doğrudan padişah'tan yansıdığı, ve de Ankara'dan bu tür yazılı talimatlar verildiği konusunda da şimdilik hiçbir belgeye rastlanmamıştır. Onlar da bir gün ortaya çıkıncaya kadar şöyle bir değerlendirmenin daha tutarlı olabileceği inancındayız:

İngilizleri bu tür belgeler sunarak bilgilendirmede Said Molla'nın ve İlâyı Vatan gizli cemiyetinin daha önce gayret sarfettikleri biliniyor. Sağladıkları belgeler içinde sahte olanlar da saptanmıştır. İngiliz Yüksek Komiseri'nin şüphesi bu deneyimden ileri gelmiştir. Ayrıca belgeleri sultanın teslim ettirdiği iddiası da ciddi bir bilgiye dayanmıyor. Bir yaverden İngiliz baş tercümanının vekiline ulaştırılmış olmaları çok daha geri plan bir mekanizmanın eseri olduğunu düşündürüyor. Dolayısıyla buna dayanarak sultanı hainlikle itham etmek – şu ana kadar elimizde bulunan belgelere göre - tutarlı görünmüyor. Olay, A.İzzet Paşa çarkı tarafından düzenlenmiş olabileceği gibi, Ankara istihbaratının Mim Mim Grubu ya da Karakol Cemiyeti'nin bir oyunu da olabilir.

Asıl önemli olan, Ankara'nın Avrupa ile doğrudan temasa geçeceğini öğrenince Sultanın, başlıca dayanağı İngiltere'yi peşinen haberdar etmek için o sırada en güvendiği nazırını hemen Londra'ya göndermesidir.

84- İNGİLTERE+HİLAFET'E KARŞI BÂBİÂLİ+ANKARA İTTİFAKI MI?

Yusuf Kemal'in Avrupa temaslarından pek olumlu sonuçlar beklendiği yoktu. Ahmet İzzet de Londra, Paris ve Roma'da girişimlerde bulunmuşsa da bunların hiçbir sonuç vermemesi doğaldı. Asıl rolünün İstanbulsuz bir Ankara'nın girişimlerinin etkisiz kalmasını sağlamak olduğu belliydi. Fransız-İngiliz-İtalyan dışişleri bakanlarının Paris toplantısının (22.Mart.1922) aldığı barış önerisi notası bilinenleri tekrardan başka bir şey içermiyordu. Ankara bunu derhal red etti ve Misakı Milli'den vazgeçmeyeceğini tekrarladı. İstanbul'da ise Tevfik Paşa, sultan adına İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold ile yaptığı görüşmede "Padişahın Boğazların serbestisinin korunmasını İngiltere'ye teslim şartıyla İngiltere ile bir anlaşma yapma teklifini" bildirdi. İngilizler de bunu kabul etmeyeceklerini 1.Nisan'da sultana bildirdiler.

A.İzzet Paşa, o zamanlar ormanlık gayri-meskun bir bölge olan Zincirlikuyu'da atla dolaşırken, sarıklı bir mahalle mektebi hocasının ağaçların altında çocuklara Ankara marşları söyleterek, M.Kemal Paşa'ya dua ettirerek talimler yaptırdığını gördüğünü kaydetmektedir. Üniversitede de öğrenciler Ankara karşıtı hocalarına karşı ayaklanmış mitinglere yönelmişlerdi. A.İzzet basının da, Ankara Matbuat Müdürlüğü'nün yönlendirmesiyle İstanbul Hükümeti, fakat özellikle sarayın aleyhine hücumla kaldırıldığından bahsedip ekliyor:

"Gizli, açık propagandalarla ülkemizde nüfuz ve haysiyetimizin kırılmasına çalışıldı. Buna karşılık bizim bakanlıklar, başkanlıklar, daireler eski gaflet uykusunda, kendini büyük görmede, kırtasiyecilikte devam ediyor."

Buna karşılık Mayıs ortasında padişah taraftarları da, İngiliz Yüksek Komiserliği'ne 76 imzalı "Devlet ve millet adına konuşma yetkisi yalnız sultana aittir. Onun dışında yapılacak her anlaşma keenlem-yekundur." içerikli bir muhtıra vermişlerdi. Bunun,

M.Kemal'in bir konuşmasındaki "Türkiye'nin hakiki sahibi ve efendisi hakiki üretici olan köylüdür" sözlerine tepki olduğu anlaşıyordu. Sultan/halife'yi dışlayıp köylüyü efendi ilan etmek o dönemin siyasetçi ve düşünürlerinin hazmedebileceği bir şey değildi. Ankara askeri bir çözüm getiremez İstanbul da böylesine keşmekeş içinde yuvarlanırken Yunanlılar tek çözümün Trakya ve İstanbul'u işgal etmeleri olacağını ilan edip harekete de geçtiler. İtilaf devletleri tabii ki buna izin vermeyeceklerdi, ancak iddianın İstanbul içinde büyük bir telaş yarattığı inkar edilemez. Bu vesileyle 8.Ağustos.1922 tarihinde başında Sadık Bey'in bulunduğu Hürriyet ve İtilaf Partisinin yayınladığı bildiri, İstanbul hükümetini de Ankaranınkini de hilafetin koruyucusu İngiltere'ye karşı ihanetle suçluyordu:

-Komitacı İttihatçıların aynı maceraperest siyaseti Kuvayı Milliye maskesi altında ve daha tehlikeli ve öldürücü bir surette devam ediyor - Biz bu uğursuz haydut güruhuna karşı hep savaştık - İstanbul'un bu duruma düşmesinin suçlusu Mondros'u kabul eden İstanbul'daki A.İzzet Paşa ve Ankara'daki Rauf Beydir - Ankara'nın isyancı teşkilatı, saltanat ve hilafete asi küçük haydut zümresi vatanı ikiye böldü - Anadolu haydutlarına yönelik suçlamaların ve nefretin İstanbul'da yöneltilmesine bugünkü hükümet Ankara'nın askeri tahakkümüne boyun eğmekle sebep olmuştur - Düşmanın işgal gerekçesi Ankara ile savaşta olması ve İstanbul'un Ankara ile ittifakıdır, bu dahi red edilmedi - Allah korusun İtilaf devletleri İstanbul'un işgaline izin verirse buna kendi kuvvetimizle karşı koyabilir miyiz? - Bâbîâli'nin Ankara'ya hoş görünmekten başka anlam taşımayan tutumu Müslümanların kıyımını hızlandırmaktan, hilafet ile saltanat etrafında toplanmış olan bir milyondan fazla sadık ve uysal hilafet ve padişah evlatlarını tarihin geçmişiinde kaydetmediği faciaya mahkum edebilir - Yapılması gereken birkaç çeteci serseriye destek verip hilafet ve saltanatın yüzyıllık dostu Büyük Britanya İmparatorluğu'nun düşmanları ile ittifak yapanların istifasıdır

Dikkati çeken bu eleştiride özellikle sadrazam Tevfik Paşa'nın hedef alınmasıdır...

85- SADRAZAMIN M.KEMAL'I UYARMASINDAN SULTAN HABERLİ MİYDİ?

İstanbul'da kafaların bu kadar karıştığı ve Yunanlıların artık Eylül geldi Türk ordusu sefere kalkamaz inancıyla dikkatlerini gevşettiği bir sırada Büyük Taarruz başladı. 2.Eylül'de bile İstanbul'da bir sonuç alınabileceği inancı yoktu. Ali Kemal gazetesi Peyamı Sabah'ta "Üç yıldan beri Anadolu'yu al kanlara boyayan bu mücadelelerden hiçbir zaman mülken, fiilen bir fayda göreceğimizden emin olmadık" diye yazmaktan çekinmemişti. Oysa bir hafta sonra ordumuz İzmir'e giriyor ve Anadolu Yunanlılardan tamamen temizleniyordu. İstanbul hükümeti Başkumandan M.Kemal Paşa'yı "Kumandan-ı Besalet (Yiğitlik) unvan" nitelemesiyle tebrik ediyordu. Sultan ise, yakınlarıyla bu konunun tartışmasından sonra bir mesaj göndermedi. Buna Damat Ferit'in 22.Eylül'de Fransa'ya kaçışının eklenmesi, İstanbul'da bir paniğin başlamış olduğunu da açıkça gösteriyordu. Sultana bağlı diye bilinen devlet memurları bile zafer gösterilerine katılmaktaydı.

Ankara hükümetinin Mudanya'da İtilaf Devletleriyle başlattığı Ateşkes görüşmeleri 11.Ekim'de Ankara'nın isteklerine uygun şekilde sonuca bağlanınca Mondros ve Sevr tamamen iptal etmiş oluyordu. Öncelikle Doğu Trakya'nın teslim alınması sağlanmakla yepyeni bir dönemin başladığı herkese kabul ettirilmiş oldu.

Ortada tek bir sorun kalmıştı: Başlayacak barış pazarlığında Türkiye'yi kim temsil edecekti. Avrupalıların İstanbul ile Ankara'yı beraber çağırıp aralarındaki anlaşmazlıklardan yararlanmayı hesaplamaları doğaldı. Bu ortamda Tevfik Paşa'nın, İstanbul'daki Kızılay temsilcisi Hamit Bey aracılığıyla M.Kemal'e ulaştırdığı 17.Ekim.1922 tarihli gizli bir mesaj - ki sultanın çevresince çok

sonra öğrenilecektir – politikasını saptaması için Ankara'ya önemli bir uyarı niteliği taşıyordu. Aynen aktarıyoruz:

“Başkumandan Gazi M.Kemal Paşa Hazretlerine

Tevfik Paşa oğlunu bendenize göndererek aşağıdaki telgraf-nameyi verdi. Meselenin gayet mahrem tutulması ricası ile beraber vuku bulan araştırmalarına nazaran İngilizler, konferansta Anadolu ile İstanbul'un ayrı ayrı cephe arzetmesinden istifade ile hilafet koruyucusu sıfatını üstlenmeye çalışacağından, meseleye lâzım geldiği gibi ehemmiyet verilmesini arzetmemi tebliğ ettirdi. Ferman.

Hamit

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Allahın yardımı ile kazanılan zafer bundan böyle İstanbul ve Ankara arasında belirmiş olan anlaşmazlık ve ikiliği kaldırmış olup ancak İtilaf Devleriyle aramızda barış henüz imzalanmamış olduğundan dolayı Avrupa şehirlerinden birinde yakında toplanacağı bilinen sulh konferansına evvelce olduğu gibi her iki tarafın davet edileceği malumdur.Selameti milliyemize ait önemli sorunların evvelce aramızda görüşülmesi ve saptanması zımnında hazırlıklarda bulunularak bu konferansta milletin hukukunun savunulmasına birlikte gayret edilmesine yüce katınızca da tasdik olunacağına tam bir kanaatim bulunduğundan bu konuda görüşüp anlaşmak üzere duruma vakıf ve güveninizi haiz bir zatın buraya gayet gizlice talimatı hamil olarak ve mümkün en hızlı şekilde gönderilmesi temenni olunur efendim.

Sadrazam Tevfik.”

86- TBMM'Nİ TANIMAMAKTA VAHİDETTİN NEDEN BU KADAR ISRARCIYDI?

Türk zaferinin en büyük etkisi İngiltere’de hissedildi. Dünya Savaşı’nın bir numaralı lideri sayılan, Sevr’i zorlamak için Yunan saldırısı dahil her türlü baskıyı denemiş olan başbakan Lloyd George, başarısızlığının bedeli olarak iktidardan uzaklaştırıldı. İki gün sonra da (21.Ekim) TBMM’nin temsilcisi Refet Paşa coşkun gösteriler arasında İstanbul’a ayak basıyordu.

İstanbul’da her zamanki kafa karışıklığı devam ediyordu. Tevfik Paşa hükümetinin istifası gereğinden bahsedenler vardı. Böylece Ankara için daha uyumlu bir sadrazamın göreve getirilebileceğini düşünenler de. Ancak Tevfik Paşa karşıtı Hürriyet ve İtilaf’cı Sadık Bey bile, zamanında bu göreve hayli iştahlı iken yeni durumda hiç ilgilenir görünmüyordu. Ahmet İzzet Paşa , kimden geldiğini belirtmeden, kendisine “hilafet ve saltanat hanedanının kurtarılması için, bütün kin ve kızgınlıkların toplanma odağı olarak görülen Sultan Vahidettin’in istifa ettirilmesi” yolunda bir teklifin geldiğinden bahsediyor. Bu düşünceyi ilk bakışta akla uygun gibi gördüğünü fakat sorunu, hile ve hiyanetle çözmeye ahlakı gibi gücü de yetersiz olduğundan ciddiye almadığından bahsediyor. Hatta böyle bir şey yaparsa, İttihatçıların çekilişinden sonraki sadaretinin sona erdirilişinin intikamını almak istediği kanısının doğabileceğinden bile bahsedebiliyor.

Sorun, Refet Paşa’nın karşılanması töreninde gündeme geldi. Padişahçı olsun olmasın bütün İstanbul muzaffer Ankara temsilcisini karşılamak için ayağa kalkmıştı. Sultanı Tevfik paşa’nın küçük oğlu Ali Nuri temsil ediyordu, veliaht Abdülmecit, sadrazam Tevfik Paşa ve bazı nazırlar da karşılamaya temsilcilerini göndermişlerdi. Bunlar kendilerini takdim ederken sadrazam ya da şu nazır adına geldiklerini açıkladıklarında Refet’ten açıkça “Biz böyle bir zatı bilmiyor ve tanımıyoruz” yanıtını almışlardı. Vahidettin’i ise sadece Halife olarak selamladı. Ankara kesin olarak saltanatı ve İstanbul

hükümetini tanımadığını dolayısıyla barış görüşmelerinde bir birliğin bahis konusu olamayacağını anlatmak istiyordu.

Tevfik Paşa “Kazanılan zaferin bundan böyle İstanbul ile Ankara arasındaki anlaşmazlık ve ikiliği kaldırmış ve milli birliği sağlamış olduğu” mesajıyla birlikte hareket edilmesi tezini ileri sürebilmişti. Padişahın ise mesaj göndermeyip buna katılmaması anlaşılıyor ki tamamen kendi yargısıydı. Bu davranış Ankara zaferrinin kendisini kurtardığına inanmadığını düşündürüyor.

23 Ekim günü Refet, A.İzzet’i ziyaret eder ve bütün sorunları görüşürler. Bu konuda hazırladığı raporda Ankara temsilcisinin kendisine açıkladığı şartları bir raporla sadrazama ulaştırmıştır; Padişahın ilgi göstermediği şartlar şunlardır:

- İstanbul-Ankara ikiliği kalkacak ama özgürlükler tam uygulanacaktır – Sultan/Halife Avrupa’daki nitelikle, yani icra gücü olmadan, makamında oturacaktır – Hükümeti sultan değil meclis atayacaktır – Padişah bu çerçeve içinde millet meclisini bir beyanname ile onaylarsa geçmiş olaylar dolayısıyla hakkında hasıl olan güceniklik ortadan kalkacağı gibi düşmanlık ve gazez erbabının gerekçeleri de ellerinden alınmış olacaktır – İkilik ortadan kalkacağına göre iki hükümetin varlığına gerek kalmayacağından artık İstanbul’daki kabine için bir devam sebebi kalmaz. Sadrazam Paşa hazretleri istifa edecek olursa artık başka bir kabine de kurulamayacağından böyle bir teşebbüs ve cesareti medeniye ile pek hayırlı bir emri vaki husule getirilmiş olur – Ankara meclisi muvakkat değil daimidir.

87- HİLAFET/SALTANAT’IN GELECEĞİ BARIŞTAN ÖNEMLİ MİYDİ?

Dikkati çeken A.İzzet’in sorularında yine barış şartları üzerinde hiç durmaması buna karşılık ısrarla hilafet saltanat sorununu gündeme getirmesidir. Hilafet ile saltanat ayrılırsa Mısır’daki

Abbasi hilafetine - hatta elli yıl önceki Japon örneğine - benzer yetkisiz bir kurum haline dönüşeceğini belirtir. Yanıt kesindir “Yok öyle şey, Anadoluca bir riyaseti cumhur bulunmayacaktır.” TBMM tek yetkili olursa bunun Avrupalıları ve barışı etkileyebileceğini ileri sürünce de Refet’in yanıtı kesindir “Avrupalıların ne düşündükleri Ankara için önemsizdir.” Barış konferansına İstanbul ile Ankara’nın birlikte gitmeleri istenirse ne yapacakları sorusuna da gayet kesin bir yanıt vermiştir: “Eğer barış konferansına birlikte gitmemiz istenirse murahhas göndermeyiz.” Ankara’nın önerdiği sistemin hilafetle ne kadar bağdaşacağı sorusuna da yanıt “Hakimiyeti milliye bütün dünyada geçerlidir” şeklinde olmuştur. Bu açıklamalar M.Kemal’in sadrazama gönderdiği mesajdaki “TBMM ordularının sağladığı kesin zaferin doğal sonucu olarak yakında başlayacak barış konferansında Türkiye Devleti’nin yalnız ve ancak TBMM hükümeti tarafından temsil olunacağı” kararıyla tam bir uyum içindeydi

Hariciye nazırı raporuna kendi görüşü olarak, sadrazam Tevfik Paşa’nın görevde kalmasını bütün vezirlerin istifası ile yerlerine Ankaralıların atanmasını önermektedir. Bunun Halife tarafından onayı ile yabancıların itirazının önleneyeceğini de eklemiştir. Raporundaki en son cümlede “Halife hazretlerine barışı onaylayıp onaylamayacağını peşinen sorulması gereği” ile ilgilidir. Refet, daha sonra Tevfik Paşa ve Vahidettin ile de görüşür. TBMM’inin tanınması ve hükümet görevinin Ankara’ya terki yolundaki öneriyi tekrarlar, ancak padişahtan bu konuda bir olumlu yanıt alamaz. her şeyden evvel Paşa’nın “Padişahım” diye değil de sadece “Halife hazretleri” diye hitap etmesi saltanat görevinin sona erdiğinin tebliği anlamını taşıdığından gayet bozulur. “Saltanatsız bir hilafeti hanedanımızın en aciz bir ferdinin bile kabul etmeyeceğine emin olabilirsiniz” deyip konuşmayı keser. Esasen A.İzzet Paşa da kendi raporunun bir işleme konmadığını kaydetmektedir. Burada ister istemez, “Vahidettin 5.Mehmet Reşat kalmak istemi-

yor, Abdülhamitliğe özeniyor olmalıydı” demekten insan kendini alamıyor. Ama aynı yeteneklere sahip miydi?!..

Saltanatın lağvedileceği haberlerinin sıklaştığı ortamda, 29.Ekim günü Tevfik Paşa M.Kemal’e, görüş birliğine varılması için buluşma önerisinde bulunur: “Bâbıâli ile TBMM arasında gerçek bir ikilik yoktur (...) Kaderince Sevr’e direnerek hizmet veren heyetimiz Hakimiyeti Milliyeyi güçlendirmekle yönetim birliğini sağlamak için görüşmeye hazırdır. Ayrılık şöyle dursun en ufak bir muhalefeti dahi reva görmez.” M.Kemal’in cevabı yine “Türkiye’nin mukadderatına sadece TBMM hakimdir” şeklindedir, ama Hamit Bey’in bir hatası sonucu Tevfik Paşa’ya ulaşamaz.

Tevfik Paşa hükümetinden istifalar başlamıştır, ancak kararsızlık da hakimdir. Padişahın huzurunda sadrazam, şeyhülislam ve eski üç sadrazam toplantı yaparlar. Rıza ve Salih Paşalar istifa yanlısı görüş belirtirken Sadrazam ve Şeyhülislam suskun davranırlar, Vahidettin’in buna karşı çıkması üzerine göreve devam kararı verilir. Bu sırada İngiliz propagandasının başarılı bir girişimi bu en üst kademe yöneticilere ulaştırılır. Londra’nın Daily Mail gazetesinin 27.Ekim tarihli sayısında çıkan bir Hindistan haberinde Ankara şöylece yerilmektedir:

“Hindistan’daki sadık Müslümanlar İngiltere hükümetiyle birleşerek, hilafeti nüfuzu hükümdariden ayırmaya kalkışan Kemalistlere karşı kutsal hilafet makamı ile birlikte mücadeleye girişmeyi kararlaştırmıştır.”

İngiliz zamanlamasının son derece başarılı olduğunu kabul gerekir, nitekim padişah kabinenin istifası önerisine karşı çıkar, ilk defa olarak A.İzzet Paşa yerine Tevfik Paşa’yı İşgal devletleri temsilcileriyle görüş alışverişinde bulunmakla görevlendirir. Böylece Ankara’nın yok saydığı hükümet görevine devam ediyor görünür.

88- NEDEN HAIN VAHİDETTİN DEDİRTİNCEYE KADAR İNAT ETTİ?

Vahidettin'in davranışını hâlâ, barıştan sonra TBMM'nin dağıtılıp kendisine tam bağımlı bir sistemin kurulup kurulmayacağı tezinin yönlendirdiği belliydi. Daha açıkcası, tahtta kalıp kalmayacağının açıklık kazanmasının telaşı içindeydi. Baş mabeyincisi Ömer Yaver Paşa "Zatı şahane sultanlıktan da padişahlıktan da vazgeçmemiştir" diye açıklama yaptı. Daha 30 Eylül'de de AP ajanının İstanbul'dan dünyaya yaydığı ve bütün gazetelerde yer alan bir haberde, sultanın çok yakın bir dostuna yazdığı bir mektupta tahttan ayrılmak niyetinde olmadığını belirttiği duyuruluyordu. Bunun bir mektup değil, büyük bir olasılıkla İngiliz diplomatlara ulaştırılmış bir mesaj olduğu düşünülebilir. Haber şöyle devam ediyordu:

"Mektupta kutsal görevlerimi sonuna kadar sürdürmeğe devam edeceğim. Milliyetçiler İstanbul'a girdiklerinde onlara söyleyecek uygun sözlerim olacak. Ülkem ve halkımın çıkarı için olduğuna inandığım şeyleri yaptım. Hatalarım oldu ama bunlar insani şeylerdi. Milliciler benim İstanbul'da hapis tutulduğumu kabul ediyorlar. Dolayısıyla, halkımın yaşadığı zorluklardan nasıl sorumlu tutulabilirim (...) diye yazmış. Sarayın yetkilileri sultanın tahtını terk etmemekte kesin kararlı olduğunu söylüyorlar. Bununla birlikte tahttan çekilmeyi kabul etse de Türk topraklarında kalmakta kararlı olduğu anlaşılıyor."

Bunun hemen yanıbaşındaki bir başka haberde de sultanın veliaht Abdülmecit lehine istifaya kararlı olduğu ileri sürülmektedir. Araları zaten bozuk olan sultanla veliahtın böyle bir haberle bir araya getirilmesinin de Vahidettin üzerinde etki doğurduğu düşünülebilir. Nitekim Büyük Zafer'den sonra M.Kemal İzmir'deyken, onunla görüşmek üzere yola çıkmaya hazırlanan Yahya Kemal'e Abdülmecit'in söylediği sözler düşündürücüdür:

“ Veliaht sordu: - İştittim ki İzmir'e gidiyorsunuz. Tabii orada M.Kemal Paşa'yı göreceksiniz.

Göreceğimi arzettim. Bu sualden sonra sorgular tarzda M.Kemal Paşa'yı hiç görmediğini. Onu nasıl bildiğimi sordu; bildiğim kadar tasvir etmeye çalıştım. Biraz sonra bahis mühim bir vadiye girdi. Veliahdın bu görüşmeyi arzu etmesinin sebebini hissettim; Yumuşak ve hazin bir sesle dedi ki: 'Kemal Beyefendi! M.Kemal Paşa'yı göreceğiniz vakit bu sözlerimi kendisine söyleminizi rica ederim; iki sene evvel bana bir mektup gönderdiler, beni Anadolu'ya davet ediyorlardı, lakin o zaman İngilizlerin ve Vahidettin Hanın casusları ile sarılmış bulunuyordum; mektuba cevap vermeyi arzu ettimse de, cevapnamem tutulur diye göndermekten çekindim.”

Vahidettin'in bu konuda ısrarcı davranmasında, sadece Anadolu halkı içinde değil, Milli Mücadele liderleri arasında da hilafet/saltanat bütünlüğüne inananların bulunduğunu bilmesinin etkili olduğu anlaşıyor. TBMM hükümetinin reisi Rauf Bey bile “Makamı saltanat ve hilafete vicdanen merbutum, çünkü benim babam padişahın ihsan ettiği ekmekle yetişmiş Osmanlı devletinin ricali arasına geçmişti. Benim de kanımda o nimetin zerreleri var” diyecek kadar bağlılığını M. Kemal'in kendisine açıklamıştı. Ayrıca ekliyordu: “Bizde vaziyeti umumiye tutmak güçtür. Bunu ancak, herkesin erişemeyeceği kadar yüksek görülmeye alışılmış bir makam temin edebilir o da makamı saltanat ve hilafettir. Bu makamı lağvetmek onun yerine başka mahiyette bir mevcudiyet yerleştirmeye çalışmak felaket ve hüsrânı muciptir.”

İşin ilginç saltanatın kaldırılması (1.Kasım.1922) , yeni hali-fe olarak Abdülmecid'in TBMM'ce seçilmesi ve 16.Mart.1920'den sonrası için tek hükümet olarak TBMM hükümetinin kabulü yine Rauf Beyin savunması ve tek bir muhalif oya karşı meclisin tam ekseriyetiyle kabul edilmiştir. Salon “Şuursuz, idraksiz, hain Vahidettin” diye çınlıyor “Allah kahretsin” sesleri yükseliyordu.

ORHAN KOLOĞLU

Bu kararda M.Kemal'in rolü kadar, Vahidettin'in TBMM'ni tanımak istememesinin de etkili olduğu kesindir. Anımsamak gerekir ki, 1921'de Ankara'ya röportaja gelen Fransız gazeteci Berthe G.Gaulis'e Mustafa Kemal Paşa "Sultan/Halife İslamın büyük tim-sali olarak kalacaktır ve biz onu yabancı entrikalarına karşı koru-yacağız" demişti. .

1.Kasım'da TBMM saltanatı kaldırırken, Vahidettin, saraydaki 19 yaşında Nevzad adlı genç kızla evlendi. Bilenler "Çoktan beri ha-remine kapanmış olan padişah nikahtan sonra oradan hiç çıkmaz, ziyaretçileri bile kabul etmez olmuştu" diyorlar. Bu eşi İtalya'daki sürgününde ölünceye kadar yanında kalmıştır.

4 Kasım'da Tevfık Paşa hükümetinin de istifası ile Osmanlı Devleti tarihe karışmış oldu. Bir daha da Tevfık paşa ile Vahidettin karşı karşıya gelmedi.

SÜRGÜNDE SİYASET (4 YIL 4 AY)

89- HIRİSTİYANA SIĞINANIN HALİFELİĞİ KALIR MI?

Saltanatın lağvı öncelikle Vahidettin'e sadece halifeliği bırakıyordu. Bunun yerine niçin II.Meşrutiyet yöntemini kabul etmediğini anlamak güçtür. Türkiye önceki gibi iki hükümet halinde temsil edilseydi mutlaka Tevfık Paşa yine sözü TBMM'ne bırakırdı. Dolayısıyla zaten bitmiş bir iktidar için ısrarı anlamak zordur. Nitekim The Times gazetesi daha 1.Ekim.1922 tarihli başyazısında "Sadece bir el hareketiyle sultanlarda ve vezirlerde istifa korkusu yaratabilen bir centilmen çok daha basit karşıtlarından endişe duymaz" diyecek kadar M.Kemal'in eriştiği noktayı yüceltiyordu. Bunu göze alırken sultanın, "Bütün varlığı ile İngiltere'ye teslimiyeti kabul etmiş olan hilafet makamının dışardan kullanılması nasıl engellenebilecekti?" sorusuna sağlıklı bir yanıt vermesi çabasına hiç rastlanmıyordu.

3.Kasım günü Kandil'di Halifei Müslimin olarak selamlık resmini icra etti. Bunun ayrıntısı Bâbıâli'nin resmi gazetesi olan Takvimi Vekayi'nin 4.Kasım tarihli son sayısında çıktı.

4.Kasım'da Tevfık Paşa hükümeti istifa etti ve İstanbul'da yönetim tamamen TBMM tarafından yürütölmeye başlandı.

5.Kasım'da Vahidettin'in mabeyincisi Reşad Bey'in New York Times gazetesinde bir demeci yayınlanır: TBMM milleti temsil etmez. Böyle bir ayırma kararı ancak yeniden yapılacak bir seçimle olabilir. Bu karar İslam tarihinde bir ihtilaldir. Arabistan, Hindistan, Afganistan kararı red edecektir. Rusya, Türkistan ve Azerbaycan ise onaylar, zira bu felaketten onlar sorumludur. Türkiye Sovyetleşiyor.

6 Kasım'da İstanbul'dan kaçırılıp İzmit'e götürülen Ali Kemal orada halk tarafından linç edildi. Bu olayın Vahidettin'in aynı akiye uğramak korkularını son derece arttırdığı anlaşıyor.

10.Kasım Vahidettin son selamlık törenine katıldı. Hutbede sadece "Emirülmüminin Halife-i Resulü Rabbülemin" deyiimi kullanıldı.

11.Kasım Artık veliahtlığı kalmamış Abdülmecit'in Le Temps gazetesine demecinde hakimiyeti milliyeyi onayladığını ve hilafete saygı duyduğunu belirtti.

16.Kasım, Halife adına Zeki Bey İngiliz işgal Komutanlığına başvurup efendisinin ülke dışına çıkmak için İngiltere'nin yardımını istediğini bildirdi. Başvurunun büyük bir şaşkınlık yarattığı hatta başlangıçta inanılmadığı Londra'ya gönderilen mesajlardan anlaşıyor. Bu sırada kendisi de yurt dışına gitmek için İngilizlere başvurmuş olan Vahidettin'in doktoru Reşad Paşa'dan girişimin doğru olduğunu öğreniyorlar. Yine bir İngiliz heyeti Yıldız Sarayı'na gidip üç saat boyunca bu konu üzerinde görüşmeler yapıyor. Sonuçta işin aciliyet kesbetmiş olduğu kabul ediliyor. Yalnız kumandan General Harrington, hiç şüphesiz daha sonra İngilizler Halife'yi kaçırdı diye suçlanma yapılabileceğini düşünerek kendisinin İngiltere koruması ve yardımı istediğine dair bir mektup vermesinde ısrar ediyor. her şeyi göze almış olan Vahidettin mektubu gönderiyor:

“İstanbul’daki İşgal Orduları Başkumandanı

General Harrington Cenaplarına

İstanbul’da hayatımı tehlikede gördüğümünden İngiltere Devleti fehimanesine (anlayışlı) iltica ve bir an evvel İstanbul’dan mahalli ahere naklimi talep ederim , Efendim.

16.Kasım.1922

Müslümanların Halifesi Mehmed Vahidettin.”

Kitabında hanedana ait pek çok belgeyi yayınlamış olan Murat Bardakçı, “Şahbaba”nın İstanbul’dan ayrılmadan önce muzır saydığı pek çok evrakı yok ettiğini kaydediyor.

Tabii hakkında çok yoğun bir hain kampanyası başlar. Örneğin Muzaffer Muhiddin “Vahidettin’in İhanetleri ve Firarı” kitabıyla işi başlatır. Diğer yandan Hindistan’dan M.Kemal Paşa’ya “Münci-i - kurtarıcı- Hilafet” sıfatı yakıştırılır.

90- KAÇMASA İDAM EDİLİR MİYDİ?

Kitabımızın başlarında Vahidettin’in de Damat Ferit’in de, Ali Kemal gibilerin de 1918 sonunda İngilizci bir politikadan medet umdukları için suçlanamayacaklarını özellikle belirtmiştik. Bunlara hain damgası vurulmasına da karşıyız. Bu tezimizi Büyük Zafer kazanılınca kadar da geçerli saydığımızı belirtmeliyiz. Ancak, inanılmaz bir zaferi gerçekleştirmiş ve Dünya Savaşı galiplerinin karşısına eşit kimlikle çıkmayı becermiş bir güçten kaçıp düşmana, hem de bütün dünyada İslamı en çok ezen diye tanınan bir düşmana sığınanı temize çıkarmak mümkün değildir. Damat Ferit ve Reşat Paşa gibi bir sürüsü kaçarken örneğin basında en çok bu tezi savunan Ali Kemal yurt dışına gitmeyi düşünmemişti bile. Üstelik Vahidettin sade bir vatandaş olarak değil, “Müslümanların Halifesi” sıfatını kullanarak din karşıtlarına teslim oluyordu. Bu davranış dört buçuk yıldır sürdürdüğü kampanyada lideri ol-

duğunu iddia ettiği - bırakınız Türkleri - 300 milyondan fazla Müslümanın özgürlüğünü hiç düşünmediğini, kafasında şahsi çıkardan başka hiçbir şey bulunmadığını gösteriyordu.

Kimbilir belki de, İstanbul'da kalırsa kendisini de idam edeceklerini düşünüyordu. Gerçek bir din lideri böyle korkulara kapılamazdı. Üstelik Ankara'nın durup dururken böyle bir girişimde bulunması da kendi aleyhinde olurdu. Açıkçası Vahidettin için tek bir seçenek vardı: hilafet makamında oturup, hiçbir şey olmamış gibi görevine devam etmek, ama tabii TBMM'ini tanımak koşuluyla. Böyle bir durumda Ankara, belki Abdülhamit'e olduğu gibi onu görevden uzaklaştırırdı ama idama cesaret edemezdi. Üstelik Halife sıfatıyla İngilizlere teslim olmasının daha sonra İngilizlerin oynayacakları hilafet oyunlarına büyük bir zemin hazırladığını bile fark edememişti. Bütün İslam dünyasının özellikle kendisine en çok destek veren Hintlilerin İngilizlerden özgürlüğe kavuşmak için çırpınmakta olduğunu bilmiyormuş gibi davranmasını, 57,5 yıl sarayda kapalı, siyasetten uzak yaşatılmış birinin tecrübesizliğinden başka bir şeyle izah etmek mümkün değildir.

Bu davranışının TBMM hükümetinin işini son derece kolaylaştırdığını kabul gerekir. Hain ilan edilmesi doğallaştı. İtalya'da not ettirdiği anılarında, durmadan "Ben hain değildim" tezini ileri sürmesi ve kendi kullandığı Ferit, Tevfik, İzzet ve Rıza Paşaları ihanetle suçlaması aslında kendi hatasını sonradan fark ettiğini kanıtlar. O günlerde Ankara'da yayınlanan Yenigün gazetesinde yaptığı hareket şöyle hikayeleştirilmişti:

"Padişahın biri adamlarını denemek için bir uçurumun kenarına götürmüş,ve atlamalarını istemiş. Padişaha bağlı birkaç kişi kendilerini aşağıya bırakmışlar. Sultan İncili Çavuş'a 'sen de padişahını seviyorsan atla!' demiş. İncili önce vasiyetini yazmış sonra da uçuruma doğru koşmaya başlamış. Tam uçurumun kenarına gelince duruvermiş. Padişah 'Hani severdin, atlasana' deyince cevabı vermiş: 'Severim, severim de buraya kadar severim.' Bu hikayede

olduğu gibi Vahidettin de Türk milletine uçurumu göstererek bağırdı:

-Atla!

Millet uçurumun kenarından cevap verdi:

-Hayır ben padişahı buraya kadar severim!

Vahidettin bu sefer İslam alemine bağırdı:

-Atla!

Oradan da aynı cevap geldi:

-Hayır ben halifeyi buraya kadar severim.”

Vahidettin'in büyük bir siyasi şaşkınlık içinde bulunduğu daha sonraki davranışlarıyla da ortaya çıkmıştır.

91- MÜCADELEDEN VAZGEÇMEYİ DÜŞÜNÜYOR MUYDU?

On yaşındaki oğlu Ertuğrul, baş mabeyincisi Yaver Paşa, bando şefi ve sözcüsü Zeki , mabeyinden beş kişi daha ve birkaç hizmetkârı ile birlikte Yıldız Sarayı'nı kışlalara bakan yan kapıdan terk ettiler. Kendilerini İngiliz muhafız kıtası komutanı ile tören birliği karşıladı. İki askeri ambülansa bindirilerek Tophanedeki askeri üsse götürüldüler. Saat sabahın 8.30'u idi. Derhal Malaya askeri gemisini sokuldular. Heyeti İngiliz Akdeniz donanması başkomutanı Sir Osmond Brock ve bir tören kıtası karşıladı. İngiltere Kralı adına hoş geldin nutku söylendi. İngiliz belgeleri gemideki davranışı hakkında bilgiler veriyor:

“Sultan, her ikisi de hükümdar oldukları için Majeste Kral George'dan anlayış beklediğini ve İngiliz himayesini istemesinin nedeninin, Majestelerinizin birçok Müslüman halka hükmetmesi olduğunu söyledi. Sürekli olarak tahttan çekilmediğini ve çekilmeye de niyeti olmadığını ısrarla tekrarlıyordu... İstanbul'dan ayrılarak şerefini kurtardığını; canına aldırmadığını belirtiyordu... Nereye götürüldüğünü sordu ve Malaya'nın hedefinin Malta ol-

duğun ve orada yeni düzenlemeler yapılacağı kendisine bildirildi. Majesteleri, Malta'yı geçici bir hedef olarak benimsediğini, ama oraya gideceğini yerel halkın bilmesini istemediğini söyledi.”

Bu davranış ve sözleri, TBMM'ni tanımamaktaki inadına açıklık getiriyor. Kesin olarak meşruti bir düzeni hazmedemediği ve bütün dünyada bitmiş bir anlayışı o inadı ile yaşatabileceğini sanıyordu. Maltaya götürüldüğünün işitilmemesini istemesi, bu adanın bütün aşağılanan siyasetçilerin sürüldüğü yer olmasındandı. “Vahidettin Malta'ya götürüldü” diye yayılsa, esir sayıldığı ve hâlâ üzerinde taşıdığını farzettığı sultanlık için mücadelesinin etkisiz kalacağını düşünmüş olmasındandı Asıl amacının Mekke'ye gidip oradan bütün İslam alemini TBMM aleyhine ayaklandırmak olduğu Aralık ayının başında Malta'daki ilgililere başvurmasından anlaşılıyor. Aynı zamanda el yazısıyla sunduğu bir belgede İngiliz desteğini umduğunu da tekrarlamaktadır:

“Şehzadeliğimden beri Türkiye'nin Antant ülkeleri safında savaşa girmesine ve Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki geleneksel dostluğun bozulmasına karşı idim. Bu yüzden, o günkü İttihatçı hükümetin düşmanlığını kazandım. Osmanlı tahtına çıkıncaya kadar hükümet beni sürekli gözetim altında tuttu. Savaştan sonra müttefik devletlerin özellikle Büyük Britanya'nın Türkiye'ye karşı tutumunun iyi niyetli olacağına ve verdikleri kararın adil olacağına inancım devam ediyordu. O yüzden mütareke tekliflerini hemen kabul ederek, onlara karşı sempati gösterdim. Ülkenin çıkarlarının bunu gerektirdiğine inanıyordum.

İstanbul'dan ayrılışım: inançlarıma (sonuna kadar) bağlı kaldım. Ama karşıtlarım düşmanlıklarını artırmakla kalmadılar, beni basında karaladılar, hatta hayatımı ve bütün kutsal saydığım şeyleri tehdit ettiler İstanbul'da kalarak itiraflarını çürütmenin imkanı olmadığından, dünyanın gözünde kendimi temize çıkarabilmek için Türk topraklarını terk ettim.

Hilafet sorunu: Bu sorun tamamen dinseldir ve tüm İslam aleminin ortak konusudur. Mekke'ye varınca (bu kurum hakkındaki görüşlerimi) İslam Dünyasına bir bildiri ile duyuracağım.”

Böylece Vahidettin kendi itirafıyla, siyasi eylem amacıyla ülke dışına çıktığını belirtiyordu. Gerçi Hintliler Osmanlı Sultanının Halife kalmasında ısrarcıydılar ama Osmanlı hilafetine karşı ayaklanan Şerif Hüseyin Mekke'ye hakimdi. Onun kendisine biat edeceğini sanmakla hayal kurmuş olmuyor muydu?..Yahut ta onu da İngilizler ayaklandırmış olduğuna göre, kendi mücadelesine de yardımcı olması için zorlayacaklarını mı düşünüyordu?

92- TASARLADIĞI İHTİLALİN MASRAFINI KİM KARŞILAYACAKTI?

Vahidettin'in İngilizlere sığınarak Mekke'den eylem planlarken elinde bir anlamda on para mali imkân bulunmaması da üzerinde düşünülmesi gereken bir sorundur. Örnek olarak M.Kemal'in de ihtilalci girişimini on parasız başlattığını ama örgütünü kurdukça içerden toplayarak, dışardan yarım alarak sonuca vardığını anımsatabiliriz. Vahidettin de kendi ihtilalci planını parasız başlatmış oyabiyirdi, ancak sonrasını kimin yardımıyla getirecekti? Bir önceki kısımda aktardığımız metnin son kısmında İngilizlere şu hususu da anımsatmaktadır:

“Önce İstanbul'daki National Bank'da olup, kısa bir süre önce Londra'daki British Corporation'a nakledilen 20.000 Sterlin tutarındaki şahsi servetim ile on yaşındaki oğlum Ertuğrul Efendi adına National Bank'a yatırılan birkaç bin Sterlin bu kurumlarda kalsın, İngiliz hariciyesine bildirdiğim zaman hizmetime sunulsun.”

20-25 bin Sterlin fakir insanlar için çok büyük miktardır, buna karşılık en az bir düzüne insanla bir arada yaşayan biri için hiçbir anlam taşımaz. Yanına sadece bu kadar az para aldığı için Vahidettin'i dürüstlükle, Osmanlı hazinesini soymamakla yü-

celtenler olmuştur. Biz aynı kanaatte değiliz. Zafer kazanmış bir Ankara hükümetini 25 bin Sterlin ile mi devirecekti? Milyonlarca Sterlin gereken bir girişim için gereken kaynağı Mekke'de Şerif Hüseyin'den mi alacaktı? Yahut Hint Müslümanlarının yardımından mı medet umuyordu? Belki de, Osmanlı'ya karşı ayaklanması için Şerif'e İngilizlerin ayda 20 bin Sterlin aylık bağlamış olduklarını ve hâlâ o gelirle yaşadığını biliyordu? O zaman maddi kaynak gerektiğinde İngiltere'den destek geleceğini hesaplamış olduğu bellidir. Her zaman tekrarladığı gibi en büyük İslam Devleti'nin – hâlâ İstanbul'a hakim olmasının etkisiyle – Hint Müslümanlarının da desteğiyle kendisini yeniden İstanbul'a oturtacağı düşüncesiyle hayal kurduğu anlaşılıyor. Nitekim Süveyş'ten bir gemiyle Hicaz'a doğru yola çıktığı sırada İngiliz hariciyesine gönderilen bir raporda bu husus açıkça belirtilmektedir:

“Sabık sultan, sadece Türkçe konuşuyor. Mabeyinciler Fransızca da konuşuyorlar. Maiyetindekiler sabık sultana gösterilebilecek azami saygıyı gösteriyorlar. Sanki Mekke'yi ziyaretleri fazla uzun sürmeyecek ve İstanbul'a dönecekleri izlenimini veriyorlar.”

Sade Vahidettin değil Ankara'ya karşı girişimlerde bulundukları için yurt dışına kaçmış başkaları da, sabık sultanla ilişki kurmak için İngiliz aracılığını arıyor ve bu İngilizleri de rahatsız ediyordu.

93- MEKKE'DE BEKLENTİLERİNE KAVUŞABİLDİ Mİ?

Üzerinde Halife sıfatı devam ederken Vahidettin'in İngilizlere sığınması herkesten önce bu makamı ele geçirmek için yıllardır çabalayan Hicaz Krali Şerif Hüseyin'i harekete geçirdi. Bütün dünya basınında çıkan haberler onu Hicaz'a davet ettiğini duyuruyordu. Böylece 1923 Şubat ayında İngilizler, Mısır'dan geçerken halka görünmemesine özen göstererek Vahidettin'i Cidde'ye ulaştırdılar. Bu gidişi yeni Halife Abdülmecit basında eleştirirken, aynı gemi-

de bulunup kendisiyle görüşen ABD’li diplomat Charles A.Crane “Kutsal Şehre gitmesinin amacı İslam dünyasından gelecek daveti beklemektir” diye yazıyordu. Hem de yaşamının geri kalan kısmını orada geçirmek kararında olduğunu ekleyerek.

Abdülmecit 3.Ocak.1923 tarihli mektubunda, Osmanlı’ya ihanet etmiş Hüseyin’e güvenilemeyeceğini anımsatıyor, tekrar İstanbul’a dönmesi için elinden geleni yapacağını ve kendisinden istifade edecek adamların oyuncağı olabileceğini anımsatıyordu. İleride aynen gerçekleşecek bu tahminlerin ilk etkisiyle Vahidettin 31. Ocak tarihinde Abdülmecit’in gelini olan kızına gönderdiği mektupta “Benim bundan böyle siyasetle münasebetim kalmadı” diyebiliyordu. İngilizlere, Araplara, Amerikalılara davasından kopmayacağını söylerken Türkiye’ye aksi yolda masaj göndermesi hâlâ oyun planlamakta olduğunu göstermektedir. Türkiye kendisi ile ilgilenmezken dünyayı ayaklandırmak planı.

Eski Şeyhülislam Mustafa Sabri ve Dürriyade’nin de dahil olduğu heyet Kral Hüseyin tarafından büyük saygı ile karşılandı. Hükümdarın sözcüsü Al Kıbla gazetesi onu “Ulu misafirimiz, sahibi şevket vecelalet majeste sultan” diye takdim ediyordu. Gazetenin, Vahidettin’in bırakmamakta ısrar ettiği Halife sıfatını onun için hiç kullanmamasının arkasında bu görevi Hüseyin’in üstlenmeye çalışmasının ve kendisine devredilmesini beklemesinin yattığı bellidir. Mekke’de her Cuma birlikte namaz kılıyorlardı. Hutbede kendi isminin değil Hüseyin’in isminin geçmesinin rahatsızlığını herhalde belli etmemeye gayret etmiştir. Belki Hüseyin için halife sıfatı kullanılmıyordu ama kendisinin beklentisi de hiç gerçekleşmiyordu. Üstelik TBMM’nin atadığı Abdülmecit genelde İslam dünyasının büyük kısmı tarafından kabul edilmişti.

Zaman geçtikçe ortamın hiç de lehinde gelişmediğini fark etti. Sonradan kızına yazdığı bir mektupta “Mekke’ye değil Medine’ye gitmeyi, orada Hazreti Peygamber’e dehalet edip vakti müsaitte vatana dönünceye kadar kalmayı düşündüğünü” yazması, Kral

Hüseyin'in beklentilerinden rahatsız olduğunu ama Türkiye'ye kafasındaki plan uyarınca dönmekten de vazgeçmemiş olduğunu gösteriyordu. Medine'ye yerleşmek hayali, orada Hüseyin'in kuvvetleriyle İngilizlerin desteklediği Suudiler arasındaki savaş dolayısıyla mümkün değildi. Seyahatleri ve üzüntüleri dolayısıyla 14 kilo kadar kaybetmiş olan Vahidettin sağlığının bozulduğunu ileri sürerek Mekke'yi terk edip Taif'e yerleşti. Bunun biraz da Hüseyin'den kaçış olduğu bellidir.

Vahidettin'in haccetmek amacıyla Hicaz'a gitmeyi tasarladığı da düşünülebilir. Oysa hac zamanını bekleyecek sabrı olmamış umre ile yetinmiştir. Osmanlı sultanlarından hiçbirinin hacca gitmediği, sadece Cem Sultan'ın, ağabeyi Beyazıt karşısında yenildikten sonra hacca gittiği bilinir. Hatta Sultan Genç Osman da hacca özenince Yeniçeriler tarafından öldürülmüştür. Kısacası Osmanlı sultan/halifelerinin hac geleneğinin bulunmadığını ancak, sürre alayı için büyük maddi katkılarda bulunduklarını bilemeyen yoktu. Tabii ki bu seferlere Arapçayı çok iyi bilen görevliler gönderilirdi. Vahidettin'in fasih konuşacak Arapçayı bilmemesi sebebiyle topluma yabancı kaldığını, Hicaz bölgesi halkının da Arapça bilmeyen halifeyi benimsemekte zorlandığını kabul gerekir. Dolayısıyla, Mekke seferini planlarken ayrıntı gibi görünen bu hususu da dikkate almamış olmasının istediğini elde edememesinde rol oynadığını kabul gerekiyor.

94- İSTANBUL'A DÖNÜNCÜYE KADAR HICAZ'DA BEKLEYECEK MİYDİ?

4.Şubat 1923'te Lozan barış görüşmelerinin hiçbir anlaşma olmadan kesilmesi ve özellikle İngiltere'den savaşın yeniden başlayacağı yolunda haberlerin yayılmasının da etkisiyle Nisan ayının başında Vahidettin'in Mekke'den bir bildiri yayınlayacağı haberleri Avrupa'da dolaşmaya başladı. İkinci dönem Lozan'ın 23 Nisan'da başlamasından önce bu bildiri hem Türkçe hem de Arapça olarak

ortaya çıktığı gibi Avrupa dillerine de çevrildi. Asıl metnin daha uzun olduğu, kısaltıldığı ve eski Şeyhülislam Mustafa Sabri tarafından düzeltmeler yapıldığı hakkında iddialar vardır. Ancak doğrudan onun imzasını taşıdığına göre her şeyiyle eski sultan/halife'ye ait olduğunu kabul gerekir. Tezlerini şöyle özetleyebiliriz:

- Mondros imzalanırken en büyük askeri güce M.Kemal kumanda ediyordu, dolayısıyla ateşkes anlaşmasının sorumlusu odur. Yenilgide tek suçlu M.Kemaldır. Bugünkü durumun suçluları onunla birlikte 'rüesayı milliyedir.'

- Yunanlılara karşı savaşı destekledim ama M.Kemal devlete isyan etmişti bile ve çok insanı asmış ve öldürmüştü. Millet'in başına belâ kesildi.

- Sevr'i ben onaylamadım. Anayasa sultanın hiçbir sorumluluğu olmadığını belirtiyor. Meclisten geçtikten sonra benim onayına bağlıydı. Böyle bir anlaşmanın yaşamayacağını biliyordum. Yine de uygun zamana kadar vakit kazanmak için hükümetin kabul etmesine taraftar göründüm.

- Hep meşruti ilkeleri izledim. Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderen nezarete rıza göstermediğim gibi bağlı olduğu devleti inkar edince onu cezalandırmak için kuvvet gönderen nezarete de karşı çıkmadım. Bu nezaretlere itiraz etmemem sorumlu hükümet ile sultan arasındaki ilişkileri düzenleyen anayasal düzenden çıkmamak içindi.

- Kamuoyunu hep dikkate aldım. Bunun en açık belirtisi, kamuoyu lehinde olduğu için, İstanbul'da Kemalistlerin etkisini yerleştirmeye yönelik hoşgörüsüne aldırmadan, Tevfik Paşa kabinesinin iki yıldan fazla devamına izin vermemdir.

- Ankara ile İstanbul arasında mevcut çelişkiyi bertaraf etmek, aralarındaki uzlaşmayı sağlamak için bütün fedakarlıkları yaptım. Ama Kemalistlerin saltanatla hilafeti ayırmasına ve başkenti İstanbul'dan Ankara'ya taşımasına karşı çıktım. Başkenti

Ankara'ya taşınmanın amacı Bolşeviklere teslim içindi. Saltanatla hilafeti ayırarak onlar Saltanatı Muhammediye'ye ihanet ettiler.

- Hain değilim. Hilafetin şerefini korumak için vatanımdan geçici olarak tahtımdan uzaklaşmaya, sürgüne razı oldum. Hazreti Peygamber gibi hicret sünnetini işledim.

...- Yanıldığım bir şey varsa o da, bazı muteber kişiler dışında bütün nazırların, ilemanın, devlet ileri gelenlerinin din ve devletin böylesine tahribi karşısında sessiz kalacaklarını, hasis menfaatler karşılığında Kemalistlere açıktan veya gizlice destek vereceklerine ihtimal vermemiş olmamdır. Devletin hayat ve ölümü konusunda düşünceleri özellikle önem taşıyan milletin aydın kişilerinin vatani ve vicdani görevlerini bu derece kötüye kullanamayacakları hakkındaki iyi niyetimden doğan hatayı itiraf ederim.

- Ayrıca Hilafet sorunu, dini. Milliyeti, vatani şüpheli ve karışık, kimi asker kimi değişik sosyal tabakalardan oluşan, az miktardaki kötü kişiler ile, kısmen zorlama altında, kısmen dünya gerçeklerinden cahil olup kolaylıkla aldatılabilen beş ya da altı milyon Türk'ün yetkisinde değildir. Hilafet sorunu 300 milyonluk Alemlî İslamın tamamına ait büyük bir sorundur. Bu sebeple Ankara ve İstanbul'un yetkisiz ve zorlayıcı kararını onaylamıyorum ve iftiralarını red ediyorum.

- Vatanıma dönünceye kadar yaşamımı mübarek toprağının arzulayıcısı olduğum Kutsal diyarda geçireceğim. Şimdilik Beytullah'ın yanı başında vaktimi geçiriyorum. Beni Allah'ın şehrine getirdiği için övündüğüm bu sürgün, hilafetle saltanatın ayrılmasına karşıtlığım, hem bu dünyada hem de ahirette benim kazanım olacaktır.

- Teşekkür ve minnetle, kutsal Arap toprağının kralı majestelerinin ve soylu halkının bana ve sürgün vatandaşlarıma gösterdikleri alicenaplığa şükran borçluyuz. Soyunun şerefi ve temizliğine uygun olarak davranan kralın soylu ailesinin güç ve şerefle yücelmesini temenni ederim.

95- KENDİ TEZİ ÇELİŞKİLERİNİN KANITI OLMUYOR MU?

Bu beyannamesiyle Vahidettin, kendisiyle hemfikir davranan bir avuç insan dışındaki herkesi eleştirirken, aslında düşüncesindeki çelişkileri gayet net bir şekilde ortaya koyuyordu:

- Devleti batıranın, savaşı kaybeden ve Mondros'a sebep olanın İttihatçılar olduğunu

kendisi ileri sürerdi, şimdi ise bu sorumlu sadece M.Kemal'dir.

- Sevr'i onaylamadığı ama vakit kazanmak için taraftar görüldüğü itirafı, adından hiç bahsetmediği Damat Ferit'i onayladığını kanıtlıyor, Sevr'i de.

- Anayasayı sultanın hiçbir konuda sorumlu sayılmayacağı noktasından geçerli sayıyor ancak meclisin hakları konusunu hiç anmak istemiyor.

- Meşrutî rejime bağlılığını belirtiyor ama, halkın seçtiği ve Kurtuluş Savaşını verip zaferi sağlayan meclisi tanımamakta zaferden sonra bile inat ediyor..

- M.Kemal'i onun göndermediği doğrudur, ama Paşa'nın idamını isteyen fetvanın onun iradesine dayandığı da bir gerçektir.

- Milliyetçi hareketi Bolşeviklikle damgalamaya çalışması M.Kemal'in bu konuda ne kadar hassas davrandığını bilmediğini gösteriyor. Ankara'nın Bolşeviklerden büyük yardım aldığı ma-lumdur, ancak ideoloji olarak asla benimsenmediği, hatta yanlış anlamaları önlemek için kurdurulan süs Komünist partisinin başına, Ankara'daki en dini bütün Fevzi Çakmak'ın getirildiği bir sır değildir. Kendisi İslamı İngilizlere peşkeş çekmeyi doğal karşılayanın, canını kurtarmak için Bolşeviklerden yardım alanı suçlaması, olaylara at gözlüğüyle bakmak demektir.

- Kamuoyuna saygı ve milliyetçi hareketin topluma yansımasına hizmet eden Tevfik Paşa hükümetini iktidarda tuttuğunu söylüyor, oysa Damat Ferit'in sadarettten uzaklaştırılmasının işgalcilerin

kararı olduğunu bilmeyen yok. İşgalcilerin Tevfik Paşa'yı onaylamaları da uzlaşmacı olduğunu bildiklerindendi. Üstelik, kamuoyunu koyun sürüsü kendisini çoban ilan eden de yine kendisiydi.

- Başkentin Ankara'ya gitmesine karşı çıktığı doğru, ancak İstanbul kaybedilebilir endişesi ile Ankara'nın da buna rıza gösterdiği herkesce biliniyor.

- Kendisini hainlik suçlamasından temizlemeye çalışırken, vatanı ve milleti kurtarmak için ölümü göze alarak bunu başaranları aynı şekilde damgalamasını, bir kızgınlık reaksiyonu olarak değerlendirmeyi tercih ediyoruz.

- Hilafet sorununun cahil 5-6 milyon Türk'ün değil, 300 milyonluk İslam aleminin sorunu olduğu iddiası, içinde yaşadığı dönemde İstanbul dışı İslam alemindeki oluşumlardan hiçbir haberi olmadığını gösteriyor.

- Hicaz'a sadece saltanatla hilafetin ayrılması yüzünden geldiğini ve tekrar dönünceye kadar kalacağını belirtiyor, yani hâlâ İngiliz işgali altında bulunan İstanbul'a – onların nasıl olsa oradan vazgeçmeyecekleri inancıyla – kendi kabul ettiği koşullarla dönebileceğine inanıyor

- İlk barış hazırlıkları sırasında, Arap vilayetlerinin tümüyle kendi hükmüne bağlı kalmasını ister ve bağımsızlıklarını kabul etmezken, şimdi saygıdeğer Arabistan Kralından bahsedebiliyor.

96- İNGİLTERE'NİN ARTIK KENDİSİNİ İSTEMEDİĞİNİ NE ZAMAN ANLADI?

İstanbul'dan kaçmasının kökeninde saltanatla hilafetin ayrılması vardı. TBMM kendisini tanımamakta ısrar eden sultanın hükümdarlığına son vermiş halifeliğine dokunmamıştı. Hazreti Peygamber gibi hicret sünneti ile Hicaz'a gelmiş olduğunu ve arzuladığı dönüş koşulları gerçekleşinceye kadar orada bekleyeceğini belirten Vahidettin'in saltanatla hilafetin kendi arzu ettiği şekilde

birleştirilmesinden başka bir isteği olamazdı. Peki bunu kim gerçekleştirecekti? Kendisinin emrinde hiçbir güç ya da örgüt bulunmadığına göre bunu öncelikle 300 milyonluk İslam aleminden beklediği düşünülebilir. Oysa o sırada İslam dünyasında bir bütünlük bulunmaması bir yana, hepsinin kurtarıcı diye baktığı tek bir lider vardı: Mustafa Kemal. Hatta daha sonra M.Kemal'i halife seçme kampanyaları bile başlatılacaktır. Anlaşıyor ki sabık sultan/halife dünyadaki bu oluşumlardan bile haberdar değildi.

Buna karşılık 1920'lerin İslam dünyasını İngiltere'nin yönettiğini bilmemesi mümkün değildi; 4.5 yıllık saltanatı boyunca İslamı İngiltere desteği ile yönetmek tezini savunan kendisiydi; İstanbul'dan kaçarken sığındığı ülke de İngiltere idi, şu halde dünyanın en büyük gücü olarak kabul edilen bu devletten başka yardım bekleyebileceği bir güç yoktu. O zaman, "İngiltere'nin izlemekte olduğu politika hakkında bilgisi var mıydı?" sorusunu gündeme getirmek gerekli oluyor. Bunun için öncelikle İngiliz arşivleriyle Arap kaynaklarından yanıt bulmaya çalışacağız.

Vahdettin'le ilişki kurmak isteyen yurtdışına kaçmış anti-Kemalistler için en kolay yol İngiliz makamlarına başvurmaktır. Örneğin Atina'da bulunan eski Bursa valisi Aziz Nuri kaçmasının -tıpkı Vahidettin ki gibi - İngiliz Yüksek Komiserliği'nce sağlandığını belirttikten sonra Mekke'ye göndereceği gizli mektuplara aracılık yapılmasını istemekteydi. Olayı bakanlığına bildiren (9.3.1923)elçi tam bilmediği ilişkiler sebebiyle şu notu da ekliyor:

"Majestelerinin temsilcilikleri için biraz da utanç vesilesi olan bu dost Türklerle, eski sultanla ve Hicaz Kralı ile ilişkilerimiz bence hiç açık değil."

Vahidettin'in saygılar sunduğu Kral Hüseyin aslında İngiliz diplomatlarını görüşmelerinden haberdar etmekten geri kalmıyordu. 13.Mart.1923 tarihli Gizli Cidde Raporu'nda onun Hayfa ya da Kıbrıs'a yerleşmek istemesinin ardında pek masum olma-

yan amaçlar bulunduğunu kralın söylediği belirtiliyor. Hüseyin'in Vahdettin'den halife ünvanını kapmaktan başka amacı olmadığı da ekleniyor. Görüldüğü gibi İngiliz politikası o anda en çok bu işe karıştırılmaktan endişelenmektedir. Bunun önlemini de hazırlıyorlardı: Suudiler Hicaz'a yürüyordu.

Artık politikaları için tamamen gereksiz hale gelmiş olan Vahdettin'in Kıbrıs ya da Hayfa'ya yerleşmek isteğini red ederken, Koloniler Bakanının kararıyla artık İngiliz topraklarında kalmamasının uygun olacağı kararına da varıldı. Elinde bir pasaport olmadığı için seyahat edebilmesini sağlayacak İngiliz belgesi verilmesi isteğini de "Bu ancak Britahya uyruklulara ve Britanya tarafından korunan şahıslara verilir" diyerek red ederler. Resmi yazışmada "Majestelerinin hükümetini hilafetle ilgili bir ihtilafa taraf yapacak herhangi bir adım endişe ile karşılanmaktadır" kaydına da rastlıyoruz. Açıkça İngiltere Müslümanların eleştirisine hedef olmak istememektedir. Buna karşılık sabık sultanın, kendisi için haftada 15 ve her karısı için haftada bir şilin işsizlik ödeneği tahsisi hususundaki İngiliz önerisini de Vahidettin red eder. Kendi olanakları ile yaşayacağını bildirir. Bu gelişmeler artık onun da İngilizlerden destek alma umudunu tamamen kaybettiğini kanıtlıyor. Bir ara Fas'a yerleşmeyi düşündüğü ancak bunu Fransızların kabul etmediği yolunda da bir iddia vardır. Mayıs başında kendi parasıyla Cidde'den Avrupa'ya gitmek istediğini bildirir Önce İtalya'daki Bordighera şehrinde daha sonra Damat Ferit'in Fransız Riviera'sındaki Menton'da bulunan villasında kalabilmek için izin ister.

Hicaz'dan ayrılmadan son faaliyetinin Kral Hüseyin'e imzalı bir belge vermek olduğunu 18.Haziran.1923 tarihli İngiliz Gizli Cidde Raporu belirtiyor. Bunda, Son Osmanlı Medine müdafii Fahri Paşa'ya bugün Topkapı Sarayı'nda bulunan Emaneti Mukaddese'yi İstanbul'a göndermesi için halife olarak kendisinin bir emir vermemiş olduğunu bildirmekteydi. Böylece krala hak iddia etme olanağı

veriyordu. Tabii insanın aklına “ şayet kendisi halife kalsaydı acaba böyle bir belge verir miydi?” sorusu geliyor.

97- HİLAFET’İN İLGASINDA KENDİSİNİ ANIMSAYAN OLDU MU?

İslam’a ihanet etmiş iki haini – Vahidettin ve Hüseyin - Mekke’de buluşturmaktan dolayı Hicaz halkının İngitere’yi yerdiğinin 13.Mart.1923 tarihli İngiliz Gizli Cidde Raporu’nda bile belirtildiği bir ortamda İngiltere, hâlâ hilafet iddiasına destek bekleyen eski sultan/halife’yi yanında tutmanın gereksizliğine çoktan karar vermişti. Zaten hilafetle ilgilenmeyen Vehhabileri harekete geçirip Hicaz Kralı Hüseyin’i de tahtından uzaklaştıracak oyunu son aşamasına getirmişti.1924 Sonbaharında başarıya da ulaşacaklardı.Ancak bu iki tasfiye Hilafet sorununa parmak sokmadıkları anlamına gelmiyordu. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı günlerinde İsmaililerin İmamı Ağa Han aracılığıyla hem Hindistan hem de Türkiye’de yoğun bir polemiği başlatmayı başardılar. Sünniliğe tamamen karşı olan, İngiliz hükümetinin tam koruması altında bulunduğu dünyaca bilinen birinin, TBMM hükümetine yönelttiği ve “Hilafetin siyasal gücünün devamını” isteyen mektubunun daha önce basına ulaştırılıp yayınlattırılması, iyi düzenlenmiş bir kampanyanın varlığını kanıtlıyor.

İngiltere kendi başına dert olmuş hilafet sorununu Ankara’nın sırtına yükleyip Müslümanlar arası bir sorun haline getirerek işin içinden sıyrılmak, bir yandan da İstanbul’un Türklerde kalması için büyük çaba sarfeden Hint Müslümanlarını tahrik ederek Ankara’yı zora sokma çabasındaydı .Bu girişime Halife Abdülmecit de bazı davranışlarıyla politika dışı kalmayacağı izlenimini katınca, Mustafa Kemal Paşa nihai kararını verdi. 3.Mart,1924’da TBMM “Hilafetin ilgası ve Hanedanı Osmani’nin Türkiye Cumhuriyeti ülkesi dışına çıkarılmasına dair” yasayı kabul etti. Aynı anda Şer’iye Vekaleti ile Erkânı Harbiye-i Umumiye vekaletleri de kaldırıldı.

Hem din hem ordu kesin şekilde siyasetin dışına çıkarılmış oluyorlardı. Açıkcası Laiklik yolunda çok önemli bir adım atılmış oluyordu. Ancak Fransa örneğine benzer şekilde , din kurumunun tamamen kendi başına işler bir hale getirilmesi bahis konusu değildi. Aksine, tıpkı Osmanlı modelinde olduğu gibi, Diyanet İşleri devletin bir resmi dairesi olmaya devam ediyor ve bütün din adamları devlet memuru statüsüne bağimli kalıyorlardı.

Karara Abdülmecit etkisiz de olsa direnirken, İtalya'da bulunan Vahidettin ise veliahdı iken yıldızının bir türlü bağdaşamadığı yeğeninin görevden alınmasına "Ettiğini buldu" diyerek sevindi. Ayrıca, bu karar kendisine tekrar kampanya yapma olanağını sağladığı için mutluydu. Hemen Mart ayında İngiliz, Fransız, Amerikan kral ya da cumhurbaşkanlarına birer mesaj göndererek TBMM karşıtı eylemini yeniden başlattı. "Makarrı saltanatını geçici bir süre için terketmek zorunda kalmamın, aile bağı ve geleneksel haklarım dolayısıyla haiz olduğum saltanat ve hilafet makamından feragat ettiğim anlamına gelmeyeceği bellidir" diye başlayan metinde şu tezler ileri sürülüyordu:

"Ankara meclisi gibi bir haydut fitnesinin buna dair alacağı her türlü kararın tümüyle geçersiz olduğunu açıklamaya gerek yoktur. Aynı şekilde, İslam hilafetinin Osmanlı saltanatı'ndan ayrılması ve hilafetin tamamen kaldırılması, dini, milliyeti, vatanı şüpheli ve karışık, askeriyeden ve diğer sınıflardan oluşan bir küçücük topluluk ile, kısmen zorlama ve nefretle ve kısmen cehalet ve gaflet ile yönetilen 5-6 milyonluk masum Türk kavminin yetkisinde olmayıp, ancak bütün İslam alemi tarafından tayin olunacak ihtisas sahibi kişilerden kurulu bir kararlaştırma meclisi ve bütün ümmetin çözümlayebileceği bütün dünyaya ait çok büyük bir meseledir. İslam ulemasının bildiği gibi şer'i şerif hükümlerine aykırı kararlar hangi makamdan çıkarsa çıksın sonuçsuzluğa mahkumdur. Bundan başka, mevcut durumda görüldüğü gibi, bütün İslam dünyasında sonucu pek vahim olabilecek büyük bir şaşkınlık doğmasına uygun

ve diğer siyasi sorunlarda devletlerin ve milletlerin asayişinde büyük etkisi olabileceği yoğunlukla akla gelen bir durumdur.

Bunun dışında hanedanım mensupları aleyhinde Ankara Meclisi tarafından bu kere alınan sürgün ve memleketten uzaklaştırma ile özel, kişisel mallarının müsaderesi gibi gereksiz önlemler ve kararlar, onları insani ve şahsi haklarından soyutlama nitelikli olduğundan bu konuda siz zatı asilane ile hükümetiniz tarafından fiilen, imkan dairesinde yapılabilecek girişimlerin çok değerli telakki edileceğinin belirtmeye gerek yoktur.”

Böyle bir başvuruyu İslam dünyasındaki liderlere gönderdiği hakkında şimdiye kadar bir bilgiye rastlanmamıştır. Araplara gönderemezdi. Hüseyin esasen bitmişti ama, İngiltere’nin Ürdün ve Irak’a kral kabul ettirmeye çalıştığı iki oğlunun ilgileneneğini sanmak hayal olurdu. Suriyeliler hilafetle hiç ilgili değildi, bağımsızlıklarını Fransızlardan kurtarma yolunda iç savaş yapıyorlardı. Mısır Kralı halifelğe adaylığını koymuştu. İşin garibi Hindistan’dan ise “Mustafa Kemal Paşa sen ol” sesleri yükseliyordu. Daima Arap hilafeti yanlılığı yapmış ünlü Al Manar dergisi sahibi Reşid Rıza bile, başkenti Musul olacak bir Türk-Arap federasyonunun Mustafa Kemal’in başkanlığında kurulmasını öneriyordu. Bu ortamda Vahidettin’de gözlemlenen tek değişiklik, artık eskisi gibi bu konuda sadece İngiltere’den medet ummaması, onlara diğer batılı devletleri de katmış olmasıydı.

Vahidettin hilafetin kurtarılması için sömürgecilere başvururken, İslam Aleminin içinde kendi çözümlerini bulma akımları başlamıştı. Konumuzun dışında kalan bu konuyu çok ayrıntılı olarak “Gazi’nin Çağında İslam Dünyası” isimli kitabımızda inceledik. Burada sadece kısaca sonucu aktaralım: Sömürgecileri ve yandaşlarını karıştırmadan birkaç toplantı 1920 ve 1930’lu yıllarda yapılmış, sonuçta Türkiye dışında bağımsız İslam ülkesi bulunmayan dünyada seçilecek her halifenin sömürgecilerin bir ajanı olacağı sonucuna varıldığından, halife atama hayalleri terkedilmiştir. Bu

durum sabık sultan/halife'nin İslam Dünyasının durumundan da pek haberdar olmadığını göstermektedir.

98- BORÇ İÇİNDEKİ BİR YAŞAM VE ÖLÜMÜNDE ÖVEN ÇIKTI MI?

San Remo'da geçirdiği üç yıllık sürede yanındaki kalabalık kadro ve cebindeki paranın sınırlılığı, üstelik lüks bir konakta kalmanın sonucu çevredeki bakkallara borçlu kalacak hale geldiler. Bu arada, davası lehinde kampanya yaptırmak için "İntakı Hak =Allah Söyletmesi" adlı bir gazete yayınlamak iddiasıyla ondan para alıp ortadan kaybolanlar da çıktı. Hanedanın bir çok mensubu da, hazırdan yemeye alışkın oldukları için, paraya ihtiyaç duyduklarında onu suçlamaktaydılar. Özellikle Osmanlı'nın kaybedilen topraklarındaki hanedana ait malların peşinde koşanlar vardı ama Vahidettin bu konuda İngilizleri pek rahatsız etmek istemiyordu. Herhalde Musul petrollerinde Abdülhamit'in hakkını gündeme getirmenin işlerini daha da zora sokacağıнын bilincindeydi. Zira hâlâ Londra'dan para yardımı beklemekteydi. Örneğin 4.Ağustos.1924'de San Remo'dan bir mektupla Lord Curzon'a tekrar başvurmuş ve başka yardım bekleyeceği kimsenin kalmadığını şöyle anlatmıştı:

"İhtilalci Komite'nin resmen açıkladığı gibi en geç 1.Mart 1925'de ailenin Türkiye'de kalan bütün malları ihtilalci komiteye geçecek. Bu yüzden devletlerin başkanlarına başvurmak zorunda kaldım. Ama maalesef onlar da Türkiye'nin iç işlerine karışmayacaklarını bildirdiler."

Murat Bardakçı'nın eserinde ayrıntıyla verilen baş yaveri Avni Paşa'ya not ettirdiği anıları, her kodnuda son söz hakkına sahip olduğunu hep tekrarlayan bir kişinin bütün kabahatleri başkalarında, özellikle sadrazamlarında bulması açısından, bazı doğru yargılar da içerse, sadece kendisinin tutarsızlığının kanıtı olmaktadır.

Sadece “Mütarekeyi takip eden senelerde hükümetin idaresini bana ve memlekete ihanet eden Ferid, Tevfik, İzzet ve Rıza Paşalara vermemeliydim” yargısı delil olarak yeterlidir.

Sağlığı iyice bozulmuştu. 15.Mayıs1926’da San Remo’da 65 yaşında öldüğü anda evini alacaklı bakkal ve esnafın basması, 200 bin Frank’ı bulan borç için kişisel eşyalarına haciz konması, tabutunun günlerce bekletilmesi, gerçekten tatsız bir ortam yarattı. Oğlu Ömer Faruk’un çabası ile tabutu adeta kaçırılarak Şam’a götürüldü ve orada defnedildi. Geride bıraktığı, dil bilmez eşleri ve aile fertleriyle hizmetkarları, on parasız ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Tekrar İngiliz Kralına bir başvuruda bulunduklarını görüyoruz. Baş kadını Fatma Emine, kızı Fatma ve Sabiha, oğlu Ertuğrul, ikinci eşi Şadiye ve üçüncü eşi Fatma imzalı dilekçede, acil yardım için Irak Kralı Faysal ve Mısır’daki El Azhar’a yaptıkları başvurunun “İngilizlerle yakın ilişkisi ve onlara bağlılığı sebebiyle İslam davasına ihanet ettiği yolundaki yaygın kanı dolayısıyla yanıtız kaldığı” kaydediliyor. Dolayısıyla İngiliz Kralının cömertliğinden medet umduklarını saklamamaktadırlar.

Türkiye’de, 1922 sonundaki kaçışından itibaren hakkında yoğun eleştiri hatta hakaret dolu yazı yayınlanmıştır. Günün koşulları içinde duygusallığın egemen olduğu bu yazıları değerlendirme aracı olarak kullanmayı uygun görmüyoruz. Buna karşılık, Ölümü üzerine daha soğukkanlılıkla yazılan ve onu iyi tanıyan iki kişinin makalelerinden alıntılar yaparak, siyasi değerlendirilmesine ışık tutmağa çalışacağız.

Birincisi İsviçre’nin Gazete de Lausanne’ında çıkan İstanbul muhabiri P.Gentizon’un “Kara Sultan” başlıklı makalesindendir:

“Çekingen, hırssız, enerjisiz, etkinliksiz, enerjik bir çözüme sahip olmayan biriydi. Ama zekiydi, hile yapmayı bilirdi, olayları örtmeyi , aptal görünmeyi bilirdi.(...) 1922 yılında Türkiye yıkılma noktasında iken onun haremi Sultan Süleyman’ınki kadar kalaba-

lıktı, 30 Odalığı vardı. Bahçıvanının 15 yaşındaki kızına tutuldu, itirazlara rağmen evlendi ve çocuk yaptı (...) Halkı savaşıırken o hain davrandı. Tarihte görülmemiş şey, 300 milyon Müslümanın dini lideri bir Hıristiyan devletinden yardım istedi: Peygamberin temsilcisi bir **gâvurun** koruması altına giriyordu. Tarih hiç şüphesiz Osmanlı ailesinin büyük ya da küçük, iyi ya da kötü, 37 sultanı arasında sonuncusunun, en kötüsü değilse bile en alçak ve mutlaka en uğursuzu olduğunu yazacaktır.”

99- DESTEKÇİSİ BİR 150'LİĞİN DEĞERLENDİRMESİYLE HAIN MIYDI?

İkincisi, Milli Mücadeleye karşı Vahidettin'i desteklemiş ve 150'liklere dahil edilmiş olarak Lübnan'da bulunduğu sırada, Refik Halid'in (Karay) Doğru Yol gazetesinde çıkan makalesindendir:

“Dünya kuruldu kurulalı hiçbir adamın uğramadığı sefil hücumlarla bu bedbaht sultanı itham için müsabakaya giriştiler ve Vahidettin Han'ı her türlü kötülüklerin faili gibi göstermeye uğraştılar. (...) Benim bildiğim vatanına iyilik yapmaktan başka bir gaye gözetmemesi ve memleketini kurtarmak endişesinden başka bir emel gütmemiş olmasıdır.

Fakat ne elim bir talihsizliktir ki taç vetahtını taşıyan Türkiye'yi kurtarmak için çalıştığı yol onu amacının gerçekleşmesine değil, onu kahredici ve yokedici menfasına, mezarına sürükledi. Zavallı padişah Avrupa'ya kafa tutmak, silah çekmek, meydan okumakla böyle bir gayenin gerçekleşeceğine inanmıyordu; öna ben de inanmıyordum; benim gibi binlerce mantık sahibi vatandaş da, yapanlardan çoğu da inanmıyordu. Bu, siyasette bir görüş farkı idi. İşte bu fark, düşünüş, duyuş ve iş görüşdeki bu ayrılık, mesela hilafetin lüzumuna inanış, İngiltere ile hoş geçinmekten bir keramet bekleyiş, Yunan ordusunu ta Ankara önüne gitmiş görerek harpten bir fayda beklemeyiş, bütün bunlar gönül temizliği niyetine rağmen,

onu hain-i vatan şeklinde tecelli ettirdi. Memleketinin bağımsızlığıyla bir cüretkâr kumarbaz gibi oynayamaması, bu vatanperver padişahı sonunda vatandan ayrı düşmüş, vatandan kopmuş etti.

Siyaset nedir? Başarılı olunca ve olduğun sürece övgü, saygı, ululama...Olmazsan ve olmadığın müddet yerme, rezil etme ve yalan dolandır! Bugünün övülenleri yarın yerilir, dünkü yerilenler bugün övülür! Politikada bedbaht diye ona derler ki işler yolunda gittiğinde sevilmez, kötülüğünde can verir. (...) Zaman Vahidettin Han'ın siyasi hayatını ihtirasdan arınmış bir alim gözüyle tetkik edecek olursa, birçok hatalarını bulabilecektir; fakat ona atfedilmek istenen namertliğini, yani sarayının bir köşesinde yaşayabilmek için memleketini yabancı istilası altında kıvrandırmak emeliyle çalıştığı yalanlarını tamamen red edecektir. Henüz bir adam çıkıp da "Vatanını sevenlerden bir kısmının başında o çalıştı, hem de aşırı milli onur ve haysiyetinden ne aşağılamalara katlanarak...Bir kısmının başında da bu çalıştı hem aşırı sevgisinden ne zahmetlere göğüs gererek..." diyemiyor. Fakat yarın bu, asıl hürriyet ve asıl cumhuriyet kurulunca hakikat olarak Türk tarihinin granit kitabesine işlenecektir.

Bahtsız Türk padişahı siyasetinde muvaffak olamadı; fakat Türk milletini yok olma ve felaket zannettiğimiz kanlı sergüzeşte atan bir asker o millete, ne pahasına olursa olsun, dünyada her şeyden kıymetli olan istiklalini kazandırdı, düşmanı misli görülmemiş bir şanlı darbe ile yurdun caneviden koparıp attı ve tam manasıyla muzaffer oldu. Padişaha düşen bu vazifeyi padişahın yapamaması, onun bunu istememesinden değil, muktedir olamamasındandır. Yoksa Vahidettin Han Afyonkarahisar zaferini bizzat kazanmak istemez miydi? O kadar acı yaşlar döktüğü ve kara yaslar tuttuğu İzmir'e kurtarıcı olarak girmekten zevk duymaz mıydı? Fakat ne yapsın ki çevre, gelenek, mantık, ihtiyat, yaş ve daha yüzlerce sebep onu bu çıkmaz farzedilen böyle bir yola atılmaktan men etti. Kahrolası siyasetin bin türlü muzır dalgaları üstünde çırpındıra çırpındıra götürdü,

küçük, kuytu köyün kenarına bir enkaz parçası gibi bırakıverdi. O, emin ve memleketine yararlı zannettiği yumuşak siyasetinin neticesinde tahtını, tacını kaybederken, tehlikeli ve muzır kıyas olunan sert bir siyaset, millete memleketini kazandırdı.

Doğu politikalarında yalnız galiplerin hakkı, söz hakkı, savunması vardır. Talihsiz padişaha hain, zalim, katil diye bağırdılar. Halbuki onun kadar hıyanete, zulme, katle aleyhtar kim vardı? O, böyle addedilmemek için ‘kan döktü, harp etti, milleti tehlikeli sergüzeştlere soktu” dedirtmemek için İstanbul’da boynunu büküyor, bir tevekkül ve ihtiyat politikasının bütün zilletini çekiyordu. Bana öyle geliyor ki (...) can verirken, mahrum kaldığı saltanatına rağmen milletin bugünkü istiklalini düşünerek siyasetin zorlamalarıyla yaptığı bazı hataları unutmuş, müsterih can vermiş ve şahsına yapılan tecavüzleri de zafere hürmeten affetmiştir.

Yarın biz de gurbetlerde ölürsek, böyle yapacağız, öyle can vereceğiz.”

100- OSMANLI DEVLETİ HAINLIKLE Mİ SON BULDU?

II.Abdülhamit dönemine ait kitabımda başlığa “Kanuni olmak kolaydır, Abdülhamit olmak zor” kaydını koymuştum. Yükseliş sürecindeki bir toplum bütün kurumlarıyla öyle bir ivme kazanır ki, başına kim geçerse geçsin onu yüceltir, hatta fazla yetenekli olmasa bile. Kanuni özel yeteneklere sahip olmakla çağının sadece Türk toplumunun değil, Batı ve Doğu bütün toplumlarının takdirini kazanmıştır. Buna karşılık bütün kurumlarıyla çöküşe geçmiş bir toplumda – yani II.Abdülhamit’in devrinde – olsaydı ne yapabilirdi?..Abdülhamit, hayli yeteneğe sahip olmasına hatta batmış imparatorluğunun ömrünü 30 yıl uzatmasına rağmen, dünyanın en çok eleştirilen hükümdarı olmaktan kendini kurtaramamıştır.

Çöküşte son aşamaya gelmiş, son nefesini vermekte olduğu bütün Dünya Savaşı galiplerince onaylanmış bir dönemde tahta

geçmiş Vahidettin'in yerine ister Kanuni'yi, ister Abdülhamit'i koyun, onunkinden başka ne yapabilirlerdi? Herhalde, kapalı bir sarayda, baskı altında yetişmemiş, 25 yaşında vilayet idare ederken tahta geçmiş Kanuni olsaydı, Anadolu halkının başına geçmekte hiç tereddüt etmezdi. 34 yaşındaki Abdülhamit'in bunu göze alacak deneyimi yoktu, işi politika oyunları ile can çekişmeyi uzatmaya yöneltmiştir. Onun meziyetlerine bile sahip olmadan, hayatının 57,5'uncu yaşında, saraydan hiç dışarı çıkmadan ve ilk defa siyasetin içine girerek tahta geçen Vahidettin'den ne beklenebilirdi?... 1877'den beri durmadan toprak kaybeden 1911'den beri bir savaştan diğerine sürüklenen, 1913'te başkentini zor kurtaran, bu kez onu da kaybeden ve halkı savaştan bıkmış bir toplum için barışçı çözüm aramaktan başka çıkar düşünülemezdi. Böyle düşündükleri için de kimse suçlanamaz, Vahidettin de, Ali Kemal de.

Vahidettin kültürsüz, boş kafalı biri değildi. Başlangıçta bahsettiğimiz gibi, din, müzik, dil alanlarında bilgisi vardı. Başkâtibi Ali Fuat zekasının işlekliliğini de şöyle tanımlıyor:

“Vahidettin cin fikirli ve intikal yeteneği hızlı olup, yanına girince insanın ruhundaki ferahlık ve sıkıntıyı gözlerinden hisseder ve ‘bugün sizin bir sıkıntınız var’ derdi. Fakat aşırı derecedeki kurnutuları (tevehhüm) ve kararsızlıkları (tereddüdü) bu meziyetlerini örterdi.”

Bu tanımlamanın, işgalci İngilizlerin 21. soruda kaydettiğimiz saptamalarıyla örtüştüğü fark edilir. Tahta geçmesinin üzerinden iki yıl geçmeden boynuna Sevr ilmiği geçirilen bir deneyimsiz adam ne yapabiliirdi?..Çevresindeki deneyimli sayılanları görevlendirip onlardan yararlanmaya çalışacaktı. Aydın geçinen ve İstanbul'da yaşamaktan başka bir şey düşünmeyen kesimin “Bizde sorunları padişahlar çözer, görev senindir” mantığı ile sadece iç sorunlara yönelmesi; sorumlu makama getirdiklerinden biri hariç – Tevfik Paşa – diğerlerinin teslimiyetçilikte yarış etmeleri, bütün günahı sadece ona yüklemenin yanlış olduğunu kanıtlar.

Başkentine kadar işgal edilmiş, sarayının penceresinden düşman gemilerinin toplarından başka bir şey göremeyen, savaflara katılıp yanındakilerin sapır sapır şehit oluşlarına tanık olmamış, hem de hastalıklı ve bastonsuz yürüyemeyen birinden, Sakarya ya da Dumlupınar Savaşlarını yönetmesi tabii ki beklenemezdi. Üstelik siyasette hele uluslar arası siyasette hiçbir bilgisi yoktu. Sadece savafla ve Osmanlı'yı harbe sürükleyen Almanya ile onların yordakçısı İttihatçılara karşıtlığı ilke edinmişti. Haksız da değildi. Buna, o çağın en büyük gücü olan İngiltere'ye tam güvenmeyi de ekleyince uluslararası siyasetteki bilinçsizliği büsbütün su yüzüne çıktı. Ancak İngilizciliğinde de tek başına olduğunu söylemek mümkün değildir. En sonunda, "söz hakkı sadece milletin vekillerinindir" demek cesaretini gösteren Tefvîk pafla bile başlangıçta İngiliz yanlılığından medet umuyordu. Hatta M.Kemal'in bile başlangıçta İstanbul'da çözüm ararken bir İngiliz karşıtlığına yönelmediği sır değildir.

Hayatında halk ile hiç temasta bulunmamış "vatansever ve vatanperver" deyimleri kullanılınca "saraydan ve hanedandan" başka bir şey tasarlayamayan; bağımsızlığı için ayaklanan tek Müslüman topluluk olan Türk halkını "5-6 milyonluk cahil" sayarken toplu bir direnç göstermekten aciz 300 milyon Müslüman'dan medet uman birinden çözüm bekleyenlere öncelikle suçu yüklemek gerekiyor. Damat Ferit'e hain diyen, beğenmeyen bütün o dönemin Ankara'yı lanetleyen aydınları (!) yine onun "kesin yok olmaktansa aciz yaşama" formülünden medet ummuşlardı. M.Kemal'in önerisi ise gayet netti : "Ya istiklâl ya ölüm". Vahidettin bunu söyleyebilir miydi? Tabii ki imkânsızdı. Hiç kusuru yoktu denebilir mi? Siyaset bilmezliğinden ileri gelen -suçlamalar tabii ki olacak:

-TBMM'ni onaylamamaktaki ısrarı.

-Halife olarak bir İngiliz gemisine binip kaçması ve İngilizlerce tekrar iktidara getirileceğini umması.

- Yurt dışına kaçtıktan sonra dünyada – bir avuç eski yandaşı hariç - tek bir kimsenin katılmadığı bir kampanya sürdürme çabaları

- En büyük fikri destekçisi ve Ankara karşıtı Ali Kemal bile, “Gayeler bir idi ve birdir” başlıklı, linç edilmeden önceki son yazısında, Türk toplumu için aynı hedefe koştuklarını, sadece kendileri barışla Ankara ise silahla çözüm ararken bu ikincisinin haklı çıktığını yazmak cesaretini gösterebilmişken Vahidettin’den bu zafer konusunda tek ses çıkmamıştır. Hatta anılarında bunu kendisinin sağladığı anlamına gelen ifadeler vardır.

Bütün bunlara bakarak hain diyecek miyiz? Öncelikle, Milli Mücadele’ye yönelik hain kampanyasının başlamasındaki rolü ve Ankara’nın buna aynı şekildeki yanıtı üzerinde durmalıyız. Şunu belirtmek gerekir ki, M.Kemal’in başlattığı eylem tam devrimci bir girişimdir. Devrimci ve karşı-devrimci girişimlerin olayların akışı sırasında birbirini hainlikle damgalaması bir sosyal yasadır. Ancak tarihin gerektirdiği objektif bir yargı ancak “uzun süre” değerlendirmesiyle mümkündür. Mustafa Kemal başarısız kalsaydı “toplumu daha da kötü şartlara mahkum ettirdi” denerek tarihe o hain olarak geçecekti. Sadece 150’lik Refik Halit’i mi, bütün dünyayı hayrette bırakan inanılmaz zaferden ve Tanzimat’la başlayan devrimi doruğuna oturtmaya yönelik çabasının ardından demokrasiye de geçildikten sonra, olaylara duygusallıktan daha uzak bakabilmeliyiz. Bu çerçevede bir hainden değil, bilgisiz olduğu halde iktidara rastlantıyla gelmiş birinin çevresince de itilerek işlediği hatalardan bahsedebiliriz.

Osmanlının 37 sultanı arasında Vahidettin’den çok daha bilgisiz ve yeteneksiz olanlara da rastlanmıştır. Ancak yükseliş ya da güçlülük dönemindeki hükümdarlarını suçlamaya yönelinmemiş, genelde yönetici kadrolar oluştardan sorumlu tutulmuştur. Avrupa inanılmaz bir hızla yükselişe geçmişken, olduğu yerde durmakla yetinmeyip geride kalmaktan sorumlu bütün yöneticiler bu listeye

ORHAN KOLOĞLU

dahil edilmelidir. Osmanlı'nın son yüzyılını yok olmadan aşmasına şükretmek gerekir. Milli Mücadeleyi verme başarısını gösterip yepyeni bir Türkiye'nin dünyada yerini almasını sağlayan kadrolar bu sürede yetişmiştir. Alman, Avusturya, Rusya ve daha sonra İngiltere, Fransa, Hollanda imparatorlukları nasıl ortadan kalktıysa Osmanlı İmparatorluğu da ortadan kalkacaktı. Bunu kimse engelleyemezdi, ismi ister Vahidettin olsun ister Ertuğrul ya da Osman.

Tarih "uzun süre"li bir bakışla değerlendirmedir. Batış noktasına varıldığında, buraya getirenler ve sorumluluk almaktan kaçınanlar unutulup sadece tek kişi olarak son sultanın suçlu bulunması, bilimsel değerlendirmeye aykırı oluyor. Vahidettin, Osmanlı Devleti'nin tarihe veda edişinin son şaşkın temsilcisi olarak hep anılacaktır, ama hain damgasız.

KAYNAKÇA

Yüz soruda toparlanan bir konuyu, bunların her birinde birkaç dip not vererek sunmanın okumayı büsbütün güçleştireceği inancıyla, genel bir kaynakça ile yetinmeyi yararlı gördük. Anlayışla karşılanacağını umarım.

Öncelikle kendi şahsi arşivimde bulunan belgeleri kullandım. Abdülmecid'in Sultan Vahidettin'e gönderdiği özel mektup ve daha bir çok belge bu arşivdendir. Ayrıca Abdülmecid ile birlikte yurt dışına gitmiş olan Salih Keramet Nigâr ile 1967'de Paris'teki görüşmelerim ve de aile bağım bulunan son sadrazam Tevfık Paşa'nın iki oğlu İsmail Hakkı ve Ali Nuri Okday beylerden öğrendiklerim de bu belgelere katkıda bulundu. Ayrıca 1919-1924 yılları arasında Hindistan'da yürütülen "Hilafet Hareketi"ne ait özel belgeler de kullanılmıştır. Bunların ayrıntılı içerikleri 10-15 Eylül 2007'de Ankara'da yapılan 38. ICANAS uluslar arası kongresiyle, 11-16. Kasım.2007'de Ankara'da düzenlenen IV. Uluslar arası Atatürk Kongresi'ne sunulan bildirilerde bulunmaktadır.

Tabii ki "Nutuk" en başta gelen kaynaktır. Sultan Vahidettin konusunda en ayrıntılı kitaplardan birini yazan Murat Bardakçı'nın "Şahbaba"sı (İnkılap 2006) kurgu açısından önemliydi. Ayrıca 99. soruda kullandığım Refik Halid'in makalesini bana kendisi ulaştırmıştı.

İngiliz ve Fransız Dışişleri Arşivleri bizim arşivler tabii ki önemli kaynaklar oluşturdular. Bunların yanı sıra dönemin yerli gazeteleriyle (*Peyamı Sabah*, *Alemdar*, *Hakimiyeti Milliye*, *Yenigün*, *Tasvir*, vs ...) Batı Dünyasının önde gelen yayınlarının (*London Times*, *Le Temps*, *Figaro*, *New York Times*, *Le Reveil* – *Beyrut* - , *Oriente Moderno* – *İtalyan*- , *Gazete de Lausanne*, *Near East*, *Current History* gibi) konumuzla ilgili haber ve yorumlarından yararlanılmıştır. Diğer yararlanılan eser ve makaleler şunlardır:

Ahmed İzzet Paşa, *Feryadım*, c.I-II, Nehir yay., İstanbul 1992-93

Atay, Falih Rıfki , *Mustafa Kemal'in Ağzından Vahidettin* , Pozitif yay., İst.2005

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, 3 cilt, 1963-1965

Bayur, Hikmet, “Son Osmanlı hariciye nazırının bir layihası”, *Belleten*, no.2, 1937, s.449-499

“ “Birinci Genel Savaşın sonra yapılan barış antlaşmalarımız”, *Belleten* no.117, Ocak 1966, s.115-156

“ “, “1918 bırakışması sırasındaki tinsel durum ve M.Kemal’in iki demeci”, *Belleten* no.128, Ekim 1968, s.479-497

Armağan, Mustafa, *Küller Altında Yakın Tarih*, Timaş, İstanbul 2007

Bürokrat Tevfik Biren'in Hatıraları, (haz. Fatma Rezzan Hürmen), Pınar yay., c.II. İstanbul 2006

Ergil, Doğu, “Osmanlı Ocağı’nın sönüşü”, *Milliyet*, 30.11 - 13.12.1989

Eski bir politikacı, “Osmanlı Sarayının Son Günleri”, *Yeni Sabah*, Mart-Nisan 1950’de tefrika

Ezmen, Müeyyet, “Süleyman Nazif’in bilinmeyen iki mektubu ve Hilafet Ordusu’nun kuruluşuna ilişkin şiiri”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, no.27, Mayıs 1987, s.58-61

Göztepe, Tarık Mümtaz, "Vahidettin'i San Remo'da nasıl kafeze koymuşlardı, *Dün ve Bugün dergisi*, 8.11.1955

" " " , *Osmanoğullarının son padişahı Vahidettin Gurbet cehenneminde*, Sebil ay., İstanbul 1978

Hüseyin Kazım Kadri, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım*, (Haz. İsmail Kara) İletişim yay., İstanbul, 1991

Hüseyin Kıdwai, Paris Sulh Konferansı ve Osmanlı'nın Çöküşü, (Sadeleştiren; A.Z.İzgöer, Nehir yay., İstanbul 1991

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, Dergah yay. İstanbul 1982

Jaeschke, Gotthard, "Mustafa Kemal'i alıp götürmek isteyenler", *Belleten*, no.128, Ekim 1968, s.499-508

" " " , *Türk İnkılabı Tarihi Kronolojisi 1918-1923*, İstanbul Üniversitesi yay. 1939

" " *Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri*, TTK, Ankara 1991

Keleşyılmaz, Vahdet, *Teşkilatı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu 1914-1918*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999

Kocatürk, Utkan, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1973

Lütfi Simavi, *Sultan Mehmed Reşad Han'ın ve Halefinin sarayında Gördüklerim*, Kanaat kitabevi, İstanbul 1340

M.H.Abbas, *All About the Khilafat With the Views of Mahatma Ghandi*, Calcutta 1922

Mısıroğlu, Kadir, *Osmanoğullarının Dramı*, Sebil yay., İstanbul 1990

Muzaffer Muhiddin, *Vahidettin'in İhanetleri ve Firarı*, Matbaai Amire, İstanbul 1338

Nigar, Salih Keramet, *Halife İkinci Abdülmecid, İnkılap ve Aka* yay., İstanbul 1964

Nur, Rıza, *Hayat ve Hatıratım*, 4 cilt, İstanbul 1967-68

Okday, İsmail Hakkı, *Yanya'dan Ankara'ya*, Sebil yay., İstanbul 1975

Okday, Şefik, *Büyükbabam Son Sadrazam Ahmed Tevfik Paşa*, İstanbul 1986

Okur, Mehmet - Küçükuğurlu, Murat, *İngiliz Yüksek Komiserleri'nin gözüyle Milli Mücadele*, Serander yay., Trabzon 2006

Öke, M.Kemal, *Abortive Attempts for Arab-Turkish Rapprochment 1918-1921*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, Ankara 1988

Önder, Mehmet, *Atatürk'ün Almanya ve Avusturya Gezileri*, Türkiye İş Bankası yay. Ankara 1993

Özakman, Turgut, *Vahidettin M.Kemal ve Milli Mücadele*, Bilgi yay., Ankara 1997

Özel, Soli - Koçak, Cemil, "Vahidettin'in torunu Hümeysra Özbaş ile baş başa", *Tarih ve Toplum* no.79, Temmuz 1990, s.9-17

Özertim, Sami N., *Atatürk Devrim Kronolojisi*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü yay., 1974

Özoğlu, Hakan, "Sultan Vahdeddin'in ABD Başkanı Coolidge'e gönderdiği Mektup", *Toplumsal Tarih*, no.142, Ekim 2005, s.100-104

Pinon, René, *La Reconstruction de l'Europe Politique*, Paris 1920

Saltıkgil, Haluk V., "Sevr Muahedesi ve Merkezi İslam Cemiyeti'nin İtirazı", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi* no.10, s.3-17

Sertoğlu, Murat, "Gurbette bir şehzade - Mahmut Şevket efendi -" Tercüman'da tefrika , Haziran - Temmuz 1967

Sonyel, Salahi R., "İngiliz belgelerine göre Medine Müdafii Fahrettin Paşa", *Belleten*, no.143, Temmuz 1972, s.334-375

" " , "Son Osmanlı Padişahı VAhidettin ve İngilizler", *Belleten* no.154, Nisan 1975

Şehsuvaroğlu, Haluk, "Padişah Mehmed Vahidettin'in Hayatı ve Fırası", *Resimli Tarih Mecmuası*, no.11, Kasım 1950

Şimşir, Bilal, “Vahdettin’in Kaçışı ve Sonu”, *Cumhuriyet*, 26 - 30.Kasım.1979

Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İştiklerim*, TTTk, Ankara 1949

Turpçu, Hakan, “Vahdettin gizli belgeleri İngilizlere nasıl uçurdu?”, *Haftalık*, no.124, 2005, s.16-22

Tütüncübaşı Kayserili Şükrü, “Vahidettin’in son günleri”, *İnci*, İstanbul 20.9.1953

Üresin, Yümni, “Atatürk’ün veliahd Abdülmecid Efendi’yi Anadolu’ya Daveti” *Cumhuriyet*, 6-8. Mart.1952

Yahya Kemal, *Tarih Musahabeleri*, İstanbul 1975

Orhan Koloğlu

SORULARLA VAHDETTİN

150 yıldır süren çöküşünün en son aşamasındaki bir devletin en büyük yenilgisine uğramasını tahta çıkışının dördüncü ayında yaşayan bir hükümdar, her an sarayının penceresinden sadece düşman zırhlılarının toplarını görürse ne yapabilir? Hem de, hiç sorumlu olmadığı, sorumluların ülkeden kaçtığı bir durumda. Üstelik 57 yıl sarayda kapalı kalmış ve yaşamış siyasete hiç karıştırılmamış biriye.

Olumlu bir çözüm için ancak olağanüstü devrimci dinamizmin gerektiği bir ortamda, bütün çevresinin desteğiyle 600 yıllık devleti kurtarmanın yollarını ararsa suçlu sayılabilir miydi?

Ama hatalar yapmadı mı? O tecrübesizlikle mümkün mü? Zafer kazanan meclisi tanımamak, Halife'nin bir Hristiyan gemisiyle kaçması, en büyük desteği aldığı Hint müslümanlarının uyarılarına kulak vermemek, ve de... Soruların yıllarındaki davranışları!...

Tüm bu soruların ve daha fazlasının cevabı elinizdeki bu kitapta.

pozi+if

ISBN 978-975-6461-53-2

9 789756 461532